

Fondacija Konrad Adenauer
Biblioteka: KAS POLITIKA

STRANKE I JAVNE POLITIKE

IZBORI U SRBIJI 2016. GODINE

Konrad
Adenauer
Stiftung

BEOGRAD, 2017.

IZDAVAČ:
Konrad-Adenauer-Stiftung

ZA IZDAVAČA:
Norbert Bekman-Dirkes

UREDNICI:
Gordana Pilipović
Zoran Stojiljković

RECENZENT:
Đorđe Vuković

LEKTURA I KOREKTURA:
Jelena Nešić

PRE-PRESS:
Teovid, Beograd

ŠTAMPA:
Topalović, Valjevo

TIRAŽ:
100

© 2017 **Fondacija Konrad Adenauer**
Beograd

Autorski tekst objavljen u ovoj knjizi izdavač objavljuje u obliku u kome ga je dostavio autor i ne snosi odgovornost za objavljeni sadržaj.

Sva prava zadržana.

Doštampavanje u celosti kao i u segmentima samo uz dozvolu izdavača.

Ilustracija na koricama: Glasačka kutija

SADRŽAJ

5 | REČ UREDNIKA

- 7 | *Zoran Stojiljković*: „Ponovljeni“ vanredni izbori 2016. godine. Šta se zapravo dogodilo?
- 33 | *Dušan Spasojević*: Vrednosno profilisanje stranaka na izborima 2016. godine.
- 49 | *Jelena Lončar*: Stanje demokratije u Srbiji kroz prizmu izborne kampanje 2016. godine.
- 69 | *Boban Stojanović*: Socioekonomske teme u kampanji 2016. godine
- 101 | *Ana Stanković, Katarina Ćuković, Tijana Vuksanović*: Programska platforma liste Aleksandar Vučić – Srbija pobeđuje na parlamentarnim izborima 2016. godine
- 125 | *Luka Petrović*: Programska platforma liste Ivica Dačić – SPS, JS – Dragan Marković Palma na parlamentarnim izborima 2016. godine
- 145 | *Strahinja Obrenović*: Programska platforma liste dr Vojislav Šešelj – Srpska radikalna stranka na parlamentarnim izborima 2016. godine
- 161 | *Lana Avakumović*: Programska platforma liste Dosta je bilo – Saša Radulović na parlamentarnim izborima 2016. godine

- 183 | *Maja Bursać*: Programska platforma liste Za pravednu Srbiju – Demokratska stranka na parlamentarnim izborima 2016. godine
- 197 | *Dušan Radovanović*: Programska platforma liste Dveri – DSS – Sanda Rašković Ivić – Boško Obradović na parlamentarnim izborima 2016. godine
- 213 | *Marko Mečanin*: Programska platforma liste Boris Tadić, Čedomir Jovanović – Savez za bolju Srbiju – LSV, LDS, SDS na parlamentarnim izborima 2016. godine
- 223 | *Đorđe Milosav*: Programska platforma liste Levica Srbije na parlamentarnim izborima 2016. godine
- 241 | *Branislava Kozlina*: Programska platforma manjinskih lista na parlamentarnim izborima 2016. godine
- 267 | *Zoran Stojiljković*: Postizborni program i politike Vlade
- 293 | BIOGRAFIJE AUTORA
- 297 | LITERATURA

REČ UREDNIKA

Ovaj zbornik rezultat je dugoročnog projekta pod radnim nazivom „Javne politike u izbornoj ponudi“, koji Centar za demokratiju Fakulteta političkih nauka sprovodi u saradnji sa Fondacijom Konrad Adenauer i uz njenu podršku. Reč je o projektu koji je započeo sa parlamentarnim izborima 2012. (studija *Javne politike u izbornoj ponudi – Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*) i izborima 2014. godine (*Izborne ponude i rezultati – evropski i izbori u Srbiji 2014. godine*).

Projekat je usmeren ka istraživanju ideoloških i programskih profila partija u Srbiji i pokušaju da se jasnije utvrde njihove osnovne vrednosti, programska načela i stavovi o ključnim pitanjima. Za razliku od sličnih projekata u stabilnim demokratijama, koji su poput „Project Manifesto“ usmereni ka partijskim izbornim manifestima, u Srbiji ne postoji takva praksa, pa smo prinuđeni na mnogo obuhvatniju sadržinsku i ideološku analizu celokupne izborne kampanje. Budući da građani o kampanji primarno saznaju preko medija, naša empirijska građa zasniva se na izveštavanju medija o aktivnostima u kampanji, a pošto su novinari najčešće veoma pasivan akter u tom procesu, reč je o skoro direktnoj komunikaciji izbornih štabova i birača.

Ovako koncipiran projekat omogućuje nam da sagledamo osnovne vrednosti koje pokreću partije i njihove glasače, najvažnije teme kojima se stranke bave i grupe glasača kojima se obraćaju, ali i da utvrdimo pravce mogućih promena i uočimo podsticaje koji do tih promena dovode. Takođe, projekat ima i demokratizujuću i praktičnu stranu – njime pokušavamo da uvećamo značaj izgovorene reči u kampanji i da omogućimo građanima da utvrde političku odgovornost političkih aktera.

Ovaj projekat ima i edukativni karakter budući da se po pravilu prilikom prikupljanja i analize podataka oslanjamo na odabranu grupu studenata sa osnovnih i master studija na Fakultetu političkih nauka, koji, osim što stiču prva istraživačka iskustva, dobijaju i priliku da objave svoje prve akademske radove.

Zoran Stojiljković

„PONOVLJENI“ VANREDNI IZBORI 2016. GODINE. ŠTA SE ZAPRAVO DOGODILO?

UVOD

U već oprobanom maniru da ključne poteze najavljuje u TV intervjuima, predsednik Vlade Srbije Aleksandar Vučić izjavio je za RTS da će vanredni izbori u Srbiji biti održani 24. aprila 2016. godine. Gostujući na Radio televiziji Srbije, Vučić je rekao da će Vlada Srbije u naredna dva dana (3. mart) uputiti predsedniku Tomislavu Nikoliću obrazloženi predlog za raspuštanje Skupštine. „Srbija mora da bude ujedinjena. Hoću da građanima postavimo jasne ciljeve, naš je zadatak da pokažemo koji nam je put u budućnost u naredne četiri godine“, istakao je premijer. Motivi za ponovno raspisivanje trećih izbora za četiri godine mogu se naslutiti u očekivanju da će naprednjaci postići „visok i dobar“ rezultat na predstojećim izborima. Premijer je poručio da neće praviti nikakve kompromise radi opstanka na vlasti i da su osnovni cilj naprednjaka ustavne promene i beskompromisne reforme u koje se ne može ići sa akterima koji ih ne podržavaju, ili bar ne čine to dosledno.

„Ne pada mi na pamet da pravim bilo kakve kompromise zarad opstanka na vlasti, ne pada mi na pamet saradnja s desničar-

skim strankama koje će da kažu da nećemo da budemo na evropskom putu ili sa onim koje traže da uvedemo sankcije Rusiji, ili koje će da mi kažu da moramo da se vratimo u vreme pljačkaške privatizacije", rekao je Vučić.

U osnovi ovakvog uverenja stajale su izborne prognoze i postignuti rejtinzi. Prema rezultatima istraživanja javnog mnjenja uoči najavljenih vanrednih parlamentarnih izbora Srpska napredna stranka (SNS) kotirala se „jako stabilno visoko“ i kretala se na nivou onoga što su dobili na prošlim izborima – 50 odsto plus-minus dva ili tri, rekao je direktor Ipsos Stratedžik marketinga Srđan Bogosavljević.

Bogosavljević je naveo i da poslednja istraživanja pokazuju izvestan pad u rejtingu SPS-a posle odlaska PUPS-a, koji je, kako je rekao, kao vegeta – može mnogo da popravi ukus, ali samostalno ne vredi. „PUPS je mnogo oscilovao, kretao se oko dva, dva i po odsto, ali zbir sa SPS-om nije oscilovao“, rekao je Bogosavljević. Dodao je da osim socijalista, čija je podrška takođe dvocifrena, više niko nije dvocifren (Tanjug, 2. mart).

Upitni i uslovljavajući stavovi o nastavku saradnje naprednjaka i socijalista dolazili su uglavnom s vrha naprednjačke hijerarhije. Tako je, recimo, Zorana Mihajlović izjavila da nije sigurna da Dačić neće izdati SNS (*Večernje novosti*, 3. mart, str. 2).

KOALICIONE IGRE I IGRICE

Na izbornom startu našlo se na kraju 20 izbornih takmaca čije je izborne liste potvrdio RIK, pri čemu je većina nastupala u okviru koalicija.

Najveća gužva je očekivano bila oko vladajućih naprednjaka, na čijoj listi se našlo još 10 stranaka. Tu su bili Vulinov Pokret

socijalista, SDPS Rasima Ljajića, PUPS, Nova Srbija, samostalni DSS na čelu s Andrijom Mladenovićem, Srpska narodna partija Nenada Popovića, SPO, Karićev Pokret snaga Srbije, Marijan Rističević iz Narodne seljačke stranke i Miodrag Linta u ime Udruženja izbeglica.

Upola manje stranaka – pet, okupilo se oko Demokratske stranke. U ovoj koaliciji kandidate za poslanike imali su i Nova stranka, Zajedno za Srbiju, Zajedno za Šumadiju, Pokret za Krajinu i Demokratski savez Hrvata Vojvodine.

Na spisku SDS–LDP–LSV bili su još i Zeleni i Narodni pokret.

Na listi kod Ivice Dačića i Dragana Markovića Palme „udomili“ su se Ivan Karić iz Zelenih Srbije i Joška Broz, predsednik Komunističke partije.

Uz DSS i Dveri bili su Asocijacija malih i srednjih preduzeća (Zoran Vujović), Srpski liberalni savet (Aleksandar Nedić) i Ravnogorski pokret.

Gužvu na desnici pravili su i koalicija Složno za Srbiju – Narodni savez, koju čine Narodna mreža Vladana Glišića i Treća Srbija Miroslava Parovića.

Tu je i koalicija Rodoljubi, koju čine Srpski otadžbinski front Siniše Kovačevića, Istočna alternativa Dragana Todorovića i Srpska liga Aleksandra Đurđeva koji su na izbore išli u savezu sa Srpsko-ruskim pokretom.

Ovoj političkoj porodici pripada i pokret Srpski sabor Zavetnici.

U izbornu trku ušla je i Levica Srbije, i to u koaliciji sa Preokretom Janka Veselinovića i Socijaldemokratskom unijom.

Samostalno su na izbore izašli radikali, SVM, Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka Muamera Zukorlića, Ugljaninova SDA Sandžaka i pokret Dosta je bilo.

IMA LI U (PRIVIDNOM) HAOSU IZBORNOG GRUPISANJA NEKOG PROGRAMSKO-POLITIČKOG SMISLA I LOGIKE?

U ovom osvrtu predmet razmatranja su samo koalicije koje su na kraju ušle u parlament, i to taktičko-politički grupisane u četiri političke formacije: (1) pro EU i (2) anti EU (opozicionu) grupacija, (3) SPS tim i (4) naprednjačka, „Vučićeva“ koalicija.

Odabrana četvorodelna struktura izborne ponude čini nam se optimalnim spojem učinjenih taktičkih izbora i bar latentno prisutnih programsko-političkih podela.

Naime, politička i izborna dinamika uslovljeni su nesporno kako taktičkim proračunima izbornih šansi i sledstvenom pragmatikom interesnom računicom učesnika izbora, tako i igrom rejtinga i sukobima liderskih sujeta. Na sreću, reč je i o, ma koliko da su skromno prisutne, potrebi i sposobnosti da se prepozna najbolja i svom interesu najbliža ponuda programske agende – tema i obećanja iza kojih stoje relativno jasni i diferencirani politički koncepti i ideologije.

Psefološke studije (studije političkog i izbornog ponašanja) i imaju za cilj da detektuju prirodu i karakter međuučicaja ovih faktora i njihov uticaj na odgonetanje složene jednačine donošenja izborne odluke. U fokusu ovog istraživanja jeste odabir methodske formule i alatki za prevođenje često haotične i difuzne političke ponude u održive i analitički delatne linije političkih i vrednosnih podela.

U prethodnim istraživanjima, kao i u ovom istraživanju, polazna metodska osnova za interpretaciju programskih razlika i distinktnih političkih familija je Kičelova podela političkog spektra na ose: liberalni kosmopolizam – autoritarni suverenizam i politička redistribucija – tržišna alokacija (Kitschelt, 1995).

Vredan doprinos u vreme poodmakle globalizacije i/ili regionalizacije, prema mom sudu, nudi i Urlih Bek (Ulrich Beck), koji uvodi kategorije pluralizovane levice i pluralizovane desnice¹ kao novu dihotomiju unutar ideološkog spektra.

Pluralizovana leвица se javlja kao protekcionistička, neoliberalna, kosmopolitska i nadnacionalna utvrđena leвица.

Protekcionističku levicu čine familije socijaldemokrata, neokomunista, zelenih i ona brani topos nacionalne države u odnosu na transformacionaliste, globaliste, jer polazi od stava da nacionalni okvir može da jamči demokratiju i socijalnu državu, a dobra je brana totalitarizmu. Ona, međutim, ne može da izađe na kraj s neoliberalnim zahtevima i uslovljavanjima.

U Srbiji je, barem prema svojoj predizornoj retorici, ovoj poziciji i dalje najbliži SPS tim.

(Neo)liberalna leвица prihvata tržišni liberalizam (neoliberalnu ekonomiju) i ideološki sinkretizam – različite kombinacije

¹ Ulrich Beck u knjizi *Moć protiv moći u doba globalizacije – nova svjetskopolićka ekonomija* ističe dva puta kojim će se partije (politika) kretati u budućnosti. „S jedne strane, jaćanjem procesa kosmopolitizacije jaćaće i nadnacionalne svjetske stranke, koje će zastupati nadnacionalna pitanja i unutar nacionalanih politićkih arena. Njihove vrijednosti nisu nacionalne već svjetsko-građanske, njihovi programi/politike u svoj fokus stavljaju pitanje globalnosti, one su multinacionalne stranke. S druge strane, kosmopolitsku dinamiku sukoba najprije i primarno moguće je odraditi samo u nacionalnim okviru i u nacionalnim politićkim procesima. U takvim sukobima partije upijaju svjetskopolićke suprotnosti i smještaju ih u svoje programske pakete, pri ćemu dihotomija ljevica–desnica gubi u prepoznatljivosti“ (Beck, 2004: 339–343).

levih i desnih sadržaja, što zapravo predstavlja doktrinu Gidensovog „trećeg puta“. Bek (2004: 344) navodi dva načina (programske novine) na koji ove partije pokušavaju da ostvare svoj „put“: „prvo u obliku nove konceptualizacije pojmova zajednice, nacije i državljanstva u svetu koji se globalizira; a drugo, pomoću pokušaja internacionalizacije nacionalne države njezinim uključivanjem u svjetskogospodarstvene kontekste i transnacionalne organizacije“.

U Srbiji je na ovoj poziciji dominantno proevropska opozicija, ali i stranke sa socijaldemokratskom etiketom koje su političko sidro i interes pronašle unutar naprednjačke koalicije.

Kosmopolitska levica temelji se na alternativnoj viziji procesa globalizacije usmerenoj kako protiv dominantnog neoliberalnog i pohlepnog modela, tako i protiv desno orijentisanih populističkih antiglobalističkih pokreta. Ona uvezuje borbu za Tobinov porez i regulaciju tokova finansijskog kapitala i borbu za ljudska prava, demokratizaciju transnacionalnih organizacija, aktualizovanje pitanja globalne nejednakosti. Umesto nacionalnog zajedništva ona zagovara stvaranje kosmopolitskog identiteta. Bek o njoj kaže „[...] programski i organizacijski [...] oblikuje [je] preklapanje s političkim strankama (zelenima, ali i frakcijama drugih stranaka), ali i sa nadnacionalnim savezima raznih građansko-društvenih pokreta i skupina“ (Beck, 2004: 345).

Neuspešni pokušaj političkog obrazovanja ove levice bila je Levica Borka Stefanovića.

Nadnacionalna utvrđena levica prema Beku nije programski jasna jer se javlja u zemljama u kojima se „načelo socijalne države [...] povezuje s razgraničavanjem prema kulturno društvenim grupama (migracijska politika) u smjeru 'evropske tvrđave'“ (2004: 344).

U (polu)periferijskoj Srbiji ta pozicija je politički nenaplativa.

Pluralizovana desnica se javlja kao etnička desnica, neoliberalna desnica, kosmopolitska desnica i tradicionalna desnica.

Etnička desnica, ojačana krizom, migracijama i terorizmom, od izazova globalizacije brani se time što topos nacionalne države i njene vrednosti brani od ekonomske globalizacije, ilegalnih migracija i „opasne iluzije“ stvaranja multikulturalnog društva. Ona zagovara ekonomski i kulturni protekcionizam i ako ne otvoreno neprijateljski, onda krajnje rezervisan odnos prema strancima.

U Srbiji ona, u kontekstu evrofobije i antizapadnjaštva koji su nastali povodom statusa Kosova, ima specifični dodatak – „pravoslavnu sabornost“ i preferiranje veza s Rusijom. Očekivano, ovoj grupi pripadaju i stranke i koalicije anti-EU opozicije.

Neoliberalna desnica je kao i neoliberalna levica zagovornik otvorenog tržišta, s tim što se od nje razlikuje po ksenofobičnosti u odnosu na politiku multikulturalizma. Međutim, Bek (2004: 345) ističe da je s obzirom na unutarnju pluralizaciju i raskol levih i desnih pozicija politička granica između neoliberalne desnice i neoliberalne levice mala.

U postkonfliktnoj i još ne-EU Srbiji otvoreno zauzimanje ove pozicije nije ni mudar ni isplativ politički izbor.

Kosmopolitska desnica. Uprkos tome što je pojam po sebi oksimoron, kosmopolitska desnica postoji i Bek je identifikuje sa hrišćanskim demokratama – utemeljivači Evropske unije Robert Šuman, Konrad Adenauer, Šarl de Gol (Robert Schuman, Konrad Adenauer, Charles de Gaulle) pripadali su ovoj struji mišljenja. On to objašnjava na sledeći način (Beck, 2004: 346): „Katoličanstvo na dva načina povezuje konzervativizam sa kosmopolitskim elementima: kao prvo, hrišćanstvo barem na idealnoj razini ukida esencijalizam etničkog i nacionalnog razlikovanja, tako što se bit čovjeka i ljudskog promišljanja

određuju hrišćanskom verom. Drugi paradoks ovog pravca ogleda se u ideji da će jačanjem Evropske unije jačati i nacionalne države (načelo supsidijarnosti).“

Na ovoj, još centralnoj i poželjnoj evropskoj poziciji nastoji da se pozicionira (pre)dominantni SNS.

Prethodno, do evroskeptičnog zaokreta izazvanog priznanjem Kosova, na toj poziciji bio je i DSS, koji je danas najbliži poziciji tradicionalne (nacionalne) desnice.

Centralna bazična tema našeg, treći put za redom preuzetog istraživanja javnih politika jesu programske ponude, odnosno (ne)prisutnost koherentnog paketa javnih politika u izornoj ponudi. Budući da su one predmet razmatranja u drugim radovima ovde ćemo se ipak, krajnje sumarno, baviti napravljenim taktičko-političkim, pre svega koalicionim izborima.

PROEVROPSKA OPOZICIJA

Na ovom političkom polju bitnu dilemu – da li će svi ići na izbore u jednoj koloni, prvi je razrešio pokret Dosta je bilo, odnosno Saša Radulović, njegov lider i (kratkotrajni) eksministar u Vučićevoj vladi, odbacujući takvu mogućnost:

„Ne interesuju nas *cenzus koalicije*. Naši birači su ljudi koji su izgubili poverenje u druge jer su ih mnogo puta prevarili. Sklapanjem cenzus koalicija izneverili bismo njihova očekivanja, a koalicije s već istrošenim ili kompromitovanim liderima stranaka umanjile bi naš potencijal da sprovedemo reforme. Mi se zalažemo za potpunu transparentnost javnih finansija i celog javnog sektora, jer je to jedini lek protiv korupcije. Uvođenje reda u državu, ukidanje tajnih, koruptivnih ugovora, zaustavljanje pljačke i urušavanja demokratskog sistema možemo da sprovedemo samo ako nakon izbora bu-

demo pravili koalicije na osnovu čvrstih principa i programa koji zastupamo.“

Iza ovakve odluke stajala je i (ne)skrivena borba za isto biračko telo, posebno sa LDP-om, u nastojanju da se obezbedi mesto u parlamentu, za šta su najjasniji pokazatelj bile povremene žučne polemike.

Drugo ključno pitanje bilo je hoće li bar sve eksdemokrate – „mali DOS“ – izaći zajedno na izbore, ili će postavljanje tog pitanja samo izazvati dalje tenzije unutar „matičnog“ DS-a.

Informer (29. februar, str. 2) piše da zapadni centri moći pokušavaju na silu da naprave „novi DOS“.

Bojan Pajtić, Boris Tadić i Čedomir Jovanović, lideri DS-a, SDS-a i LDP-a, planirali su da na predstojećim izborima u jednoj koloni osvoje oko 15 odsto podrške građana, što bi bilo oko 40 mandata u Skupštini, saznaje *Danas* iz izvora u ovim strankama. Na osnovu te procene napravljen je i dogovor koji je podrazumevao raspodelu mandata u procentima, tako da na 40 mandata DS dobije 55, SDS 35, a LDP 10 odsto. Taj dogovor, u koji je *Danas* imao uvid, napravljen je bez LSV-a, za koji je ostavljena mogućnost da pristupi zajedničkoj listi. Lider DS-a ipak je odustao od dogovorenog, što su izvori *Danasa* u DS-u protumačili kao pokazatelj da „Pajtić više nije predsednik demokrata“.

Lider DS-a Bojan Pajtić, posle više od mesec dana, odlučio je da neće biti na istoj izbornoj listi sa LDP-om Čedomira Jovanovića i SDS-om Borisa Tadića (ovu vest preneli su svi mediji, 1. mart). *Informer* piše da je Tadić svojim zahtevima onemogućio dogovor sa DS-om. Tražio je čak i da se Pajtić i Jovanović pismeno obavežu da će ga podržati na predsedničkim izborima 2017. godine, naveo je ovaj list na naslovnoj strani (*Informer*, 1. mart).

U izjavi za *Danas* Pajtić nije negirao da su lista i zastupljenost partija bili usaglašeni. Prema njegovim rečima, presudan za konačnu odluku bio je Jovanovićev tvit o žrtvovanju LDP-a da bi se namirili apetiti DS-a i SDS-a (*Danas*, 1. mart, str. 3).

Istovremeno, činilo se da nijedan član predsedništva Demokratske stranke nije bio za zajednički izlazak na izbore sa SDS-om i LDP-om, piše *Blic* (2. mart, str. 4). *Večernje novosti* su pisale da će demokrate do nedelje pokušati da sklope koalicione sporazume sa Zoranom Živkovićem, Dušanom Petrovićem i Veroljubom Stevanovićem i da skroje predizbornu listu (*Večernje novosti*, 2. mart, str. 3).

Ključno objašnjenje za propast pregovora bilo je to što Pajtić kao lider nije uspeo da nametne svoju ideju ostalim stranačkim kolegama, koji jedva čekaju da preuzmu stranku posle izbora (*Informer*, 27. februar, str. 4).

Pajtić je, navodno, sve vreme, uprkos otporu u predsedništvu stranke, bio za dogovor o jednoj koloni i najverovatnije je ubeđivao Tadića i Jovanovića da kao predsednik stranke može da omogućiti da odluku o jednoj koloni izglasaju predsedništvo DS-a i glavni odbor. Sagovornici *Danasa* pitali su se kako je moguće da Tadić i Jovanović, s toliko godina političkog iskustva, nisu znali da Pajtić nema većinu u stranci i zašto su nastavili da pregovaraju sa njim. Izvori *Danasa* naveli su i da postoji mogućnost da su predsednici SDS-a i LDP-a sve vreme to znali i da su samo čekali da Pajtić „pukne“, te da sva krivica za nepostizanje dogovora padne na demokrate. Deo dogovora bilo je i da se za najviše godinu dana organizuje skupština na kojoj će doći do reujedinjenja DS-a (*Danas*, 2. mart, str. 3).

Odluka da posle višenedeljnih pregovora partije proevropske opozicije ipak nastupaju u dve kolone nije dodatno uticala na njihove rejtinge, ni pozitivno ni negativno, ocenili su za *Danas* istraživači javnog mnjenja (*Danas*, 2. mart, str. 3).

Na izbore će ići odvojeno, što je od početka bilo najlogičnije, posebno kada su naručena istraživanja pokazala da „jedna kolona“ ne donosi nikakvu sinergiju i da bi teško dobila više od 12 odsto glasova, odnosno prost zbir pojedinačnih rejtinga.

SPS TIM

Od samog raspisivanja izbora činilo se da je koalicija oko SPS-a i njena pozicija uticajnog (mlađeg) partnera u vlasti predmet unakrsnih pritisaka. Prelaženje PUPS-a u koaliciju sa SNS-om ili serija optužbi – od optužbi za smrt Srba u Libiji do navodnih seksualnih afera – govore da su Ivica Dačić i SPS bili meta žestoke kampanje (*NIN*, 3. mart, str. 26). Forsiranje tvrdnje o ujedinjavanju svih u mržnji protiv njega, uključujući i mnoge u SPS-u, Vučiću je poslužilo da motiviše birače, te da sa 48 posto glasova osvoji apsolutnu većinu. Vučiću je, međutim, bilo u interesu da oslabljenog Dačića zadrži za sebe i obezbedi pouzdan kanal komunikacije sa Moskvom.

Deo aranžmana bile su i priče o tome da je „nepouzđane“ socijaliste lako zameniti nekim drugim iz proevropske opozicije, uz ukazivanje na brojne afere u kojima su učestvovali. *Alo* je pisao da su kadrovi socijalista uništili preduzeća u restrukturiranju, navodeći primer Galenike (Ivana Žigić, „Socijalisti ojadili Galeniku“, *Alo*, 29. februar, http://webklip.klipping.rs/stream/pdf?id_user=12264&id_article=13180706).

Lider SPS-a Ivica Dačić izjavio je, međutim, da njegovu partiju nisu mogle da unište ni NATO bombe i da se njegovi politički rivali „manu ćorava posla“. „Ako je za Srbiju bolja vlada sa Tađićem, Čedom, Čankom, Pajtićem, nemam ništa protiv.“ Dačić je precizirao da nije mislio na Vučića (*Kurir*, 18. april, str. 4).

SUVERENISTIČKA OPOZICIJA

Koalicija između DSS-a i Dveri bila je rezultat nastojanja da se izbegne iskustvo s prethodnih izbora, 2014. godine, kada su samostalnim nastupom i jedni i drugi ostali tik ispod cenzusa. Tako je trećina evroskeptičnih birača ostala bez (direktnih) predstavnika u parlamentu. Na ovu odluku uticalo je i dalje slabljenje i fragmentiranje DSS-a nakon Koštuničinog povlačenja iz politike.

Istovremeno, svako približavanje Srbije NATO-u i udaljšavanje od Rusije podiže rejting stranaka desnice, dok ih stabilne prilike vraćaju na pređašnji nivo, piše *Blic*. Ekonomska kriza, siromaštvo i visoka nezaposlenost osnovni su razlozi koji utiču na rast desnice svuda u Evropi, pa i kod nas. U Srbiji je dodatni faktor i dužina krize, kao i to što se ne vidi korist od puta ka EU, za šta se zalažu sve stranke u parlamentu.²

Orkestrirani napad na lidera DSS-a Sandru Drašković Ivić analitičari su povezali sa činjenicom da vlast i koalicija oko DSS-a i Dveri dele deo istog biračkog tela, ali i s tim da su kritikovali vlast zbog najnovijeg sporazuma sa NATO. „Nije ništa neuobičajeno da, sa približavanjem izbora, negativna kampanja dobije elemente prljave kampanje. Ali ovde možda postoji i motiv da se iz konkurencije istisne neko iz opozicije ko bi možda prešao cenzus, a pri tome se pretpostavlja da artikuliše deo biračkog tela koji bi mogao da bude i glasačka klijentela onoga ko stoji iza napada“, istakao je Zoran Stojiljković (*Politika*, 4. mart, str. 6)

Na izbornom političkom tržištu, osim pritiska naprednjaka, problem je predstavljala i kritika koju su uputili bivši član

² Nataša Latković, „Zoran Stojiljković: Pet razloga za rast ekstremne desnice“, http://webklip.kliping.rs/stream/pdf?id_user=12264&id_article=13181828

Dveri Vladan Glišić i koalicija njegovog Narodnog saveza sa Trećom Srbijom.

Najzad, na delu su bile i izvesne interne surevnjivosti. Recimo, mediji su obaveštavali da u predsedništvu DSS-a vlada nezadovoljstvo zbog pokušaja koalicionog partnera Dveri da vode glavnu reč u kampanji (*Blic*, 27. februar, str. 4).

NAPREDNJAČKA KOALICIJA

Na listi izbornih prioriteta ove koalicije našlo se, osim osvajanja apsolutne većine u nacionalnom parlamentu i preuzimanja što više lokalnih parlamenta, i konačno zauzimanje vlasti u Vojvodini.

UNUTARKOALICIONO NAMIRIVANJE

U tako određenom okviru i s tim ciljevima potencijalni problem bila je „raspodela plena“ između partnera, koja uključuje i pomeranja na pozicijama moći unutar vodećeg SNS-a.

Glavni odbor SNS-a precizirao je i kolika će biti kvota stranaka na njihovoj listi. Nezvanično se pominjalo da će SDPS Rasima Ljajića, ukoliko Vučićeva lista osvoji 150 mandata, dobiti 10, odnosno 11 poslaničkih mandata. Ako SNS osvoji natpolovičnu većinu od 126 poslaničkih mesta, Ljajić će imati devet svojih predstavnika u parlamentu. PUPS bi mogao da računa na između osam i devet poslaničkih mesta, dok Nova Srbija Velimira Ilića ne bi mogla da računa na šest poslaničkih mesta kao do sada, već možda na tri ili četiri mesta u parlamentu. Pokret socijalista, koji je imao tri mandata u parlamentu, mogao bi da računa na pet kandidata na celoj listi i na tri sigurna mesta u parlamentu. Dva mesta su bila garantovana i za Pokret snaga Srbije Bogoljuba Karića, kao i za Marijana Rističevića i

Miodraga Lintu. Izvori *Danasa* nisu mogli da preciziraju koliko bi poslaničkih mesta moglo da pripadne SNP-u Nenada Popovića, koji je do tada imao jednog poslanika. Mediji su objavili da će se lista SNS-a zvati Aleksandar Vučić – Srbija pobeđuje.

KONAČNI SALDO

Posmatrano na nacionalnoj ravni rezultati izbora bili su manje-više očekivani – približno polovina glasova pripala je koaliciji okupljenoj oko naprednjaka, nešto više od deset odsto glasova socijalistima, nekadašnji politički giganti – radikali i demokrate relativno su lako, uz neki procenat više, prešli cenzus, a u „foto-finišu“, na parlamentarnom začelju, našli su se evrofobični DSS–Dveri, evrofilični Čeda–Boris–Čanak i Radulovićev pokret Dosta je bilo. U parlament Srbije ušle su i četiri manjinske liste. Dakle, u skupštini će se od 20 ponuđenih lista, od kojih je šest manjinskih, naći predstavnici 11 koalicija i stranaka. Rekord iz 2012, kada se samostalnim nastupom ili preko lista u parlamentu našlo čak 45 političkih aktera, ipak nije prevaziđen.

Neprijatno iznenađenje bilo je to što je kampanja bila lišena iole preciznijih i merljivih tematskih okosnica i izbornih obećanja. Kampanje, debata i duela, uz izuzetak poslednjih nekoliko dana, gotovo i da nije bilo. Ako se izbori raspisuju zbog birača, a kampanja služi da im se omogući da se obaveste i da racionalno izaberu, onda je saznavni potencijal ove kampanje bio mali. Ukoliko je ispravno dominantno uverenje u Srbiji da je ove izbore Vučić raspisao da bi predupredio nevolje, pojavu uverljivog konkurenta i „cementirao“ vlast do 2020, onda bi moglo da se zaključi – kakvi su motivi i razlozi za raspisivanje izbora – takva je i izborna kampanja.

Ovi izbori, kao i prethodni iz 2014, bili su izbori bez izbora, odnosno izbori održani u okolnostima u kojima se unapred znao pobeđnik. Neki od izbornih ciljeva naprednjaka, poput

pada pokrajinske vlasti demokrata u Vojvodini ili preuzimanja još većeg broja lokalnih samouprava – u atmosferi u kojoj je praktično svuda kandidat Vučić a ne lokalni izabranik – ipak su ostvareni. Na državnom nivou naprednjaci su dobili nešto manje svojih poslanika (93), ali pre svega zato što je veći deo kolača prepušten starim i novim partnerima u sopstvenoj predizbornoj koaliciji (38), u koju se ukrcalo deset klijenata. No, ništa tako dobro ne lepi kao lepak učešća u vlasti, što znači da će svi koalicioni partneri ostati na Vučićevom brodu dokle god on najsigurnije plovi ka luci vlasti. Izborni rezultat pokazuje da je uz sve naprezanje i kumulaciju resursa ostvaren maksimum, te da će, usled odsustva merljivih privrednih rezultata, on početi da pada. Uostalom, ranije iskustvo pokazuje da je desetak godina ritam u kome u Srbiji dolazi do ozbiljnih promena na vlasti. Ako se može povući analogija sa vlašću Miloševića i DOS-a, kritični period za Vučića počinje odmah nakon 2020. godine. U tom smislu povratak Šešelja i radikala na parlamentarnu scenu je tek značajna epizoda.

Koalicija oko SPS-a bila je, bez obzira na unakrsne pritiske i prelazak partije penzionera u tabor naprednjaka, jedini izborni takmac naprednjaka čiji rejting nije pao na unižavajući jednocifreni rezultat. Očito je da oni uspevaju da zadrže pristalice u polju autoritarne, etatičke i redistributivne a istovremeno i (umereno) nacionalne levice, što je u Srbiji politički naplativo. I dalje ima dovoljno onih koji dobro misle o Titu i Slobi i njihovim vremenima. Prema mojoj proceni, da je SPS bio manje vlastoljubiv i „nostalgican“ i da je bar u jednom ciklusu rizikovao i izašao iz vlasti koje vode neoliberalnu politiku, mogao je više da postigne.

Izborni rezultat demokrata, pa i Čankovih ligaša, u Vojvodini očekivani je odraz stanja u kome 15 godina neprekidne vlasti nije iskorišćeno da se održi izazovna alternativa „novim republičkim vlastima“, već se dalje tonulo u mreže političkog pokroviteljstva i klijentelske raspodele vlasti „među svojima“.

Ako nameravaju da postignu više od političkog preživljavanja od izbora do izbora, demokrate u narednih nekoliko godina čeka radikalni kadrovski rez i odlazak već „smorenih i recikliranih“ lidera, kao i otvaranje prostora za novu postavu, koja će imati Vučićevu strast i energiju, a razlikovaće se po demokratskom političkom maniru. DS opet može biti velika ako nauči da živi sa unutrašnjim razlikama i klimom u kojoj se niko ne ponižava i ne gura napolje, jer istovremeno niko nije nedodirljiv i posvećen. Povratak sebi za demokrate znači i povratak obrazovanijem, kritičnijem i socijalno osjetljivijem delu biračkog tela.

Dominantan utisak je i da su s prelaskom naprednjaka u proevropski politički mejnstrim demokrate ostale bez prepoznatljive političke agende. Vreme je da prihvate da je EU u velikoj meri pluralan i alternativan model i da promovišu socijaldemokratski pristup da vrednosti određuju politiku, a da onda politika uokviruje tržište, odnosno da prestanu da ponavljaju mantru: tržišta što je moguće više, a intervencije koliko mora.

Nedavno održani neposredni izbori u DS-u, relativno skroman odziv sve malobrojnijeg članstva i, posebno, najava novih postizbornih podela ne ostavljaju prostora za preterani optimizam.

Sve govori da nemali deo biračkog tela i dalje traga za uverljivom alternativom. To što na ovim izborima s Borkom Stefanovićem nije sada prošla, ne znači da za neku godinu platforma kritičke, alterglobalističke levice, ili takva frakcija unutar šire leve koalicije, neće proći.

U meri u kojoj nisu pokazali minimalnu otpornost na vlast, odnosno u kojoj su se grčevito držali za sve manji komadić vlasti, lideri nekadašnjeg DOS-a moraju da shvate da je došlo vreme za odlazak u zadnje redove i prepuštanje ključnih uloga nekim novim klincima i klincezama.

U tom okviru, na marginama ovih izbora, treba zabeležiti i fantastično drugo mesto grupe građana oko izmišljenog lika Radovana Preletačevića Belog na lokalnim izborima u prigradskoj beogradskoj opštini Mladenovac, kao i hit „Sistem te laže“, grupe Beogradski sindikat, koji je harao socijalnim mrežama možda i zato što je tek načelno i neusmereno pozivao na bunt, varirajući populistički obrazac podele na nas naivne i opljačkane i njih cinične, maskirane i zagledane u sopstveno probijanje. Mislim da nema boljih ilustracija stanja duha u obrazovanom i urbanom delu Srbije.

Vredno pažnje je i održanje opozicione vlasti u mestima u unutrašnjosti, poput Čajetine, Paraćina ili Svilajнца. Čini se da se tamo gde je na čelu lokalne samouprave političar sa autentičnim integritetom i vezanošću za svoju sredinu a ne tek aparatčik na putu ka mestu u partijskoj hijerarhiji vlast može zadržati i suočena sa SNS-ovim izbornim i medijskim poplavnim talasom.

Ključno pitanje nakon izbora bilo je s kim će Vučić i naprednjaci formirati vlast i da li će postojeće linije podela preživeti predsedničke izbore najavljene za narednu, 2017. godinu.

Najizvesniji i najlegitimniji izbor za svaku proevropsku vlast jesu stranke nacionalnih manjina, koje opet imaju interes da zahteve svojih birača realizuju uspešnije sa pozicije partnera u vlasti.

S druge strane, ravno je političkom samoubistvu u vlast uključiti evroskeptične i evrofobične stranke desnice.

Ne može se, ne bar na kratak i srednji rok, računati ni na one koji su se, poput DS-a i pokreta Dosta je bilo, obavezali da neće sa vama. Neki koji bi možda hteli, i to ako treba i u delovima, poput troimene „cenzus koalicije“ Čeda–Boris–Čanak,

još nemaju pouzdan strateško-politički profil. Prema tome, ponuda na meniju vlasti i nije bila naročito bogata.

Konačno, uz brojne prethodne najave da „Vlada samo što nije“, stari-novi premijer Vučić ju je, u međuvremenu spuštajući pregovarački kapacitet i uloge partnera, ali i sopstvenog stranačkog vrha, ističući usput brojne i unakrsne spoljne pritiske, formirao gotovo nakon utrošenih zakonskih tri meseca roka po staroj, prethodno već viđenoj izbornoj koalicionoj formuli.

POGLED IZ DRUGOG UGLA – IZBORNA POTRAŽNJA

Kada već na izbornom meniju – čak treći put za samo četiri godine – očekivano nije bilo ničeg naročito novog, logično se postavlja pitanje šta to onda traže i očekuju sami birači i čime se rukovode pri svom izboru. Imaju li oni kao „kupci“ politika neki pouzdani vodič kroz (izbornu) ponudu ili se rukovode onim što kroz selektivno medijsko (i finansijsko) sito uspe da dopre do njih? Složenu izbornu slagalicu i pitalicu – Zašto glasam onako kako glasam, ako uopšte glasam? – ovde ćemo svesti samo na preispitivanje i pokušaj da odgovorimo na tri pitanja: (1) Šta birači traže a šta im se, prepoznatljivo i jasno, specifično nudi? (2) Poseduju li oni kakva-takva vrednosna i ideološka opredeljenja koja im služe kao alatke detektori za prepoznavanje izbornih favorita ili se pri izboru vode učitanim poverenjem u lidere i drugim (pragmatičnim) razlozima? i, posebno, (3) Može li se naći neki specifičan politički motiv i socijalni razlog koji integriše gotovo polovinu onih koji su glasali za Vučića i naprednjake, po čemu se istovremeno razlikuju od ostalih birača i izbornih apstinenata?

1. BIRAČKA TRAŽNJA I PRIORITETI

Činjenica da bar u poslednjoj deceniji na skali prioriteta građana Srbije bez premca dominiraju ekonomske i socijalne teme, s kojima je u visokoj korelaciji i borba protiv kriminala i korupcije, što se u javnom mnjenju očito doživljava kao jedna od prepreka za razvoj, predstavlja za sve izborne takmace veliki izazov.

Pre svega, sveprisutne socijalne i ekonomske teme u kampanji se jednostavno ne mogu zaobići jer nisu vrednosno i ideološki poželjne ili nepoželjne, već su univerzalne. To istovremeno znatno otežava preciznije pozicioniranje stranaka jer je u tom obilju teško ponuditi nešto specifično, a u uskom manevarskom prostoru između želja pretežno siromašnog biračkog tela i zahteva međunarodnih finansijskih institucija i efektivno i održivo. Posledično, iako su ove teme za birače najvažnije, one ih ne dele jasno na pristalice određenih stranaka i stranačkih blokova.

Na drugoj strani, i pored toga što tematska podela: demokracija i evropske integracije ili nacionalni interes, uz oslanjanje na Rusiju, ne dominira na skali prioriteta građana, ona još uvek jasno i pouzdano deli biračko telo.

Povratno, u „konkurenciji“ sa socioekonomskim temama, koje opet u dominantnoj mejnstrim „socijalnoliberalnoj“ varijanti prividno nemaju veze s političkom ideologijom, teme koje već tradicionalno ideološki dublje polarizuju biračko telo na „prozapadne demokrate“ i na „proruske nacionaliste“ nemaju mnogo šanse. To vrlo dobro znaju i političke stranke, pa ne propuštaju priliku da ekonomske teme, koje su biračima očigledno najvažnije, obrade sa zauzete pozicije „ekonomskog patriotizma“ ili „liberalnog kapitalizma“, odnosno preferirane spoljnopoličke destinacije.

2. POSTOJE LI JOŠ VREDNOSNO- -IDEOLOŠKE ORIJENTACIJE?

Šta su onda vrednosti, odnosno nezavisne promenljive – prediktori, koje ipak mogu da „razdvoje“ one birače koji podržavaju ili ne podržavaju pojedine političke stranke? Gotovo opšte mesto u analizama izbornog ponašanja birača čini tvrdnja da „(ne)razvijenost partijsko-političkih, vrednosnih i ideoloških profila građana i građanki“ (Stojiljković, 2014:533) otežava odgovor na pitanje kako birači glasaju i zašto glasaju baš za onoga za koga glasaju.

Drugu vrstu opipljivijih i direktnijih prediktora izbornog ponašanja čini (ne)poverenje građana u institucije, koje je jedan od osnovnih konstituenata političke kulture, a koja ima značajan uticaj na formiranje i partijske identifikacije i izborne orijentacije birača (Stojiljković, 2014:535).

U traganju za odgovorima na ova pitanja u svojoj jezgrovitoj analizi Miloš Mojsilović je složenim modelom i tehnikama multivarijacione analize testirao devet ideoloških i vrednosnih orijentacija, odnosno tvrdnji koje ih indikuju (Mojsilović, 2016: 90).

Odnos prema demokratiji kao političkom poretku	<i>Demokratija ima mana, ali je bolja od svih drugih poredaka.</i>
Odnos prema decentralizaciji	<i>Političku vlast treba urediti davanjem više vlasti pokrajinama i opštinama.</i>
Odnos prema religiji	<i>Mislim da je moja vera (religija) najispravnija.</i>
Neoliberalna ideološka orijentacija	<i>Najbolje je slobodno tržište u koje se država meša samo kada mora.</i>
Socijaldemokratska ideološka orijentacija	<i>Država treba da brine o otvaranju radnih mesta i pomoći nezaposlenima.</i>
Politička autoritarnost	<i>Ovoj državi je potreban jak vođa koga će narod slediti bez pogovora.</i>
Tradicionalizam	<i>Treba se čvrsto držati narodnih običaja i tradicije.</i>
Nacionalizam	<i>Spreman sam da se žrtvujem za interese svog naroda.</i>
Ksenofobija	<i>Zbog mešanja različitih kultura pretila nam opasnost da izgubimo identitet.</i>

Kada je reč o poverenju građana u političke institucije, u brojnim istraživanjima testirane su najčešće sledeće institucije: predsednik Republike, Vlada, Skupština, političke partije, ali i mediji, sindikati, crkva i nevladine organizacije.

Mojsilović na osnovu bogate dostupne analitičke i istraživačke građe, detektuje postojanje četiri grupe faktora koji imaju ulogu naddeterminanti.

Prvi faktor naziva – *prodemokratska vrednosna orijentacija*, jer u njemu dominiraju one tvrdnje koje afirmativno govore o demokratiji kao najboljem obliku vladavine, koji omogućava učešće građana, slobodan izbor pojedinca, prava manjina i toleranciju. Ovaj faktor objašnjava 27,69% ukupne varijanse.

Drugi faktor – *autoritarno-nacionalna vrednosna orijentacija* objašnjava tek nešto manje – 22,44% varijanse. U njemu dominiraju one promenljive koje indukuju autoritarno vaspitanje dece u „okvirima nacionalne kulture“, oprez i zatvorenost prema drugim kulturama i nacijama, kao i značaj vođe nacije kao političkog ekvivalenta strogog i pravednog oca porodice. Ovaj faktor pokazuje da su kod nas bliski i međusobno povezani nacionalizam, autoritarnost i ksenofobija.

U trećem, *etatističkom* faktoru dominiraju vrednosti koje naglašavaju značaj jake države, jakog vođe, važnosti interesa države, važnosti uspostavljanja reda i poretka, uz sumnju da demokratski sistem to može da obezbedi. Dakle, postoji jedna mala, ali respektabilna grupa birača koja veruje u značaj, snagu i interese države kao takve, iako istovremeno ti ljudi uopšte ne moraju biti nacionalisti, autoritarne ličnosti ili opreznici prema spoljnim uticajima. Ono u šta ipak sumnja grupa koju definiše ovaj faktor jeste to da demokratija, sa svojim „dugim raspravama i neefikasnošću“, može da bude korisna za jaku državu. Ovaj faktor, inače, objašnjava 9,39% ukupne varijanse.

Na kraju, četvrti faktor definiše *anacionalnu* vrednosnu orijentaciju koja je suprotna svemu onome što ima bilo kakav predznak „nacionalnog“, odnosno etničkog. Ovaj faktor objašnjava relativno skromnih 6,92% ukupne varijanse, a najveća korelacija s njim postoji u slučaju tvrdnji da nacionalna pripadnost opterećuje čoveka, da je isticanje nacionalnih obeležja odraz primitivizma i da u definisanju države nema mesta za nacionalne odrednice. U ovom faktoru čak nema mesta ni za one promenljive koje su afirmativne prema demokratiji, iako bi se to moglo očekivati (Mojsilović, 2016: 45–47).

Ono što se može zaključiti na osnovu sprovedene faktorske analize i izdvojena ova četiri faktora jeste da na ovaj način definisane vrednosne orijentacije znatno više polarizuju biračko telo nego što je to slučaj sa važnošću određenih dnevno-političkih tema. Dok je u tematskom okviru dominantan značaj socioekonomskih tema koji „ujedinjuje“ birače vrlo različitih vrednosnih i ideoloških orijentacija, u slučaju vrednosnog spektra relativno jasno se mogu videti određene vrednosne i, pre svega, ideološke orijentacije grupa. Pri tome, građani su, bez obzira na česte partijsko-političke transfere, i dalje podeljeni na dva gotovo podjednako uticajna političko-vrednosna bloka: demokratski i autoritarno-nacionalni koji nadilaze i presecaju linije stranačkih podela.

ŠTA JE DOMINANTAN RAZLOG DA SE GLASA ZA SNS?

Naime, zavisna varijabla u Mojsilovićem istraživanju jeste odnos prema SNS-u kao stranci sa ubedljivo najvećim uticajem u biračkom telu. Ključna problemska dilema jeste da li (ne) prihvatanje određenih vrednosnih i ideoloških karakteristika i poverenje u (personalizovane) institucije dele one koji su za tu stranku i one koji su protiv nje.

Nalazi istraživanja pokazuju da samo četiri promenljive od svih testiranih nezavisnih promenljivih daju jasne diskriminativne efekte. Reč je o *poverenju u predsednika Republike, u Vladu, zatim o političkoj autoritarnosti* i u znatno manjoj meri o *neoliberalnoj ideološkoj orijentaciji*.

Analiza pokazuje da na razdvajanje pristalica SNS-a od onih koji to nisu, u domenu vrednosno-ideoloških determinanti, određenu ulogu ima ona koja indukuje politički autoritarizam, odnosno paternalizam, koji predstavlja sastavni deo takozvane „podaničke političke kulture“. Takvu vrstu političke kulture odlikuju „slaba ulazna, participativna i kritična komponenta, a uz relativno razvijenu izlaznu komponentu – podaničko ispunjavanje obaveza i dužnosti, uz paralelno očekivanje zaštite i dobiti“ (Stojiljković, 2014: 535).

U ovom modelu kao relevantna, ali u mnogo manjoj meri, našla se i tvrdnja koja indikuje nastajuću neoliberalnu orijentaciju ovih birača, odnosno govori o značaju slobodnog tržišta i minimalnoj ulozi države u njegovom regulisanju. Moguće plauzibilno objašnjenje zašto se deo biračkog tela, koji se inače u znatnoj meri slaže sa tvrdnjama koje indukuju socijaldemokratsku orijentaciju, slaže i s neoliberalnom retorikom svog lidera upravo je u prepoznavanju i sleđenju poruka koje odabrani lider upućuje. Oni se, dakle, „intimno“ slažu sa značajnom ulogom države, ali se na nivou pojavnog i manifestovanog usmeravaju prema onome što je poželjno, a o čemu govori onaj u koga imaju najviše poverenja (Mojsilović, 2016: 93–96).

Konačno, logično i očekivano, brojno i složeno biračko telo naprednjaka odlikuje pre svega natprosečno poverenje u od 2012 godine „svog“ predsednika i Vladu. Pri tome, na osnovu istraživanja rejtinga lidera nakon 2012–2013. godine može se pretpostaviti da bi poverenje u predsednika Vlade Aleksandra Vučića, da je ono testirano umesto Vlade u celini, bilo veće

nego u predsednika Republike Tomislava Nikolića. Za ove birače, više nego za druge karakteristična je personalizacija i harizmatična veza s liderom, o čemu najbolje govori stepen prihvatanja tvrdnje da je zemlji preko potreban vođa koga će građani *bespogovorno slediti*. Nakon preuzimanja stranke i pozicije premijera taj sveprisutni vođa danas je nesporno Aleksandar Vučić. Pitanje je, međutim, da li samo poverenje u njega i zauzeta pozicija vlasti mogu na duži rok da integrišu krajnje difuzno milionsko biračko telo narodnjačke koalicije.

UMESTO ZAKLJUČKA – ZAŠTO POBEĐUJU I DOKLE ĆE VLADATI VUČIĆ I NAPREDNJACI?

Vanredni parlamentarni izbori 2016. godine potvrdili su dominaciju SNS-a i stvoren je partijski sistem sa 27 parlamentarnih partija, od kojih je jedna dominantna, pet su nosioci lista i pet su manjinske partije. Lista dominantne partije dobila je skoro polovinu (48,2%) glasova, a ostale liste parlamentarnih partija od 5,0% do 10,9% glasova birača, što ide u prilog tezi da se u Srbiji (ponovo) oblikuje sistem političkog disbalansa u kome osim dominantne stranke postoji naglašeno fragmentiran preostali politički prostor.

ŠTA OBJAŠNJAVA OVAKAV IZBORNI REZULTAT I ŠTA JE OSNOV VLADAVINE NAPREDNJAKA?

Osim konjunkturnih razloga – biranja najpovoljnijeg tajminga i okolnosti za raspisivanje (vanrednih) izbora, kao i obilatog korišćenja pogodnosti privilegovane pozicije – vođenje totalne kampanje sa pozicije vlasti („funkcionerska kampanja”), uz neravnopravan pristup novcu i medijima,³ kao objašnjenje

³ Prema nalazima organizacije Transparentnost Srbija (TS) u 2016. *povećan je jaz između pojedinih lista kada je reč o troškovima izborne kampanje*. Naime, dok je na ranijim izborima (2004–2012) 5–7 stranaka i koalicija

izbornog rezultata mogu upravo poslužiti nalazi istraživanja strukture i vrednosti biračkog tela.

Dva razloga nam se čine izuzetno važnim. Prvi govori o tome koliko u kulturi raširene sklonosti ka personalizovanju politike i kultu vođe znači izrazito visok rejting Aleksandra Vučića uz istovremen niske, jednocifrene rejtinge opozicionih prvaka.

Drugi razlog je razvijen *casch all* karakter naprednjaka, oslo-njen na uticaj popularnosti njihovog partijskog lidera, odnosno njihovo opredeljenje i umeće da se nađu u matici interesa i volje „prosečnog“ birača u Srbiji.

Srpska napredna stranka nastoji da nadiđe rascepe i političke podele kada, primera radi, smanjenje plata i penzija tumači kao privremeni potez iznuđen promašajima drugih, podržava pregovore s predstavnicima kosovske vlasti a istovremeno se protivi priznanju državnosti Kosova, kada podržava evropske integracije a zalaže se i za dobre odnose sa Rusijom i Kinom, opredeljuje se za vojnu neutralnost i protivi uvođenju sankcija Ruskoj Federaciji, kritikuje poteze njihovih političara ističući da želi dobrosusedske odnose sa Bosnom i Hercegovinom, Hrvatskom i drugim državama u regionu, ili kada u odnosu na konzervativno i moderno podržava tradicionalne vrednosti, a ima razumevanja za prava gejeva i druga manjinska prava. Pojednostavljeno rečeno, dokle god je to moguće i dokle to rade relativno uverljivo i imaju lidera bez premca oni će, uz prisutne konjunkturane prednosti, i dalje pobeđivati.

imalo značajne izborne troškove, već 2014. jedna lista se približila polovini ukupnih rashoda (SNS sa 4,3 miliona evra ili 45% procenjenih troškova TV oglašavanja). Na tim izborima je za još četiri liste procenjeno da su na TV oglašavanje potrošile približno milion evra, a još dve približno pola miliona evra. Međutim, na poslednjim izborima procenjeni troškovi TV oglašavanja SNS-a iznosili su čak 61% ukupnog troška, a samo je još jedna lista (SPS-JS) imala više od milion evra rashoda i jedna (SRS) približno pola miliona (TS, 12. jul 2016, str. 5).

Dušan Spasojević

VREDNOSNO PROFILISANJE STRANAKA NA IZBORIMA 2016. GODINE

Profilisanje stranaka na kulturno-vrednosnoj dimenziji, tj. u odnosu na pitanja identiteta (*identity politics*) dugo je predstavljalo osnovnu osu grupisanja političkih partija u Srbiji. Moglo bi se tvrditi da se politika u Srbiji okretala oko Kičetlove vertikalne ose (Kitschelt, 1995, ili v. uvodni tekst u studiju), dok je izjašnjavanje stranaka o socioekonomskim pitanjima tradicionalno ostajalo u drugom planu.

Ovakav razvoj situacije nije neočekivan, budući da su se na isti način razvijali i drugi istočnoevropski parijski sistemi (Elster, Offe, Preuss, 1998; Spasojević, 2009). Fokus na kulturnovrednosnim pitanjima bio je osnažen ulogom međunarodnih aktera (u najvećoj meri u visokoinstitucionalizovanom procesu evropskih integracija), ali i političkim nasleđem s kojim su se suočile postpetooktobarske elite: nacionalizmom, ratnim zločinima i neizvesnim statusom tadašnje zajednice Srbije i Crne Gore.

U ovom poglavlju se dakle bavimo vrednosnom dimenzijom srpske politike artikulisanom tokom izborne kampanje za parlamentarne izbore 2016. godine. Kao i u prethodnoj studiji (*Izborne ponude i rezultati – evropski izbori i izbori u Srbiji*

2014. godine), u određenoj meri smo preuredili inicijalni analitički okvir, pa vrednosna dimenzija, pored dosad uobičajenih pitanja koja se tiču odnosa prema crkvi, manjinskim pravima ili nacionalnog pitanja, uključuje i osnovna spoljopolitička opredeljenja budući da su ona u Srbiji prvenstveno zasnovana na vrednosnim osnovama i da u najvećoj meri predstavljaju primarnu ideološku determinantu koja posledično određuje ostatak ideološkog i programskog profila stranke. Takođe, treba naglasiti da je iz ovog polja izostavljeno pitanje odnosa prema demokratiji i demokratskim institucijama, koje se takođe može smatrati vrednosnim pitanjem; o dimenziji demokratizacije u ovom zborniku možete čitati u tekstu Jelene Lončar.

IZBORNI KONTEKST – KRAJ SUŽAVANJA IDEOLOŠKOG SPEKTRA?

Kontinuiranost praćenja izborne ponude omogućuje nam da sa validnom argumentacijom ukažemo na proces sužavanja ideološkog spektra u Srbiji, odnosno sužavanja ideološkog prostora koji zauzimaju relevantne stranke. Partijski sistem Srbije danas karakteriše centripetalna tendencija započeta sveobuhvatnom (*catch-all*) strategijom Demokratske stranke pod rukovodstvom Borisa Tadića, koja svoj vrhunac postiže tek nakon osnivanja i rasta Srpske napredne stranke. Kulminaciju centripetalnosti opažamo nakon parlamentarnih izbora 2014. godine, kada izabrani parlament usled loše organizovanosti i usitnjenosti stranaka evroskeptičnog i nacionalnog bloka postaje 100% proevropski, ali i bez naizgled izrazitih ideoloških razlika u vezi s pitanjima koja su profilisana na političkoj agendi. Ovo ne znači da su nakon parlamentarnih izbora 2014. izbrisane sve ideološke razlike, već da su one u manjoj meri bile politički artikulisane; istovremeno, pojava koalicije oko SNS-a, koja je osvojila oko 50% glasova biračkog tela, nužno je značila postojanje heterogenog biračkog tela koje je stalo iza ove velike koalicije, što je otežavalo razmatranje partijske

scene iz perspektive političke potražnje (o političkoj potražnji u vreme izbora 2016. detaljnije videti u uvodnom tekstu Zorana Stojilkovića).

Period između dva izborna ciklusa obeležilo je nekoliko značajnih događaja i procesa koji su uticali na političku agendu, iako nijedna tema nije zauzela dominantnu poziciju koja bi se mogla porediti sa npr. izborom između evrocentričnih i koso-vocentričnih politika iz izbornog ciklusa 2007–2008. godine. Ipak, sve jači antievropeizam i suverenističke teme podstakle su promene na desnom političkom krilu, što je rezultiralo koalicionim sporazumom između DSS-a i Dveri čije su izborne platforme već godinama dosta slične. U istom političkom polju se nakon povratka Vojislava Šešelja iz Haga ponovo razbudila Srpska radikalna stranka, čime je osnažena nacionalna retorika u javnom prostoru. Otvaranje „političkog fronta“ na desnici označilo je kraj relativno lagodne situacije za SNS, koji od izbora 2012. nije trpeo značajniju kritiku sa suverenističkih pozicija, što mu je omogućavalo da izvrši tranziciju od „radikala ka naprednjacima“, da bude usmereniji na središnje birače i da umeri svoju nacionalnu politiku.

Značajan podsticaj osnaživanju identitetskih politika došao je i iz spoljnog okruženja. Naime, izbijanje nezapamćene migrantske krize imalo je brojne političke konsekvence. Za razliku od drugih evropskih država, u Srbiji se nisu javili snažni antiimigranstkli stavovi (iako su neke stranke, poput Dveri, već imale iskustva s antiimigrantskim protestima pre nekoliko godina), pre svega zato što su migranti Srbiju koristili samo kao tranzitnu zemlju. Srpska vlada je ovu priliku iskoristila i za popravljjanje međunarodnog ugleda zemlje jer su se istovremeno humano i organizovano odnosili prema migrantima (naročito u poređenju s nekim okolnim zemljama), ali i bili kooperativni u odnosu na zahteve iz Brisela. Ipak, migrantska kriza je dovela do pogoršanja regionalnih odnosa jer je izbio višemesečni verbalni i diplomatski sukob između Hrvatske i

Srbije (što je za posledicu imalo i to da je Hrvatska blokirala pristupne pregovore sa EU), što i nije iznenađujuće imajući u vidu simultano predizborno stanje u obe države. U ovim sukobima prednjačili su funkcioneri SNS-a i njegovi koalicioni partneri (ministri Stefanović i Vulin), ali i Ivica Dačić, s pozicije ministra spoljnih poslova.

Imajući u vidu već uobičajene teme koje u Srbiji podstiču identitetska pitanja – evropske integracije i briselske pregovore sa Kosovom, nije teško zaključiti da je značaj identitetskih pitanja u ovoj kampanji bio veći nego pre dve godine, kada je „relativna saglasnost među ključnim političkim akterima oko evropskih integracija i nastavka briselskih pregovora umanjila značaj ovih tema za pridobijanje birača“ (Lončar, 2014). Ipak, ova pitanja nisu formulisana kao kompleksne linije političkog (socijalnog) rascepa, već je reč o nekoliko linija političkih podela koje, doduše, imaju kapacitet da se u budućnosti (re)konstituišu na nivou rascepa.¹ Tome je doprineo i veliki broj pitanja o kojima političke partije u Srbiji nemaju jasna i programski definisana gledišta, već načelne i benevolentne stavove; u retkim slučajevima kada je reč o utemeljenim stavovima, obično nije u pitanju politički problem velikog značaja.

EVROPSKA UNIJA, „REGION“ I KOSOVO – SPOLJNOPOLITIČKE TEME U UNUTRAŠNJOJ POLITICI

Prvobitni utisak je da koalicija oko SNS-a nije imala nameru da u kampanji insistira na temeljnim identitetskim pitanjima i da ih nameće kao bitna (što je posebno važno imajući u vidu

¹ U ovom tekstu pratimo metodološki okvir koji određuje socijalni ili politički rascep (*cleavage*) kao podelu koja ima tri komponente – strukturalnu (biračko telo tj. posebnu društvenu grupu), vrednosnu (ideološki ili programski koncept) i organizacionu (stranka ili koalicija koja zastupa), dok je kod političke podele (*divide*) najčešće reč o razlikama u stavovima između dve partije (Deegan Krause, 2007).

dominantan medijski položaj SNS-a, koji im omogućava da diktiraju teme), ali su promenjene okolnosti i uspeh SRS-a i koalicije DSS–Dveri da nametnu ova pitanja donekle promenili taktiku SNS-a. Zbog toga ćemo prvo poći od stranaka desne orijentacije koje imaju „vlasništvo“ nad ovim temama, da bismo onda analizirali odgovor koalicije oko SNS-a i koalicionog partnera iz vlade – SPS-a, a zatim i stranaka građanske, proevropske opcije.

Za razliku od ranijih kampanja, SRS je u ovoj kampanji mogao da računa na svog najvažnijeg igrača – predsednika Vojislava Šešelja, koji je u nastupao pod oreolom „haškog pobednika“. Šešelj je zadobio neočekivano veliku medijsku pažnju, s posebnim pristupom programima (polu)zabavnog sadržaja u kojima je nesmetano promovisao svoje političke stavove. SRS je tokom kampanje potvrdila svoju posvećenost ideji „velike Srbije“ i isticala je potrebu da se osnaže politička i ekonomska saradnja sa Rusijom, jer je „to jedini način da se Srbija odbrani, i zato bi trebalo da prihvatimo ruske vojne baze na svom području, moderne protivavionske sisteme, aerodrome i druge oblike vojne saradnje sa Rusijom“.² SRS je jasno protiv EU integracija i članstva u NATO paktu. Tokom kampanje su više puta spaljivane zastave NATO, EU i Republike Hrvatske, za koju radikali smatraju da u okupaciji drži Republiku Srpsku Krajinu. Radikali su tokom ove kampanje ponovili sve svoje ranije stavove, zadržali ideološki profil, a nastup im je bio ojačan Šešeljevim prisustvom. Imajući sve ovo u vidu, kao i izborni kontekst i ideološke pozicije SNS-a, rezultat koji je postigla SRS ne iznenađuje previše.

Druga koalicija u ovom ideološkom bloku (iako se ne može govoriti o taktičkom bloku jer je tokom kampanje dolazilo do verbalnih sukoba među strankama) – DSS–Dveri koncipirala

² <http://rs.n1info.com/a151205/Vesti/Seselj-SRS-moze-i-da-bude-prvi.html> (pristupljeno 2. aprila 2016).

je svoju kampanju oko nekoliko vrednosnih temelja, od kojih je pitanje Kosova i Metohije imalo ključnu ulogu. DSS i Dveri su kritikovali Briselski sporazum kojim su Kosovo i Metohija „predati i prodati albanskim separatistima”,³ ali i činjenicu da je OEBS zadužen za sporovođenje izbora na toj teritoriji. Velika pažnja posvećena je funkcionisanju srpskih institucija na severu Kosova, dok je pitanje položaja Srba u južnom delu manje spominjano. Kao i SRS, i ova koalicija je isticala da je saradnja sa Rusijom u najboljem interesu građana Srbije jer „nam oni, za razliku od drugih, nikada nisu odmorili”.⁴ S druge strane, Dveri i DSS se oštro protive članstvu Srbije u NATO paktu i smatraju da je sadašnji proces evrointegracija ponižavajući za Srbiju; ova koalicija se ne protivi saradnji s pojedinačnim zemljama EU. Ukratko, koalicija DSS–Dveri je ove izbore pokušala da predstavi kao referendum o spoljnopolitičkom opredeljenju Srbije i da ponovi stepen polarizacije iz 2008. godine.

Zanimljivo je da je koalicija značajan deo kampanje usled malog prostora na televiziji i u štampi iznela preko društvenih mreža. Osim što je intenzivna internet kampanja doprinela ostvarivanju kontakta sa novom biračkom bazom, ovaj pristup je doprineo određenoj promeni imidža ove dve stranke, koje su smatrane tradicionalnim i konzervativnim, i u smislu političkog marketinga i organizacione strukture. Takođe, preko društvenih mreža se lakše formira homogenizovano biračko telo, naročito i situaciji kada mejnstrim mediji ne daju previše prostora kritičkim glasovima manjih stranaka s margine političkog prostora. Ovaj pristup uspešno su koristile slične partije u Evropi.

Kampanju socijalista obeležila je formalna proveropska argumentacija, ali je mnogo više pažnje posvećeno stavovima

³ <http://rs.n1info.com/a150313/Vesti/DSS-Mislili-smo-da-je-Tadic-najgori-ali-ga-Vucic-prevazisao.html>

⁴ <http://rs.n1info.com/a149547/Vesti/Dveri-Za-Srbiju-je-najbolje-da-se-okrene-Rusiji.html>

protiv ulaska u NATO i zagovaranju tesne saradnje s Rusijom koja je „prirodni saveznik“⁵ Srbije. Naglasak na međunarodnim temama bio je prirodan u slučaju socijalista, jer je Dačić obavljao funkciju ministra spoljnih poslova u prethodnoj vladi, a posebno profilisana i medijski propraćena tema bilo je sprečavanje ulaska Kosova u UNESCO. Novina u odnosu na prethodne kampanje jeste povratak Miloševića u izbornu kampanju. Milošević je spominjan u kontekstu protivljenja NATO paktu, a povezivan je i sa statusom Kosova i sa pitanjem vojvođanske autonomije: „Naša partija je ponosna na svoju prošlost. Iza Slobodana Miloševića je ostao Dejtonski sporazum, stvorena je Republika Srpska. Ostala je Rezolucija 1244, kojom se Kosovo jedino i dalje drži za Srbiju.“⁶ Milošević nije bio jedina istorijska referenca u kampanji SPS-a, jer su svoje mesto tradicionalno našli i Josip Broz Tito (čiji je unuk bio na listi socijalista) i podsećanje na stara dobra vremena, uz komunističku ikonografiju i pesme. Utisak je da su socijalisti i Jedinствена Srbija imali nešto radikalniju kampanju jer su označeni kao nelojalan partner u vladi i jer je bilo potrebno bar delimično se distancirati od politike koju je vodio SNS (ova taktika je još uočljivija kada govorimo o ekonomskoj politici vlade).

Kao što smo istakli, SNS nije u početku kampanje insistirao na vrednosnim pitanjima, zadržavajući načelno proevropsku orijentaciju stranke, ali se taktika značajno promenila tokom kampanje. Kada je reč o regionalnim odnosima, premijer Vučić je pokušavao da zadrži formalno pomirljiv stav izjavljujući da se zalaže za pomirenje i saradnju, pokušavajući istovremeno da se izmesti iz teme najavama da o tome (npr. o izjavama iz Sarajeva ili Zagreba) više neće govoriti; s druge strane, ministri Vulin ili Stefanović imali su znatno oštrije stavove (npr. „Hrvatska je slepa na patnje proteranih Srba, uskraćivanje

⁵ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=31&nav_category=11&nav_id=1114350 (pristupljeno 31. marta 2016)

⁶ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/sta-se-nudi-biracima-na-izborima-u-srbiji> (pristupljeno 20. aprila 2016)

njihovih imovinskih i penzionih prava, kao i na svoje ministre koji se ponose ustaškom ideologijom i ta zemlja nikome ne bi trebalo da drži lekcije”⁷), što pokazuje već demonstriranu slojevitost poruka koju često vidimo kod SNS-a. U ovoj podeli posla premijer je zadužen za umerenije stavove (najčešće usmerene ka međunarodnoj zajednici), dok se njegovi saradnici radikalnijim vokabularom oštrije postavljaju prema političkim protivnicima (i usmereni su ka domaćoj publici).

Slična slojevitost i kontradiktornost poruka vidi se i između SNS-a i koalicionih partnera kada se govori o širim spoljno-političkim pitanjima. Tako, na primer, novi koalicioni partner SNP smatra da: „Vojna saradnja sa Rusijom je put da Srbija postane ponovo snažna”,⁸ a neslaganje se vidi i na primeru EU integracija: „Smatram da Srbija treba da gradi najbolje odnose sa EU, ali da nema interes da postane njena članica.”⁹ SNS je i u ovoj kampanji zadržao proevropske stavove s posebnim naglaskom na ekonomskim pitanjima i na podršci koju Nemačka pruža evrointegracijama Srbije, ali je potvrdio i opredeljenje za vojnu neutralnost Srbije.

Nekonzistentnost stavova koalicije oko SNS-a o spoljnoj politici zauzela je značajno mesto u kampanji Demokratske stranke i NOVE, koji su isticali svoje dugoročno proevropsko opredeljenje i poredili ga sa ideološkom neodlučnošću vladajuće koalicije. DS-NOVA koalicija je kritikovala neefikasnost evropskih integracija i sporost u napredovanju, kao i raspirivanje regionalnih etničkih verbalnih sukoba. Koalicija je još jednom istakla svoju podršku Briselskim pregovorima. Ipak, budući da proevropska politika više ne predstavlja distinkciju između DS-a i drugih stranaka, na ovim temama se nije mnogo insistiralo.

⁷ <http://www.blic.rs/vesti/politika/vulin-hrvatska-nikome-ne-bi-trebalo-da-drzi-lekcije/4g9s1s7> (pristupljeno 14. ašrila 2016)

⁸ [http://www.informer.rs/vesti/izbori/61929/-Samo-Rusiju-mozemo-ponovo-postanemo-snazna-drzava,\(pristupljeno 20. juna 2016\).](http://www.informer.rs/vesti/izbori/61929/-Samo-Rusiju-mozemo-ponovo-postanemo-snazna-drzava,(pristupljeno 20. juna 2016).)

⁹ [http://www.alo.rs/samo-vucic-nikad-nece-uvesti-sankcije-putinu/44589,\(pristupljeno 20. juna 2016\).](http://www.alo.rs/samo-vucic-nikad-nece-uvesti-sankcije-putinu/44589,(pristupljeno 20. juna 2016).)

Slične stavove u toku kampanje slušali smo i od koalicije SDS–LSV–LDP, koja je u politici vlade videla „dvoličnost, gde se na jednoj strani zaklinje na predanost pomirenju u regionu i evropskim integracijama, a s druge strane, u domaćoj političkoj debati podriva kod građana i ono malo poverenja u susede, u Evropu i u njene vrednosti”.¹⁰ Nešto izraženije kritičke stavove imao je LDP koji je smatrao da je SNS nesposoban da sprovede proces evropskih integracija i povezivao to sa tekovinama i nasleđem Miloševićeve politike. LDP i LSV su izražavali neslaganje s proruskom politikom, smatrajući da Srbija treba da uvede sankcije Rusiji (LDP)¹¹ i da je rusko vlasništvo nad NIS-om „omča oko vrata” (LSV). SDS se izjašnjavala za blisku saradnju sa NATO, ali ne i za puno članstvo u ovoj organizaciji.

Konačno, manjinske stranke su, kao i do sada, imale jasno izražen proevropski stav. Ovaj stav motivisan je visokim standardima zaštite manjinskih prava, ali se intergacije mogu videti i kao mehanizam jačeg povezivanja sa maticom, odnosno kao mehanizam smanjivanja etničkih tenzija u regionu.

POLITIKE IDENTITETA – NACIJA, RODNA RAVNOPRAVNOST, MARGINALIZOVANE GRUPE

Nasuprot jasno definisanim spoljnopolitičkim pitanjima, postoji veliki broj pitanja koja se mogu interpretirati kroz vrednosnu dimenziju, ali nemaju stabilan i konstantan uticaj na politički život u Srbiji. Ova pitanja nam pomažu da razumemo ideološke profile stranaka, ali i da potvrdimo tezu o slabo institucionalizovanom partijskom sistemu u kome najveći broj pitanja nije praćen jasnom argumentacijom i razvijenim programskim dokumentima. Zbog toga je moguće da stranke često menjaju

¹⁰ <http://istina.ldp.rs/Vesti/19358/Nada-mora-nadjacati-strah.shtml> (pristupljeno 19. marta 2016).

¹¹ <http://istina.ldp.rs/Vesti/19351/Srbija-sve-manje-drzava-sve-vise-Vuciceva.shtml> (pristupljeno 15. marta 2016).

stavove, ali i da još češće zagovaraju načelna rešenja, koja nam malo pomažu prilikom donošenja izborne odluke. Tokom analizirane izborne kampanje sve stranke su, kao i dosad, pažnju posvetile pravima nacionalnih manjina, položaju žena i mladih i pravima LGBT populacije, dok su pojedine stranke otvarale i druga pitanja, ali malim intenzitetom i na margina-ma kampanje.

Srpska napredna stranka je u ovoj kampanji značajan prostor posvetila položaju nacionalnih manjina. Za ovu stranku je odnos sa manjinama značajan kao pokazatelj i potvrda novog deradikalizovanog imidža koji politički protivnici i dalje dovode u pitanje. Takođe, odnos sa manjinama je važan i zbog dva manjinska partnera SNS-a – bošnjačkog SDP-a i mađarskog SVM-a koji je u ovom izbornom ciklusu postao važniji akter zbog paralelnog održavanja vojvođanskih izbora (gde je „radikalska prošlost“ SNS-a posebno važna za stranke građanskog i modernističkog bloka) i saradnje koju je Vlada Srbije uspostavila s mađarskim premijerom Orbanom (saradnja se primarno vezuje za izbegličku krizu, ali podrazumeva i infrastrukturne projekte poput izgradnje pruge Budimpešta–Beograd). Ova saradnja se u širem kontekstu može tumačiti i kao nastavak igranja na dve karte u međunarodnim odnosima, budući da je Orbana, i pored liberalnih tendencija koje su vidljive u Mađarskoj, administracija EU optuživala za previše bliske odnose sa Rusijom i Kinom.

Manjinsko pitanje bilo je važno i za druge stranke, ali kao i u slučaju SNS-a često isprepletano s vojvođanskom izbornom agendom; demokrate su isticale svoje tradicionalno zagovaranje multikulturalnosti i tolerancije, ali je lider demokrata Bojan Pajtić privukao i negativni publicitet zbog kritike slovačkih stranaka koje su u koaliciji sa SNS-om. Lideri LPD-a, SDS-a i LSV-a pružali su podršku decentralizaciji, pravima nacionalnih manjina i povećavanju nadležnosti pokrajine. S druge strane, od socijalista smo mogli da čujemo tezu da su Srbi većinski

narod u Vojvodini, te da „Vojvodina treba da bude srpska”,¹² dok su radikali tvrdili da će „nastavak procesa evrointegracija dovesti do otcepljenja Vojvodine i uspostavljanja autonomije u Raškoj oblasti”,¹³ ali i da je srpski narod dužan da čuva prijateljstvo sa nacionalnim manjinama u Vojvodini. Srpska radikalna stranka je optuživala druge stranke da podržavaju samo manjinske stranke s kojima su u koaliciji: „Svi oni koji nisu sa Ištvanom Pastorom, za Vučića ne postoje.”¹⁴

Naravno, manjinske stranke bile su najzainteresovanije za ova pitanja. Bošnjačke stranke su veliki deo kampanje posvetile međusobnoj borbi za glasove u kojoj se do nacionalnih medija nije probijalo mnogo informacija; veliku pažnju javnosti privukla je Ugljaninov poziv „plavim šlemovima” da pomognu u organizovanju izbora u Srbiji. Rasim Ljajić je sukobe između SDAS i BDZS pokušao da iskoristi da sebe i svoju stranku pozicionira kao umerene aktere: „Izbori u Sandžaku najznačajniji su do sada jer će građani birati između demokratsko-građanske opcije SDPS-a i klerikansko-nacionalističke opcije Stranke demokratske akcije Sandžaka (SDA) i Bošnjačke demokratske zajednice (BDZ).”¹⁵

Mađarsko izborno telo se posle nekoliko godina neosporavane dominacije SVM-a podelilo, ali je SVM i dalje zadržao najjaču poziciju. SVM je, pored zastupanja mađarske kulturne autonomije i osnaživanja veza sa Mađarskom, nastavio sa uobičajenim zahtevima za povećanjem izvornih nadležnosti u Vojvodini, čime se profilisao kao vojvođanska regionalna stranka, a ne

¹² <http://www.kurir.rs/vesti/politika/dusan-bajatovic-za-kurir-juzni-tok-ce-se-uskoro-graditi-clanak-2224507> (pristupljeno 18. aprila 2016)

¹³ <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/seselj-nastavak-procesa-evrointegracija-dovesce-do-otcepljenja-vojvodine-i-uspostavljanja-autonomije-u-raskoj-oblasti/> (pristupljeno 1. maja 2016)

¹⁴ <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/ustavna-i-zakonska-prava-nacionalnih-manjina-se-moraju-postovati/> (pristupljeno 1. maja 2016)

¹⁵ <http://www.informer.rs/vesti/izbori/66894/LJAJIC-Najznacajniji-izbori-Sandzak> (pristupljeno 16. juna 2016).

samo kao stranka mađarske nacionalne manjine. Uprkos tome što je LSV u prošlosti kritikovao ovakav pristup SVM-a koji je izazivao rivalstvo između dve partije, SVM je podržao potencijalnu postizbornu „koaliciju (SVM–LSV–SNS) u Pokrajini, koja bi dovela do relaksacije pitanja vojvođanske autonomije i njegovog rešavanja van dometa dnevne politike”.¹⁶

Kao što je već tradicija za vreme prolećnih izbora, kampanje obuhvataju i 8. mart, što znači da se stranke više nego što je uobičajeno izjašnjavaju o položaju žena u društvu. Kao i do sada, ovo pitanje je artikulisano kroz druga, za stranke važnija pitanja. SNS je u određenoj meri bila izuzetak, jer je potpredsednica Zorana Mihajlović često govorila o položaju žena kako u kontekstu sve učestalijeg porodičnog nasilja, tako i u kontekstu rodne ravnopravnosti: „Mi kao država da stvorimo ambijent da žene mogu da rade i da budu vidljive i zakonodavni okvir, a svi zajedno da rušimo stereotipe koji postoje ne samo u Srbiji već i u drugim državama”.¹⁷ Posebna dimenzija u SNS-ovoj kampanji ticala se razvijanja ženskog i omladinskog preduzetništva. S druge strane, neke konzervativne stranke, poput Jedinствене Srbije, obećavale su pomoć ženama koje se udaju i koje rađaju i time reprodukuju tradicionalnu ulogu žena u društvu, dok su Dveri najavljivale podršku mladim parovima i porodicama sa više dece na taj način što će „svako novorođeno dete dobiti majčinski dodatak, a majke sa troje ili više dece će dobiti nacionalnu penziju”.¹⁸

Kao i kod položaja žena, vladajuća koalicija je i pitanje mladih formulisala kroz pitanje omladinskog preduzetništva i zapošljavanja. S druge strane, opozicione stranke proevropskog bloka često su govorile o novom talasu odlaska mladih iz Srbije i

¹⁶ http://www.rtv.rs/sr_ci/izbori-2016/pokrajinski/pastor-koalicija-sns-svm-lsv-moze-da-relaksira-vojvodjansko-pitanje_708437.html (pristupljeno 12. aprila 2016).

¹⁷ <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/mihajlovic-sve-sto-radimo-radimo-za-buduce-generacije-zena/ph93f92> (pristupljeno 17. juna 2016).

¹⁸ <http://www.dss.rs/borba-protiv-bele-kuge/>

povezivale to sa negativnom selekcijom, nepoštovanjem obrazovnih standarda i plagiranjem diploma, koje se vezuje na neke funkcionere bliske SNS-u. Demokratska stranka je na taj način pokušala da se pozicionira kao stranka obrazovanijeg dela stanovništva i da time ponovo uspostavi podelu koja je postojala početkom veka, kao i da pitanje obrazovanja poveže s partijskim zapošljavanjem i brzim sticanjem diploma na privatnim fakultetima (što su opšteprihvaćeni narativi u našem društvu).

Položaj seksualnih manjina je i u ranijim kampanjama bio na marginama političke agende, ali ipak prisutan kao jasno definisano pitanje. Ovom temom su se najviše bavile stranke desne provenijencije, ali se i tu mogla primetiti određena umerenost (kao i u nekim drugim već pomenutim slučajevima), pa su Dveri i DSS pomerili fokus kritike na organizacije koje zastupaju LGBT populaciju, koje „u stvari brane svoje privilegije praveći od toga politiku i biznis”,¹⁹ dok su prema pravima ovih manjina imali nešto pomirljiviji diskurs. Sandra Rašković je čak istakla da među gej populacijom ima glasača DSS-a i označila ih je kao „Srbende”. Ove izjave razumemo kao pokušaj DSS-a i Dveri da se približe umerenijem biračkom telu koje ih percipira kao previše radikalne opcije.

Vladajuća koalicija nije bila homogena u vezi s ovim pitanjima, ni u koaliciji ni u samim strankama. Aleksandar Vulin je vrlo jasno izjavio da „dok se ja i moja stranka pitamo, Srbija neće ući u NATO niti legalizovati gej brakove”;²⁰ s druge strane, deo SPS rukovodstva, predvođen Brankom Ružićem, zagovarao je donošenje zakonskih rešenja koja će urediti pitanja vezana za zajednički život dva partnera istog pola, što i nije toliko neočekivano budući da SPS u glavnom odboru ima Borisa Milićevića, gej aktivistu.

¹⁹ <http://www.kurir.rs/vesti/politika/politicki-ring-vojislav-seselj-vs-sandra-raskovic-ivic-clanak-2184333>

²⁰ <http://www.blic.rs/vesti/politika/vulin-srbija-nece-uci-u-nato-niti-legalizovati-gej-brakove/gpq748> (pristupljeno 17. juna 2016).

Deo stranaka pokušao je da odgovori na pitanja koja su profilisana u javnosti, a koja dosad nisu bila deo izborne agende. Dobar primer ovoga su Dveri koje su se usprotivile kažnjavanju roditelja koji odbijaju da im se deca vakcinišu. Na ovaj način stranka je uspostavila još jednu liniju saradnje sa grass-root pokretima ili grupama na desnici, ali i pokušala da uvede još jednu temu koja je van Srbije važna za stranke sličnog profila.

Osim ovim, stranke su se sporadično bavile i posebnim pitanjima, često bez ozbiljne strategije ili detaljnije argumentacije. Dveri su se zalagale sa jačanje vojske i za vraćanje obaveznog služenja vojnog roka. Radikali su još jednom izneli svoje neslaganje sa EXIT festivalom i najavili da će „momentalno prekinuti sa finansiranjem ovog privatnog poduhvata, jer predstavlja duhovnu pustoš, koja promoviše zapadnjačku supkulturu”.²¹ Ipak, osim pomenutih izuzetaka, utisak je da tokom kampanje niti smo čuli mnogo nove argumentacije niti su politizovane nove teme.

ZAKLJUČNE NAPOMENE

Moguće je formulisati tri osnovna utiska u vezi s politikama identiteta na izborima 2016. godine. Prvo, politike identiteta su važnije strankama konzervativne i suverenističke opcije. One često grade čitave platforme na spoljnopoličkim orijentacijama i na osnovu njih generišu najveći deo podrške. To govori o postojanju svojevrstne asimetrične podele u biračkom telu, jer je evroskeptično biračko telo mnogo motivisanije i organizovanije (ali trenutno manje brojno) od birača na drugom polu. Takođe, kod nekih stranaka desnice (pre svega Dveri i DSS) uočava se određena deradikalizacija stavova, što pokazuje želju da se približe centru političkog prostora i time uvećaju koalicioni po-

²¹ <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/vraticemo-novom-sadu-duh-i-sarm-srpske-atine/> (pristupljeno 8. aprila 2016)

tencijal. Gledano iz druge perspektive, stranke modernističke i liberalne provenijencije nakon 2008. ne uspevaju da nametnu ideološki diskurs i da pretvore svoje proevropsko stanovište u teme, vrednosti, simbole i političke poruke koje bi motivisale birače, već se o evrointegracijama često govori na tehnokratski način (otvaranje poglavlja, izveštaji o napretku i sl.), što, kao i u drugim zemljama, ne uspeva da privuče građane i da proizvede značajan stepen identifikacije.

Drugi temeljni nalaz je da najveći broj stranaka nema razvijene platforme koje se bave politikama identiteta, već je najčešće reč o nepovezanim pitanjima o kojima stranke imaju načelne stavove. Naravno, iza ovih nepovezanih pitanja stoje širi vrednosni blokovi koji ih determinišu, ali među njima najčešće nema artikulisane veze, niti se stranke trude da uspostave vezu sa ciljnim grupama ovih politika ili organizacijama mezo nivoa. Najuočljiviji izuzetak od ovog pravila su Dveri čija izborna platforma predstavlja ideološki najhomogeniju celinu, dok se kod drugih stranaka uočavaju tek delovi ideološke slagalice.

Treći nalaz odnosi se na trenutno najjaču političku formaciju – koaliciju oko SNS-a. Njihov izborni uspeh rezultat je una-pređene DS-ove sveobuhvatne strategije „i Evropa i Kosovo“, zahvaljujući kojoj su naprednjaci uspeali da pod svoj kišobran prime još različitije političke aktore, pri čemu centralnu ideološku ravan određuje premijer Vučić, dok njegovi saradnici pokušavaju da artikuliraju i privuku nezadovoljne odstupanjem od centralne ideološke vertikale. Ovakva programska heterogenost je donekle logična jer je reč o velikom biračkom telu i o relativno novim strankama, koje nisu ideološki profilisane. Međutim, postizborni period je pokazao da u praksi nije tako lako „sedeti na više stolica“, naročito kada su u pitanju spolj-nopolitički odnosi.

Jelena Lončar

STANJE DEMOKRATIJE U SRBIJI KROZ PRIZMU IZBORNE KAMPANJE 2016. GODINE

UVOD

Od 2012. godine Srbija se pomerila od umerenog stranačkog pluralizma ka sistemu sa predominantnom strankom. Velika koncentracija moći u rukama SNS-a, a posebno premijera, uticali su na sve veću zabrinutost u redovima opozicije i značajnog dela javnosti zbog mogućeg skretanja ka apsolutističkoj vladavini i urušavanju demokratije. I ocene Evropske komisije o stanju demokratije u Srbiji u poslednje tri godine ukazuju na političke i ekonomske pritiske na medije, sveopštu slabost institucija, nedovoljnu nezavisnost pravosuđa i nedovoljno konkretne rezultate u borbi protiv korupcije (Stojiljković, Spasojević, 2014: 108–111; Evropska komisija, 2015).

Imajući u vidu promene na političkoj i partijskoj sceni Srbije u poslednje četiri godine, u ovom poglavlju analiziram kako kandidati i kandidatkinje na izborima ocenjuju stanje demokratije u Srbiji. Interesuje me na koje probleme ukazuju i iz koje perspektive, a posebno koja konkretna postizborna obećanja nude biračima. Kao što ćemo videti u radu, političke stranke su tokom izborne kampanje 2016. na dnevni red postavile teme

vladavine prava, korupcije i partijskog zapošljavanja, slobode medija i slobodnih i fer izbora. Time što su izabrale ove teme političke stranke su jasno oslikale kontinuiranu slabost demokratije u Srbiji. Uprkos tome, u kampanji nije bilo konkretnih predloga javnih politika, niti su stranke dale jasna obećanja šta su nakon izbora spremne da urade radi jačanja demokratskih institucija i poštovanja ljudskih prava i sloboda. Pre analize izborne kampanje treba podsetiti na izborni kontekst, odnosno ključna dešavanja u društvu u periodu između izbora, koja su uticala na to čemu će stranke i na koji način posvetiti pažnju u ovoj kampanji.

IZBORNI KONTEKST

Period između izbora 2014. i 2016. obeležilo je nekoliko događaja koji su bitno uticali na karakter i tok izborne kampanje.

Prvo, borba protiv korupcije bila je glavna tema prethodnih izbora, pa se opravdano moglo očekivati da vladajuće stranke polože račune građanima za obećanja koja su dale pred izbore 2014. godine. SNS je izgradila reputaciju i poverenje birača upravo na insistiranju da je korupcija najveći problem sa kojim se Srbija suočava i na obećanjima da će se uhvatiti ukoštac s tajkunima i zloupotrebama javnih finansija i državnih funkcija (Stojiljković, 2014: 8–9). Od opozicionih partija se, s druge strane, nakon četiri godine vlasti SNS-a, moglo očekivati da pokušaju da se izbore za deo vlasništva nad ovom temom pozivanjem vladajuće stranke na odgovornost i ukazivanjem na nerešene probleme i propuste u radu Vlade.

Drugo, vladavina prava i transparentnost javnog sektora već nekoliko izbornih ciklusa predmet su pažnje javnosti. Pred izbore 2012. godine, departizacija i profesionalizacija javne uprave bile su jedno od ključnih, a do danas neostvarenih izbornih obećanja (Stojiljković, 2012). Osim toga, u Izveštaju

Evropske komisije za 2015. o napretku Srbije u procesu pridruživanja EU ističe se da nezavisnost „sudija i javnih tužilaca nije obezbeđena u praksi, zato što postoji prostor za politički uticaj na regrutovanje i izbor sudija i javnih tužilaca“, „predstavnicima vlasti i dalje javno komentarišu suđenja i istrage koji su u toku, što predstavlja potcenjivanje i umanjivanje nezavisnosti pravosuđa“.¹

Treće, moglo se očekivati da će oslobađajuća presuda lideru SRS-a Vojislavu Šešelju pred Haškim tribunalom otvoriti pitanje povratka devedesetih godina prošlog veka, autoritarne vlasti i kršenja ljudskih prava. Imajući to u vidu, s pravom se moglo očekivati da će se tema apsolutističke vlasti nametnuti kao jedna od ključnih u ovoj izbornoj kampanji.

Četvrto, problem sve veće medijske cenzure postao je aktuelan pred izbore 2014, da bi do izbora 2016. pitanje slobode medija postalo jedno od ključnih pokazatelja slabosti demokratije u Srbiji. Godinu 2014. obeležilo je obaranje sajtova, pojedinih tekstova i postova sa sajtova u kojima se kritikuje vlast, ukidanje emisija kritički nastrojenih prema vlasti i otpuštanje kritički nastrojenih novinara.² Do danas nema napretka u istragama povodom ovih slučajeva, što se primećuje i u Izveštaju Evropske komisije za 2015. godinu (Evropska komisija, 2015), a pretnje i nasilje prema novinarima, medijska cenzura i autocenzura nastavljaju se i u 2015. i 2016. godini.

Ni u jednoj od ovih oblasti, međutim, ne možemo očekivati značajne ideološke razlike među partijama. S obzirom na to da izbori nisu bili neizvesni, odnosno unapred se znalo da će nakon izbora SNS opet biti nosilac vlasti, konkretni predlozi javnih politika su očekivani, pre svega kada je reč o SNS-u, dok su opozicione stranke mogle da se fokusiraju prvenstveno

¹ <http://pescanik.net/izvestaj-ek-o-napretku-srbije-u-2015/>

² <http://www.nspm.rs/politicki-zivot/vucic-i-cenzura-ko-obara-bude-oboren.html?alphabet=l>

na kritiku aktuelne vlasti. S druge strane, SNS je nakon četiri godine na vlasti pred ove izbore morao da bude realističniji i obazriviji u davanju obećanja. Zbog toga se u ovoj kampanji nisu jasno artikulisale ideološke razlike čak ni u onom oblaku u kojima one postoje.

APSOLUTIZAM I URUŠAVANJE INSTITUCIJA

Predominantna pozicija SNS-a, a posebno uloga premijera koji gotovo samostalno donosi sve državne odluke, bili su ključna tema u kampanji opozicionih stranaka. Umesto pokušaja da pridobiju podršku za izborne programe i obećanja, stranke opozicije su ubeđivale birače da treba da glasaju protiv Vučića. Zbog toga su bez izuzetka izražavale zabrinutost da Srbija pod aktuelnom vlašću „klizi u tiraniju“ (DSS–Dveri), odnosno da Vučić želi „apsolutnu vlast i apsolutizam umesto demokratije“ (Jovanović, LDP) ³ i da uvodi „korak po korak puzajuću diktaturu“ (Tadić, SDS).⁴

Prema predstavnicima opozicije, pobeda apsolutizma se manifestuje u potpunom urušavanju svih institucija, što se vidi na svakom koraku, od urušavanja nezavisnosti parlamenta do zloupotreba vojske i policije. Kako ističe Dragoljub Mićunović (DS), Aleksandar Vučić „najdirektnije, najbrutalnije i najprimitivnije gazi“ parlament, želeći da „demonstrira apsolutnu želju za moć. U pitanju je zla namera – želi da zgazi parlamentarizam, jer mu je on smetnja“. ⁵ Radulović (DJB) dodaje da je Vučić „onemogućio kontrolne mehanizme i zloupotrebom policije i vojske namerava da svoju vlast brani nezakonitim

³ <http://istina.ldap.rs/Vesti/19409/Vucic-bi-apsolutizam-umesto-demokratije.shtml>

⁴ <http://www.sds-org.rs/sr/media-centar/sve-vesti/vesti/svakome-recite-imas-izbor>

⁵ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2250427/Mi%C4%87unovi%C4%87%3A+Izbori+test+nezadovoljstva+gra%C4%91ana.html>

sredstvima", uz zaključak da „živimo u policijskoj državi Aleksandra Vučića“. ⁶

Instrumentalizacija državnih institucija u stranačke svrhe dokazivana je kroz primere rada javnog preduzeća Pošta Srbije, koje, prema navodima DS-a, „bez zakonskog osnova odbija 10 dana da u izbornoj kampanji šalje poštu te stranke“, ⁷ kao i kršenja Ustava kada je u pitanju finansiranje AP Vojvodine (Čanak, LDP). ⁸

Konačno, predstavnici opozicije su upozoravali da pobeda SNS-a, odnosno Aleksandra Vučića, na predstojećim izborima predstavlja pretnju ne samo za funkcionisanje državnih institucija nego i za svakog pojedinca ponaosob:

Režim Aleksandra Vučića [se] potrudio da za četiri godine svima koji se usuđuju da govore istinu pošalje jasnu poruku da će biti izloženi bezobzirnim napadima, hajci i najbezočnijim blaćenjima na naslovnim stranama režimskih tabloida... Cilj je urušiti društvo do kraja. Slomiti građanima kičmu. Moralno degradirati svakog ko se drzne da bude hrabar kako bi služio za primer svakom ko se usudi da ima karakter (DS). ⁹

Ugroženi [su] temelji demokratskog društva i elementarna ljudska prava koji jednu zemlju definišu kao normalnu i slobodnu. U današnjoj Srbiji, iza tanke fasade proevropske politike, stabilno se obnavlja sistem vrednosti mržnje, odsustva razumevanja, tolerancije i ubrzano se pravi atmosfera u kojoj najlakše bujaju one ideje koje našu zemlju vuku u ubrzanu

⁶ <http://rs.n1info.com/a143791/Vesti/Dosta-je-bilo-Zivimo-u-policijskoj-drzavi.html>

⁷ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=19&nav_category=11&nav_id=1109531

⁸ <http://lsv.rs/vesti/canak:-hajde-da-ukinemo-7-i-da-sve-pare-ostanu-u-vojvodini-14223>

⁹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2250826/DS%3A+Bla%C4%87enje+novinara+koji+ne+kle%C4%8De.html>

propast, onako kako su to radile devedesetih godina. U današnjoj Srbiji jednako kako raste političko i medijsko nasilje, raste i nasilje nad ženama, nad decom, raste broj huligana i političkih organizacija čije postojanje je nemoguće zamisliti bez verbalnog i fizičkog nasilja. Iz iskustva znamo da kada se tom zlu ne stane na put na vreme, posledice budu fatalne i osećaće ih generacija posle nas (Mičić, LDP).¹⁰

Osim upozoravanja građana da je svaki glas za SNS glas za apsolutizam i slom demokratije, kandidati i kandidatkinje na izborima tek su usput ponudili svoja rešenja za jačanje demokratije. Jedini lek protiv autokratije i urušavanja institucija Zoran Živković (NS) vidi u policijskoj akciji poput akcije Sablja iz 2003. godine, kada je privedeno više od 10.000 osoba za koje se sumnjalo da su povezane s organizovanim kriminalom.¹¹ S druge strane, DS sebe predstavlja kao stožer demokratije u društvu sugerišući da bi samo njihov dolazak na vlast bio garancija demokratske države.¹² Jedino konkretno obećanje u ime ove stranke ponudio je Balša Božović, predsednik gradskog odbora DS-a, koji je obećao da će DS „više ulagati u policiju koja štiti i građane Srbije i glavnog grada, a ne u komunalnu policiju koja je čak i tukla Beograđane“.¹³

Zanimljivo je da je i SPS, stranka vladajuće koalicije, sebe predstavljala kao branu autokratskoj vladavini SNS-a:

Ono što je za Srbiju važno to je da bude moderna i normalna država u kojoj sve institucije funkcionišu na pravi i zakonit način u skladu sa Ustavom, da Srbija bude država političkog balansa, jer nikada nije dobro kada apsolutnu vlast drži jedna

¹⁰ http://www.danas.rs/danasrs/ukratko/ldp_podrska_jeleni_milic.83.html?news_id=107035

¹¹ <http://www.kurir.rs/zoran-zivkovic-pise-za-kurir-prolece-a-u-srbiji-izbori-clanak-2209121>

¹² <http://rs.n1info.com/a151785/Vesti/Pajtic-o-greskama-DS-i-SNS.html>

¹³ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=26&nav_category=11&nav_id=1112423

politička opcija, ma koliko god to nekom izgledalo kao velika pobjeda, tu balansa nema. I onda ne postoji tas na vagi koji može da bude korektivni faktor, faktor kreacije politike koja se sprovodi u realizaciji ciljeva (Branko Ružić, SPS).¹⁴

Ova izjava poručuje biračima da glas za SPS predstavlja prepreku apsolutnoj vlast SNS-a. S druge strane, za razliku od opozicionih partija, SPS uprkos kritikama upućenim premijeru jasno pokazuje želju da i u novoj vladi bude partner SNS-u.

Osim što su u kampanji bili dominantni kritički glasovi, bilo je i onih koji su, pokušavajući da se dodvore najvećoj stranci zarad pozicija u budućoj vladi, premijera i SNS predstavljali kao bedem demokratije:

Vučić i njegova vlada su zaslužni za spuštanje tenzija u Sandžaku. Vučićeva vlada je odustala od represije i ataka koji su bili svojstveni prethodnim vladama. Vučić nije dopustio sandžačkim lokalnim političarima, a partnerima te vlade, da zloupotrebljavaju policiju i druge snage državnog aparata protiv svojih neistomišljenika. Istina, drugo je poluvreme odnosa verovatno sa tom vladom, a to je početak rešavanja nagomilanih problema u Sandžaku, od političkih i pravnih, do ekonomskih, infrastrukturnih i razvojnih (Zukorlić, BDZS).¹⁵

Osim Zukorlića i lider SDPS-a Rasim Ljajić isticao je da je SNS „brana tom ekstremizmu i povratku na staro, kao i modelu društva koji nigde nije mogao da dâ rezultat“.¹⁶

¹⁴ <http://www.sps.org.rs/2016/03/27/intervju-branka-ruzica-za-jugpres/?lang=lat>

¹⁵ <http://www.kurir.rs/vesti/politika/muamer-zukorlic-za-kurir-hocu-u-vucicevu-vladu-clanak-2165239>

¹⁶ <http://www.informer.rs/vesti/politika/63352/LJAJIC-Desnicari-ekstremisti-nemaju-perspektivu--ambis>

KORUPCIJA I PARTIJSKO ZAPOŠLJAVANJE

U odnosu na izborne kampanje 2012. i 2014, kada je korupcija bila najvažnija tema koja je SNS-u donela odlučujuće glasove, na ovim izborima je ta tema bila manje istaknuta. Stranke opozicije su problem korupcije iznosile pred birače iz ugla problema partijskog zapošljavanja i transparentnosti javnog sektora. S druge strane, vladajuće stranke su ukazivale na zloupotrebe položaja za vreme vlasti DS-a i isticale svoju predanost kontinuiranoj borbi protiv korupcije.

Pitanja korupcije i partokratije zauzela su ključno mesto u kampanji liste Dosta je bilo koja je sebe predstavljala kao „jedinu političku organizaciju koja se bori za ukidanje partokratije”.¹⁷ Prema mišljenju Radulovića (DJB), „Vučić [je] centar korupcije u Srbiji”:¹⁸

Partokratija uništava Srbiju. Armija nekvalifikovanih Vučićevih poslušnika košta nas više od milijardu evra godišnje. To ne bi mogle da izdrže ni mnogo bogatije zemlje i zato se nalazimo na ivici bankrota, zato nam se javni dug uvećava 225.000 evra na sat, zato smo po najvažnijim privrednim pokazateljima poslednji u region, zato svi živimo mnogo lošije iz godine u godinu.¹⁹

Ističući da je netransparentno poslovanje osnovni uzrok korupcije,²⁰ DJB je biračima obećao potpunu transparentnost javnih finansija i celog javnog sektora, uvođenje reda u državu, ukidanje tajnih, koruptivnih ugovora i zaustavljanje pljačke.²¹ DJB je učinio i prve korake u tom pravcu tražeći od Vlade Srbije na uvid biografije 160 najvažnijih funkcionera.²²

¹⁷ <http://dostajebilo.rs/ds-i-lsv-pokusavju-da-sprece-dosta-je-bilo-da-izadje-na-izbore/?lang=lat>

¹⁸ <http://www.politika.rs/scc/clanak/350629/Ne-interesuju-nas-cenzus-koalicije>

¹⁹ <http://dostajebilo.rs/jos-jedna-sudska-pobeda-nad-vladom/?lang=lat>

²⁰ <http://dostajebilo.rs/vucicev-kum-direktor-ems-lazni-ekonomista/>

²¹ <http://www.politika.rs/scc/clanak/350629/Ne-interesuju-nas-cenzus-koalicije>

²² <http://rs.n1info.com/a142290/Vesti/Radulovic-15-zaposlenih-su-partijski-kadrovi.html>

I DS je biračima obećao da će objaviti sve tajne ugovore naglašavajući da je „Babićeva, Vulinova, Vučićeva, Gašićeva, Ristićeva vlada zaključila preko 20 tajnih ugovora i oštetila građane Srbije za preko 900 milijardi dinara“ (Pajtić, DS). Pajtić je obećao da će DS po dolasku na vlast poništiti sve ove ugovore.²³ Osim toga, DS je obećao da će stati na put partijskom zapošljavanju i posebno istakao da se zalaže da:

racionalizacija krene od onih koji su poslednji došli. Da se krene od tih partijskih ljudi koji su došli poslednji i tim redom. Ako si poslednji došao, prvi ćeš i osetiti taj proces racionalizacije. Zastrašuju se mnogi koji su dugo u sistemima, a koji imaju mnogo iskustva i znanja, a treba izvršiti racionalizaciju tako da oni koji su došli poslednji, iz sistema izađu prvi (Goran Ćirić, DS).²⁴

U kampanji je i DSS isticao da smo svedoci „posrnuća javnih finansija“ i obećao da će finansije „voditi zakonito, odgovorno i pošteno”.²⁵ Lider LDP-a Čedomir Jovanović takođe je kritikovao prethodnu vladu SNS-a zbog odnosa prema korupciji i partijskom zapošljavanju napominjući da se funkcioneri SNS-a ne bore iskreno protiv korupcije već manipulišu građanima tako što taktički gledaju koga treba da uhapsu kako bi zadržali podršku građana.²⁶ Dok ova stranka ističe da su im važni sistem i institucije zbog čega ne mogu da daju lična obećanja da će kada dođu na vlast pohapsiti sve lopove,²⁷ SRS zastupa potpuno suprotnu poziciju. Cilj SRS-a nije omogućavanje sudstvu da radi efikasno i nezavisno, već da naslede autoritarnu poziciju Aleksandra Vučića. Lider SRS-a Vojislav Šešelj izjavio je da će ta stranka, ako osvoji vlast na predstojećim

²³ <http://rs.n1info.com/a151495/Vesti/Pajtic-Ponisticemo-sve-stetne-ugovore-ove-vlasti.html>

²⁴ <http://www.juznevesti.com/Politika/Ciric-Atmosfera-je-kao-pred-izbore-1996-godine.sr.html>

²⁵ <http://www.juznevesti.com/Politika/DSS-Treba-ukinuti-gradske-opstine.sr.html>

²⁶ <http://istina.ldap.rs/Vesti/19351/Srbija-sve-manje-drzava-sve-vise-Vuciceva.shtml>

²⁷ Isto.

izborima, osloboditi sve siromašne zatvora i u njih smestiti političare kriminalce i njihove tajkune: „Hapsićemo sve one koji su izručivali Srbe Haškom tribunalu i kriminalce, pre svega, među političarima na čelu sa Tomislavom Nikolićem i Majom Gojković... zatvore ćemo napuniti kriminalcima političarima i njihovim tajkunima.“²⁸ Takvim izjavama biračima se šalju poruke da država treba da ima autokratskog vođu, čime se obesmišljavaju institucije i demokratija uopšte.

Stožerne stranke vladajuće koalicije, SNS i SPS, problemu korupcije prilazile su u kontekstu delovanja ranijih vlada DS-a i opština u kojima je DS i dalje na vlasti. Tako je, na primer, Aleksandar Antić (SPS) izjavio da Vlada SNS-a i SPS-a dobija od EU „samo reči pohvale i izraze poverenja, jer su uvereni da su svaki dolar i evro uloženi u zaštitu stanovništva i privrede, a ne u privatne džepove što se dešavalo kada je DS bio na vlasti“.²⁹ Kada su, međutim, mediji njih pozvali na odgovornost za partijsko zapošljavanje u slučajevima Galenike i Dunav osiguranja, Slavica Đukić Dejanović (SPS) pravdala se na sledeći način:

Promenili smo se, učestvovali smo u tome, ali smo ocenili da je to loše i ne radimo više. Bilo nas je nemali broj iz rukovodstva koji je bio protiv partijskog zapošljavanja, potrebni su nam stručni i mladi kadrovi i mi tako razmišljamo.³⁰

Demokratska stranka je bila meta napada i SNS-a, sa posebnim fokusom na zloupotrebe položaja u opštini Vračar i koruptivno ponašanje u slučaju renoviranja dvorca Heterlend.³¹ DS je

²⁸ <http://www.blic.rs/izbori-2016/vesti/seselj-iz-zatvora-sirotinja-u-zatvor-kriminalci-politicari-njihovi-tajkuni/7d4s95p>

²⁹ http://www.danas.rs/danasrs/ukratko/anticlicemerne_izjave_pajtica.83.html?news_id=106231

³⁰ <http://rs.n1info.com/a151922/Vesti/Slavica-Djukic-Dejanovic-Bicemo-u-Vladi.html>

³¹ Dvorac Heterlend je trebalo da postane centar za rehabilitaciju dece sa posebnim potrebama. Pokrajinska Vlada je izdvojila više od milion evra za renoviranje dvorca, ali projekat nikad nije završen jer je izvođač radova

optuživan da je tokom njihove vlasti na Vračaru „nestalo 290 opštinskih stanova, da se kralo u poslovnom prostoru, da je ova opština jedina na svetu u kojoj predsednik ima 41 pomoćnika i da je njihov kandidat koji im vodi listu morao da podnese ostavku zbog odluke Agencije za borbu protiv korupcije, jer je opštinski novac dodelio svojoj majci“.³² U slučaju objekta Heterlend, predstavnici SNS-a su istakli da je lošim upravljanjem DS-a „ukradena nada za bolju budućnost“ dece ometene u razvoju, uz obećanje da će okončati sve štetne ugovore i potpisati ugovore s novim kompanijama kako bi se na transparentan način realizovala inicijativa civilnog društva o izgradnji centra za rehabilitaciju dece sa posebnim potrebama.³³

Dok je SNS optuživao DS za finansijske pronevere, birači su s pravom mogli da očekuju da ova stranka i sama položi račune za svoje rezultate u borbi protiv korupcije. Imajući u vidu da je na vlasti od 2012. godine i da je izgradila poziciju i zadobila poverenje birača upravo na obećanju da će se boriti protiv korupcije, bilo je očekivano da stranka podnese građanima račun za svoj rad u prethodne četiri godine. Umesto konkretnih rezultata, predstavnici ove stranke su se, međutim, fokusirali na načela i ciljeve i tražili poverenje za buduće delovanje.

Borba protiv korupcije, koja je jedan od osnovnih načela i ciljeva vlade SNS-a na čijem je čelu Aleksandar Vučić, nije pitanje jedne presude i sudske odluke, to je borba koja se vodi stalno, svakog dana i samo ta borba može da nas dovede do ostvarivanja evropskih standarda u oblasti vladavine prava... U ove dve godine pokazali smo da zaista želimo nultu toleranciju prema korupciji, ona se pokazuje kroz delovanje svih delova sistema i to je nešto čemu niko više ne može da stane na put.

otišao u stečaj nakon čega je pokrenut prekrivični potupak, a pojedinci su osumnjičeni za finansijske malverzacije.

³² http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=10&nav_category=11&nav_id=1106277

³³ <http://www.informer.rs/vesti/izbori/60187/-BECEJ-Projekat-Heterlend-dobar-dzepove-demokrata>

Ono što obećavamo jeste da ćemo u budućnosti raditi vredno i marljivo, nastaviti sa tom borbom sve dok svako u Srbiji ne bude uveren da vladavina prava zaista postoji i da se zakon primenjuje jednako na sve, bez obzira na razlike među građanima (Nikola Selaković, SNS).³⁴

I sam premijer je potvrdio reči dotadašnjeg ministra pravde Selakovića uz konstataciju da borba protiv korupcije i dalje mora biti „snažna i jaka” i da je ponosan što tajkuni više ne upravljaju Srbijom, ali da korupcije sigurno još uvek ima jer „ne postoji zemlja u kojoj je ona potpuno iskorenjena”.³⁵

SLOBODA MEDIJA

Kao što je istaknuto na početku ovog poglavlja, sve veća medijska cenzura od 2014. godine dala je mnogo povoda za očekivanje da sloboda medija bude izuzetno važna tema u izornoj kampanji 2016. godine. Ni u ovoj oblasti, međutim, nije bilo konkretnih predloga javnih politika, već se kampanja fokusirala na kritiku aktuelne vlasti, pre svega premijera Vučića, zbog kontrole medija.

Pokret Dosta je bilo ukazivao je u kampanji na cenzuru medija, ističući da nema pristup televizijama sa nacionalnom frekvencijom.³⁶ Osuđivao je i „hajku koju Vučić orkestrira protiv slobodnih novinara i novinarskih udruženja” i zahtevao „da se zaustavi kršenje zakonskih odredaba o konkursnom sufinsiranju medijskih sadržaja koje Vučićevi lokalni moćnici zloupotrebljavaju za sopstvenu promociju, političku propa-

³⁴ <http://www.informer.rs/vesti/politika/62889/SELAKOVIC-Borba-protiv-korupcije-nije-jedna-sudska-odluka>

³⁵ <http://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-ne-ocekujem-da-ce-presuda-seselj-imati-posledice-po-srbiju/3j1x63g>

³⁶ <http://www.blic.rs/vesti/politika/radulovic-poslanike-biram-na-konkursu/7mpylpp>

gandu, diskreditaciju Vučićevih političkih protivnika i gušenje slobodnih lokalnih medija".³⁷

Demokratska stranka je takođe isticala da su se „pojedini mediji otvoreno, nedvosmisleno i očigledno stavili u službu propagande SNS-a”.³⁸ Optužujući SNS za medijski mrak u Srbiji,³⁹ ova stranka je konstatovala da „niko, ma kojoj stranci pripadao, nema prava da cenzuriše, diktira ili ograničava predstavnike medija. SNS ima bogatu istoriju uvreda upućenih novinarima, ali čini se da iz nje još uvek ništa nisu naučili”.⁴⁰

Kontrolu medija Nova stranka ilustruje na primeru privatizacije Novosadske televizije. Ova stranka je optužila gradske vlasti u Novom Sadu da su mimo zakona nastavile da finansiraju Novosadsku televiziju i nakon što je privatizovana: „Novosadska televizija se i dalje finansira novcem građana Novog Sada, a služi za propagandu Aleksandra Vučića i SNS-a. Očigledna je namera da se na ovaj način još više suzi medijski prostor i perfidnim metodama spreči da se čuje kritička reč. Nova stranka će naći načina da građani saznaju o svim kriminalnim radnjama ljudi iz okruženja Aleksandra Vučića.”⁴¹

I lista SDS–LDP–LSV je pozvala građane da glasaju protiv SNS-a uz objašnjenje da su ovi izbori:

vrlo važni jer se Srbija ubrzano udaljava od demokratskih sloboda koje su teško izvojevane u desetogodišnjoj borbi sa Miloševićevom autokratijom. Upravo izborna kampanja vladajuće stranke pokazuje beskrupulozno gušenje slobode medija, zlo-

³⁷ <http://rs.n1info.com/a146668/Vesti/Radulovic-Vucic-zloupotrebljava-Tanjugu-kampanji.html>

³⁸ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2262400/DS+se+%C5%BEalio+REM-u.html>

³⁹ <http://rs.n1info.com/a146858/Vesti/DS-Direktan-kontakt-sa-gradjanima.html>

⁴⁰ <http://rs.n1info.com/a148973/Vesti/DS-i-SNS-o-sukobu-u-RTV-u.html>

⁴¹ <http://rs.n1info.com/a147410/Vesti/Nova-stranka-o-privatizaciji-Novosadske-televizije.html>

upotrebe pozicije vlasti u toj kampanji, zastrašivanje građana i neprekidno stvaranje iluzije o stvarnom stanju ekonomije u Srbiji. [...] Dragi građani, na vama je da zaustavite ovaj projekat devastacije krhke demokratije u Srbiji koji sve gore izgleda (Žarko Korać, LDP).⁴²

Posebno je simptomatično to što problem cenzure medija nisu isticale samo opozicione stranke. Priznanje vladajućih stranaka da postoji medijska cenzura ukazuje na ozbiljnost i dubinu kršenja medijskih sloboda u Srbiji. Kako bi ukazao na ovaj problem, Branko Ružić je u ime SPS-a naveo primer njihovog skupa u Vučju, na kom se nijedna televizija nije pojavila uprkos velikom broju prisutnih pristalica i zvaničnih poziva medijima. Iako se ogradio rekavši da ne može da govori o medijskoj blokadi, sugerisao je da bi to mogla da bude politička poruka.⁴³ Mnogo direktnije je na ovaj problem ukazao potpredsednik SPS-a Dušan Bajatović, izjavivši da su „tabloidizacija, autocenzura i ekonomska zavisnost medija veliko zlo Srbije”.⁴⁴

S druge strane, SNS je sebe predstavljao ne kao odgovorne za medijsku kontrolu već kao njene žrtve. Premijer je medijima zamerao da nedovoljno pažnje posvećuju njegovim rezultatima u borbi protiv korupcije.

Vidim da deo medija preuzima ispod žita... urednike preuzimaju određeni tajkuni, a sve se prave da su mnogo nezavisni, a onda „sakriju” presudu protiv Miškovića i to bude servisna informacija. A onda saznate da su imali bezbroj kontakata s Miškovićem i razmišljali kako da mu se dodvore.⁴⁵

⁴² <http://istina.idp.rs/Vesti/19483/Vas-glas-za-listu-LDPLSVSDS-je-glas-za.shtml>

⁴³ <http://www.sps.org.rs/2016/03/27/intervju-branka-ruzica-za-jugpres/?lang=lat>

⁴⁴ <http://www.sps.org.rs/2016/04/01/intervju-dusana-bajatovica-za-nedeljnik/?lang=lat>

⁴⁵ <http://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-ne-ocekujem-da-ce-presuda-seselju-imati-posledice-po-srbiju/3j1x63g>

I sam Vučić (SNS) ukazao je, međutim, na potrebu za drugačijim odnosom prema medijima: „Mediji su bitan deo izgradnje pravne države i vladavine prava i moraćemo da radimo da menjamo svoj odnos prema medijima, ali bilo bi dobro da i mediji budu odgovorniji nego što su danas.“⁴⁶ Optužen za etiketiranje i netrpeljivost prema novinarima i medijima koji kritički izveštavaju o radu Vlade, Vučić se u kampanji pravdao time što „samo“ govori istinu pokušavajući da obesmisli kritike i da sebe postavi u ulogu žrtve.

Da li sam pogrešio kada sam nazvao novinare RT Vojvodina i N1 „ovi vaši“? Moguće je da to kao predsednik Vlade nije trebalo da kažem. Da li je to neistina? Pa nije baš neistina. Da li treba da govorim to kao predsednik Vlade? Pretpostavljam da nije trebalo.⁴⁷

SLOBODNI IZBORI

Slobodni i poštteni izbori predstavljaju jedan od ključnih preduslova demokratije. Ako bismo zaključak izvodili na osnovu izborne kampanje, ocena demokratije u Srbiji bila bi veoma niska. Kandidati/kinje opozicije su tokom izborne kampanje upozoravali na ozbiljna ugrožavanja slobodnih i fer izbora – od lažnih prijava prebivališta, preko falsifikovanja potpisa, do ucena i zastrašivanja birača. Zbog toga je Tadić (SDS) upozorio da iako bi dan izbora „trebalo da bude praznik demokratije, u atmosferi osnovane sumnje da vlast organizuje veliku izbornu krađu, postoji velika opasnost da u nedelju imamo zapravo antipraznik najbrutalnijeg urušavanja demokratije i prava građana“.⁴⁸

⁴⁶ <http://rs.n1info.com/a140978/Vesti/Vesti/Vucic-za-Insajder-o-N1.html>

⁴⁷ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=07&nav_category=11&nav_id=1104761

⁴⁸ <http://www.sds-org.rs/sr/media-centar/sve-vesti/vesti/sns-priprema-veliku-izbornu-krađu>

Značajan broj građana je na kućne adrese dobijao pozive za glasanje za osobe koje im nisu poznate, a prijavljene su na njihovim adresama. Najavljujući podnošenje krivičnih prijavi protiv odgovornih lica u Ministarstvu unutrašnjih poslova, DS je na ovakve pokušaje zloupotrebe izbornog procesa oštro reagovala, ističući da kao čuvar slobodnih izbora neće dozvoliti da posle „lažnih diploma, lažnih biografija, lažnih ugovora, sada uslede i lažna prebivališta na kojima su lažni birači da bi neko mogao da krađe izbore”.⁴⁹ Prema Gordani Čomić, tadašnjoj zamenici predsednika DS-a, „pre 20 godina DS je zajedno sa građanima, Srpskim pokretom obnove i Građanskim savezom Srbije otkrila izbornu krađu i omogućila da bude kako smo glasali, a ne kako je neko brojao”.⁵⁰ Stranke opozicije su za ove malverzacije direktno optužile SNS.

Upozoravamo građane da SNS priprema veliku izbornu krađu i da postoji osnovana sumnja da planiraju da ukradu 200.000 glasova na izborima koji se održavaju u nedelju. Hiljade građana nam se javlja u poslednja tri dana i šalju fotografije listića sa pozivima za glasanje upućene ljudima koji ne postoje, odnosno, koji nikada nisu bili prijavljeni na adresama na koje se šalju listići. Zakon jasno definiše da nije moguće da neko bude prijavljen na nečijoj adresi, bez saglasnosti vlasnika stana koji je na toj adresi. Vlast se od ovih optužbi nevešto brani iznoseći neistine da se radi o građanima koji su preminuli ili su odjavljeni ranije sa tih adresa, ali da te promene nisu prijavljene u biračkom spisku. To je očigledna neistina, jer se radi o građanima koji su prvi put prijavljeni na tim adresama (Tadić, SDS).⁵¹

Prema navodima opozicije, pojava lažnih birača je bila najizraženija na Vračaru „gde je broj birača porastao van uobičajenog broja”.

⁴⁹ <http://rs.n1info.com/a153507/Vesti/DS-Krivicne-prijave-zbog-laznih-prebivalista.html>

⁵⁰ Isto.

⁵¹ <http://www.sds-org.rs/sr/media-centar/sve-vesti/vesti/sns-priprema-veliku-izbornu-kradju>

jene brojke onih koji su stekli punoletstvo. Razlog je fiktivno preseljenje iz jedne opštine u drugu, kako bi se povećao broj sigurnih glasova. Mi verujemo da se to ima pripisati aktivnostima Srpske napredne stranke".⁵²

Pored lažnih birača i fiktivnih prebivališta, u toku kampanje je zabeležen i slučaj falsifikovanja potpisa. U pitanju je lista „Mađarski pokret – dr Korhec Tamaš“. Pastor ocenjuje da se nikada:

ovako nešto nije desilo u mađarskoj zajednici i to vređa prava i osećanja svih građana, radi se o klasičnom pljuvanju u lice vladavini prava i principa fer i slobodnih izbora, a istovremeno ukazuje na potpunu beskrupuloznost čelnih ljudi mađarskog pokreta i stranaka koje stoje iza tog pokreta.⁵³

Poslanici opozicije su posebno upozoravali na slučajeve ucene birača i pretnje otkazima:

Nekoliko dana uoči izbora sve glasnije se čuje da se zaposlenima u javnom sektoru preti da će ostati bez posla ako ne budu dokazali fotografijom da su glasali za pojedine stranke, ako ne obezbede tzv. sigurne glasove, ako ne budu učlanjeni u te stranke i evidentirani kao učesnici na predizbornim mitinzima. Sigurno i Vi imate saznanja da se takve stvari dešavaju. Takođe, uveren sam da i sami prezirete takve postupke i ljude koji su im skloni. Jer, na taj način, pretnjama i ucenama, ti ljudi direktno podrivaju sam temelj demokratije, odnosno pravo na slobodan izbor. Ovakav vid pritiska nije i ne može proći kao samo još jedan skandal na našoj političkoj sceni. Reč je o kršenju ljudskih prava i zakona o kojem moraju da se izjasne nadležne institucije. Neko za to mora da odgovara. Želim da verujem da institucije, u čijem je opisu posla praćenje regularnosti i zakonitosti izbornih procesa, ali i one koje

⁵² <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2290176/nova-stranka-lazne-prijave-stanovanja-na-vracaru.html>

⁵³ <http://www.blic.rs/vesti/politika/pastorobavesticu-medunarodne-institucije-o-falsifikovanju-potpisa/r9q8j6w>

se bave zaštitom pravnog i ustavnog poretka ove zemlje, neće ćutke preći preko svega o čemu se ovih dana poluglasno govori u strahu od otkaza (Nenad Čanak, LSV).⁵⁴

Dodatni pokušaj zastrašivanja birača dolazi neposredno od ministra unutrašnjih poslova iz SNS-a Nebojše Stefanovića, koji je u toku kampanje najavio formiranje posebnih timova policije sa zadatkom suzbijanja izborne krađe: „Možda im čak neće ličiti na policajce, ali kada im budu stavili lisice na ruke i te kako će da im liče na policajce.”⁵⁵ Ovakve najave ministra su građanima poslale poruku da je vlast iznad zakona, na šta su tokom kampanje ukazali i predstavnici opozicije sugerišući da izjava ministra predstavlja uvod u „već otvoreno zastupanje policijske države od strane SNS” (Sanda Rašković Ivić, DSS), i „pokušaj legalizacije izborne krađe” (Zoran Živković, NS).⁵⁶

Konačno, u kampanji nisu izostali ni fizički napadi na stranačke aktiviste. U Beogradu su napadnuti funkcioneri DS-a, a u Novom Sadu članovi i aktivisti LSV-a. Za LDP, SDS i LSV ovakvi napadi predstavljaju:

ново сведочанство о немогућности суштинских промена у Србији док се њоме влада подизањем атмосфере страха, некажњаванњем насилја и успостављањем система вредности из деведесетих година. Уместо надметања идејама и аргументима међу странкама, Србија већ неколико година тоне у атмосферу у којој је физичко или вербално насилје нормалан облик комуникације, а идеја линча, било медијског или физичког је постала уобичајена ствар.⁵⁷

⁵⁴ <http://lsv.rs/vesti/pismo-nenada-canka-strankama-ucesnicama-na-izborima-14405/>

⁵⁵ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=04&dd=09&nav_category=11&nav_id=1117853

⁵⁶ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=04&dd=09&nav_category=11&nav_id=1117853

⁵⁷ <http://www.sds-org.rs/sr/media-centar/sve-vesti/vesti/sds-ldp-lsv-napad-na-funkcionere-ds-a-posledica-vladavine-straha-i-nasilja/>

Dok DS optužuje SNS za napade na njene članove, SNS optužuje DS da stoji iza napada na aktiviste SNS-a na Vračaru, koji su u incidentu s predsednicom opštine bili žrtve fizičkog i verbalnog napada.⁵⁸

ZAKLJUČAK

Nakon analize izborne kampanje možemo zaključiti da su teme demokratskog upravljanja i građanskih sloboda bile više u fokusu opozicionih stranaka. Ove stranke su posebno ukazivale na probleme partokratije, netransparentno trošenje javnih finansija i probleme koruptivnih i tajnih ugovora. U oblasti građanskih sloboda, fokus kampanje bio je na kritici vladajuće stranke za medijsku cenzuru i pokušaje izborne krađe. Sledeći zaključak je da su se stranke opozicije više usredsredile na emocije birača, nego na konkretne i fokusirane kritike delovanja Vlade u prethodnom mandatu. Podsećanja na mračnu prošlost i upozorenja biračima da sledi potpuni slom društva i demokratije služila su da zaplaše birače i umanje podršku najvećoj partiji. Ovakvom kampanjom opozicione stranke su pokušale da motivišu birače da glasaju protiv SNS-a, ali nisu doprinele odluci birača da glasaju za njih.

Kada je reč o vladajućim strankama, pitanje kvaliteta demokratije nije bilo visoko postavljeno u predizbornoj agendi SNS-a, koji se na pitanja vladavine prava i slobode medija osvrtao pre svega odgovarajući na direktne kritike. S druge strane, i ova stranka je koristila slične metode kao opozicija, pa je na pitanja o korupciji umesto konkretnih rezultata i preciznih obećanja nudila osvrt na koruptivne afere iz perioda kada je DS bio na vlasti. Osim toga, u kampanji SPS-a vidimo koketiranje između dve pozicije: s jedne strane, ova stranka je

⁵⁸ <http://www.blic.rs/vesti/politika/sns-predsednica-opstine-vracar-nasrnula-na-aktiviste-nase-stranke/6pxddq2>

pokušala da se predstavi kao alternativa i konkurencija SNS-u, dok je, s druge strane, pokazivala pretenzije da učestvuje u novoj vladi što je uticalo na to da njihove izjave često budu kontradiktorne.

Konačno, primetno je i da se političke stranke u kampanji nisu značajnije doticale pitanja položaja nezavisnih institucija, finansiranja političkih partija ili nezavisnosti pravosuđa, što je izuzetno važno za kvalitet demokratije u Srbiji. Pitanje je da li su ove teme zapostavljene jer su stranke procenile da ne mogu da im donesu glasove na izborima ili su pokušavale da izbegnu kritike na svoj račun.

Boban Stojanović

SOCIOEKONOMSKE TEME U KAMPANJI 2016. GODINE

U ovom poglavlju bavimo se socioekonomskim temama koje su u vreme izborne kampanje za vanredne parlamentarne izbore pokretali izborni akteri. S obzirom na opšti kontekst, jasno je da se ovi izbori nisu mnogo razlikovali od (takođe vanrednih) izbora 2014. godine i zato ćemo pokušati da uporedimo ključne poruke koje su akteri slali u ovoj izbornoj kampanji s porukama iz prethodne kampanje, a tamo gde je to potrebno osvrnućemo se i na kampanju za parlamentarne izbore 2012. godine. U narednim delovima prikazaćemo opšti kontekst izbora i socioekonomske okolnosti u kojima su izbori raspisani i održani, a nakon toga ćemo predstaviti sve politike koje su izborni akteri predlagali u oblastima ekonomije, rada, zapošljavanja, siromaštva, socijalnih politika i sistema i pokušati da odredimo njihove programske i ideološke pozicije, te da utvrdimo stepen razlikovanja izbornih poruka i programskih pozicija među samim izbornim akterima, kao i smerove njihovih kampanja.

IZBORNI KONTEKST I SOCIOEKONOMSKI POKAZATELJI

Ako se za prethodne vanredne parlamentarne izbore 2014. godine moglo donekle tvrditi da su smisleni i opravdani (rast rejtinga SNS-a i do tada prvog potpredsednika Vlade Aleksandra Vučića od 2012. godine) i da su potrebni da bi politički najmoćniji čovek u državi preuzeo poziciju predsednika Vlade Republike Srbije, to svakako nije slučaj s vanrednim izborima 2016. godine. Teorijski (Strom; Swindle, 2002: 575), vanredni izbori se mogu raspisati u okviru dva modela: zbog „političke neophodnosti“ ili zbog „političkih prilika i šansi“. U prvom modelu reč je o tome da su političke prilike nestabilne i da postoji ogromna politička, društvena ili socioekonomska kriza, što je karakteristično za nestabilne države, ili da je nemoguće da vlada održi većinu u parlamentu (manjinske ili minimalno koalicione vlade). Vanredni izbori u ovakvim prilikama uglavnom su neizbežni i opravdani. U drugom modelu vanredni izbori se raspisuju kada političari (najčešće predsednici vlada) vide političku šansu koja im može doneti korist za partiju ili sebe lično (reizbor). Odluka da se raspišu vanredni izbori 2016. godine u Srbiji u potpunosti odgovara drugom modelu. U situaciji kada u Srbiji postoji određena društvena i politička stabilnost (odsustvo socijalnih i političkih konflikata) i kada Vlada ima više od 4/5 podrške u parlamentu (202 od 250 poslanika), onda nema sumnje šta su uzroci raspisivanja vanrednih parlamentarnih izbora u kojima se unapred zna pobednik (kao i 2014. godine) i koji su održani zajedno s pokrajinskim izborima u AP Vojvodini i lokalnim izborima u velikoj većini jedinica lokalnih samouprava. Predsednik Vlade Republike Srbije – Aleksandar Vučić odlučio je da se ide na vanredne parlamentarne izbore, imajući u vidu podršku koju on i njegova stranka uživaju u javnom mnjenju, kako bi „obnovio“ mandat i produžio ga do 2020. godine i kako bi pomogao svojoj partiji na lokalnim izborima i podigao rezultate lokalnih izbornih lista, kao i pokrajinske liste (Stojanović; Casal Bertoa, 2016). Rezultati kako

parlamentarnih, tako i lokalnih izbora pokazuju da je Vučić iskoristio izbornu šansu za partijsku i ličnu korist.

Kao opravdanje za odluku da se raspišu vanredni parlamentarni izbori, Aleksandar Vučić je naveo da je Vladi potreban pun mandat kako bi do 2020. godine dovršila započete reforme. Vučić je izjavio: „Krenuli smo da menjamo stvari u Srbiji, radili smo marljivo, marljivije od bilo koga drugog, postali smo, uprkos neretko različitim interesima, ugledan partner svim svetskim silama. Srbija je danas na dobrom i sigurnom putu, stabilna politički i ekonomski. Posle godina propadanja uspeli smo da izađemo iz recesije, a ispred nas su godine dinamičnog rasta.”¹

Upravo ova izjava je odredila i dalji pravac kampanje i teme koje su otvarali svi izborni akteri. Aleksandar Vučić i njegova SNS su u kampanji tražili podršku za nastavak reformi i svega što je urađeno u prethodne četiri godine. Akcenat je stavljen na ekonomske reforme i promenu ekonomskih tokova. Svi ostali izborni akteri odgovorili su na ovakvu kampanju i svoje izborne strategije dominantno su usmerili na kritiku vladavine SNS-a i pokušaj da se biračima ukaže na pogrešnu politiku koju je Vlada kreirala i sprovođila.

Ukoliko razmotrimo ključne teme izbornih kampanja u prethodnim godinama, utisak je da se izborne kampanje u Srbiji sve više pomeraju ka socioekonomskim temama. Nakon parlamentarnih izbora 2008. godine, koje je obeležila velika ideološka polarizacija birača i partija između modernističke (evrocentrične) i tradicionalističke (kosovocentrične) politike, koja je rezultirala pobedom modernista i raspadom SRS-a kao najjače partije druge strane i nastankom SNS-a koja je preuzela evrocentričnu poziciju (Spasojević, 2012: 51–52), već kampanja 2012. godine bila je značajno okrenuta ka socioe-

¹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/2176970/Vu%C4%8Di%C4%87%3A+Moja+odluka+je+da+idemo+na+izbore.html> (pristupljeno 2. oktobra 2016).

konomskim temama. „Pitanje Kosova i Metohije je gurnuto u drugi plan, a ključno pitanje izbora bilo je ko će ubediti birače da može zemlju da izvuče iz ekonomske i socijalne krize“ (Lončar, Stojanović, 2015: 94–95). Iako su se partije na polju predlaganja politika dominantno sukobljavale oko socioekonomskih tema, akteri poput SNS-a vezivali su sva pitanja i za temu borbe protiv korupcije. Sličnu izbornu kampanju SNS je vodio i za vanredne parlamentarne izbore 2014, u kojoj su i pored dominacije ekonomskih tema, one uvek kombinovane sa borbom protiv korupcije (Spasojević; Stojanović, 2014: 47). Iako su i ostali akteri u kampanji 2014. godine često povezivali socioekonomske teme s drugim temama (povezanost ekonomskih odnosa s evrointegracijama i sl.), za izbore i kampanju 2014. se može zaključiti da su prvi izbori sa izrazitom dominacijom predloga ekonomskih javnih politika na izbornom političkom tržištu (Stojiljković, 2014: 29).

Nakon izbora 2014. godine formirana je Vlada s velikom parlamentarnom većinom. Iako je bila formalno koaliciona, SNS je ipak bio jedini akter koji je donosio odluke (predizborna koalicija koju je predvodio SNS imala je 158 poslaničkih mesta, ali je SNS imao dovoljnu samostalnu većinu s 136 poslaničkih mesta). Prema tome, jako je bitno osvrnuti se na kampanju SNS-a iz 2014. godine. „Iako usredsređeni u kampanji na rezultate u borbi protiv kriminala i korupcije, SNS je obećao da će rešiti ekonomske probleme. Mere koje su predlagali zasnovane su na pojedinačnim slučajevima, što nije sistemsko rešenje za velike ekonomske probleme“ (Stojanović, 2014a: 194). Zbog opšteg konteksta kampanje 2016. godine neophodno je da se podsetimo ključnih obećanja iz prethodne kampanje. Tada je SNS ekonomski program zasnivao na nekoliko osnovnih mera: 1) povećanje investicija; 2) četiri grane ulaganja (poljoprivreda, auto-industrija, veliki infrastrukturni projekti poput Beograda na vodi i informacione tehnologije i 3) štednja uz obećanje da se penzije neće smanjivati, ali da će ostati na snazi „solidarni porez“ i da će se rešiti problemi s javnim preduzećima i predu-

zećima u restrukturiranju. Ovo je trebalo da dovede do smanjenja budžetskog deficita i zaustavljanja rasta javnog duga Republike Srbije. Trebalo je da ove mere predstavljaju teške i bolne reforme za koje je Aleksandar Vučić tražio podršku od građana (Spasojević, Stojanović, 2014: 47–48).

S obzirom na kontekst samih izbora i opravdanje koje smo od premijera dobili za njih, neophodno je da pre prelaska na socioekonomske teme u kampanji 2016. godine uočimo na koji način su u prethodne dve godine izvršene reforme i da li je Srbija zaista na putu oporavka i snažnog privrednog rasta za čiji nastavak je premijer tražio novi mandat od građana. U septembru 2014. godine premijer je izneo plan fiskalne konsolidacije i plan za ekonomski oporavak Republike Srbije, koji je počeo da se primenjuje od 1. novembra i koji je trebalo da dovede do snažnog ekonomskog rasta, smanjenja nezaposlenosti, rasta životnog standarda i prosperiteta Srbije.

Vučić je predstavljajući mere štednje rekao da Vlada preduzima najhrabriji politički potez u novijoj istoriji Srbije. Taj potez podrazumeva smanjenje plata i penzija koje su veće od 25.000 dinara, borbu protiv sive ekonomije, otkaze u administraciji, ukidanje subvencija za neka preduzeća, kao i podsticanje privatnog sektora.² Forma „solidarnog poreza“ za zaposlene smatrala se neustavnom, pa je pronađeno novo rešenje, a penzije su smanjene uprkos jasnom obećanju da se u njih „neće dirati“. Ono što je usledilo kao posledica celokupnog paketa mera fiskalne konsolidacije i ekonomskog oporavka jesu rezultati na kojima premijer insistira i stalno ih predstavlja u javnosti. Ekonomski rezultati i pokazatelji koje je Srbija ostvarila pre svega u 2015. godini bili su okosnica kampanje naprednjaka u 2016. godini. Vučić je tražio podršku za nastavak tih reformi i dalji ekonomski rast i napredak Srbije. Premijer je stalno isticao

² http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2014&mm=09&dd=18&nav_id=901418 (pristupljeno 8. oktobra 2016).

da je MMF nekoliko puta menjao prognozu rasta BDP-a Srbije sa -0,5% do, na kraju, 0,8% rasta i da su to jasni pokazatelji da privreda u Srbiji napreduje i da se postiže dinamičan rast i da je to ogroman napredak. Uz to je najavljivao snažan ekonomski rast za 2016. i posebno 2017. godinu, u kojoj bi rast BDP-a trebalo da dostigne nivo od 3–3,5%.³

Ipak, da bismo videli da li je Srbija zaista na putu oporavka, trebalo bi da identifikujemo rezultate nekih osnovnih ekonomskih i socijalnih kategorija. Uprkos nekim ekonomskim uspesima kao što su smanjenje deficita republičkog budžeta, što jeste bio jedan od ciljeva programa fiskalne konsolidacije, i zaustavljanje povećanja stope nezaposlenosti (što je posledica smanjenja plata i penzija u javnom sektoru i novog Zakona o radu), deluje da Vučićeva vlada nije u stanju da donese ozbiljniji ekonomski rast (Pavlović, 2016: 56). Takođe, rast javnog duga nije zaustavljen, što je bio ključni cilj mera štednje. U izveštaju Fiskalnog saveta Republike Srbije za 2015. kaže se: „Prva godina sprovođenja trogodišnjeg programa fiskalne konsolidacije bila je nesporno uspešna iz ugla postignutog smanjenja deficita, koji je oboren sa 6,6 odsto BDP-a u 2014. na 3,7 odsto BDP-a. U 2015. ostvareno je trajno umanjeње deficita za oko 2,4% BDP-a, dok su preostale uštede po prirodi bile privremene – delom i kao posledica nedoslednog sprovođenja nekih planiranih javnih politika. Strukturne reforme u 2015. godini odvijale su se znatno sporije nego što je planirano, a kako one predstavljaju temelj za nastavak konsolidacije javnih finansija, postignuti fiskalni rezultat nije sasvim održiv. Iako je snažno umanjen, deficit Srbije je i dalje veoma visok i osnovni je razlog daljeg povećanja javnog duga. Zaduženost zemlje porasla je u 2015. za preko dve milijarde evra i dostigla nivo od 77% BDP-a.”⁴ Bitno je istaći da je javni dug

³ <http://www.srbijadanas.com/clanak/ogroman-napredak-za-srbiju-narednih-godina-rast-bdp-nece-ici-ispod-dva-odsto-09-12-2015> (pristupljeno 8. oktobra 2016).

⁴ <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1369418> (pristupljeno 9. oktobra 2016).

u konstantnom porastu od 2008. godine kada je iznosio oko osam milijardi evra i činio 29,2% BDP-a. Do 2012. godine on je narastao na 17,7 milijardi evra i 60,2% BDP-a. Trend nije promenjen nakon dolaska na vlast SNS-a i javni dug je nastavio konstantno da raste, da bi kraju 2015. godine iznosio 24,2 milijarde evra, odnosno 77% BDP-a.⁵ S druge strane, moramo ukazati na to šta znači ekonomski rast izražen u procentu rasta BDP-a. Ekonomski rast je porast ukupnog proizvoda jedne privrede u određenom ekonomskog periodu (Vasiljević, 2008: 271), uglavnom se posmatra na godišnjem nivou, ali se meri i kvartalno radi osvrta na isti kvartal prethodne godine ili davanja procena. Iako je ostvaren rast BDP-a u 2015. godini od 0,8%, taj rast je minimalan, posebno ako se uzme u obzir da su se u Srbiji 2014. godine desile katastrofalne poplave koje su rezultirale padom BDP-a za 1,8%. S druge strane, ekonomski rast Srbije u prethodne četiri godine nalazi se na začelju ukoliko se posmatra region. „U periodu od 2012. do 2015. godine BDP Srbije u odnosu na BDP zemalja u regionu je u proseku zaostajao. Ako se posmatra u odnosu na 2012. godinu kao baznu, BDP u zemljama Balkana je u proseku porastao 6,3 odsto. Srbija je u istom periodu ostvarila realan rast BDP-a od svega 1,5 odsto. Dakle, oko četiri puta manje u odnosu na prosek regiona. Brži rast od Srbije imali su gotovo svi u regionu: Makedonija (10,6), Rumunija (10,1), Crna Gora (9,6), Mađarska (8,7), Albanija (6,4), BiH (5,5) i Bugarska (4,6). Jedino je u posmatranom periodu bila lošija Hrvatska, čiji je BDP manji realno za 0,3 odsto.“⁶ Dakle, kada pogledamo period od kada su SNS i Aleksandar Vučić na vlasti, Srbija je uz Hrvatsku na začelju kada je reč o rastu BDP-a. Takođe, jedan od pokazatelja koji generiše rast BDP-a u budućnosti jeste visina stranih direktnih investicija. U periodu od 2012. do 2015. godine, Srbija je imala 153 evra stranih direktnih investicija po glavi stanovnika. S druge strane, veće investicije

⁵ Izvor podataka: Ministarstvo finansija Republike Srbije, Uprava za javni dug

⁶ http://www.danas.rs/danasrs/ekonomija/balkanski_tigar_ili_seoski_quotdodzquot.4.html?news_id=315009 (pristupljeno 11. oktobra 2016).

imaju gotovo sve zemlje regiona: Mađarska – 640 evra, Crna Gora – 609 evra, Hrvatska – 372 evra, Albanija – 273 evra itd. Takođe je bitno istaći da je u periodu od 2004. do 2012. godine nivo stranih investicija u Srbiji bio 260 evra, što znači da je u prethodne četiri godine znatno opao nivo stranih direktnih investicija u Srbiji koje bi trebalo da budu generator razvoja.⁷

Posebno je važno ukazati na evidenciju tržišta zaposlenosti. U periodu od 2012. do kraja 2015. godine govori se da je smanjena nezaposlenost. Premijer i vladajući SNS stalno su o tome govorili kako u izbornoj kampanji, tako i u periodu pre izbora. Prema podacima koje objavljuje Republički zavod za statistiku, od 2012. do 2015. godine broj zaposlenih se povećao za preko 300.000 radnika, sa 2,3 miliona na 2,62 miliona radnika. Međutim, sumnju u pouzdanost ove statistike izrazio je i Fiskalni savet, tvrdeći da su podaci potpuno nepouzdati i neistiniti, ukazujući na to da je toliki rast zaposlenosti nemoguć s obzirom na zanemarljiv privredni rast u datom periodu. Takođe, navode da ako je zaista zaposleno preko 300.000 više ljudi nego u 2012. godini, da bi to znatno povećalo životni standard i ukupnu privatnu potrošnju u Srbiji, a ističu da se to nije desilo, već da je privatna potrošnja u datom periodu opala za 3% što, kako tvrde, uverljivo demantuje statističke podatke o velikom porastu zaposlenosti u prethodnom periodu (Ocena Predloga zakona o budžetu za 2016. godinu, 2015: 14).

Osim stope nezaposlenosti, o teškom stanju ekonomije Srbije govori i dalje jako niska prosečna zarada u Republici Srbiji, kao i broj siromašnih i onih koji ulaze u kategoriju rizično siromašnih. Prosečna plata u Srbiji 2015. godine iznosila je 361 evro, što je najmanja plata u regionu (Slovenija – 1.004 evra, Crna Gora – 482 evra, Hrvatska – 747 evra, Bosna i Hercegovina – 422, Makedonija – 365 evra).⁸ Osim što su u Srbiji u

⁷ Isto.

⁸ http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2016&mm=03&dd=20&nav_id=1109862 (pristupljeno 12. oktobra 2016).

2015. godini plate najmanje u regionu, mnogo više zabrinjava stagnacija rasta prosečnih zarada. Stagnacija rasta prosečnih zarada dosta govori o stanju jedne ekonomije i njenom oporavku. U periodu od 2008. do 2012. godine, za vreme dok je SNS bio opozicija, prosečna plata se kretala od 334 do 370 evra. U 2012. godini prosečna zarada bila je 350 evra, u 2013. godini 365 evra, u 2014. godini 326 evra, a u 2015. godini 361 evro.⁹ Takođe, broj siromašnih u Srbiji je izuzetno visok. Broj siromašnih i onih koji su u kategoriji rizika od siromaštva najbolji je pokazatelj socioekonomskog stanja u jednom društvu. U istraživanjima i evidencijama siromašnih koristi se jako nizak nivo granice siromaštva, što nam govori da je realan nivo siromaštva znatno viši. Prema istraživanjima iz 2014. godine (linija siromaštva je procenjena na 11.340 dinara mesečno), stopa siromaštva iznosila je 8,9%, što znači da je potrošnja tolikog procenta ukupnog stanovništva bila niža od linije siromaštva (11.340 dinara mesečno za ekvivalentnog odraslog). Ovih 8,9% znači da se 628.000 stanovnika smatra siromašnim. U odnosu na prethodnu godinu, stopa siromaštva je povećana sa 8,6% na 8,9% (Mijatović, 2015: 6). Takođe, ogroman je broj ljudi koji su izloženi riziku od siromaštva ili socijalnoj isključenosti. „Prema podacima iz Ankete o dohotku i uslovima života (Statistics on Income and Living Conditions – SILC) 42,1% ili oko tri miliona ljudi iz Srbije izloženo je riziku siromaštva ili socijalnoj isključenosti. Ta vrednost je znatno veća od vrednosti proseka 28 zemalja EU (24,3%) i proseka novih 12 zemalja članica bez Hrvatske (30,7%). Prema navedenom izvoru, čak 65,1% stanovništva je suočeno sa određenim faktorom rizika, budući da su rad i intenzitet rada članova domaćinstva osnovni preduslov višeg dohotka i boljeg životnog standarda“ (Zaposlenost i rizik od siromaštva: analiza i projekcije, 2015: 4). Prema izveštaju Kancelarije Evropske mreže protiv siromaštva u Srbiji¹⁰ za 2015.

⁹ Izvori podataka: od 2008. do 2014. godine Stojanović (2014b: 77–81), za 2015. godinu Republički zavod za statistiku.

¹⁰ <http://rs.n1info.com/a201832/Vesti/Vesti/Siromastvo-u-Srbiji.html> (pristupljeno 17. oktobra 2016).

godinu koja ima drugačiju metodologiju merenja siromaštva (za četvoročlano domaćinstvo sa dvoje odraslih i dvoje dece uzrasta do 14 godina prag rizika od siromaštva iznosi oko 31.000 dinara, dok je za jednočlano domaćinstvo taj prag iznosi oko 15.000), situacija u Srbiji je alarmantna. Sa stopom rizika od siromaštva od 25,4%, Srbija je prva u Evropi. Riziku od siromaštva u Srbiji (prema ovoj metodologiji) izložena je četvrtina stanovništva, dok trećina građana smatra da teško živi. Ovi podaci za 2014. i 2015. godinu ukazuju na to da se u Srbiji i dalje jako teško živi i da postoji ogroman broj ljudi koji su u riziku od siromaštva. U kombinaciji sa visokom stopom nezaposlenosti i niskom prosečnom zaradom, utisak je da je socioekonomsko stanje u Srbiji jako teško i da je neophodan mnogo veći rast privredne aktivnosti da bi se rezultati osetili u životu građana.

EKONOMSKE POLITIKE, RAD, ZAPOŠLJAVANJE I SOCIJALNI DIJALOG

U ovom poglavlju predstavljamo ekonomske politike koje su izborni akteri u izornoj kampanji ponudile biračima i od njih tražile glas za svoje predloge i programe. Kao što smo naveli u prethodnom poglavlju, ključna linija razdvajanja političkih partija jeste pitanje „bolnih reformi“ koje su sprovedene u prethodnom periodu za vreme dok je Vladu Srbije vodio premijer Aleksandar Vučić i njegova Srpska napredna stranka. S jedne strane, vladajuća većina je u kampanji predstavljala da je Srbija na putu ekonomskog oporavka i da se polako ali sigurno sve bolje živi i privređuje, a s druge strane, opozicione partije su ukazivale na sve teži život građana u Srbiji tvrdeći da je politika Vučićeve Vlade bila kontraproduktivna i da Srbija tone u sve veće ekonomske probleme i siromaštvo. Osim toga, evroskeptični izborni akteri (SRS, DSS i Dveri) vezivali su ekonomske teme za pitanje evrointegracija i govorile da su ekonomski problemi proizvod pogrešne spoljne politike i težnje da Srbija postane deo EU. Slično kao i u kampanji 2014. godine, izborni

akteri su se sukobljavali oko pitanja kako zemlju izvući iz krize, odnosno da li je štednja pravi model ili nije i da li su mere koje su sprovedene u prethodnom periodu donele željene rezultate.

Srpska napredna stranka (SNS) bazirala je kampanju na ekonomskim temama i njeni čelnici pokušavali su da politiku koju su sprovedli u prethodnim godinama prikažu kao ispravnu, kao onu koja je donela rezultate i pomake, ali da se pravi rezultati i pomaci mogu tek očekivati, zahvaljujući bolnim reformama. Iako se moglo pretpostaviti da s ovako postavljenom tematskom okosnicom vode isključivo pozitivnu kampanju, nisu izostali ni napadi na protivnike i često je potencirano da rezultati nisu „još bolji nego sada“ isključivo zato što su ih sačekali prazna kasa i ogromni dugovi kada su preuzeli vlast, optužujući vlasti pre 2012. godine (isključivo Demokratsku stranku) za stanje u zemlji. U prilog tome govore i učestale optužbe na vlast Bojana Pajtića u AP Vojvodini. Ovi napadi su korišćeni u gotovo svakom nastupu u kome su predstavljali rezultate svog rada kao pozitivne, tako da celokupnu kampanju SNS-a ne možemo oceniti kao pozitivnu, već kao kampanju u kojoj su se kombinovali pozitivni, negativni, a često i „prljavi“ tonovi i smerovi, uz učestalu populističku komunikaciju. Ono što je važno reći, naprednjaci su svoju ekonomsku kampanju vodili sa pozicija državnika i u velikoj meri su koristili državne resurse i položaje. Preciznije rečeno, Vlada i ministri su vodili kampanju kroz državne aktivnosti i isticali veliki rad i trud koji su uložili u oporavak Srbije. Redovno su obilazili otvorene fabrike, otvarali nove fabrike i polagali kamene-temeljce. Svi ministri su obišli Srbiju „uzduž i popreko“, otvarajući pitanja lokalne infrastrukture i najavljujući velike investicije. Na taj način su vodili kako republičku kampanju, tako i lokalne kampanje za svoju stranku. Za razliku od kampanje 2014. godine, naprednjaci su donekle zanemarili pitanje borbe protiv korupcije. Iako se nisu potpuno odrekli ove teme, ipak je u mnogo manjem obimu korišćeno kombinovanje ovih tema s ekonomskim pitanjima nego u 2012. i pre svega 2014. godini.

Naprednjaci su se fokusirali na nekoliko ključnih ekonomskih ciljeva, i to na: nastavak politike štednje, unapređenje poslovnog okruženja, ulaganje u infrastrukturu, razvoj preduzetničkog duha i podsticanje preduzetništva kroz subvencije, privlačenje stranih investicija i rast standarda građana. Većini od ovih tema pristupali su kroz okvir reformi i rezultata koje su reforme donele i koje će tek u budućnosti doneti. Opšti zaključak je da nisu predstavili konkretne mere, već su o ekonomiji govorili najavljujući ulaganja, privlačenje stranih direktnih investicija i otvaranje fabrika. Isti princip ekonomske politike korišćen je i u kampanji 2014. godine, kada su takođe rešenja za ekonomske probleme tražena u individualnim, a ne u sistemskim merama. Akter koji je najviše govorio o ekonomskim temama u ime SNS-a bio je predsednik te partije – Aleksandar Vučić. U svakoj poruci koju je uputio u kampanji, fokus je bio na teškim reformama koje su sprovedene, na ekonomskom oporavku koji Srbija doživljava, ali koji će tek doživeti zahvaljujući politici Vlade i njenom radu, kao i na omalovažavanju svakoga ko bi se usudio da kritikuje vladinu politiku. Vučić je konstantno kombinovao pozitivne, negativne i „prljave“ aspekte kampanje, uz korišćenje populističkog obrasca komuniciranja. Tako je već na samom startu kampanje izjavio: „Uvek postoji permanentno nezadovoljstvo. Boriću se za uspeh fiskalne konsolidacije, koji će se postići obaranjem deficita i strukturnim reformama. Preduzeli smo dosta mera, ali i dalje nismo zadovoljni. Dosta smo uradili za Železnicu, za Srbijagas, u kojem je situacija deset puta bolja nego ranije i za koji je usvojen i novi finansijski plan. Stvari se menjaju sporo, ali se menjaju.“¹¹ Osim kritike da su svi ostali izborni akteri nezadovoljni, lenji i neradnici, lider SNS-a je u svakoj poruci naglašavao da on radi više i marljivije od svih, što jedna od njegovih izjava i potvrđuje: „Plan im je ‘mrzimo Vučića’, ‘lažeš Vučiću’. Ako su to njihova rešenja, onda teško Srbiji.

¹¹ <http://www.informer.rs/vesti/srbija/59754/FOTO-VUCIC-BIZNIS-FORUMU-Stvari-menjaju-sporo-MENJAJU-BOLJE> (pristupljeno 19. oktobra 2016).

Oni nas nikada ne mogu da mrze onoliko koliko ja mogu da radim i za njih i za njihove porodice.”¹² Pored realizovanih mera programa fiskalne konsolidacije kao što su smanjenje plata i penzija, premijer je napominjao da će se sprovesti racionalizacija u državnom sektoru (otpuštanje 35.000 radnika do kraja 2015. godine), kao i potpuno rešavanje problema preduzeća u restrukturiranju i preduzeća koja prave velike gubitke (Železnice Srbije, Srbijagas, Železara Smederevo, Galenika, RTB Bor, FAP, Petrohemija itd.). Tokom cele kampanje najavljivano je da će se pronaći rešenja za ova strateški jako bitna preduzeća za ekonomiju Srbije. U poslednjoj nedelji kampanje, uz prisustvo predsednika Vlade i ministara, potpisan je ugovor o podaji Železare Smederevo kineskoj kompaniji Hestil,¹³ a premijer je najavio da će na sličan način biti rešeni problemi sa svim preduzećima. Kada je reč o rastu standarda građana, Aleksandar Vučić je u kampanji najavio povećanje primanja za prosvetu, zdravstvo, vojsku, policiju i penzionere, ukoliko MMF bude zadovoljan i ukoliko se nastave pozitivni ekonomski trendovi,¹⁴ kao i da će, ukoliko se nastavi privredni rast i razvoj dosadašnjim tempom, prosečna plata u Srbiji biti 500 evra do 2018. godine, ali i da se sigurno više nikad neće smanjivati penzije.¹⁵ Jadranka Joksimović je obećala da ukoliko SNS pobedi na izborima, građani do 2020. godine mogu da očekuju evropski standard života i rada.¹⁶ SNS je u kampanji isticao da je prethodna Vlada poboljšala poslovno okruženje i da će nakon izbora, ukoliko dobiju podršku, nastaviti da rade na pri-

¹² <http://www.blic.rs/izbori-2016/vucic-protivnici-jedino-znaju-da-kazu-mrzimo-vucica-lazes-vucicu-i-vucicu-pederu/hgm3snv> (pristupljeno 19. oktobra 2016).

¹³ <http://www.blic.rs/vesti/ekonomija/potpisan-ugovor-zelezara-prodata-kineskoj-kompaniji-hestil-vucic-sada-da-popijemo-po/tm7vvr6> (pristupljeno 19. oktobra 2016).

¹⁴ http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2016&mm=04&dd=01&nav_id=1114711 (pristupljeno 16. oktobra 2016).

¹⁵ <http://www.informer.rs/vesti/politika/66991/VIDEO-VUCIC-PINK-Tvrdivovako-nastavimo-plata-Srbiji-biti-evra-godine> (pristupljeno 16. oktobra 2016).

¹⁶ <http://rs.n1info.com/a153987/Vesti/Vesti/Jadranka-Joksimovic-o-izborima.html> (pristupljeno 16. oktobra 2016).

vlačenju investicija i otvaranju novih radnih mesta.¹⁷ Takođe, prema SNS-u, zadatak Vlade je da pronađe načine da podrži mala i srednja preduzeća, kao i porodičnu proizvodnju. Kada govorimo o preduzetništvu, ministar privrede Željko Sertić istakao je da Vlada Srbije želi da tema preduzetništva bude tema broj jedan u zemlji i da je Vlada Srbije za realizaciju programa podrške preduzetništvu predvidela 16,06 milijardi dinara, od čega 4,4 milijarde bespovratnih sredstava.¹⁸ Osim toga, posebna pažnja je usmerena na razvoj ženskog preduzetništva i najavljena je veća podrška (sa 250.000 evra na milion, posredstvom Razvojne agencije Srbije). Naprednjaci su u kampanji potencirali značaj ulaganja u infrastrukturne projekte. Osim samohvalisanja da je u prethodnom mandatu Vlade izgrađeno više kilometara puta nego ikada, stizale su i najave velikih infrastrukturnih projekata poput realizacije 18 strateški relevantnih infrastrukturnih projekata vrednosti 1,9 milijardi evra, među kojima je i izgradnja auto-puta od Niša do Prištine.¹⁹ Osim najave izgradnje auto-puteva, najavljivane su i modernizacija i izgradnja pruga, a u kampanji nije zaobiđena ni tema Beograda na vodi,²⁰ koji je kao i u kampanji 2014. godine predstavljan kao „nacionalni projekat od najvišeg značaja“. Premijer i gradonačelnik Beograda su u kampanji u toku večernjih sati nenajavljeno obišli radove kako bi se uverili da su radovi u toku i da sve teče prema planu i postavljenim rokovima. „Želimo da pokažemo da su radovi u toku, da se gradi i pre roka, a ova domaća preduzeća su potvrda koliko je nama ovaj projekat važan i koliko pokreće domaću industriju dokažući da je Beograd najveće gradilište u ovom delu Evrope.“²¹

¹⁷ <http://www.blic.rs/izbori-2016/vesti/gojkoviceva-ako-pobedimo-nastavljamo-sa-privlacenjem-investicija/1stzbm0> (pristupljeno 16. oktobra 2016).

¹⁸ <http://www.blic.rs/vesti/ekonomija/sertic-zelimo-da-tema-preduzetnistva-bude-tema-broj-jedan/73swb51> (pristupljeno 19. oktobra 2016).

¹⁹ <http://www.blic.rs/vesti/ekonomija/joksimovic-za-projekte-19-milijardi-evra/wtl7wp1> (pristupljeno 19. septembra 2016).

²⁰ <http://www.blic.rs/vesti/politika/radi-se-u-tri-smene-vucic-i-mali-obisli-radove-na-beogradu-na-vodi/6xjncvn> (pristupljeno 19. oktobra 2016).

²¹ <http://www.blic.rs/vesti/politika/radi-se-u-tri-smene-vucic-i-mali-obisli-radove-na-beogradu-na-vodi/6xjncvn> (pristupljeno 19. oktobra 2016).

Takođe, kao i u kampanji pre dve godine, SNS je najavio stvaranje povoljnog ambijenta za rast auto-industrije.²²

Srpska narodna partija (SNP), kao deo koalicije okupljene oko naprednjaka, zalagala se u kampanji za formiranje državne Kancelarije za ekonomsku saradnju s Rusijom, koja će im pomoći da ponovo zauzmu snažne pozicije na velikom ruskom tržištu.²³ Na ovaj način je SNP povezao pitanje ekonomskih odnosa sa spoljnopoličkim temama.

Socijalistička partija Srbije (SPS) i koalicioni partneri Jedinствена Srbija (JS) i Zeleni Srbije (ZS) našli su se u teškoj poziciji u kampanji. S jedne strane, kao deo prethodne tri vlade bili su odgovorni za politiku koju su te vlade sprovodile, sa posebnim akcentom na prethodne dve godine u kojima su bili „nepotreban“ partner SNS-a, koji je jedini kreirao politiku. S druge strane, kao partija izraženog socijaldemokratskog programa morali su da ističu da su oni partija koja se zalaže za načela poput egalitarizma i socijalne pravde. U takvim okolnostima, pozicija SPS-a pred izbore bila je vrlo nezahvalna jer je trebalo opravdati mere Vlade i „stezanje kaiša“, što svakako nije ono što se može očekivati od socijaldemokratske partije na vlasti. Kada govorimo o problemima i pitanjima kojima je koalicija okupljena oko socijalista posvetila najviše vremena u kampanji to su nezaposlenost, loše sprovedene privatizacije, reindustrijalizacija, poljoprivreda i razvoj zelene ekonomije. Svaka od navedenih tema posmatrana je kroz okvir dokazivanja da je SPS jedina prava socijaldemokratska i levičarska stranka na partijskoj sceni. U izbornoj kampanji ciljna grupa kojoj su se socijalisti obraćali i prema kojima je usmerena većina poruka bili su siromašni i gubitnici tranzicije. Tako su

²² <http://www.blic.rs/vesti/politika/mihajlovic-nema-sukoba-naprednjaka-i-socijalista-ukazujemo-sta-je-uradeno/81m4z0c> (pristupljeno 19. oktobra 2016).

²³ <http://www.blic.rs/vesti/politika/popovic-nasim-gradevinarima-je-potrebna-drzavna-kancelarija-za-saradnju-sa-rusijom/w7r3jfg> (pristupljeno 19. oktobra 2016).

socijalisti za „glavnog neprijatelja“ koji je uzrok lošeg ekonomskog stanja u državi predstavili pljačkašku privatizaciju po neoliberalnom modelu, za koju su često govorili da je „gora od NATO bombi“ i da su privreda i industrija Srbije uništeni nakon 2000. godine. Ključni koncept za oživljavanje domaće privrede jeste reindustrijalizacija i socijalisti su svoju ekonomsku politiku usmerili na razvoj industrije koja bi trebalo da predstavlja osnov za rešavanje problema nezaposlenosti.²⁴ Lideri socijalista naglašavali su da bi reindustrijalizacija morala da se sprovede kroz državni intervencionizam, pa je tako Dušan Bajatović govorio: „Mora da se dođe do projekata reindustrijalizacije, a prvi korak u ozbiljnoj reindustrijalizaciji Srbije, osim same poljoprivredne proizvodnje, jeste finansiranje kroz državni intervencionizam one proizvodnje koja bi supstituisala ono što sada uvozimo.“²⁵ Ulaganje u obnovljive izvore energije bila je tema kojom su se bavili pojedini funkcioneri, najviše Snežana Bogosavljević Bošković i Aleksandar Antić. Razvoj zelene ekonomije, prema izjavama socijalista, ne služi samo kao način za poboljšavanje kvaliteta života građana već i kao izvor nove vrednosti koja kreira nova radna mesta,²⁶ a takođe je i prečica ka fondovima Evropske unije. Formiranje Zelenog fonda, koji bi trebalo da doprinese razvoju poljoprivrede, reklača koja otvara prostor za nova radna mesta i gradnja vetroparkova koji štede energiju ono su na šta će SPS, bar prema rečima vodećih funkcionera, usmeriti pažnju ukoliko ponovo bude deo vladajuće većine. Socijalisti su deo izbornih poruka usmerili na pitanje poljoprivrede. Isticali su da država mora imati aktivnu ulogu u rešavanju problema poljoprivrednika, kao što su subvencije poljoprivrednicima, zaštita geografskog porekla, povoljniji krediti, garantovane cene otkupa poljoprivrednih proizvoda, ali i obezbeđivanje novih inostranih tržišta

²⁴ <http://www.dnevnik.rs/politika/bajatovic-privatizacija-gora-od-nato-bombi> (pristupljeno 15. aprila 2016).

²⁵ <http://www.dnevnik.rs/politika/politicke-stranke-o-vojvodini-i-njenom-ustavnopravnom-polozaju-0> (pristupljeno 21. aprila 2016).

²⁶ <http://www.blic.rs/vesti/politika/antic-koalicija-sps-js-za-razvoj-ekonomije-kroz-zastitu-zivotne-sredine/9jpm683> (pristupljeno 17. oktobra 2016)

za izvoz i plasman proizvoda. Tokom kampanje, Ministarstvo poljoprivrede čija je ministarska iz redova SPS-a, potpisalo je ugovor s komercijalnim bankama prema kome su smanjene kamate na poljoprivredne kredite. „Poljoprivrednici će zahvaljujući danas potpisanim ugovorima moći da konkurišu za kredite po trenutno najpovoljnijim kamatama od tri odsto, a razliku u kamati bankama će nadoknađivati Ministarstvo poljoprivrede.”²⁷ Zanimljivo je istaći da su socijalisti u potpunosti kampanju usmerili na kritiku ekonomske politike vođene u periodu od 2000. do 2004. godine. S obzirom na to da su od tada bili deo vladajućih većina (manjinska podrška prve Koštuničine vlade, a od 2008. godine drugi najjači akteri), oni su vodili izrazito negativnu kampanju pre svega protiv DS-a, iako su od 2008. do 2012. godine bili zajedno u vlasti, i pokušali su da se distanciraju od tzv. istorijskog pomirenja s demokratama iz 2012. godine. Iako nisu preterano kritikovali smanjenje plata i penzija kao deo mera politike štednje (ne želeći da se zameraju SNS-u), bilo je u toku kampanje izjava koje su pre svega dolazile od lidera JS – Dragana Markovića da ne smeju da se smanjuju plate i penzije i da moraju da se vrate na prethodni nivo i da se povećaju, a da posebno ne smeju da se smanjuju plate lekarima i profesorima i da se oni otpuštaju. Predsednik JS-a je govorio: „Ako ne može da se poveća plata ne može ni da se dira stečeno pravo. To će biti moj zadatak. Neću stati dok se ne povećaju plate i penzije.”²⁸ SPS je vodio jednu izrazito ekonomski levu kampanju obraćajući se, pre svega, siromašnijim delovima društva, ljudima nezadovoljnim sprovedenom privatizacijom, a u manjoj meri penzionerima, radnicima, mladima i ženama. Okvir poruka koji je korišćen u kampanji SPS-a dominantno je kritika privatizacije i neophodnost reindustrijalizacije Srbije.

²⁷ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/ekonomija/2275377/poljoprivrednicima-krediti-po-kamatnim-stopama-od-tri%20odsto.html> (pristupljeno 17. oktobra 2016).

²⁸ <http://rs.n1info.com/a150239/Vesti/Markovic-Drzava-mora-da-poveca-plate-prosveti-i-lekarima.html> (pristupljeno 17. oktobra 2016).

Demokratska stranka (DS) i koalicija koju je ona predvodila pod nazivom „Za pravednu Srbiju“ akcenat u kampanji stavila je na kritiku vladinih mera štednje, na lošu poljoprivrednu politiku, nesposobnost vlasti u prethodne četiri godine da privuče više stranih direktnih investicija, prodaju zemlje strancima, štetne tajne ugovore i težak položaj radnika. Predsednik DS-a Bojan Pajtić naglašavao je da je za teško stanje u ekonomiji najodgovorniji premijer: „Četiri godine je uništavao sistem ove države, oduzimao zemlju od porodičnih gazdinstava, smanjivao plate i otimao penzije ljudima, davao resurse tajnim ugovorima i tajnim partnerima, pretio i vređao, ugrožavao domaća preduzeća nametima.“²⁹ Demokratska stranka i ostali koalicioni partneri nisu izneli previše konkretnih rešenja kako pospešiti ekonomiju u Srbiji i smanjiti nezaposlenost. Ostali su na tragu prethodnih kampanja kada je jedan od osnovnih principa DS-a bila politika subvencija proizvođačima. Tako je DS, između ostalog, u kampanji obećavao subvencije za proizvodnju mleka, vinogradarstvo itd.³⁰ Demokratska stranka je u kampanji često govorila o štetnosti prodaje državnog zemljišta, luka i PKB-a.³¹ Okvir poruka koje je DS slao u kampanji, a imaju veze sa ekonomijom u većini slučajeva svodio se na kritiku vladine politike i na pokušaje da se statistički podaci koje premijer predstavlja prikažu kao netačni. Utisak je da su jedine mere koje su predložili subvencionisanje pojedinih privrednih grana, što potvrđuje njihovu programsku poziciju da država treba da ulaže u privredu, čime ostaje na poziciji levih socijaldemokratskih ideja.

²⁹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2245997/Pajti%C4%87%3A+Kraj+Vu%C4%8Di%C4%87eve+lo%C5%A1e+monodrame.html> (pristupljeno 17. oktobra 2016).

³⁰ <http://rs.n1info.com/a147181/Vesti/Pajtic-obecao-pomoc-vinarima-i-vinogradarima.html> (pristupljeno 17. oktobra 2016), http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=24&nav_category=11&nav_id=1111588 (pristupljeno 17. oktobra 2016).

³¹ <http://rs.n1info.com/a148338/Vesti/Vasin-Prodaja-Luke-Novi-Sad-katastrofalan-potez.html> (pristupljeno 17. oktobra 2016), <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2254310/Me%C4%91usobne+optu%C5%BEbe+DS-a+i+SNS-a+o+PKB-u.html> (pristupljeno 17. oktobra 2016).

Srpska radikalna stranka se u kampanji fokusirala na kritiku ekonomske politike svih prethodnih vlada od 2000. godine i predstavila je sebe kao spasitelja osiromašene i opljačkane Srbije. Lider radikala Vojislav Šešelj slao je poruke u kojima kritikuje pre svega pljačkašku privatizaciju (slično kao i SPS) koja je sprovedena, kao i da je DOS najveće zlo koje se desilo Srbiji u novijoj istoriji.³² Međutim, radikali su u kampanji kritikovali i ekonomsku politiku SNS-a i kao ključni problem naveli su evropski put Srbije. Radikali smatraju da je najbolje rešenje ekonomskih problema u zemlji zabrana prodaje zemlje strancima i povratak kontrole nad tržištem. Za radikale je ukidanje carina na robu iz EU izuzetno štetna politika kojom se država odriče pola milijarde evra i najavio je povratak carina ukoliko pobjedi na izborima kako bi se taj novac iskoristio za povećanje plata i penzija građanima.³³ Radikali su kao rešenje ekonomskih problema u Srbiji predstavili ukidanje subvencija stranim preduzećima i investitorima, ali su zahtevali veće subvencije i ulaganja u domaću proizvodnju i domaće privrednike, kao i ulaganje u infrastrukturu. Za radikale je pitanje spoljnopolitičke orijentacije od ključne važnosti za ekonomiju. Okretanje ka Ruskoj Federaciji i ekonomska saradnja sa njom značiće i ekonomsko jačanje Srbije. Vojislav Šešelj je govorio: „Integracija sa Ruskom Federacijom je jedini siguran put za izlazak iz ekonomske krize i socijalne bede.”³⁴ Okvir poruka koje je SRS otvarao bilo je, pre svega, pitanje pljačkaških privatizacija, osiromašene Srbije, prekida evrointegracija i saradnje s Ruskom Federacijom, čime su radikali potvrdili svoju programsku poziciju da Srbija ne treba da bude deo EU i da je prirodni partner Srbije – Ruska Federacija.

Pokret „Dosta je bilo – Restart” (DJB) usmerio je svoju kampanju uglavnom na ekonomske teme. Budući da je jedan od

³² <http://rs.n1info.com/a147654/Vesti/Vesti/Seselj-SRS-ce-se-boriti-za-spas-Srbije.html> (pristupljeno 18. oktobra 2016).

³³ <http://www.blic.rs/izbori-2016/seselj-zabranicu-prodaju-nase-zemlje-strancima/78r8zx8> (pristupljeno 18. oktobra 2016)

³⁴ <http://rs.n1info.com/a146868/Vesti/Seselj-Vucic-prodaje-maglu-i-vlada-preko-televizije.html> (pristupljeno 18. oktobra 2016).

ključnih principa ovog pokreta – transparentnost, veliki deo njihovih predloga za rešenje ekonomskih problema ticao se upravo uvođenja potpune transparentnosti u javni sektor. Oni se pre svega zalažu za potpunu transparentnost javnih finansija i smatraju da je to antikoruptivni mehanizam koji će imati snažan uticaj na ekonomiju Srbije. Pokret insistira na principu da se zna gde je potrošen svaki dinar iz javnih finansija. Osim transparentnosti, akcenat u kampanji ovog pokreta bio je na tzv. razmontiravanju partijske parazitske države i burazerske ekonomije. Pokret je u kampanji govorio o tome da su političke partije okupirale javnu upravu i javne službe i da je više od 15% zaposlenih u državi tu postavljeno zahvaljujući partiji, te da tome mora doći kraj. S druge strane, subvencije koje se daju stranim investitorima (često i tajnim ugovorima) štetna su ekonomska politika koja uništava razvoj preduzetništva u Srbiji i onemogućava poslovanje domaćim malim i srednjim preduzećima. Prema procenama Saše Radulovića, lidera pokreta, partokratija Srbiju košta milijardu evra godišnje, a subvencije koje se daju stranim investitorima, koje su štetne za domaću privredu, kao i gubici koje prave javna preduzeća koštaju zemlju još milijardu evra.³⁵ Pokret je u svojim porukama isticao značaj domaćih porodičnih firmi i predlagali su da ekonomska politika mora biti usmerena ka njima. „Porezi i birokratska regulacija treba da budu razumni i prilagođeni domaćim porodičnim firmama, odnosno malim i srednjim preduzećima. Ona u Srbiji danas zapošljavaju najveći broj ljudi. Svi ostali (velike strane korporacije i banke) dobrodošli su, ali sistem ne sme da, kao danas, bude prilagođen njima. Državna intervencija treba da bude minimalna i da se odnosi isključivo na proizvodnju javnih dobara, sprečavanje monopola, regulisanje eksternalija i uklanjanje asimetrije informacija. Samo takva vrsta konkurencije može da omogući privredni napredak i konkurentnost domaće privrede na međunarodnim tržištima.“³⁶

³⁵ <http://rs.n1info.com/a142290/Vesti/Vesti/Radulovic-15-zaposlenih-su-partijski-kadrovi.html> (pristupljeno 18. oktobra 2016)

³⁶ http://www.danas.rs/danasrs/dijalog/sistem_prilagoditi_domacim_privrednicima_.46.html?news_id=319414 (pristupljeno 17. oktobra 2016)

Rešenja koja DJB nudi biračima jesu zabrana partijskog zapošljavanja, biranje direktora javnih preduzeća na javnim konkursima i reforma preduzeća, objavljivanje svih ugovora koje država sklapa, kao i objavljivanje svih troškova koje imaju organi uprave. Osim kritike vladine politike i ukazivanja na štetnost partokratskog sistema i subvencionisanja stranih investitora, pokret je u kampanji ponudio podsticajne mere za razvoj domaće privrede koje, pre svega, podrazumevaju smanjenje nameta na rad, što je bio deo njihove kampanje i u 2014. godini. Njihov ključni predlog koji bi trebalo da dovede do lakšeg privređivanja jeste smanjenje poreza i doprinosa za trećinu u dva koraka. Oni smatraju da je neophodno uvesti progresivan sintetički porez, koji u prvom koraku s početnom stopom od 20% treba sprovesti odmah, a drugi korak oročiti rastom poreskih prihoda. S druge strane, predlagali su povećanje minimalca tako da prati poresko rasterećenje.³⁷ Okviri kroz koje je DJB slao poruke u kampanji bili su pre svega neophodnost potpune transparentnosti, partijski parazitski sistem, burazerska ekonomija i neophodnost jačanja domaćih privrednika. Ovim su želeli da biračima jasno stave do znanja šta su ključni uzroci lošeg socioekonomskog stanja u Srbiji.

Koalicija Demokratska stranka Srbije (DSS) – Dveri, poput radikala, ekonomsku kampanju spojila je s pitanjem spoljnopolitičke orijentacije, a ekonomsku politiku predstavila je kao vid „ekonomskog patriotizma“. Koalicija je snažno kritikovala vladinu politiku i mere štednje i trudila se da se prikaže kao zaštitnik osiromašenih ljudi. Oni su obećali drugačiju ekonomsku politiku, veća ulaganja u privredu, ali i neke konkretne mere poput raskidanja svih veza sa MMF-om. DSS–Dveri su kao rešenje za ekonomske probleme predlagali: povećanje agrarnog budžeta na minimalnih 5%, formiranje zadruga, preusmeravanje subvencija stranim investitorima na domaće, zabranu prodaje zemlje

³⁷ <http://dostajebilo.rs/naslovna/izbori-2016-plan-u-20-tacaka/?lang=lat> (pristupljeno 18. oktobra 2016).

strancima i veće oporezivanje stranih banaka. Da bi to uspjeli da izvedu neophodno je, pre svega, osloboditi se uticaja MMF-a, govorila je predsednica DSS-a Sanda Rašković Ivić: „U tom smislu želimo podsticaj domaćeg proizvođača, a da bismo to mogli mirno da odradimo, potrebne su nam slobodne ruke od međunarodnog uticaja, odnosno Međunarodnog monetarnog fonda.“³⁸ Ova koalicija je upućivala opšte poruke na koji način žele da reše probleme građana u Srbiji. Tako je lider pokreta Dveri izjavio da je koalicija okupljena oko politike razvoja, a ne štednje. Smatra da imaju rešenje za nova radna mesta, za ulaganje u domaću privredu, a ne u strane investitore, za razvoj sela i poljoprivrede, kao i razvoj prerađivačke i industrije poljoprivrednih mašina. S druge strane, oni su izričito protiv smanjenja plata i penzija, protiv saradnje sa MMF-om i prodaje nacionalnih resursa strancima.³⁹ Koalicija DSS–Dveri je u kampanji slala poruke osvrćući se na štetnost privatizacije i saradnje sa MMF-om, i povećanje ulaganja u domaću privredu i poljoprivredu.

Koalicija Socijaldemokratska stranka (SDS) – Liga socijaldemokrata Vojvodine (LSV) i Liberalno demokratska partija (LDP), iako ideološki heterogena, na izborima je uspjela da pronađe zajedničku platformu. Okosnica kampanje u vezi sa ekonomskom politikom bila je kritika prethodne vlasti i pokušaj da se rezultati SNS-a prikažu kao neistiniti i pogrešni. U kampanji su isticali da se u vreme dok je predsednik Srbije bio Boris Tadić (sada lider SDS-a) živelo bolje nego nakon dolaska na vlast naprednjaka. Ovo su pre svega isticali iz SDS-a i koristili podatke o rastu javnog duga u Srbiji i nedostatak stranih direktnih investicija. „SNS nastavlja lažima da obmanjuje građane i da ih ubeđuje kako danas žive bolje nego pre nego što su im smanjili plate i penzije. Takođe nastavljaju na sve naše kritike da odgovaraju optužbama na račun prethodne vlasti i Borisa

³⁸ <http://www.dss.rs/izborni-uslovi-nikad-nisu-bili-gori/> (pristupljeno 18. oktobra 2016).

³⁹ <http://www.kurir.rs/vesti/politika/obradovic-vreme-je-za-prave-ljude-i-novu-politiku-clanak-2222943> (pristupljeno 17. oktobra 2016).

Tadića, čime priznaju da nemaju nijedan drugi argument ni nakon četiri godine vlasti i da jesu odgovorni za ekonomsku propast Srbije.”⁴⁰ Iz SDS-a su biračima slali poruke da je njihov lider znao kako da vodi ekonomsku politiku, a da je kasnija vlast Aleksandra Vučića na potpuno pogrešnom putu, te da su teret štednje prebacili na građane koji su danas siromašniji nego ikada ranije.⁴¹ Boris Tadić je naglašavao da je SNS partija koja služi kao agencija za zapošljavanje i da bi građani trebalo da glasaju za ovu koaliciju koja ima politiku koja nudi podsticaje za kreiranje novih radnih mesta, umesto za politiku ove vlasti koja kreira samo novi broj apsolutno siromašnih građana, pa je tako slao poruke biračima: „Biraj politiku koja je podsticajna za zapošljavanje, a ne politiku koja je stvorila novih 150.000 apsolutno siromašnih.”⁴² LDP je u kampanji pitanja ekonomije povezivao sa spoljnopoličkim temama, evrointegracijama i saradnjom u regionu, naglašavajući značaj koji imaju regionalni odnosi, jer srpska privreda ne može da se oporavi bez saradnje sa tržištima u regionu.⁴³ LSV je svoju kampanju većinski usmerila na AP Vojvodinu, a pre svega na pitanje poljoprivrednog zemljišta. Naime, oni su se zalagali da se sporni zaključak Vlade i Zakon o poljoprivrednom zemljištu hitno stave van snage i da se u konsultacijama s poljoprivrednicima napiše novi zakon.⁴⁴ Okviri kroz koje je ova koalicija slala poruke biračima u kampanji jesu strane investicije, podsticaji za zapošljavanje, kritika politike štednje, regionalna politika i problemi u vezi s prodajom poljoprivrednog zemljišta.

⁴⁰ http://www.rtv.rs/sr_lat/izbori-2016/z%D0%B0duzio-srbiju-vise-nego-tito-milosevic-djindjic-i-kostunic%D0%B0-z%D0%B0jedno_703961.html (pristupljeno 17. oktobra 2016).

⁴¹ Isto.

⁴² <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2275561/tadic-sns-nije-politicka-stranka-nego-agencija-za-zaposljavanje.html> (pristupljeno 17. oktobra 2016).

⁴³ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2267383/jovanovic-nasa-trzista-su-u-regionu.html> (pristupljeno 17. oktobra 2016).

⁴⁴ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2250727/LSV%3A+Vojvo%C4%91anski+paori+smetnja+vlasti+i+tajkunima.html> (pristupljeno 17. oktobra 2016).

SOCIJALNI SISTEMI I POLITIKE

Koalicija oko SNS-a je u kampanji i pored smanjenja penzija u ranijem periodu u okviru vladinih politika štednje veliku pažnju posvetila ovoj društvenoj grupi, što se može opravdati novim koalicionim partnerom – PUPS-om. Osim toga, naprednjaci su se u kampanji bavili zdravstvom, obrazovanjem i naukom, dok je koalicioni partner Pokret socijalista (PS) pažnju usmerio na ugrožene kategorije stanovništva, poput osoba sa invaliditetom i starih. Za poruke usmerene ka penzionerima bio je zadužen PUPS, koji je plašio penzionere da jedino glas za ovu koaliciju znači isplatu penzija. Lider PUPS-a Milan Krkobabić je izjavio: „Ta penzija će biti redovna i sigurna samo ako ova partija bude imala dovoljan broj svojih predstavnika, a koalicija na čelu sa Aleksandrom Vučićem, dobije mandat da vlada. U protivnom, džaba ćete čekati poštara.“⁴⁵ Ministar zdravlja Zlatibor Lončar je u kampanji najavio početak funkcionisanja novog sistema „Moj doktor“, zahvaljujući kom će sve zdravstvene ustanove u Srbiji do kraja godine biti povezane jedinstvenim informacionim sistemom, što će doneti mnogo olakšica pacijentima, ali i sprečiti nestašice zdravstvenog materijala.⁴⁶ Poruke ugroženim kategorijama stanovništva uglavnom je upućivao Aleksandr Vulin, ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, koji je obećavao subvencionisanje zapošljavanja osoba sa invaliditetom, unapređenje domova za decu i osobe ometene u razvoju itd. U vezi s obrazovanjem, ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srđan Verbić pokrenuo je u kampanji pitanje položaja naučnika, najavio raspisivanje konkursa za novi ciklus naučnoistraživačkih projekata i naglasio značaj dualnog obrazovanja iako je smatrao da srpska privreda nije spremna za to.⁴⁷ U toku kampanje, premijer Aleksandar Vučić je obi-

⁴⁵ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=04&dd=02&nav_category=11&nav_id=1115173 (pristupljeno 10. oktobra 2016).

⁴⁶ <http://mondo.rs/a890586/Magazin/Zdravlje/Jedinstven-informacioni-sistem-u-domovima-zdravlja-do-kraja-godine.html> (pristupljeno 10. oktobra 2016).

⁴⁷ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=10&nav_category=11&nav_id=1105947 (pristupljeno 10. oktobra 2016).

šao nekoliko školskih objekata da bi saznao kako napreduje njihova adaptacija. Premijer je rekao da je ponosan na to što je vlada rešena da obnovi sve škole u Srbiji, ali i sve domove zdravlja, bolnice, obdaništa, socijalne ustanove.⁴⁸ Kada je reč o sportu, ministar omladine i sporta Vanja Udovičić izjavio je da će uskoro biti formiran Fond za razvoj sporta, koji će omogućiti izgradnju objekata za besplatno bavljenje sportom.⁴⁹ Kada se sagleda kampanja koalicije okupljene oko SNS-a, jasno se vidi da su ministri koristili svoje državničke funkcije i resurse i svako je u svojoj oblasti u toku izborne kampanje slao poruke upućene biračima obavljajući svoje ministarske poslove. Iako su svi ministri u kampanji koristili svoj položaj, zloupotreba državnih resursa naročito je bila primetna u oblasti socijalne politike i socijalnih sistema.

Socijalisti su o socijalnim sistemima i politici uglavnom načelno iznosili svoje stavove, bez konkretnih primera i predloga. Tako je lider SPS-a Ivica Dačić na gotovo svakom predizbornom skupu naglašavao da je glas za SPS – glas za ideju solidarnosti, jednakosti i socijalne pravde. Socijalisti su slali poruke da obrazovanje i zdravstvo moraju da budu besplatni i dostupni svima,⁵⁰ ali bez iznošenja konkretnih predloga. Ove isključivo načelne poruke o zdravstvu i obrazovanju mogu se razumeti budući da su upravo ova dva resora ranijih godina, dosta neuspešno, vodili funkcioneri SPS-a Žarko Obradović i Slavica Đukić Dejanović. S druge strane, da bi partija poput socijalista potvrdila svoj programski i ideološki karakter, ona mora da ističe takve načelne poruke. Važno je istaći i da su socijalisti u ovoj izbornoj kampanji gotovo u potpunosti za-

⁴⁸ <http://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-o-porukama-iz-hrvatske-precutao-sam-sve-pridike-zbog-mira-i-stabilnosti/g9t56kb> (pristupljeno 10. oktobra 2016).

⁴⁹ <http://sport.blic.rs/ostali-sportovi/udovicic-najavio-fond-za-razvoj-sporta-gradice-se-objekti-za-besplatno-bavljenje/serknp0> (pristupljeno 10. oktobra 2016).

⁵⁰ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=29&nav_category=11&nav_id=1113595 (pristupljeno 17. oktobra 2016).

nemarili teme penzionog sistema i penzionera. Može se reći da je taj potez potpuno opravdan imajući u vidu da je PUPS (koji je bio dugogodišnji koalicioni partner) na ovim izborima nastupio u koaliciji s naprednjacima, a i smanjenje penzija kao deo vladinih mera štednje koje je SPS podržao.

Koalicija oko DS-a se u kampanji dosta bavila penzionerima, obrazovanjem i zdravstvenim sistemom. Jedan od slogana u kampanji bio je: „Za vraćanje plata i penzija.“ DS je biračima poručivao da glas za njih znači vraćanje penzija na nivo pre smanjenja, kao i vraćanje onoga što je oteto vladinim merama štednje.⁵¹ Međutim, iako se obraćao penzionerima i obećavao vraćanje penzija na prethodni nivo, DS se nije ozbiljnije bavio pitanjem penzionog fonda i njegovom održivošću s obzirom na to da deficit u penzionom fondu predstavlja veliki problem za budžet Republike Srbije. Kada je u pitanju zdravstvena politika demokrate su se zalagale za reformu zdravstvene zaštite, tj. za „izjednačenje državnog i privatnog zdravstvenog sektora, kako bi građani za osiguranje koje mesečno plaćaju mogli da idu kod lekara i u privatnom sektoru“.⁵²

Radikali su tokom kampanje zanemarili pitanje socijalne politike i socijalnih sistema na republičkom nivou.⁵³ Osim opštih izjava da je u Srbiji stanje teško, da veliki broj građana živi u siromaštvu i obećanja da će ako pobede na izborima voditi socijalno odgovornu politiku,⁵⁴ izostali su konkretniji predlozi za rešavanje ovih pitanja.

⁵¹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=25&nav_category=11&nav_id=1112123 (pristupljeno 17. oktobra 2016).

⁵² http://www.danas.rs/danasrs/ukratko/_ds_za_reformu_zdravstva.83.html?news_id=107366 (pristupljeno 17. oktobra 2016).

⁵³ U lokalnoj kampanji koju su vodili u Novom Sadu izneli su niz obećanja o socijalnim programima za grad Novi Sad. Videti: <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/vodicemo-odgovornu-socijalnu-politiku-u-novom-sadu/> (pristupljeno 18. oktobra 2016).

⁵⁴ <http://rs.n1info.com/a147163/Vesti/Vesti/Seselj-u-Prijepolju.html> (pristupljeno 18. oktobra 2016).

Pokret DJB je u kampanji slao poruke koje su usmerene ka promenama sistema socijalnog osiguranja i zaštite. Oni su predložili mere kojima bi se potpuno reformisali sistemi socijalne i zdravstvene zaštite i penzioni sistem. Prvi mehanizam ostvarivanja pravedne socijalne politike jeste univerzalna socijalna zaštita za sva domaćinstva bez primanja. „Svako domaćinstvo bez primanja dobilo bi socijalnu pomoć od 15.000 dinara mesečno, plus 5.000 dinara po dodatnom članu domaćinstva, tako da bi tročlana domaćinstva primala 25.000 dinara mesečno, a četvoročlana 30.000 dinara. Ceo sistem socijalne zaštite koji imamo danas zamenio bi novi univerzalan sistem.”⁵⁵ Sistem bi funkcionisao kroz socijalne karte, a doveo bi i do smanjenja javne potrošnje koja odlazi na socijalnu politiku, imajući u vidu da sadašnji sistem košta 1,6 milijardi evra godišnje, a novi sistem bi koštao 1,5 milijardi evra. S druge strane, preko mehanizma kontrole korisnika socijalne pomoći sprečile bi se zloupotrebe i rasipanje novca, tako da bi novac zaista dobijali oni kojima je najpotrebniji.⁵⁶ U DJB smatraju da u odgovornom društvu boljestojeći pojedinci imaju obavezu da pomažu one koji lošije stoje. „To se postiže kroz progresivno oporezivanje: pojedinci koji zarađuju malo, plaćaju mali porez; oni koji zarađuju puno, plaćaju više. Kako ova socijalna pomoć treba da izgleda? Jedan deo je zaštita od nezaposlenosti. Kad izgubite posao, država će vam pomoći dok ne nađete novi. To može biti u vidu negativnog poreza na dohodak ili u vidu bazičnog dohotka koji bi bio garantovan svim građanima.”⁵⁷ Ova univerzalna socijalna zaštita bi, prema predlogu DJB, važila i nakon navršenih 65 godina života, tačnije, tada bi predstavljala socijalnu penziju. Odnosno, na taj način bi država isplaćivala osnovnu penziju, dok bi građani bili slobodni da uplaćuju novac u privatne penzione fondove. Na taj način bi se ugasio Penzioni

⁵⁵ <http://dostajebilo.rs/naslovna/izbori-2016-plan-u-20-tacaka/?lang=lat> (pristupljeno 17. oktobra 2016).

⁵⁶ <http://gajp.org/news/prakticni-predlozi-dosta-je-bilo-dusan-pavlovic-univerzalna-socijalna-zastita/> (pristupljeno 17. oktobra 2016).

⁵⁷ http://www.danas.rs/danasrs/dijalog/sistem_prilagoditi_domacim_privrednicima_.46.html?news_id=319414 (pristupljeno 17. oktobra 2016).

fond onakav kakav je danas. Takođe, DJB predlaže univerzalnu zdravstvenu zaštitu koja se finansira iz budžeta, kao i ukidanje overavanja zdravstvenih knjižica.⁵⁸

Koalicija DSS–Dveri u okviru tema socijalne zaštite i socijalnih sistema najviše pažnje posvetila je penzionerima i penzionom sistemu, kao i socijalnoj zaštiti za mlade roditelje. Isticali su da je smanjenje penzija neprihvatljiv potez prethodne vlade i upozoravali su na loš status penzionera i predlagali da penzije moraju da prate troškove života. Takođe su smatrali da penzioni sistem treba reformisati u kontekstu spuštanja starosne granice za odlazak u penziju na 60 godina za muškarce i 55 godina za žene.⁵⁹ Jedan od ključnih programskih ciljeva u kampanji ove koalicije jeste borba protiv bele kuge. Boško Obradović, lider pokreta Dveri, više puta je isticao da majkama mora da se obezbedi prilika da rađaju i da im se mora pomoći: „Mi ćemo to obezbediti formiranjem ministarstva za brigu o porodici, gde će svako novorođeno dete dobiti majčinski dodatak, a majke sa troje ili više dece će dobiti nacionalnu penziju.“⁶⁰

Socijaldemokratska stranka je u kampanji predstavila razvijen program socijalne zaštite.⁶¹ Kako ističu potpredsednici Goran Radosavljević i Aleksandar Ivkovac, SDS bazira politiku na četiri postulata, a to su: sloboda, jednakost, pravičnost i solidarnost. Iako SDS uvažava tržišne principe, on smatra da se socijalna politika mora zasnivati na pravičnosti, odnosno neophodno je da se svima u društvu obezbede jednake šanse. SDS je predložio nekoliko mera kako bi sistem socijalne zaštite bio pravedniji. Oni smatraju da se mora regulisati greška uključenosti/isključenosti i da zato prvo moraju da se uvedu

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ <http://www.nspm.rs/hronika/koalicija-dss-dveri-potpisala-sporazum-sa-sindikatom-penzionera-srbije-%E2%80%93-neophodno-vratiti-penzije-na-nivo-pre-smanjenja.html?alphabet=l> (pristupljeno 17. oktobra 2016).

⁶⁰ <http://www.dss.rs/borba-protiv-bele-kuge/> (pristupljeno 17. oktobra 2016).

⁶¹ <http://gajp.org/news/prakticni-predlozi-sds-radosavljevic-ivkovac-politika-jednakih-sansi/> (pristupljeno 19. oktobra 2016).

socijalne karte koje predstavljaju mapu stanovništva i da se utvrde jasni kriterijumi na osnovu kojih će se odrediti kome je potrebna pomoć. Oni predlažu i reorganizaciju NSZ kako bi se obezbedio aktivniji pristup korisnicima socijalne pomoći jer tvrde da je najveći broj korisnika radno sposoban. Ove mere, prema SDS-u, ne zahtevaju dodatne resurse, već samo drugačiju organizaciju. Na taj način razdvajaju se ljudi koji su iz bilo kog razloga stalno upućeni na socijalnu pomoć, od onih koji su se privremeno našli u nepovoljnom položaju zbog otpuštanja, restrukturiranja preduzeća i sl. SDS takođe predlaže reformu programa dečjih dodataka, tako da do 2020. godine bar polovina dece i mladih do 19 godina, koji se redovno školuju, budu obuhvaćeni tim programom. Za to je potrebno da se svake godine sredstva za ovaj program povećavaju za 1,5–1,7 milijardi dinara. Njihov predlog je i da treba ukinuti ograničenje da se dečji dodatak isplaćuje samo za prvo četvoro dece, jer to nije pravično. Sredstva potrebna za ovu javnu politiku u odnosu na budžet nisu nerealna – jednu ili dve milijarde dinara godišnje moguće je aktivirati uštedama na drugim mestima, smatraju u SDS-u. Još jedan od predloga ove stranke odnosi se na program kredita za učenika i studente. Uz uvažavanje značaja stipendija za talentovane, u SDS-u smatraju da u narednom periodu treba pojačati program kredita, kako bi se proširio broj korisnika i pristup sredstvima omogućio svima kojima su ona potrebna.

Liberalno demokratska partija je u kampanji posvetila malo pažnje socijalnim politikama i sistemima, ali se jasno distancirala od pozicije klasičnih liberala. Za LDP su socijalna politika, zdravstvena politika i obrazovanje sistemi koji govore o održivosti društva. Lider LDP-a Čedomir Jovanović izjavio je: „Postoji puno politika na kojima smo mi gradili Liberalnu demokratsku partiju i ne treba plašiti ljude liberalnim idejama. Mi smo liberalna partija zbog odnosa prema konzervativizmu, a ne zbog odnosa prema načinu organizovanja zdravstvene zaštite kao u Americi ili ovde kod nas u Evropi. [...] Niko ne

treba da brine zbog liberalizma LDP-a, pogotovo ne oni ljudi koji su u ovom trenutku taoci neodrživog sistema. Kada govorimo o zdravstvu, o penzijama, o socijalnoj politici, onda govorimo o sistemima koji postoje da bi pomogli društvu, da bi pomogli ljudima, da bi ih štitili. To je svakako obaveza svakog ozbiljnog političara i naše stranke.”⁶²

Liga socijaldemokrata Vojvodine je u kampanji pokretala teme socijalne zaštite i socijalnih sistema, uglavnom orijentisana na lokalni ili pokrajinski nivo. Ipak, jedan od predloga koji je ova partija predstavila u kampanji jeste da se vrati penzioni fond Vojvodine. „Početkom devedesetih, ukinut je vojvođanski Fond za penziono invalidsko osiguranje koji je bio jedan od najboljih u ondašnjoj SFRJ. U trenutku kada je usisan u republički fond, imao je četiri penzije rezerve. Taj novac je posle nestao. Hoćemo da se utvrdi gde je taj novac i da vratimo PIO fond Vojvodine.”⁶³ U vezi sa zdravstvenim osiguranjem, LSV je predložila integraciju privatnog sistema u jedinstveni zdravstveni sistem, kao i osnivanje pokrajinskog fonda za zdravstveno osiguranje kao zasebnog pravnog lica.⁶⁴

ZAKLJUČAK

Na osnovu monitoringa izborne kampanje u vezi sa socioekonomskim temama može se zaključiti da su svi izborni akteri mahom slali opšte poruke biračima, bez konkretnih predloga mera i operacionalizacije politike, sa izuzetkom pojedinih stranaka, poput sistema socijalne zaštite koji su predlagali DJB i SDS. Štaviše, kada se kampanja iz 2016. godine uporedi sa kampanjama iz 2012. i 2014. godine, može se zaključiti da nikad nije bilo manje

⁶² <http://istina.ldp.rs/Vesti/19351/Srbija-sve-manje-drzava-sve-vise-Vuceva.shtml> (pristupljeno 19. oktobra 2016).

⁶³ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=26&nav_category=11&nav_id=1112561 (pristupljeno 19. oktobra 2016).

⁶⁴ <http://www.blic.rs/vesti/politika/cankova-lsv-trazi-formiranje-pokrajinskog-fonda-za-zdravstveno-osiguranje/mnxl31p> (pristupljeno 19. oktobra 2016).

konkretnih predloga politika. To je posebno zabrinjavajuće s obzirom na to da su socioekonomske teme bile ubedljivo najzastupljenije u kampanji. Osim što nije bilo konkretnih predloga javnih politika, zabrinjava i činjenica da postoji veoma malo pitanja i problema u vezi s kojima postoji jasna ideološka ili programska diferencijacija među političkim partijama. S obzirom na tešku ekonomsku i socijalnu situaciju u zemlji, ove teme su neizbežne i ne bi trebalo da nas čudi što su najzastupljenije u kampanji. Posledično, takva situacija ne ostavlja mnogo prostora za vrednosno razlikovanje partijskih pozicija.

U kampanji, kao i na prethodnim izborima, osnovna linija ekonomskih podela među izbornim akterima odnosila se na podržavanje/suprotstavljavanje merama štednje. Vladajući SNS branio je politiku koju je u prethodnom mandatu kreirao, dok je opozicija smatrala da je to bio pogrešan potez koji je samo pogoršao stanje u zemlji i osiromašio i obespravio građane. Druga linija, u pokušaju da se jasnije pozicioniraju izborni akteri u vezi s ekonomskom politikom, jeste pitanje podsticaja za strane investitore. Dok naprednjaci naglašavaju značaj stranih investicija, gotovo svi ostali akteri su u srž kampanje stavljali obavezu prestanka subvencionisanja stranih kompanija i podsticanja isključivo domaće privrede i proizvodnje. Koalicija DSS–Dveri i SRS kombinovali su ekonomske teme sa spoljnopolitičkim stavovima i pozicijom protivljenja evro-integracijama Srbije.

Mogu se identifikovati različiti uzroci izostajanja konkretnih predloga politika i razlozi za teško razlikovanje socioekonomskih pozicija izbornih aktera, ali prvenstveno je bitan kontekst održavanja izbora kod kojih se unapred znao pobednik. Naprednjaci su koristili rejting koji ima njihov lider, naglašavajući rezultate reformi i najavljujući (još) bolji život, koji sledi zahvaljujući sprovedenim teškim reformama. Za razliku od prethodnih kampanja, SNS je pitanje korupcije potisnuo u drugi plan, a sve teme u ovoj kampanji kombinovane su sa

mantrom o teškom i mukotrpnom radu predsednika Vlade i ministara, dok su svi ostali optuživani za lenjost i nerad, te biračima jedino mogu da ponude večito kukanje i nezadovoljstvo. Na taj način je populistički obrazac koji je SNS koristio u političkoj komunikaciji u ovoj kampanji promenjen. Od podele na 'mi' i 'oni' u kojoj su 'oni' bili lopovi i tajkuni koji su opljačkali Srbiju, a 'mi' smo poštteni i radimo u javnom interesu, obrazac je promenjen u 'oni' su neradnici i lenjivci, a 'mi' mukotrпно radimo, ne spavamo i borimo se za Srbiju. Sve opozicione partije su se u takvim okolnostima okrenule „kampanji suprotstavljanja“, ističući da je politika Vlade bila pogrešna i da rešenje nije u stezanju kaiša. Treći uzrok su definitivno i same političke partije, koje su izabrale taktiku neodređene i „catch-all“ kampanje, te su „bežale“ od jasnog i ciljnog ideološkog profilisanja. Četvrti uzrok ovako „siromašne“ kampanje kada su u pitanju konkretni predlozi javnih politika može se tražiti i u političkoj tražnji. Umorni od izbora i kampanja, sa izraženim nepoverenjem u političke partije, birači su okrenuti apstinenciji, a oni koji glasaju ne čine to na osnovu konkretnih predloga, već glasaju za onog lidera u koga imaju najviše poverenja da će im doneti bolji i srećniji život.

Ana Stanković, Katarina Ćuković,
Tijana Vuksanović

PROGRAMSKA PLATFORMA LISTE ALEKSANDAR VUČIĆ – SRBIJA POBEĐUJE NA PARLAMENTARNIM IZBORIMA 2016. GODINE

U ovom poglavlju se analizira predizborna platforma koalicije oko Srpske napredne stranke za vanredne parlamentarne izbore 2016. godine (osim SNS-a koaliciju su činile sledeće stranke: Socijaldemokratska partija Srbije, Partija ujedinjenih penzionera Srbije, Nova Srbija, Pokret socijalista, Srpski pokret obnove, Srpska narodna partija, Pokret snaga Srbije, Samostalni DSS, Ujedinjena seljačka stranka, Narodna seljačka stranka). Fokus ovog rada je na temama koje su se najčešće pominjale tokom kampanje: razvoj preduzetničkog duha, unapređenje konkurentnosti malih i srednjih preduzeća, smanjivanje broja zaposlenih u javnom sektoru, obrazovanje, reforma zdravstva, socijalna politika, položaj penzionera, položaj mladih, rodna ravnopravnost, EU integracije i regionalni odnosi. Posebna pažnja posvećena je analizi zastupljenosti različitih tema u kampanji, kao i pitanju da li postoje razlike u izbornim ponudama koalicionih partnera.

KONTEKST IZBORA

Prvi izbori na kojima je Srpska napredna stranka (SNS) učestvovala kao samostalna partija održani su maja 2012. godine.¹ Na ovim izborima SNS je osvojio 940.659 glasova, odnosno 73 poslanička mesta i formirao je Vladu Republike Srbije sa Socijalističkom partijom Srbije, Ujedinjenim regionima Srbije, Novom Srbijom, Partijom ujedinjenih penzionera i Socijaldemokratskom partijom Srbije. U istom izbornom ciklusu Tomislav Nikolić je izabran za predsednika Srbije nakon tesne pobede nad Borisom Tadićem u drugom krugu predsedničkih izbora. Nakon izbora, Nikolić je podneo ostavku na mesto predsednika SNS-a, a njegovo mesto preuzeo je Aleksandar Vučić.

Na narednim izborima, održanim 16. marta 2014, SNS u koaliciji sa Socijaldemokratskom partijom Srbije, Novom Srbijom, Srpskim pokretom obnove i Pokretom socijalista osvajao je 1.736.920 glasova, odnosno 158 mandata. Vladu su formirali SNS, SDPS, NS i PS.

Dve godine nakon ovih izbora, predsednik stranke Aleksandar Vučić, doneo je odluku o održavanju vanrednih parlamentarnih izbora (pored redovnih lokalnih i pokrajinskih koji su bili planirani za 2016. godinu). Kako je lider Srpske napredne stranke Aleksandar Vučić saopštio na sednici Glavnog odbora vanredni parlamentarni izbori će biti održani jer su „Vladi potrebni puna stabilnost i pun četvorogodišnji mandat, nakon čega neće biti povratka na staro”.² Razlozi koje je SNS naveo u prilog održavanju parlamentarnih izbora jesu i latentni društveni sukobi

¹ Srpska napredna stranka (SNS) nastala je 2008. godine odvajanjem od Srpske radikalne stranke. Sukobi između predsednika SRS-a, Vojislava Šešelja i njegovog zamenika Tomislava Nikolića doveli su do toga da Nikolić napusti partiju, zajedno sa još 30 poslanika Radikalne stranke. Nakon osnivačke skupštine 21. oktobra 2008. za predsednika Srpske napredne stranke izabran je Tomislav Nikolić, a za njegovog zamenika Aleksandar Vučić.

² <http://www.kurir.rs/vesti/politika/glavni-odbor-sns-danas-o-izborima-deo-naprednjaka-protiv-ali-ih-je-strah-od-sefa-clanak-2097661> (pristupljeno 17. juna 2016).

koji blokiraju reforme u kojima se Srbija nalazi od izbora 2014. godine, a koji nastaju zbog težnji SNS-a da razbiju blok koji čine kriminalci, tajkuni i političari, održavanje Srbije na putu ka EU i nastavak sprovođenja započetih reformi.

S druge strane, kako ističe Zoran Stojiljković, primarni cilj za održavanje vanrednih izbora bilo je zadržavanje pozicije koju je SNS stekao nakon izbora 2014. godine.³ Ovde se može dodati i da se SNS odlučuje na vanredne izbore zbog lokalnih i pokrajinskih izbora, jer je potrebno osnažiti kampanju prelivanjem popularnosti Aleksandra Vučića na čitavu koaliciju oko SNS-a.⁴ Kampanja na nacionalnom nivou može pokrajinska i lokalna pitanja da stavi u drugi plan, a da istovremeno obezbedi podjednaku ako ne i veću podršku birača nego na izborima 2014. godine. Odluka o izborima počiva i na proračunu da je povoljan momenat za vanredne izbore, koji koaliciji oko SNS-a mogu da donesu još dve dodatne godine na vlasti. Takođe, sa vladajuće pozicije SNS ima privilegovani položaj u odnosu na medije. Ova kratka analiza ujedno govori i o osnovnim ciljevima SNS-a na aprilskim izborima 2016. godine – bolji rezultat u većim gradovima, a posebno u Beogradu (sa naglaskom na centralnim gradskim opštinama koje su godinama pod vlašću Demokratske stranke), osvajanje vlasti u Vojvodini, zadržavanje pozicije vladajuće partije, ali i dodatne dve godine na vlasti, do 2020. godine.⁵

Na vanrednim izborima SNS u koaliciji sa SPDS-om, Pokretom socijalista, PUPS-om (novi koalicioni partner), Srpskim pokretom obnove, Srpskom narodnom partijom, Pokretom snaga Srbije i Samostalnim DSS-om (stranka nastala iz Demokratske

³ DW (2016) *Zašto su raspisani izbori u Srbiji?* (online). Dostupno na: <http://www.dw.com/bs/za%C5%A1to-su-raspisani-izbori-u-srbiji/a-18986231> (pristupljeno 16. jula 2016).

⁴ DW (2016) *Kraj vojvođanskog trijumvirata* (online). Dostupno na: <http://www.dw.com/sr/kraj-vojvo%C4%91anskog-trijumvirata/a-19186000> (pristupljeno 15. jula 2016).

⁵ DW (2016) *Zašto su raspisani izbori u Srbiji?* (online). Dostupno na: <http://www.dw.com/bs/za%C5%A1to-su-raspisani-izbori-u-srbiji/a-18986231> (pristupljeno 16. jula 2016).

stranke Srbije) osvojio je 1.823.147 glasova, odnosno 131 mandat. Na pokrajinskim izborima koalicija je osvojila 45% glasova i 62 mandata (od 120), a nakon kraće postizborne krize stranka je uspjela da formira vlast u centralnim beogradskim opštinama – Vračaru i Savskom vencu.

DRŽAVA I POLITIČKI SISTEM

U okviru ove tematske oblasti, Srpska napredna stranka je najviše insistirala na reorganizaciji državne uprave, reformi pravosuđa i poboljšanju rada policije, dok su teme decentralizacije i regionalizacije bile manje prisutne. Reforma i civilna kontrola vojske i policije nisu se našle na dnevnom redu tema u kampanji SNS-a, dok je u vezi s borbom protiv terorizma pomenuto donošenje bezbednosne strategije koja će se uskoro naći pred vladom.⁶

Reorganizacija državne uprave bila je važna tema u kampanji jer je to MMF postavio kao uslov za dalju saradnju, a potrebna je i zbog većeg privrednog rasta. Govorilo se da „nema ogromnih viškova zaposlenih u državnim službama, kako se predstavlja u javnosti, ali da je problem efikasnost njihovog rada”.⁷ Kako bi se rešio problem spore i neprofesionalne uprave, ministarka za državnu upravu Kori Udovički najavila je program obuke za 500.000 službenika u Srbiji. Ona je takođe najavila donošenje novog zakona o funkcionerima koji bi podrazumevao povećanje plata ministrima i državnim sekretarima, jer prema njenim rečima „oni zarađuju manje nego ljudi za čiji rad odgovaraju i to je koruptivna situacija”.⁸ Međutim,

⁶ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/2255555/Stefanovi%C4%87%3A+Strategija+za+borbu+protiv+terorizma+uskoro+pred+Vladom.html> (pristupljeno 23. marta 2016).

⁷ <http://rs.n1info.com/a141455/Biznis/Kori-Udovicki-o-reformi-javne-uprave.html> (pristupljeno 9. maja 2016).

⁸ http://www.danas.rs/danasrs/ukratko/udovickivece_plate_funkcionerima.83.html?news_id=106135 (pristupljeno 11. marta 2016).

lider SNS-a, Aleksandar Vučić je već sledećeg dana izjavio da neće biti povećanja plata ministrima, jer je, kako je rekao, „važnije povećati plate učiteljima i nastavnicima”.⁹

O reformi pravosuđa se tokom kampanje govorilo zato što to predstavlja jedan od uslova za ulazak u EU (pregovaračko poglavlje 23), a poseban fokus stavljen je na biranje sudija, koje se mora drugačije urediti kako bi se izbegao politički uticaj. Razmatrala se mogućnost da u Visokom savetu sudstva (čiji su članovi ministar pravde i predsednik skupštinskog Odbora za pravosuđe) predstavnici vlasti budu izuzeti iz članstva kako bi bila obezbeđena nezavisnost sudstva.

Jedno od izbornih obećanja ticalo se efikasnosti sudstva, kako bi građani što kraće čekali na sudske odluke, ali nije preciziran način na koji će to biti ostvareno. Izneti je ideja da se uvedu taksene marke za plaćanje sudskih taksi, kako građani ne bi morali da čekaju u poštanskim redovima i da plaćaju provizije za uplatu taksi.¹⁰

Kada je reč o radu policije, govorilo se da je smanjena stopa maloletničkog kriminala i broj poginulih u saobraćajnim nesrećama, kao i da je „broj počinjenih ubistava u 2015. godini najmanji u poslednjih 20 godina”, što je prema njihovim rečima „rezultat ozbiljnog rada policije”.¹¹

Iako se nije bitnije govorilo o regionalizaciji, lider SNS-a Aleksandar Vučić poručio je da će Vlada posvetiti pažnju istočnom delu Srbije i da će pomoći da postane „jedan od najekskluzivnijih delova Srbije, u koji će dolaziti novi investitori i veći broj

⁹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/2242605/Vu%C4%8Di%C4%87%3A+Ne+pada+mi+na+pamet+da+ministrima+pove%C4%87ava+mo+plate+.html> (pristupljeno 12. marta 2016).

¹⁰ http://www.danas.rs/danasrs/ukratko/taksene_marke_za_sudove.83.html?news_id=106263 (pristupljeno 12. marta 2016).

¹¹ <http://www.informer.rs/vesti/politika/64912/STEFANOVIC-najmanje-ubistava-poslednjih-godina> (pristupljeno 16. aprila 2016).

turista".¹² Ali, da bi se to dogodilo, moraju biti izgrađeni bolji putevi u saradnji lokalne samouprave i Vlade. Takođe, koalicioni partner, Pokret socijalista na čelu sa Aleksandrom Vulinom, istakao je da je „politika Vlade Aleksandra Vučića da pomaže nerazvijenim opštinama i da će se sa tom politikom nastaviti”.¹³

EKONOMIJA (DA OVO BUDE PRVA OBLASTI?)

Tri ključna ekonomska cilja SNS-a bili su „unapređenje poslovnog okruženja, razvoj preduzetničkog duha, unapređenje konkurentnosti malih i srednjih preduzeća”,¹⁴ a ključne reči tokom vođenja kampanje bile su: smanjenje nezaposlenosti, rast i razvoj malih i srednjih preduzeća i privatizacija.

Tokom trajanja izborne kampanje primetno je da su lideri SNS-a, pre svega premijer Aleksandar Vučić, zatim ministarka građevinarstva i infrastrukture Zorana Mihajlović i gradonačelnik Beograda Siniša Mali imali intenzivne medijske promocije koje su se odvijale u svojstvu državnih funkcionera. Reč je pre svega o poseti gradilištima, obilascima novootvorenih fabrika, kao i otvaranju novih deonica puteva.

Lider SNS-a Aleksandar Vučić i ministar privrede Željko Sertić istakli su da je pred nama „godina preduzetništva”. „Godina preduzetništva” podrazumeva ostvarivanje tri cilja: unapređenje poslovnog okruženja, razvoj preduzetničkog duha i unapređenje finansijske podrške preduzetnicima. Izborna kampanja vođena je u skladu s postavljenim ciljevima. Razvoj malih i srednjih preduzeća okarakterisan je kao primarni cilj SNS-a, te

¹² <http://www.informer.rs/vesti/izbori/65463/SKUP-NAPREDNJAKA-VELIKOM-GRADISTU-Vucic-istocna-Srbija-postane-ekskluzivni-Srbije> (pristupljeno 9. aprila 2016).

¹³ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2280010/vulin-politika-vlade-da-pomaze-nerazvijenima-.html> (pristupljeno 12. aprila 2016).

¹⁴ <http://www.blic.rs/vesti/ekonomija/sertic-zelimo-da-tema-preduzetnistva-bude-tema-broj-jedan/73swb51> (pristupljeno 9. aprila 2016).

je obećano da će u 2016. godini biti realizovana 33 programa pomoći domaćoj proizvodnji.

Kao jedno od osnovnih programskih načela SNS-a ističu se osnovne vrednosti socijalne države – socijalna sigurnost, ravnopravnost i solidarnost (Bulatović, 2013: 296). Ovaj vrednosni profil stranka opravdava realizacijom programa „žensko preduzetništvo“. Tokom izborne kampanje SNS je insistirao na ženskom preduzetništvu, obraćajući se važnom delu biračkog tela – ženskoj populaciji, poručujući da sem što su majke, one imaju svoje karijere i posao „i da to nije napravljeno samo za muškarce“. ¹⁵ Kao podrška razvoju ženskog preduzetništva obećana je podrška države od milion evra. Takođe, u skladu s programom stranke, koji ističe da je prevashodni cilj osamostaljivanje mladih zapošljavanjem, tokom kampanje se govorilo o problemu nezaposlenosti mladih (KAS, 2013: 296). U Nacionalnom programu zapošljavanja mladih do 2020. godine planirano je rešavanje ovog problema. Međutim, o načinima realizacije tog programa nije se govorilo, već se sve svodilo na to da preduzetnici treba da daju šansu mladima.

Srpska napredna stranka je tokom kampanje isticala štednju i vladavinu slobodnih tržišnih odnosa. Aleksandar Vučić je izjavio da se slaže da životni standard nije naročito dobar, ali je uveren da će iz godine u godinu biti sve bolji, te da su bolne mere tek pred nama, a prvi deo racionalizacije, odnosno smanjenja broja zaposlenih u javnom sektoru, sprovede se u skladu s dogovorom s Međunarodnim monetarnim fondom. ¹⁶ Ove poruke predstavljaju najavu da će vlada nastaviti saradnju sa MMF-om, svesna činjenice da se „stvari menjaju sporo, ali se menjaju“. ¹⁷ Kao način prevazilaženja krize SNS ističe da je saradnja sa

¹⁵<http://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-u-kovacici-vlada-daje-milion-evra-za-podrsku-zenskom-preduzetnistvu/10mnd1s> (pristupljeno 18. marta 2016).

¹⁶ <http://www.politika.rs/sr/clanak/350726/Vucic-Molim-vas-podrzite-reforme> (pristupljeno 18. marta 2016).

¹⁷ <http://www.informer.rs/vesti/srbija/59754/FOTO-VUCIC-BIZNIS-FORUMU-Stvari-menjaju-sporo-MENJAJU-BOLJE> (pristupljeno 18. marta 2016).

MMF-om najvažniji korak ka prevazilaženju ekonomskih problema. Premijer Vučić je na Biznis forumu poručio: „Moraćemo da izvedemo teške mere, a za to će nam biti potrebna podrška.”¹⁸ Ne obraćajući pažnju na kritiku opozicionih partija da saradnja sa MMF-om ne znači izlazak iz ekonomske krize, čelnici SNS-a su jasno poručili svojim biračima i opozicionim partijama da je Srbija na dobrom putu dokle god ima aranžman sa MMF-om.

Osnovna poruka SNS-a biračima bila je da na ovim izborima biraju između nastavka reformi koje predvodi SNS i vraćanja u prošlost, čemu teže ostale partije. U tom kontekstu SNS je vodio kampanju koja se bazirala na rezultatima koje je ova stranka postigla u privatizaciji, dovođenju investitora i reformi javnog sektora. Govoreći o javnom sektoru proces reformi je zauzimao primarno mesto, iako nije iznet konkretizovan plan tih reformi. Umesto konkretizacije obećanja, tokom kampanje akcenat je stavljen na pitanje otpuštanje radnika. Najavljeno je „da će se broj zaposlenih u javnom sektoru ove godine smanjiti za 35.000“, iako je konstatovano da „otpuštanje neće doneti radikalne promene, ali da će u narednim fazama raditi dublje promene u funkcionisanju službe”.¹⁹ Posebna pažnja posvećena je preduzećima koja predstavljaju rak ranu srpske privrede poput Železnica Srbije, gde je najavljeno otpuštanje 6.000 radnika, zatim preduzeća Železara Smederevo i Rudarsko-topioničarski basen Bor. Na pitanje kako se desilo da Železara Smederevo posluje u minusu premijer je istakao „da niko pre godinu dana nije mogao da predvidi pad cene (čelika), zbog čega je teško govoriti o odgovornosti”.²⁰

Stiče se utisak da se tokom kampanje više govorilo o problemima javnih preduzeća i o tome šta je Vlada uradila, dok

¹⁸ Isto.

¹⁹ <http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/biznis-forum-zorana-mihajlovic-u-klincu-s-direktorom-ikee-clanak-2166711> (pristupljeno 18. marta 2016).

²⁰ <http://www.kurir.rs/vesti/biznis/vucic-privatizacija-zelezare-do-kraja-leta-radnici-fijata-imace-posao-i-u-buduce-clanak-2164645> (pristupljeno 18. marta 2016).

se manje pažnje posvetilo rešavanju konkretnih problema. Premijer je to potvrdio kada je javno rekao da nije siguran da li je pametno postupio kada je odlučio da ne proda Telekom: „Biće da ni ja nisam imao dovoljno hrabrosti i odvažnosti da utičem na druge činioce u procesu odlučivanja da naša odluka bude drugačija. Nisam siguran da li da se danas kajem zbog toga, ili da se ne kajem.“²¹

Kada je reč o infrastrukturnim projektima najavljena je izgradnja puta od Niša ka Prištini, izgradnja postrojenja za preradu otpadnih voda u Novom Sadu i Nišu, modernizacija pruga na Koridoru 10 na više deonica. Međutim, projekat koji je u javnosti izazvao dosta kontroverzi, tzv. projekat Beograd na vodi, nije dobio mnogo mesta u ovoj izbornoj kampanji. Glavne primedbe opozicije vezane za ovaj projekat odnose se na netransparentnost ugovora koji je potpisan s arapskim partnerom i činjenicu da su probijeni rokovi za izgradnju. Tokom kampanje SNS je odlučio da ove teme ne budu u centru pažnje, poručujući da Beograd mora biti zelen i zdrav.

Primetan je izostanak konkretnih poruka o reformi penzionog sistema, iako je u programu stranke naglašena reforma Republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje, koja podrazumeva da se mora očuvati dostignuti nivo standarda za penzionere (Bulatović, 2013: 296). Takođe, bez konkretnih predloga za poboljšanje situacije u agrarnoj politici ostali su poljoprivrednici. Pre je bilo reči o drugim ekonomskim temama koje indirektno utiču na poljoprivrednike. O poljoprivrednim gazdinstvima najviše se govorilo tokom izborne kampanje u Vojvodini, dok su na jugu Srbije bile dominantne industrijske teme. Ovakva podela je i razumljiva imajući u vidu da je stanovništvo u Vojvodini više orijentisano na poljoprivrednu proizvodnju nego ostali krajevi Srbije.

²¹ <http://www.informer.rs/vesti/srbija/59754/FOTO-VUCIC-BIZNIS-FORUMU-Stvari-menjaju-sporo-menjaju-BOLJE> (pristupljeno 18. marta 2016).

Pred sam kraj kampanje primećeno je da se stranka rukovodila strategijom orkestriranog finiša – pojačavanja predizbornih aktivnosti s približavanjem kraja kampanje. Tako je pred sam kraj kampanje SNS iskoristila poziciju vodeće stranke, pa su državni funkcioneri prilikom dolaska investitora ili otvaranja fabrika promovisali i ciljeve svoje partije. Ekonomski smisao kampanje koncentrisao se oko tema kao što su smanjenje nezaposlenosti otvaranjem malih i srednjih preduzeća i dolazak investitora, prevazilaženje krize saradnjom sa MMF-om i smanjenje radnika u javnom sektoru. Možemo zaključiti da se Srpska napredna stranka zalaže za protržišnu orijentaciju, ali ne odbacuje ni redistributivnu i stabilizacionu ulogu koju država može da ima u regulisanju tržišne efikasnosti, čime se pozicionirala kao stranka desnog centra.

SOCIJALNI SISTEMI I POLITIKE

Značajnu pažnju u ovoj oblasti SNS je poklonio obrazovanju i zdravstvu, ali i penzionerima budući da je u izbornu koaliciju ušla Partija ujedinjenih penzionera Srbije, koja je do tada na izborima nastupala sa SPS-om i JS-om.

Više pažnje temama socijalne politike i društvene kohezije posvetio je koalicioni partner SNS-a, lider Pokreta socijalista Aleksandar Vulin. On je obilazio domove za stara lica, jer je prema njegovim rečima cilj da u svim delovima Srbije postoje identični uslovi u domovima za stare. Što se tiče socijalne kohezije, obećao je više od 700 miliona dinara za zapošljavanje osoba sa invaliditetom govoreći da „nije samo stvar u tome da osobi sa invaliditetom date neku pomoć, već da date mogućnost da ti vredni i hrabri ljudi žive od svog rada”.²² Takođe, najavio je pomoć lokalnim samoupravama u vidu izdvajanja

²² <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/2242670/Vulin%3A+Vi%C5%A1e+od+700+miliona+dinara+za+zapo%C5%A1ljavanje+invalida.html> (pristupljeno 12. marta 2016).

400 miliona dinara iz budžeta kako bi nivo usluga socijalne zaštite bio povećan tokom narednih godina. Zatim je na otvaranju novoizgrađenog doma za decu i osobe ometene u razvoju izjavio da „svi korisnici moraju da žive u uslovima koji su dostojni čoveka, bez obzira na to kakva je priroda njihove bolesti, ili hendikep”.²³

Srpska napredna stranka ističe da će država i dalje rešavati probleme interno raseljenih ljudi i starati se za njihove potrebe, pa su tako najavili izgradnju prvog velikog povratničkog naselja na severu KiM.²⁴ Iako formalno nije učestvovao u kampanji SNS-a, gradonačelnik Beograda Siniša Mali pojavljivao se više puta kao akter koji je u kampanji poklanjao pažnju brizi o stanovništvu. On je govorio da svaki Beograđanin u narednih deset godina treba da dobije priključak na vodovod i kanalizaciju i asfalt do svoje kuće i prisustvovao je otvaranju novog porodilišta u Lazarevcu nakon sedam decenija, rekavši da se „na taj način podržava natalitetna politika Vlade”.²⁵

Što se tiče obrazovanja, SNS se zalaže za obnovu zapuštenih škola, za jednako pravo na obrazovanje i jednake uslove za sve bez obzira na to u kom delu Srbije žive. To isto važi i za uslove studiranja u velikim gradovima, kao i u siromašnim sredinama. Kada je reč o kvalitetu obrazovanja i reformama obrazovnog sistema, ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srđan Verbić predložio je nekoliko konkretnih rešenja. On je govorio o dualnom obrazovanju (koje je predložio premijer Vučić), uvođenju sistema kvalifikacija u obrazovanje (uspostavljanje jedinstvenog registra kvalifikacija po kom bi

²³ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/dru%C5%A1tvo/2268858/vulin+otvorio+novoizgra%C4%91eni+objekat+za+omene+u+razvoju.html> (pristupljeno 4. aprila 2016).

²⁴ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2282794/marko-djuric-i-radomir-nikolic-obisli-raseljena-lica-sa-kim.html> (pristupljeno 14. aprila 2016).

²⁵ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2265813/Mali+i+Lon%C4%8D+na+postavljanju+kamena+temeljca+za+porodili%C5%A1te+u+Lazarevcu.html> (pristupljeno 31. marta 2016).

se videlo šta određena osoba ume i može da radi, a ne samo koju školsku spremu ima) i uvođenju linearnog modela finansiranja visokoškolskog obrazovanja koji bi uzeo u obzir i socio-ekonomski status studenata, a bio bi pravedniji od postojećeg binarnog modela. Budući da Verbić nije član nijedne stranke iz koalicije okupljene oko SNS-a, teško je zaključiti da li te ideje imaju podršku stranke na čiji je poziv on postao ministar u Vladi Republike Srbije i da li će se nova vlada zalagati za iste stvari o kojima je on govorio.

Srpska napredna stranka je u kampanji isticala da se zalaže za moderan i unapređen zdravstveni sistem i da je najveći izazov za njih uvođenje elektronske evidencije pacijenata. Obećano je da će do kraja godine sve zdravstvene ustanove u Srbiji biti povezane jedinstvenim informacionim sistemom – „Moj doktor“, što će doneti mnogo olakšica pacijentima i sprečiti nestašice zdravstvenog materijala. Takođe, lider SNS-a Aleksandar Vučić je obećao pomoć Nacionalnom udruženju roditelja dece obbolele od raka (NURDOR) skorom izgradnjom hematoonkološkog odeljenja Kliničkog centra Niš, bez obzira na izborne rezultate.²⁶

Pošto su u prethodnom periodu penzionerima, kao i zaposlenima, bila smanjena primanja, pažnja je ovog puta bila posvećena izražavanju zahvalnosti penzionerima što su podneli najveći teret reformi. SNS je obećao stabilne, sigurne i redovne penzije i njihovo povećanje do kraja godine,²⁷ što treba da bude obezbeđeno zahvaljujući ekonomiji koja funkcioniše na „zdravim osnovama jer se penzije isplaćuju iz budžeta i zavise od privrede, ekonomije i investicija u Srbiji“.²⁸ Interesantno je

²⁶ <http://rs.n1info.com/a152908/Vesti/Vucic-Pomoc-NURDOR-u-za-hematoonkolosko-odeljenje-u-Nisu.html> (pristupljeno 18. aprila 2016).

²⁷ <http://www.kurir.rs/vesti/politika/zoranina-opklada-sa-baka-milenom-ako-penzije-budu-povecane-vi-meni-pitu-ako-ne-ja-vama-lenju-clanak-2194255> (pristupljeno 28. marta 2016).

²⁸ <http://rs.n1info.com/a146581/Vesti/Vucic-na-skupu-PUPS-a.html> (pristupljeno 27. marta 2016).

da koalicioni partner SNS-a, Socijaldemokratska partija Srbije Rasima Ljajića uprkos svom socijaldemokratskom opredeljenju i prethodnim izbornim kampanjama nije mnogo pažnje posvetila socijalnoj politici i socijalnoj pravdi.

Iako SNS pokušava da se samopozicionira kao stranka konzervativne orijentacije, u kampanji su njeni koalicioni partneri (PUPS i PS) veliku pažnju poklanjali socijalnoj politici, što nas može navesti na zaključak da se SNS u oblasti socijalne politike načelno slaže s ovakvom pozicijom koja je više orijentisana redistributivno, a manje tržišno.

POLITIKA IDENTITETA

U okviru tematske oblasti politike identiteta dominirale su teme o rodnoj ravnopravnosti, problemima diskriminacije žena, kao i pitanja mladih (obrazovanje, zapošljavanje, problem odlaska mladih iz Srbije). Takođe, govorilo se i o statusu nacionalnih manjina u Srbiji i Srbima koji žive van teritorije Republike Srbije.

Dan žena bio je i prvi dan monitoringa kampanje, pa ne čudi da je mnogo prostora posvećeno pravima žena. U kampanji se govorilo o položaju žena i porodičnom nasilju, s obzirom na crni bilans žena koje su u stradale u prethodnom periodu.²⁹ Akteri kampanje su dosta pažnje posvećivali problemu diskriminacije i rodnoj ravnopravnosti. Zorana Mihajlović se najčešće pojavljivala kao akter kada se govori o položaju žena u Srbiji i rodnoj ravnopravnosti: „Ali smo tu da zajedničkim snagama, a tu mislim na državne institucije, nevladin sektor i medije, da zajedno napravimo korak po korak, mi kao država da stvorimo ambijent da žene mogu da rade i da budu vidljive i zakonodavni okvir, a svi zajedno da rušimo stereotipe koji

²⁹ Sigurna kuća (2016) *U porodičnom i partnerskom odnosu stradalo 16 žena* (online). Dostupno na: <http://www.sigurnakuca.net/vesti.813.html> (pristupljeno 1. oktobra 2016).

postoje ne samo u Srbiji, već i u drugim državama.”³⁰ Jedno od izbornih obećanja ticalo se i donošenja novog zakona važnog za ovu oblast: „Onog trenutka kad budemo usvojili novi zakon o rodnoj ravnopravnosti, sigurna sam da ćemo napraviti još jedan korak da imamo veća prava i da zaštitimo već postojeća prava i da onda nećemo pričati da li sam potpredsednica ili potpredsednik, da li ja radim muški ili ženski posao i nećemo dozvoliti da nas na razgovoru za posao pitaju da li ćemo ostati u drugom stanju.”³¹ Pitanje političkog osnaživanja žena takođe se pokretalo u kampanji, pri čemu je SNS stavio pitanje položaja žena na vrh političke agende: „Uspeli smo da izdignemo temu rodne ravnopravnosti da bude jedno od glavnih pitanja i svaka stranka u kampanji se sada bavi time, što ranije nije bio slučaj, tako da smo zahvaljujući SNS-u dosta napredovali.”³² Ono što se može zapaziti jeste da su se akteri često direktno obraćali ženama kao društvenoj grupi, pozivajući ih da izađu na izbore: „Imamo izbore 24. aprila i treba da izađemo na njih, ali treba da povedete sve svoje komšinice i prijateljice i sve ljude koje poznajete da biramo da idemo dalje da idemo u budućnost i da se ne vraćamo u prošlost.”³³

Kada su u pitanju mladi u Srbiji, tema je uglavnom bio problem odlaska mladih iz Srbije. Ova tema je bila visoko pozicionirana tokom čitave kampanje: „Vlada će učiniti sve da podstakne preduzetnički duh i drugačiji pristup ljudi i opštu atmosferu, kako bi se sprečio odlazak mladih, obrazovanih ljudi.”³⁴ Može se videti da obećanja u kampanji ne daju konkretna rešenja za uočeni problem. Ono što se u kampanji SNS-a takođe može

³⁰ <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/mihajlovic-sve-sto-radimo-radimo-za-buduce-generacije-zena/ph93f92> (pristupljeno 17. juna 2016).

³¹ <http://www.informer.rs/vesti/drustvo/59818/MIHAJLOVIC-Borba-ravnopravnost--vodi-samo-jedan> (pristupljeno 17. juna 2016).

³² <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2279962/mihajlovic-zene-su-veliki-politicki-potencijal-srbije.html> (pristupljeno 16. juna 2016).

³³ <http://www.blic.rs/vesti/politika/mihajlovic-zene-glasajte-za-srbiju-koja-ide-napred/elfj3j8> (pristupljeno 17. juna 2016).

³⁴ <http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/vucic-studentima-fon-trava-u-srbiji-nije-manje-zelena-clanak-2180809> (pristupljeno 17. juna 2016).

zapaziti, kao i kod obraćanja ženama, jeste poziv na izbore upućen mladima, preko isticanja problema nezaposlenosti mladih, pa je Maja Gojković istakla: „Pozivamo mlade da 24. aprila izađu na izbore i ne prepuste nekom drugom odluku kojim putem će ići i Ruma i Vojvodina i Srbija. Nema mnogo opcija – jedan put je put prošlosti: izolacije tokom devedesetih ili pljačkaških privatizacija tokom dve hiljaditih, zbog kojih su mladi napuštali Srbiju, dok je drugi put, put budućnosti koji nude Srpska napredna stranka i Aleksandar Vučić.“³⁵

O nacionalnim manjinama u Srbiji najviše je govorio koalicioni partner SNS-a, lider SDPS-a, Rasim Ljajić: „Izbori u Sandžaku najznačajniji su do sada jer će građani birati između demokratsko-građanske opcije SDPS-a i klerikansko-nacionalističke opcije Stranke demoratske akcije Sandžaka (SDA) i Bošnjačke demokratske zajednice (BDZ).“³⁶ Radi privlačenja glasača iz različitih etničkih zajednica, u kampanji su adresirane potrebe manjina, a veliki broj manjinskih partija i udruženja podržao je listu oko SNS-a: „Aleksandar Vučić je, za razliku od prethodnih Vlada, pokazao puno uvažavanje Goranaca kao specifične etničke zajednice u Srbiji, i više puta se lično založio za rešavanje problema sa kojima se Goranci u Srbiji suočavaju“, izjavio je predsednik Građanske inicijative Goranaca (GIG) Orhan Dragaš.³⁷ Takođe, akteri su se u kampanji obraćali i mađarskoj nacionalnoj manjini, pa je tako Aleksandar Vulin istakao: „U Subotici smo danas da radimo, da unapređujemo položaj i jedne i druge zajednice, da jačamo odnose za koje zaista verujem da nikada ni na koji način neće biti narušeni. Mađarska i Srbija su susedi, često razmišljaju zajedno, vode računa o svojim zajednicama i o tome da njihov odnos bude

³⁵ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2287313/sns-mladi-da-izaberu-put-buducnosti.html> (pristupljeno 17. juna 2016).

³⁶ <http://www.informer.rs/vesti/izbori/66894/LJAJIC-Najznacajniji-izbori-Sandzak> (pristupljeno 16. juna 2016).

³⁷ <http://www.kurir.rs/vesti/politika/goranci-uz-vucica-nastupaju-s-listom-srbija-pobeduje-clanak-2163255> (pristupljeno 17. juna 2016).

takav da može da bude primer i svima ostalima.”³⁸ O tome da su odnosi ove dve zajednice značajni za obe države svedoče brojne posete Srbiji premijera Mađarske Viktora Orbana i susreti s Aleksandrom Vučićem, tako da se može očekivati da će SVM i dalje biti deo vladajuće koalicije. Najčešći akteri koji su iznosili teme koje se odnose na manjine bili su Rasim Ljajić i Aleksandar Vulin.

Kada je reč o Srbima koji žive na teritoriji KiM, konkretnih obećanja u vezi s njihovim položajem bilo je malo: „Vlada koju vodi Aleksandar Vučić i u kojoj sam ja ministar nikada neće priznati Kosovo”,³⁹ istakao je Aleksandar Vulin. Ova tema je više bila nametnuta zbog činjenice da je u jeku kampanje zatvorena administrativna granica između Srbije i Kosova i blokiran prolaz kamionima sa srpskom robom.

Jedino odstupanje unutar koalicije okupljene oko SNS-a tičalo se pitanja članstva Srbije u NATO paktu i položaja LGBT populacije u Srbiji, gde je lider Pokreta socijalista Aleksandar Vulin istakao: „Dok se ja i moja stranka pitamo, Srbija neće ući u NATO niti legalizovati gej brakove.”⁴⁰

Ono što je primetno u ovoj oblasti jeste činjenica da teme kulture i konfesionalnih identiteta gotovo da nisu pominjane u kampanji. Dakle, možemo zaključiti da su se stranke fokusirale na ona pitanja za koja procenjuju da im mogu doneti najviše glasova i da opozicija nije uspela da nametne teme koje ne odgovaraju vladajućoj koaliciji.

³⁸ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=04&dd=04&nav_category=11&nav_id=1115822 (pristupljeno 17. juna 2016).

³⁹ <http://www.blic.rs/vesti/politika/vulin-sa-raseljenima-sa-kim-ne-damo-kosovo-i-srpsku/xq62jyk> (pristupljeno 17. juna 2016).

⁴⁰ <http://www.blic.rs/vesti/politika/vulin-srbija-nece-uci-u-nato-niti-legalizovati-gej-brakove/gpq748> (pristupljeno 17. juna 2016).

SPOLJNA POLITIKA

U oblasti spoljne politike pitanja EU integracija, odnosa sa Rusijom i vojne neutralnosti dominirala su u ovoj kampanji. Međutim, ovde se mora istaći da s obzirom na to da postoji saglasnost među koalicionim partnerima u vezi s nastavkom pregovora o ulasku Srbije u EU, akteri u početku nisu previše potencirali ovo pitanje.

Tokom kampanje je Hrvatska blokirala nastavak pregovora sa EU (imala je primedbe na ispunjenost merila i nije dala saglasnost za otvaranje poglavlja 23 u pregovorima Srbije) i to se odrazilo na tok kampanje. Akteri su se usredsredili na ovu spolja nametnutu temu, što je uticalo i na obećanja koja su davali u vezi s EU integracijama i regionalnim odnosima: „Spremni smo da sarađujemo sa komšijama, i mi to i radimo. Naravno, ako te komšije pokušavaju da nas uslovljavaju na bilo koji način i ponižavaju naše građane, naravno da Srbija mora da reaguje i mora da zaštiti svoje nacionalne interese, i to je naš posao“ (Nebojša Stefanović).⁴¹ Aleksandar Vučić je istakao da se neće mnogo baviti ovim pitanjem: „Samo neka nas puste i neka nas ne diraju, a mi nećemo nikoga kritikovati i napadati.“⁴² Umesto toga, poručio je: „Ljudi koji misle da je rešenje u lošim odnosima, uvredama i psovkama i u njihovoj i u našoj zemlji, mislim da je to nešto što moramo da ostavimo iza sebe i da je to nešto što je loše i što šalje loš signal o svima nama na Balkanu, a mislim da možemo mnogo bolje i više, ceo Balkan može da bude motor razvoja EU.“⁴³ Dakle, u okviru regionalnih odnosa akteri su isticali da će se truditi da

⁴¹ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:596371-Stefanovic-Protiv-politike-uslovljavanja-na-Balkanu> (pristupljeno 21.juna, 2016).

⁴² <http://www.informer.rs/vesti/politika/61933/VUCIC-PORUCIO-HRVATIMA-Necempo-pokazujemo-svoju-snagu-samo-ostavite-miru> (pristupljeno 21.juna 2016).

⁴³ <http://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-o-odnosima-sa-hrvtskom-odnosi-ni-su-i-nece-biti-laki-ali-mogu-da-budu-bolji/lvj44rd> (pristupljeno 21.juna 2016).

ostvare saradnju i prijateljske odnose na Balkanu, s tim što je poseban akcenat stavljen na odnose između Hrvatske i Srbije.

Pitanje regionalnih odnosa, tačnije Srbije i Bosne i Hercegovine, našlo se na dnevnom redu jer je u jeku kampanje stigla prvostepena presuda Radovanu Karadžiću za ratne zločine na teritoriji Republike Srpske. O tome se izjasnio član SNS-a Nikola Selaković: „Od Haškog tribunala nikada nisam očekivao ništa dobro, pa ne očekujem ni u slučaju izricanja presude Radovanu Karadžiću.“⁴⁴ Nakon presude usledilo je i pitanje revizije tužbe protiv Srbije za genocid, što je aktere nateralo da se pozabave i ovim pitanjem, ali je i ovde isticano da će Srbija voditi politiku mira i saradnje u regionu, dok se nije previše pažnje posvećivalo najavljenoj reviziji tužbe. Tako je i Aleksandar Vučić istakao: „Neću više ni reč da kažem o BiH. Sve sam rekao što sam imao. Politika Srbije je politika mira i pomirenja.“⁴⁵ Ono što se može uočiti iz ovoga jeste da se u kampanji naglašavao put saradnje između zemalja regiona i da akteri, kao i u slučaju odnosa sa Hrvatskom, ističu pomirljivu politiku.

Međutim, u vezi sa vojnom neutralnošću Srbije nije postojala široka saglasnost među koalicionim partnerima SNS-a. Lider PS-a Aleksandar Vulin, istakao je: „Srbija će ostati neutralna, ne trebaju nam nikakvi vojni savezi“,⁴⁶ dok generalni sekretar SNP-a Nenad Popović smatra da: „Vojna saradnja sa Rusijom je put da Srbija postane ponovo snažna.“⁴⁷ Odstupanje SNP-a od retorike ostatka koalicionih partnera može se uočiti i na primeru EU integracija, što se jasno vidi u rečima njihovog lidera Nenada Popovića: „Smatram da Srbija treba da gradi

⁴⁴ <http://www.informer.rs/vesti/politika/62457/SELAKOVIC-ocekujem-nista-dobro-Karadzica> (pristupljeno 22.juna 2016).

⁴⁵ <http://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-posle-polemike-sa-izetbegovicem-ici-cu-u-mostar-pretpostavljam-da-ce-biti-2vwmgmh> (pristupljeno 22. juna 2016).

⁴⁶ <http://www.informer.rs/vesti/politika/60126/VULIN-Srbija-ostati-neutralna-trebaju-nikakvi-vojni-savezi> (pristupljeno 20. juna 2016).

⁴⁷ <http://www.informer.rs/vesti/izbori/61929/-Samo-Rusiju-mozemo-ponovo-postanemo-snazna-drzava> (pristupljeno 20. juna 2016).

najbolje odnose sa EU, ali da nema interes da postane njena članica.”⁴⁸ Deluje da je ova podela između koalicionih partnera razumljiv deo izborne strategije jer se na taj način dobijaju glasovi raznovrsnijeg i brojnijeg biračkog tela – u ovom slučaju bi za SNP glasali evroskeptici i rusofili.

Ono što se može primetiti u vezi s temama iz ove oblasti jeste da su dominirala pitanja EU integracija, vojne neutralnosti, ali i odnos sa susednim državama, Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom. Može se uočiti vrlo koherentna kampanja, osim SNP-a koji naglašava svoj evroskepticism i ističe pogodnosti bliske saradnje s Rusijom.

SLOBODA, DEMOKRATIJA I CIVILNO DRUŠTVO

Važna tema tokom izborne kampanje bila je borba protiv korupcije i organizovanog kriminala. Na ovoj temi je SNS insistirao u gotovo svim medijskim pojavljivanjima, što nije neobično imajući u vidu da je borba protiv korupcije jedna od tema na kojoj stranka bazira svoju podršku u biračkom telu. Ministar pravde Nikola Selaković napominje da „pitanje borbe protiv korupcije nije pitanje jedne sudske odluke, pitanje borbe protiv korupcije je borba koja traje svakog dana, na svakom mestu i u svakom segmentu našeg društva”.⁴⁹

Nulta tolerancija prema korupciji i brza i dostupna pravda osnovna su programska načela ove stranke. Iako se u prethodnom izbornom ciklusu govorilo da će SNS sprovesti reformu pravosuđa, reformu zakonske regulative, reformu i stvaranje profesionalne državne uprave (KAS, 2013: 296), tokom ove kampanje akcenat je stavljen na ostvarivanje evropskih stan-

⁴⁸ <http://www.alo.rs/samo-vucic-nikad-nece-uvesti-sankcije-putinu/44589> (pristupljeno 20.juna 2016).

⁴⁹ <http://www.informer.rs/vesti/politika/62889/SELAKOVIC-Borba-protiv-korupcije-nije-jedna-sudska-odluka> (pristupljeno 18. marta 2016).

darda u vladavini prava. Međutim, osim poruka „da Srbije više nije zemlja tajkuna i kriminalaca“, izostalo je konkretno definisanih obećanja, već se ova tema svela na izjave da se u budućnosti neće tolerisati korupcija. Nikola Selaković, ministar pravde, poručio je biračima: „Ono što obećavamo jeste da ćemo u budućnosti raditi vredno i marljivo, nastaviti sa tom borbom sve dok svako u Srbiji ne bude uveren da vladavina prava zaista postoji i da se zakon primenjuje jednako na sve, bez obzira na razlike među građanima.“⁵⁰

Srpsku naprednu stranku su tokom čitave kampanje opozicione partije kritikovale da guši slobodu medija. Ipak, ovome SNS nije posvećivao mnogo pažnje, već su se i SNS i koalicioni partneri fokusirali na druga pitanja.

NEGATIVNA KAMPANJA

Srpska napredna stranka je tokom kampanje najviše polemisala s Demokratskom strankom (DS) i Socijaldemokratskom strankom Borisa Tadića (SDS), da bi pred kraj kampanje funkcioneri SNS-a dali nakoliko izjava o SPS-u, „da su bili u pravu kada su govorili o Dačićevoj lojalnosti i privrženosti“,⁵¹ odnosno da „Socijalistička partija Srbije mora da se odluči šta hoće – da li će da podržava politiku koju vodi Vlada Srbije ili želi da se vrati na politiku do 2012. godine“.⁵²

Iako je SPS bio koalicioni partner naprednjaka u Vladi posle izbora 2012. i 2014. godine, nakon raspisivanja ovih izbora mogli smo da vidimo da u njihovoj koaliciji „ne cvetaju ruže“, već da u SPS-u postoje struje koje nisu saglasne s politikom

⁵⁰ Isto.

⁵¹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2277013/.html> (pristupljeno 10. aprila 2016).

⁵² <http://www.blic.rs/izbori-2016/vesti/martinovic-sps-da-se-odluci-podrska-reformama-ili-politici-proslosti/gg219f2> (pristupljeno 11. aprila 2016).

lidera SNS-a Aleksandra Vučića. Takođe, nesuglasice između ove dve stranke proizvod su i navodnih „uvreda“ na mitinzima SPS-a na račun lidera naprednjaka Aleksandra Vučića.⁵³ Pokret socijalista (PS) bio je „zadužen“ da vodi negativnu kampanju protiv koalicije DSS–Dveri, DS-a, LDP-a, pokreta Dosta je bilo, SDS-a i pokreta Levica Srbije Borislava Stefanovića. Od ostalih koalicionih partnera Srpske napredne stranke, niko se nije bitnije oglašavao po pitanju drugih stranaka. Uglavnom je oštrica napada SNS-a prema DS-u bila usmerena na „loše učinke ekonomske politike dok je DS bio na vlasti i da su mladi otišli iz Srbije zbog njihove politike“.⁵⁴ Iznošene su i optužbe da su „funkcioneri DS-a ostali upamćeni po dogovorima sa tajkunima, nameštanju tendera, lošim privatizacijama“.⁵⁵ Takođe je bilo reči o vlasti DS-a u Vojvodini, pa su tako iz SNS-a poručili: „Umesto što se u predizbornoj kampanji setio da postoje građani Srbije, da postoje deca i škole, i da bi slikanje pored nekog kamena-temeljca moglo da mu donese neki politički poen, Pajtiću bi bolje bilo da vrati sve pare koje je oteo od Vojvođana.“⁵⁶ Borisa Tadića su kritikovali jer je, kako navode, „zbog njegove politike više od pola miliona ljudi ostalo bez posla, a rekorderi su i po hiljadama zatvorenih firmi, uništenih privrednih giganata i razmeri pljačkanja vlastite države i otimanja od sopstvenog naroda“.⁵⁷ Sve u svemu, ni u ovoj izbornoj kampanji nisu izostale međusobne optužbe različitih stranaka koje su preplavile sadržaje novinskih vesti i veb stranica političkih partija i bile glasnije od pojedinih konkretnih obećanja.

⁵³ <http://www.alo.rs/ekskluzivno-vucic-ni-sanjao-nisam-da-to-iskreno-misle/44687> (pristupljeno 10. aprila 2016).

⁵⁴ <http://www.blic.rs/vesti/politika/sns-odgovorio-pajticu-mladi-su-otisli-iz-srbije-zbog-politike-ds/r9fhpkf> (pristupljeno 18. marta 2016).

⁵⁵ http://www.danas.rs/danasrs/ukratko/sns_ds_obmanjuje.83.html?news_id=106656 (pristupljeno 22. marta 2016).

⁵⁶ <http://www.blic.rs/vesti/politika/sns-kada-ce-pajtic-da-vrati-narodne-pare/mb1tj6y> (pristupljeno 25. marta 2016).

⁵⁷ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=29&nav_category=11&nav_id=1113497 (pristupljeno 29. marta 2016).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Osnovni kontekst ovih izbora čini, pre svega, težnja SNS-a da zadrži poziciju dobijenu nakon izbora 2014. godine, kao i da preuzme vlast u Vojvodini. U skladu sa tim, SNS se u kampanji fokusirao na nekoliko tematskih celina.

Prvu tematsku celinu obeležile su teme poput smanjenja nezaposlenosti, rasta i razvoja malih i srednjih preduzeća i nastavka privatizacije preduzeća. Insistiralo se na razvoju preduzetničkog duha, privlačenju stranih investitora koji su neophodni radi unapređenja poslovnog okruženja. Okosnicu kampanje činio je naglasak na štednji i vladavini slobodnih tržišnih odnosa, zbog čega se SNS pozicionirala kao stranka desnog centra. Ipak, stranka brani i neke funkcije socijalne države, pre svega one koje se odnose na ravnopravnost polova, gde se zalaže za razvoj ženskog preduzetništva uz pomoć države.

Drugu tematsku celinu vezana je za državu i politički sistem u kojima koalicija oko SNS-a naglašava reorganizaciju državne uprave, problem efikasnosti javnog sektora i reformu pravosuđa. Rešavanje ovih problema vezivalo se za saradnju sa MMF-om i Evropskom unijom, gde je zahtevana reorganizacija državne uprave i reforma pravosuđa kako bi Srbija ostvarila što bolju saradnju s ove dve organizacije.

Treću tematsku celinu čine socijalni sistemi i politike identiteta. Ovim pitanjima najviše su se bavili koalicioni partneri SNS-a, čija je orijentacija prilikom razmatranja problema iz ovih oblasti više usmerena ka redistributivnoj funkciji države. SNS kao vodeća stranka ove koalicije najviše pažnje usmerila je na uvođenje dualnog obrazovanja i reformu zdravstvenog sistema. Poboljšanje položaja mladih u Srbiji povezano je s razvojem preduzetničkog duha i davanjem šansi mladima da se uz pomoć preduzetnika lakše snađu na tržištu rada.

Četvrtu tematsku celinu čini snažna negativna kampanja usmerena ka tradicionalnim konkurentima (pre svega DS-u, koristeći vojvođanske izbore kao izgovor da se još jednom potenciraju „rezultati“ prethodne vlasti), ali i ka novim izazivačima, poput pokreta Dosta je bilo.

Koalicija okupljena oko SNS-a u toku ove izborne kampanje najviše se bavila ključnim egzistencijalnim i socijalnim pitanjima koja su im omogućila da privuku širok krug birača zainteresovanih upravo za ova pitanja. Ovakva izborna strategija je logičan odgovor na postojeću ekonomsku situaciju u zemlji, ali i na onu dimenziju biračkog tela u kojoj nije postignut konsenzus o kulturno-vrednosnim pitanjima.

LITERATURA

1. Bulatović, Marina (2013). „Srpska napredna stranka“, u: *(Ne)demokratsko redizajniranje političkih partija u Srbiji*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd.
2. Sigurna kuća (2016). *U porodičnom i partnerskom nasilju stradalo 16 žena* (online), dostupno na: <http://www.sigurnakuca.net/vesti.813.html> (pristupljeno 1. oktobra 2016).
3. DW (2016). *Kraj vojvođanskog trijumvirata* (online), dostupno na: <http://www.dw.com/sr/kraj-vojvo%C4%91anskog-trijumvirata/a-19186000> (pristupljeno 15. jula 2016).
4. DW (2016). *Zašto su raspisani izbori u Srbiji?* (online), dostupno na: <http://www.dw.com/bs/za%C5%A1to-su-raspisani-izbori-u-srbiji/a-18986231> (pristupljeno 16. jula 2016).

Luka Petrović

PROGRAMSKA PLATFORMA LISTE IVICA DAČIĆ – SPS, JS – DRAGAN MARKOVIĆ PALMA NA PARLAMENTARNIM IZBORIMA 2016. GODINE

Socijalistička partija Srbije ušla je u izbornu kampanju za parlamentarne izbore 2016. godine kao partija koja je bila deo Vlade zajedno sa Srpskom naprednom strankom. Saradnja SPS-a sa SNS-om traje još od izbora 2012, kada je premijer Srbije postao Ivica Dačić, dok je nakon izbora 2014. došlo do promene na čelu vlade i premijersko mesto zauzeo je Aleksandar Vučić. Važno je podsetiti da je pre koalicije sa SNS-om, Socijalistička partija Srbije bila deo vladajuće koalicije zajedno sa Demokratskom strankom od 2008. do 2012, a pre toga je podržavala i manjinsku vladu Vojislava Koštunice (koalicija DSS-a, Nove Srbije, SPO-a i G17 plus), od 2004. do 2007. godine.

Dug staž na vlasti, relativno stabilno biračko telo i dobra saradnja s koalicionim partnerima, Jedinstvenom Srbijom i Partijom ujedinjenih penzionera Srbije, omogućili su socijalistima da na izborima 2014. godine osvoje 14,5%, što je više od 484.000 glasova i 44 mandata (RIK, 2014). Dugotrajna koaliciona saradnja, koja je uspostavljena još 2008, raskinuta je pred izbore 2016. usled nezadovoljstva PUPS-a brojem mesta koje je ta partija trebalo da dobije na zajedničkoj listi, a kao

novi koalicioni partner SPS-a i JS-a, našli su se Zeleni Srbije i neke manje partije i pokreti poput Komunističke partije i Aktivne Srbije. Socijalisti su na izborima 2016. godine ostvarili nešto slabiji rezultat nego u prethodnim ciklusima, osvojivši 16 mandata, odnosno nešto više od 410.000 glasova, što je 10,95% od broja birača koji su glasali (RIK, 2016).

Dug staž na vlasti prethodnih godina mogao je da predstavlja problem za partiju koja sebe vidi kao zastupnicu „demokratskog socijalizma što (prim. aut.) je proces političkog, ekonomskog i socijalnog oslobođenja čoveka od siromaštva, nepravde, neznanja i svih oblika dominacije i eksploatacije“ (Program, 2011: 9), i koja nakon delimičnog otklona od politike i ličnosti Slobodana Miloševića, pokušava da što više bude nalik savremenim evropskim socijaldemokratskim partijama. Pre svega mislimo na ekonomsku politiku Republike Srbije u poslednje četiri godine, tzv. politiku stezanja kaiša, kao i ne baš pohvalne ekonomske rezultate dok je bila deo koalicije zajedno sa Demokratskom strankom.

Pozicija SPS-a pred izbore bila je vrlo nezahvalna jer je trebalo opravdati smanjenje plata u javnom sektoru, smanjenje penzija, sve veće nejednakosti u društvu, obavezan rad radi isplaćivanja socijalne pomoći, ukidanje beneficija porodiljama i sl., što svakako nije ono što se može očekivati od jedne načelno levičarske partije na vlasti. Interesantno je i da SPS nije sklopio nijedan predizborni sporazum ili bilo kakav drugi dogovor s nekim od brojnih sindikata u Srbiji. Ipak, SPS je vodio jednu izrazito ekonomski levu kampanju obraćajući se, pre svega, siromašnijim delovima društva, ljudima nezadovoljnim sprovedenom privatizacijom, a u manjoj meri penzionerima, radnicima, mladima i ženama.

Socijalistička partija Srbije je i pred ove izbore bila prilično pažljiva prilikom odabira koalicionih partnera. Iako, na prvi pogled, deluje da Jedinствена Srbija nema ideološki blisku

poziciju sa SPS-om, ipak ove dve partije imaju mnogo toga zajedničkog. Jedinствена Srbija je narodna partija, koja spaja konzervativne poglede na društvo, uz elemente državnog intervencionizma u privredi i zalaganje za socijalnu sigurnost građana. Takođe, razvoj poljoprivrede, sela i ostanak mladih na selu bitan su deo programa Jedinствене Srbije (Jedinствена Srbija, Program, 2011: 1). Iako nastupaju sa različitih osnova, SPS sa leve, a JS sa desnog centra, njihove pozicije su na kraju vrlo slične. Obe partije smatraju da država treba da ima uticaj na ekonomiju, daju značaj poljoprivredi i selu, vide porodicu kao ključnu društvenu instituciju, a nisu skloni insistiranju na većim pravima strukturno diskriminisanih grupa, poput žena, homoseksualaca i nacionalnih manjina. Zeleni Srbije su partija koja neguje postmaterijalističke vrednosti i pripada ekološkim partijama. Kao i većina ostalih ekoloških partija, Zeleni Srbije pripadaju levom političkom spektru, jer se zalažu za pravedno društvo, veća prava radnika i progresivno oporezivanje (Zeleni Srbije, Program, 2011:1), ali za razliku od „starih“ partija leve, daju veliki značaj nematerijalnim vrednostima – zalažu se za zaštitu životne sredine, protive se korišćenju GMO hrane i upotrebi nuklearne energije (Zeleni Srbije, Program, 2011:1).

Osim što ekonomski rezultati nisu išli na ruku SPS-u dok je bio na vlasti, identitetske politike vlade su ono čime su socijalisti mogli da se pohvale pred svojim biračima. Kao jedan od najvećih uspeha dela Vlade koji je vodio SPS, ističe se uspešna kampanja koju je država vodila protiv primanja Kosova u UNESCO, što svakako imponuje većem delu birača stranke. Birači SPS-a osim ekonomski levih vrednosti, neguju konzervativne društvene vrednosti, a glasovi dolaze „SPS-u iz redova autokrata“ (Stojiljković, 2014: 477). Takođe, čvrst stav prema Hrvatskoj koji je negovala vlada može biti pozitivna stvar za birače SPS-a.

Socijalistička partija Srbije nije izašla pred građane sa posebnim izbornim manifestom, u kampanji su davane prilično opšte

izjave vezane za najznačajnije probleme, ali je bilo primetno da je postojala podela u stranci u vezi s tim koji će funkcioneri govoriti o određenim temama. Tako je Dušan Bajatović, kandidat partije za vojvođanskog premijera, govorio pre svega o problemima Vojvodine, Aleksandar Antić je svoju kampanju usmerio većim delom na Beograd, Slavica Đukić Dejanović je govorila o zdravstvu, ali i o Kragujevcu, jer je bila kandidatkinja za gradonačelnicu. Dragan Marković Palma, lider Jedinostvene Srbije, bavio se pitanjima decentralizacije i mogućnostima ravnomernog razvoja Srbije, dok Ivica Dačić nije imao posebnu temu kojoj se posvetio tokom većeg dela kampanje, ali je sa pozicije ministra spoljnih poslova često govorio o spoljnopolitičkim interesima države. Snežana Bogosavljević Bošković je sa ministarskog položaja svoje predizborne poruke upućivala upravo poljoprivrednicima, dok je Branko Ružić imao dosta liberalnije stavove od partijskog rukovodstva po pitanju prava homoseksualaca i legalizacije marihuane.

Za vreme ove kampanje, obeležavala su se dva bitna datuma o kojima je SPS bio prinuđen da se jasnije odredi. Na samom početku kampanje obeležen je 8. mart, Dan žena, a kasnije je obeležena i godišnjica smrti Slobodana Miloševića, nekadašnjeg lidera partije. Pored Miloševića, Josip Broz Tito je bio druga istorijska figura važna za socijaliste u ovoj kampanji. O tome kako se SPS postavio prema navedenim pitanjima biće više reči u nastavku teksta.

EKONOMIJA: RAD, ZAPOŠLJAVANJE I SOCIJALNI DIJALOG

Socijalisti su najviše vremena u kampanji posvetili ekonomskim temama. Funkcioneri SPS-a, od republičkog, pa do lokalnog nivoa, najviše pažnje posvetili su problemima nezaposlenosti, loše sprovedene privatizacije, socijalne pravde i reindustrializacije. Razvoj zelene ekonomije je jedna od tema koja

se možda prvi put pojavila u predizbornim porukama SPS-a, što se može objasniti uticajem novog koalicionog partnera, Zelenih Srbije, ali i željom da se partija približi temama kojima se bave i ostale evropske partije levog centra.

Svaka od navedenih tema posmatrana je kroz okvir dokazivanja da je SPS jedina prava levičarska stranka na srpskoj partijskoj sceni. Isto tako, uočljivo je da je tokom kampanje SPS želeo da što više istakne negativne efekte sprovedene privatizacije, koja je „gora od NATO bombi”,¹ i tako prikaže sebe kao zaštitnika interesa tranzicionih gubitnika. Reindustrijalizacija je upotrebljavana od strane partijskih funkcionera kao najzačajniji koncept za oživljavanje domaće privrede. Dušan Bajatović izjavio je da je „u bombardovanju NATO-a uništeno više od 300 privrednih subjekata, a veću štetu ekonomskom i nacionalnom interesu nanela je pljačkaška privatizacija po neoliberalnom modelu”.² Iz ove izjave se vidi intenzitet kritike sprovedene privatizacije. Reindustrijalizacija se često pominjala, odmah nakon kritike ekonomske politike i privatizacije sprovedene nakon 2000. godine, što se može shvatiti kao posredna kritika upućena Demokratskoj stranci. To je dokaz da SPS pokušava da se što više distancira od „istorijskog pomirenja” sklopljenog s demokratama 2008. godine.

Ekonomska politika usmerena ka razvoju industrije ključ je, prema mišljenju socijalista, za rešavanje problema nezaposlenosti. Na primeru navedene teme jasno se uočava partijska „podela posla”, u smislu da je reindustrijalizacija korišćena kao rešenje za svaki poseban deo zemlje na koju je kampanja pojedinih funkcionera bila usmerena. Osim Ivice Dačića, koji nije izdvajao posebne regione, Dušan Bajatović je više puta istakao loše sprovedenu privatizaciju kao jedan od najvećih problema Vojvodine, te da hitno treba otvarati nove fabrike,

¹ <http://www.dnevnik.rs/politika/bajatovic-privatizacija-gora-od-nato-bombi> (pristupljeno 15. aprila 2016).

² Isto.

uz posrednu ili neposrednu pomoć države: „Bez ekonomskog i privrednog rasta – za šta u Vojvodini postoje svi uslovi – ne možemo ići napred. Mora da se dođe do projekata reindustrijalizacije, a prvi korak u ozbiljnoj reindustrijalizaciji Srbije, osim same poljoprivredne proizvodnje, jeste finansiranje kroz državni intervencionizam one proizvodnje koja bi supstituisala ono što sada uvozimo.”³ Aleksandar Antić je, osim na probleme iz nadležnosti ministarstva na čijem je čelu bio, kampanju usmerio većim delom i na rešavanje ekonomskih problema Beograđana. Tako se reindustrijalizacija beogradske opštine Rakovica i oživljavanje nekadašnje industrijske zone u tom delu Beograda pojavila kao deo predizbornih obećanja ovog funkcionera. Aleksandar Antić je izjavio da: „Beograd kao centar Srbije ne može da bude samo grad usluga, bankarski i turistički centar. Beograd mora da ima i svoju industriju u prigradskim opštinama, u industrijskim zonama pored auto-puteva, da se grade i otvaraju fabrike novog doba, gde će se zapošljavati hiljade ljudi i na taj način zadržati mladi da ostanu u ovoj zemlji, u ovom gradu.”⁴ Dragan Marković Palma isticao je da je bitno oživljavati propale fabrike i industrijske centre u svim delovima Srbije. Protekle četiri godine bile su period kada se štedelo, a u narednom periodu bi trebalo povećati državne izdatke i tako pospešiti razvoj domaće privrede. Takođe, kao oblik finansiranja domaće industrije pomenuti su i inostrani krediti, te je jasno da je SPS spreman da „žrtvuje” spoljni dug radi ekonomskog razvoja.

Ulaganje u obnovljive izvore energije bila je tema kojom su se bavili pojedini funkcioneri, i to najviše Snežana Bogosavljević Bošković i Aleksandar Antić. Razvoj zelene ekonomije, prema izjavama socijalista, ne služi samo kao način za poboljšavanje kvaliteta života građana „[...] već i kao izvor nove vrednosti koja

³ <http://www.dnevnik.rs/politika/politicke-stranke-o-vojvodini-i-njenom-ustavnopravnom-polozaju-0> (pristupljeno 21. aprila 2016).

⁴ <http://rs.n1info.com/a152860/Vesti/Antic-U-Rakovici-sproveden-industrijski-genocid.html> (pristupljeno 18. aprila 2016).

kreira nova radna mesta",⁵ a takođe je i prečica ka fondovima Evropske unije. Formiranje zelenog fonda, koji bi trebalo da doprinese razvoju poljoprivrede, reciklaža koja otvara prostor za nova radna mesta i gradnja vetroparkova koji štede energiju ono su na šta će SPS, bar prema rečima vodećih funkcionera, usmeriti pažnju ukoliko ponovo bude deo vladajuće većine.

Socijalisti u kampanji nisu zaboravili ni na poljoprivredu, a što se tiče ove oblasti, pojavilo se i nekoliko konkretnih predloga. Poljoprivrednicima su se najčešće obraćali ministarka Snežana Bogosavljević Bošković, Dušan Bajatović i Dragan Marković Palma. U skladu sa svojom predizbornom levičarskom retorikom, socijalisti su i što se tiče ovog ekonomskog sektora, istakli nezaobilaznu ulogu države u rešavanju problema, i to pre svega problema malih poljoprivrednika. Obećane su subvencije, zaštita geografskog porekla, povoljniji krediti, garantovane cene otkupa ali i nova, inostrana tržišta za plasman niza poljoprivrednih proizvoda. Prema mišljenju Dragana Markovića Palme, tržišta Rusije i Grčke velika su šansa za izvoz domaćih poljoprivrednih proizvoda.⁶ Ministarka Bogosavljević Bošković više se posvetila pitanju subvencionisanja niza različitih proizvođača, a tokom kampanje smanjene su cene kredita za poljoprivrednike na tri odsto: „Poljoprivrednici će zahvaljujući danas potpisanim ugovorima, moći da konkurišu za kredite po trenutno najpovoljnijim kamatama, od tri odsto, a razliku u kamati bankama će nadoknađivati Ministarstvo poljoprivrede”,⁷ dok se Dušan Bajatović usredsredio na problem prodaje poljoprivrednog zemljišta. Prema njegovom mišljenju, treba odložiti planiranu primenu Zakona o poljoprivrednom zemljištu koji omogućava prodaju poljoprivrednog zemljišta strancima od

⁵ <http://www.blic.rs/vesti/politika/antic-koalicija-sps-js-za-razvoj-ekonomije-kroz-zastitu-zivotne-sredine/9jpm683> (pristupljeno 31. marta 2016)

⁶ <http://rs.n1info.com/a153323/Vesti/Dacic-Politicari-se-snadju-narod-nagrabusi.html> (pristupljeno 19. aprila 2016).

⁷ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/ekonomija/2275377/poljoprivrednicima-kredit-po-kamatnim-stopama-od-tri-odsto.html> (pristupljeno 8. aprila 2016).

početka 2017. godine „jer se za to nisu stekli uslovi“.⁸ Više puta je istakao da primenu treba odložiti do 2027. godine, a vrlo je interesantno kako će se SPS postaviti prema navedenom problemu ukoliko ponovo bude bio deo vlasti zajedno sa SNS-om. Takođe, SPS je nekoliko puta istakao da treba vratiti plate i penzije na nivo pre smanjenja, ali ni u ovom slučaju nije bilo konkretno definisanih rokova, a ni izvora prihoda iz kojih bi plate i penzije bile vraćena na pređašnji nivo.

SOCIJALNI SISTEMI I POLITIKE

Kada je reč o obrazovanju i zdravstvu, SPS nije iznosio konkretne predloge za rešavanje problema u tim oblastima. Mogle su se čuti vrlo opšte poruke o tome da obrazovanje i zdravstvo treba da budu besplatni i dostupni svima. Posebno je interesantno što nije naznačeno da li se besplatno obrazovanje odnosi samo na osnovno i srednje, ili važi i za visoko. Takođe, nije naznačeno šta se podrazumeva pod „dostupnošću“ zdravstvene zaštite i kako rešiti sve raširenije probleme zaposlenih u Srbiji, a posebno onih kojima poslodavci ne uplaćuju doprinose za zdravstvo. Nedostatak konkretnih predloga nadomešćen je simbolikom. Socijalisti tokom kampanje možda nisu izneli konkretne predloge vezane za zdravstvo i obrazovanje, ali su zato u svakoj prilici isticali da su oni stranka nastavljajući Titovih ideja i da kao dokaz tome imaju Jošku Broza, Titovog unuka, koji je na ovim izborima podržao koaliciju oko SPS-a. „Pozvao sam ga (Jošku Broza, prim. aut.) zbog toga što su neke ideje koje su bile u vreme Tita potrebne i za budućnost. Srbija ukoliko želi da bude moderna zemlja mora da ima sistem besplatnog školovanja i besplatne zdravstvene zaštite“,⁹ izjava je Ivice Dačića koja dokazuje navedene tvrdnje. Okvir neka-

⁸ <http://www.dnevnik.rs/politika/povratak-borbenog-duha-levice> (pristupljeno 27. marta 2016).

⁹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=29&nav_category=11&nav_id=1113595 (pristupljeno 29. marta 2016).

dašnjeg sigurnog materijalnog stanja dominirao je u odnosu na predloge rešavanja konkretnih životnih problema građana i građanki. I po pitanju socijalnih politika, SPS je bio izrazito levo pozicioniran tokom kampanje.

Za razliku od ranijih godina kada je SPS dobar deo kampanje posvećivao položaju penzionera, ovoga puta to nije bio slučaj. Bilo je svega nekoliko obećanja o poboljšanju položaja penzionera, uglavnom na lokalnom nivou, ali rukovodeći ljudi partije nisu uputili mnogo poruka ovoj društvenoj grupi, i to iz dva razloga. Prvi razlog je odlazak PUPS-a, koji je u prethodnim kampanjama bio deo koalicije koji se obraćao penzionerima, a SPS pred ove izbore nije pronašao zamenu koja bi bila usmerena na interese penzionera. Drugi razlog je smanjenje penzija, a za razliku od nekih drugih partija, teško je da bar jedna načelno leva partija koristi retoriku odgovornosti kako bi se opravdalo smanjenje državnih davanja.

POLITIKE IDENTITETA: NACIONALNA POLITIKA, POLOŽAJ I PRAVA STRUKTURNO DISKRIMINISANIH GRUPE

Kada je reč o partijskim sistemima postkomunističkih država u koje spada i Srbija, izgleda da je biračima i pored lošeg materijalnog položaja bitno kako će se partija za koju namećemo da glasaju postaviti po pitanju identitetskih politika. Politike identiteta se obično razvrstavaju na polove koje čine „liberalno-kosmopolitske nasuprot autoritarno-kosmopolitskim politikama“ (Stojiljković *et al.* [ur.] 2013: 409). U partijskim sistemima zapadnoevropskih demokratija, gde obično možemo očekivati da se partija koja neguje levičarske ekonomske vrednosti istovremeno zalaže za liberalno-kosmopolitske politike, u Srbiji, bar što se tiče SPS-a koji je imao „najlevlju“ ekonomsku kampanju, to nije slučaj. Izgleda da je slučaj SPS-a potvrda Kičeltove teorije, prema kojoj se partije u postkomunističkim

društvima „grupišu duž ose koja spaja dva pola: protržišno-liberalni nasuprot antitržišno-autoritanom polu“ (Kičelt, Stojilković *et al.* [ur.] 2013: 445). Iako je bilo nekoliko nagoveštaja da bi SPS mogao da se pomeri ka liberalno-kosmopolitskom polu, ipak je bilo mnogo više predizbornih poruka koje potvrđuju Kičeltova razmišljanja. Najbitnija identitetska pitanja o kojima su govorili funkcioneri SPS-a u kampanji odnose se na status Kosova i kulturno nasleđe na toj teritoriji, značaj Slobodana Miloševića za položaj Srba u regionu, a pre svega u Republici Srpskoj, položaj žena, usled obeležavanja Osmog marta, i na autonomiju Vojvodine u okviru Srbije.

Navedena pitanja posmatrana su, uglavnom, kroz okvir nacionalnih interesa i značaja koji je SPS imao za srpski narod. Socijalisti su u kampanji pokušali da što više istaknu one strane Miloševićeve vladavine koje bi mogle da imaju pozitivno značenje za njihovo biračko telo. Više puta je isticano da je upravo Milošević najzaslužniji za Rezoluciju 1244, kojom se garantuje očuvanje Kosova u okvirima Srbije, kao i za potpisivanje Dejtonskog sporazuma, a da će sadašnje rukovodstvo stranke raditi na tome da se navedeni sporazumi primenjuju i time štite nacionalni interesi: „Naša partija je ponosna na našu prošlost. Iza Slobodana Miloševića je ostao Dejtonski sporazum, stvorena je Republika Srpska. Ostala je Rezolucija 1244, kojom se Kosovo jedino i dalje drži za Srbiju.“¹⁰ Istaknuto je i da je čak i za vreme Slobodana Miloševića bilo bolje nego nakon sprovedene privatizacije. Milutin Mrkonjić je, kao i uvek, bio najglasniji u veličanju lika i dela Slobodana Miloševića, ali primetno je da su i Ivica Dačić i Branko Ružić imali reči hvale za bivšeg predsednika, što nije bila situacija ranijih godina.

Socijalistička partija Srbije nikad neće priznati nezavisnost Kosova, a to područje je posebno bitno za Srbe zbog kulturnog

¹⁰ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/sta-se-nudi-biracima-na-izborima-u-srbiji> (pristupljeno 20. aprila 2016).

nasleđa, brojnih manastira i duhovnih vrednosti, i stoga je prema izjavama funkcionera SPS vrlo bitno raditi na očuvanju te teritorije u okvirima Srbije. To pokazuje jedna od izjava Ivice Dačića: „Ovde se nalazi naša Patrijaršija. Patrijaršija se uvek pravi tamo gde živi narod i gde je centar crkve. To što je etnička struktura danas drugačija, ne znači da to neko može da preimenuje u versko i kulturno nasleđe nekog drugog. To je naš stav.”¹¹

Identifikacija SPS-a kao stranke koja zastupa nacionalne interese primenjen je i na ostala pitanja. Prema Ivici Dačiću, da nije bilo SPS-a, separatističke snage su mogle da ojačaju i u Vojvodini, kao što su ojačale na Kosovu: „Da nije bilo socijalista, Kosovo i Vojvodina bi i danas imali isti status, odnosno bili bi internacionalizovani i desilo bi se to što bi se desilo.”¹² Dušan Bajatović se bavio položajem Vojvodine, a više puta je ponavljen stav da SPS nikako neće dozvoliti dalje proširivanje nadležnosti autonomne pokrajine, jer je to u sukobu sa nacionalnim interesima, ali da će SPS, svakako, dosledno sprovoditi ustavna načela koja se odnose na novčana sredstva koje bi pokrajina trebalo da dobije svake godine. Naglašeno je da su Srbi većinski narod u Vojvodini, da „Vojvodina treba da bude srpska”,¹³ a da se doslednom primenom Ustava na najbolji način garantuju prava nacionalnih manjina.

Tokom kampanje bilo je i izjava iz kojih se vidi da među funkcionerima SPS-a ima i onih koji zastupaju liberalne društvene vrednosti. Branko Ružić je izjavio da podržava „donošenje zakonskih rešenja koja će urediti pitanja vezana za zajednički život dva partnera istog pola, od podele imovine nakon raskida partnerstva, preko prava nasleđivanja, zdravstvene zaštite, socijalnog osiguranja, do poseta partnera koji se nalaze na

¹¹ http://www.rtv.rs/sr_lat/politika/dacic-u-manastirima-na-kosovu_707504.html (pristupljeno 10. aprila 2016)

¹² http://www.rtv.rs/sr_lat/izbori-2016/republicki/dacic-mislim-da-mi-vucic-veruje_711740.html (pristupljeno 21. aprila 2016).

¹³ <http://www.kurir.rs/vesti/politika/dusan-bajatovic-za-kurir-juzni-tok-ce-se-uskoro-graditi-clanak-2224507> (pristupljeno 18. aprila 2016).

lečenju u bolnicama, u zatvorima, itd.”,¹⁴ ali je protiv toga da homoseksualni parovi usvajaju decu, dok nije imao ništa protiv legalizacije marihuane. Od Ivice Dačića se moglo čuti da stranka nije protiv održavanja Parade ponosa, dok je gej aktivista Boris Milićević, koji je ujedno i član glavnog odbora, pozvao sve pripadnike LGBT zajednice da glasaju za SPS. Socijalisti se u ovoj kampanji nisu posebno obraćali nacionalnim manjinama. Čini se da je teško povezati isticanje politike Slobodana Miloševića kao nečega pozitivnog, uz istovremene poruke koje se odnose na integrisanje nacionalnih manjina.

Ženama se SPS posebno obratio prilikom obeležavanja Osmog marta, i to preko svojih istaknutih političarki – Slavice Đukić Dejanović i Snežane Bogosavljević Bošković. Tada su se mogle čuti najrazličitije poruke upućene ženama koje se odnose na razvoj ženskog preduzetništva kao načina za poboljšanje položaja žena u društvu, potrebu za izjednačavanjem plata muškaraca i žena i sve rašireniji problem nasilja nad ženama. Nastavljena je tendencija davanja zvučnih izjava, ali bez ikakvog konkretnog plana koji bi socijalisti mogli da sprovedu ako postanu deo nove vlade. Bilo je i nekoliko izjava Dragana Markovića Palme da bi ženama koje rađaju trebalo omogućiti da primaju naknade jednake prosečnoj plati ili da će žene koje se udaju „nagraditi” zaposlenjem, ali u njegovom slučaju poboljšanje materijalnog položaja žena dolazi iz prilično konzervativnih okvira.

DRŽAVA I POLITIČKI SISTEM: SPOLJNA POLITIKA I VLADAVINA PRAVA

Kada je reč o pozicioniranju SPS-a u odnosu na spoljnopolitička pitanja, ne treba smetnuti s uma da je lider partije bio na čelu Ministarstva spoljnih poslova. SPS je morao da vodi računa

¹⁴ http://www.danas.rs/danasrs/politika/quotdanasquot_pita_partije_da_li_ste_za_gej_brakove_i_usvajanje_dece_.56.html?news_id=318834 (pristupljeno 11. aprila 2016).

o uverenjima svojih pristalica, ali i o tome kako predizborna obećanja mogu da utiču na formiranje buduće vlade. Staro pitanje, koje je stalna dnevnopolitička tema, ali za koju se zanima veliki deo populacije jeste kako će se bilo koja partija pozicionirati prema najmoćnijim međunarodnim savezima, silama i organizacijama. Socijalisti ni u jednom trenutku nisu negirali posvećenost Srbije evropskim integracijama, ističući da je to strateški cilj države. Istovremeno, dok se zalažu za ulazak u Evropsku uniju, socijalisti su više puta jasno naglasili da su oštro protiv ulaska u NATO pakt. Temu NATO pakta najčešće je pominjao lider partije Ivica Dačić, a u manjoj meri i ostali uticajni funkcioneri. Ivica Dačić je NATO pakt optužio da „nije bombardovao Jugoslaviju zbog Slobodana Miloševića, već da bi nam uzeli Kosovo i to Srbija nikada ne može da zaboravi”.¹⁵ Posebno je interesantno što se pominjanje NATO-a povezivalo sa privatizacijom. NATO pakt se često koristi kao simbol američkog imperijalizma, a privatizacija ima prizvuk „stranog” u Srbiji, pa je logično da se SPS kao zaštitnik „običnog čoveka” oštro protivio i NATO paktu i privatizaciji. Takođe, od lidera SPS-a moglo se čuti da je i pored posvećenosti EU integracijama, Rusija „prirodni saveznik”¹⁶ Srbije, te da nije bilo Rusa, Srbija bi bila u još težem položaju kada je reč o očuvanju Kosova. I pored toga što Srbija ima mnogo spoljnopolitičkih partnera, „nisu svi partneri podjednako prijateljski raspoloženi”.¹⁷ Očigledno je da osim Evropske unije, koja se nije previše pominjala tokom kampanje, socijalisti vide Rusiju kao najvećeg saveznika, a posebno smatraju da ne treba uvoditi sankcije toj zemlji. Štaviše, na rusko tržište se gleda kao na veliku šansu za izvoz domaćih proizvoda. Dušan Bajatović je Rusiju označio kao garanta energetske stabilnosti Srbije, dok je Dragan Marković Palma otkrio voštanu figuru predsednika Putina u Jagodini. Socijalisti uopšte

¹⁵ <http://www.informer.rs/vesti/politika/62579/-Jedinstvena-Srbija-Nemazlike-izmedju-terorizma-Evropi-Kosovu> (pristupljeno 23.marta 2016).

¹⁶ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=31&nav_category=11&nav_id=1114350 (pristupljeno 31. marta 2016).

¹⁷ <http://rs.n1info.com/a149503/Vesti/Dacic-Srbija-se-vratila-u-proslost-radnici-su-na-ulici.html> (pristupljeno 6. aprila 2016).

nisu govorili o odnosima s drugim velikim silama, posebno ne o odnosima sa Sjedinjenim Državama ili Nemačkom, a nisu pomenute ni zemlje BRICS-a. Ovakvi spoljnopolitički stavovi svrstavaju socijalste bliže autoritarno-partikularističkom polu političkog spektra.

Haški tribunal nije pozitivno ocenjen u kampanji SPS-a. Vodeći funkcioneri su o njemu veoma negativno govorili, označivši ga kao faktor nestabilnosti za koji smatraju „da ga treba zatvoriti”.¹⁸ Osim Haškog tribunala, tokom kampanje, po volji socijalista nije bila ni hrvatska spoljna politika. Hrvatska je „upozorena” da nije velika sila i da ne može sprečiti dalji razvoj Srbije. Jasno je da je ovakvo ponašanje tokom kampanje u saglasnosti s uverenjima birača SPS-a, koji su, kao što smo naveli, naklonjeni nacionalnim i konzervativnim vrednostima.

Socijalistička partija Srbije je vrlo malo vremena tokom kampanje posvetila reformi državnih institucija, teritorijalnoj reorganizaciji države, reformi političkog sistema i položaju medija. Ni o navedenim temama nije bilo konkretnih predloga politika iz vrha socijalista. Što se tiče ravnomernog razvoja Srbije, postojao je konsenzus tokom kampanje da je neophodno unaprediti položaj nerazvijenih delova zemlje, a Aleksandar Antić je posebno označio Obrenovac i Lazarevac kao bitne, jer većinu građana snabdevaju strujom i ugljem a pri tome se u opštinsku kasu ne vraća dovoljna količina novca. Na navedenom primeru jasno se vidi partijska podela posla prema kojoj o datoj temi govori ministar čiji je resor energetika, a uz to su u pitanju beogradske opštine. Aleksandar Antić je bio jedan od viših funkcionera grada i iz navedenih primera vidi se da ja pažnja posvećena onim oblastima na koje je ovaj političar usmeren. Takođe, Dragan Marković Palma, kao istaknuti lokalni lider, bavio se problemima nerazvijenih područja. S obzirom na to

¹⁸ <http://www.politika.rs/scc/clanak/352249/Dacic-i-Lavrov-demantuju-postojanje-spijuna-u-centru-u-Nisu> (pristupljeno 1. aprila 2016).

da Jagodina važi za primer grada koji je jedno od retkih dobrih mesta za život u Srbiji, ne iznenađuje njegova inicijativa da se formira Morava grad, jer se time samo ojačava regionalna snaga njegove partije. Od Jagodine, Paraćina i Čuprije trebalo bi formirati jedan veliki grad čime bi se povećale šanse za ekonomski razvoj: „Nakon izbora predložiću da Jagodina, Čuprija i Paraćin formiraju Morava grad, koji bi imao oko 170.000 stanovnika i za čije formiranje se ne bi koristila sredstva iz lokalnih budžeta, već iz evropskih fondova”.¹⁹ Iako je teritorija uže Srbije označena kao previše vezana za Beograd i nerazvijena, te da je potrebna decentralizacija, Vojvodina prema mišljenju socijalista ima dovoljna ovlašćenja i nije potrebno proširivati postojeće nadležnosti. Dušan Bajatović je obećao angažovanje oko donošenja novog Zakona o Pokrajini i novog Statuta. Prema mišljenju socijalista, Vojvodini nisu potrebna izvršna zakonodavna i sudska vlast, kao ni Vojvođanska akademija nauka i umetnosti, već samo dosledno poštovanje postojećeg Ustava. Biračko telo socijalista nije previše zainteresovano za proširenje autonomije, pa je sasvim razumljiv ovakav stav SPS-a, što je bliže partikularističkom polu političkog spektra.

Reforma izbornog sistema nije bila u prvom planu tokom kampanje. U vezi s temom izbornog sistema čula se svega jedna izjava Ivice Dačića, koja se odnosi na povećanje cenzusa za koalicije. Prema mišljenju Dragana Markovića, lista SPS-JS ima najviše kvalitetnih kadrova, te je ona jedna od malobrojnijih koja može da vodi nešto personalizovaniju kampanju. Uz to kritikovane su i liste koje se kriju iza svojih lidera. Ipak, Marković nije detaljnije razradio ideju o personalizaciji izbornog sistema. Branko Ružić je periodično naglašavao da je uspostavljenje pravne države bitan faktor za dalju modernizaciju. Pomenuta tema posmatrana je kroz okvir političke stabilnosti i kvaliteta kadrova koje ima Socijalistička partija Srbije. Pre-

¹⁹ <http://www.informer.rs/vesti/izbori/64681/PALMIN-PLAN-MORAVA-GRAD-Lider-predlozio-spajanje-Jagodine-Cuprije-Paracina> (pristupljeno 5. aprila 2016).

ma Ružićevom mišljenju, ono što kvalifikuje socijaliste za izgradnju pravne države jesu provereni kadrovi i poznavanje vršenja vlasti.

SLOBODA, DEMOKRATIJA I CIVILNO DRUŠTVO

Korupcija i sloboda medija nisu teme koje su preterano zanimale vodeće funkcionere SPS-a. Sloboda medija je svega nekoliko puta pomenuta, i to usled, prema mišljenju socijalista, nedovoljne medijske ispraćenosti njihovih predizbornih aktivnosti. Objašnjenje je jednostavno – SNS je najoptuživija politička opcija za cenzuru medija, a s obzirom na to da je, prema mnogobrojnim izjavama vodećih funkcionera, plan SPS-a da ponovo bude deo vlasti zajedno s naprednjacima, bilo bi kontraproduktivno govoriti o cenzuri. Slična stvar je i s temom korupcije. Za vodeće članova SPS-a vezuju se korupcionaške afere, visoke plate i obavljanje više funkcija u isto vreme, a i navedena tema nije nešto što bi moglo da mobiliše biračko telo socijalista.

Okvir političke odgovornosti korišćen je najviše kada se govorilo o poplavama. Srbija se po drugi put u kratkom periodu srela s ovim problemom, a socijalisti su glavnog krivca pronašli u Demokratskoj stranci i njihovoj neodgovornosti dok su bili na vlasti. Politička odgovornost je kao okvir korišćena i za opravdavanje ekonomski nedosledne politike dok je SPS bio na vlasti, ali je pitanje koliko je biračkom telu socijalista važnija „odgovornost“ od materijalnog blagostanja.

ZAKLJUČAK

Najviše vremena tokom kampanje socijalisti su posvetili dokazivanju da su jedina prava levičarska partija u Srbiji. Kampanja je, uglavnom, bila pozitivno usmerena ka prikazivanju parti-

je i partijskog rukovodstva u što boljem svetlu. Nisu mnogo pažnje posvetili političkim protivnicima. Najviše su kritikovali Demokratsku stranku i Levicu Srbije. Optužbe na račun DS-a su razumljive jer su socijalisti veći deo kampanje posvetili kritici sprovedene privatizacije, dok je Levica Srbije uočena kao ideološki možda najbliža opcija prosečnom biraču SPS-a, pa je isticano da je SPS jedina prava levica u Srbiji.

Pred izbore je bilo jasno da će SNS odneti pobedu, pa je veći deo lista koji se kandidovao na izborima bio prinuđen da se izjasni o eventualnoj saradnji s naprednjacima. Iz izjava vodećih ljudi SPS-a videlo se da partija želi da ponovo bude koalicioni partner SNS-a, ali je bilo i onih, poput Branka Ružića, koji su smatrali da je SPS-u mesto u opoziciji. Osim što se njegov stav o odnosima s naprednjacima razlikuje, evidentno je da Ružić ima i mnogo liberalnije poglede na društvo od većeg dela vrha stranke, što je pokazatelj da SPS nije potpuno jedinstven po svim pitanjima.

Ukoliko SPS bude deo nove vlade, biće veoma teško da sprovede veći deo obećanja koje je izneo tokom kampanje. Političko delovanje prethodne vlade blisko je povezano s onim čemu se SPS protivio tokom kampanje: neoliberalnom ekonomskom politikom, smanjenjem prava radnika, manjom dostupnošću obrazovanja najsiromašnijim slojevima i sl., a dalje takve korake najavila je najjača partija u Srbiji i u budućnosti – SNS. Socijalisti su na ovim izborima prošli lošije nego na izborima 2012. godine. Pitanje je da li je to zbog odlaska PUPS-a ili su birači kaznili SPS za nedoslednu ekonomsku politiku. Ukoliko je biračima socijalista zaista stalo do levih ekonomskih vrednosti, može se očekivati dalji pad rejtinga socijalista, a ako su motivi za davanje podrške SPS-u nešto drugačiji, onda će verovatno i u predstojećem periodu SPS ostati na oko 10% podrške građana. Naravno, osim SPS-a na levisi ne postoji ozbiljnija politička opcija, pa socijalisti mogu sebi da „priušte“ da često ne ostvaruju svoja obećanja izneta tokom kampanje. Dakle,

što se tiče pozicije SPS-a u vezi s ekonomskom politikom, i tokom ove kampanje socijalisti se nalaze levo od centra, i to možda najviše levo od svih lista koje su prešle izborni prag. Da li je SPS levo od centra i dok je na vlasti, pitanje je za neka druga razmatranja.

I kada je reč o identitetskim politikama, nije bilo većih promena u odnosu na ranije izbore. Birači, ali i partijsko rukovodstvo više su nacionalno nego internacionalno orijentisani. To se najviše vidi po odnosu prema vladavini Slobodana Miloševića, koji je tokom kampanje prikazivan kao zaštitnik interesa srpskog naroda, zatim prema Vojvodini, koju je partijsko rukovodstvo okarakterisalo kao „srpsku“, izboru spoljnopolitičkih partnera i odnosu prema državama u regionu, pre svega prema Hrvatskoj. Žene su pojedini političari posmatrali u vrlo patrijarhalnom kontekstu. Dragan Marković je pomoć obećavao samo onim ženama koje rađaju i koje se udaju, pa se može naslutiti da SPS posmatra žensko pitanje kroz konzervativne političke vrednosti. Iako je, kao što smo videli, SPS na dosta nacionalnim i konzervativnim političkim pozicijama što se tiče kulturno-identitetskih pitanja, to nije bila prepreka za prikazivanje Josipa Broza Tita u pozitivnom svetlu, uz mnogo komunističke simbolike i pesama. Spoj nekadašnjeg dobrog života u bivšoj Jugoslaviji i nacionalističke kulturne vrednosti bile su i na ovim izborima kombinacija koja je dominirala kampanjom SPS-a. Istina, pojedini funkcioneri su davali umerenije izjave od navedenih, ali SPS je i nakon ovih izbora dosta bliži autoritarnom polu političkog spektra nego liberalno-kosmopolitiskom.

Partija je dobro odredila nadležnosti svojim vodećim funkcionerima, mogla se primetiti i „teritorijalna“ podela posla, u smislu da su lokalni prvaci veći deo kampanje usmerili na svoje područje, pre svega na Beograd, Vojvodinu i centralnu Srbiju. Takođe, ženski deo partije se obraćao ženama, gej aktivisti homoseksualcima, a ovoga puta izostalo je veće posvećivanje pažnje penzionerima.

Kao ni ostatak partijske scene ni Socijalistička partija Srbije nije se istakla po konkretnim predlozima praktičnih politika. Dominirala su vrlo opšta i neodređena obećanja, građani ni u jednoj posebnoj oblasti nisu bili obavešteni koje će konkretne poteze i za koje vreme partija preduzeti ukoliko ponovo postane deo vladajuće većine.

Strahinja Obrenović

PROGRAMSKA PLATFORMA LISTE DR VOJISLAVŠEŠELJ – SRPSKARADIKALNA STRANKA NA PARLAMENTARNIM IZBORIMA 2016. GODINE

KONTEKST

Srpska radikalna stranka je nakon dvogodišnjeg odsustva iz Narodne skupštine ponovo postala parlamentarna partija posle vanrednih parlamentarnih izbora održanih 24. aprila 2016. godine.

Radikali su na vanrednim izborima 2014. istupali pod parolom „I Kosovo i Rusija“, što je i dalje dominantno u njihovom obraćanju biračima i tokom izborne utakmice u 2016. godini. Naročiti naglasak stavlja se na pozicioniranje u spoljnoj politici. U poređenju sa pređašnjim izborima, radikali su uspjeli da se konsoliduju i dobiju značajnu podršku, najviše nakon puštanja na privremenu slobodu lidera SRS-a Vojislava Šešelja, ali i zahvaljujući oslobađajućoj prvostepenoj presudi suda u Hagu.¹

Na skupovima ove stranke bilo je reči o spoljnoj politici, odbrambenoj politici, nacionalističkoj ideologiji i pitanjima identiteta,

¹ http://www.icty.org/x/cases/seselj/tjug/bcs/160331_judgement_summary.pdf (pristupljeno 21. juna 2016).

prava nacionalnih manjina, predlozima nove ekonomske i socijalne politike, kao i platformama u kulturnoj, ekološkoj i sportsko-rekreativnoj delatnosti. U izbornoj kampanji stranke dominiralo je pitanje integracije sa Ruskom Federacijom u ekonomskoj, ali i bezbednosno-odbrambenoj oblasti. Izričito je protivljenje pristupanju Srbije Evropskoj uniji i unapređivanje saradnje sa NATO.² Takođe, po povratku iz Haga, lider radikala je potvrdio privrženost stranke „programu Velike Srbije“.³ Ovo su ujedno i najvažnije teme kojima se u izbornom takmičenju bavila Srpska radikalna stranka, a prvenstveno njen lider Vojislav Šešelj.

Kampanja radikala bila je koncentrisana na održavanje skupova u mnogim mestima i gradovima u celoj Srbiji, aktivnosti na društvenim mrežama, izdavanje saopštenja preko zvanične internet stranice (<http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/>). SRS je na ovim izborima nastupila samostalno i pod sloganom „Srbiju u sigurne ruke“.

Osim tematskog dela, kojim je Srpska radikalna stranka predstavila javnosti svoje predloge iz različitih društvenih oblasti, mesto u kampanji našla je i česta kritika drugih stranaka. Vojislav Šešelj je istakao da „posle dosmanlijskih, socijalističkih i naprednjačkih ruku koje su Srbiju dovele na rub opstanka, jedinu sigurnost pružaju ruke SRS. Mi hoćemo da pridobijemo podršku onih koji su ojađeni, a takvih je 90 odsto građana“.⁴ U pomenutoj izjavi lidera radikala uočljivo je nezadovoljstvo načinom vladanja aktuelne vlasti, tj. Srpske napredne stranke, kao i svih prethodnih vlada od demokratskih promena 2000. godine. Ova stranka je bila kritična i prema pojedinim partijama iz opozicije, koje su takođe bile protiv politike koju sprovodi SNS. U tom kontekstu zanimljiv je animozitet između SRS-a i koali-

² Vojislav Šešelj nije isključio saradnju sa državama članicama Evropske unije kao ravnopravnim partnerima.

³ <http://rs.n1info.com/a147938/Vesti/Miting-SRS-u-Pancevu.html> (pristupljeno 31. marta 2016).

⁴ <http://www.blic.rs/vesti/politika/sreca-idemo-srbiju-u-sigurne-ruke-ovo-su-slogani-politickih-stranki-za-izbore/dwkph64> (pristupljeno 9. februara 2016).

cije DSS–Dveri,⁵ iako ove dve stranke često smatraju ideološki bliskim budući da su locirane na krajnjem desnom političkom spektru. Biračko telo koje ima zajedničke ili slične vrednosti bilo je podeljeno između pomenute dve stranke, a konačna odluka rukovodstva Srpske radikalne stranke bila je da samostalno nastupe na izborima i na republičkom i na pokrajinskom nivou.

SLOBODA, DEMOKRATIJA I CIVILNO DRUŠTVO

Kada su u pitanju prava i zakonitosti, radikali su često kritikovali postupanje organa vlasti, kao i nadležnih tela u rešavanju spornih pravnih situacija. Najviše pažnje privuklo je zalaganje Srpske radikalne stranke za poštovanje ustavnih i zakonskih propisa, kao i obaveze nadležnih organa da postupaju po njima. U središtu interesovanja radikala bio je i zahtev da svi odgovorni za protivpravne radnje moraju da odgovaraju.

Od početka kampanje Vojislav Šešelj je više puta istakao da će „hapsiti sve one koji su izručivali Srbe Haškom tribunalu, i kriminalce, pre svega među političarima, na čelu sa Tomislavom Nikolićem i Majom Gojković... zatvore ćemo napuniti kriminalcima političarima i njihovim tajkunima”.⁶ Uočljivo je da su najviše kritikovali predsednika Tomislava Nikolića i predsednicu Narodne skupštine Maju Gojković, bivše članove Srpske radikalne stranke. Šešelj je obećao da će ako radikali dođu na vlast privesti pravdi sve koji su se oglašili o zakone. Bili su kritički nastrojeni i prema političarima koji su isporučivali optužene za ratne zločine sudu u Hagu, i izričito su se protivili Haškom tribunalu, koji nazivaju „zločinačkim”. Za ovu stranku je problematična pravičnost krivičnog suda u Hagu, što je najuočljivije u postupcima koji se vode protiv pojedinaca

⁵ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=10&nav_category=11&nav_id=1106142 (pristupljeno 10. marta 2016).

⁶ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2274125/seselj-iz-za-tvora-sirotinja-u-zatvor-kriminalci-i-politiciari-.html> (pristupljeno 7. aprila 2016).

srpske nacionalnosti. Tokom kampanje radikali su protestovali i protiv toga što je kosovska policija uhapsila njihovog funkcionera Zvonka Mihajlovića u Štrpcu, koji je uhapšen u svojoj kući bez naloga ili obrazloženja.⁷ Tim povodom kritikovali su Srpsku naprednu stranku i zahtevali hitno oslobađanje svog partijskog kolege. Na taj način stranka je pokazala implicitnu privrženost principu pravne izvesnosti i mehanizmima zaštite pojedinaca od samovolje postupajućih organa.

U oblasti sudstva radikali su u svojoj kampanji potencirali neke teme. Osim što se bavila problemima međunarodnog pravosuđa, ova stranka je iskazala i stav prema domaćem sudstvu. Zanimljivo je da je lider radikala izrazio zainteresovanost da se reši politička pozadina ubistva bivšeg premijera Srbije Zorana Đinđića. Šešelj je rekao da su „svi DOS-ovski režimi zataškavali Đinđićevo ubistvo. Lično je Čedomir Jovanović naredio da se sruši zgrada u Šilerovoj ulici koja je bila centar moći zemunskog klana i dosmanlijskog režima“.⁸

Radikali su negodovali i povodom (ne)odgovornosti vlasti koja se ogleda u njihovom odnosu prema građanima. Srpska radikalna stranka je u najvećem gradu AP Vojvodine protestovala protiv nepravilnog nameta koji pada na račun građana. U kampanji je mesto našla inicijativa da se ukine naplata dimničarine u Novom Sadu. Radikali su već podnosili inicijativu Ustavnom sudu Republike Srbije da se ukine plaćanje dimničarine, ali Ustavni sud nije prihvatio inicijativu.⁹

Predizborni period obeležila je napetost između radikala i naprednjaka. Pre održavanja izbora fizički su napadnuti članovi

⁷ <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/seselj-zakazati-hitnu-sednicu-vlade-zbog-hapsenja-zvonka-mihajlovica-u-strpcu/> (pristupljeno 9. aprila 2016).

⁸ <http://rs.n1info.com/a150355/Vesti/Vesti/Seselj-SRS-je-zainteresovana-da-se-resi-Djindjicevo-ubistvo.html> (pristupljeno 9. aprila 2016).

⁹ <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/obracunacemo-se-sa-izvrstijeljskom-mafijom-i-ukinuti-pljackasku-dimnicarinu-u-novom-sadu/> (pristupljeno 20. aprila 2016)

i aktivisti Srpske radikalne stranke, a funkcioneri SRS-a su optužili naprednjake da stoje iza tih napada. Tokom 48 sati za-beleženo je pet napada na članove Srpske radikalne stranke i oni su od nadležnih organa zahtevali da ispituju ove slučajeve, ali su ih istovremeno optužili da očigledno tolerišu upotrebu sile od strane aktivista Srpske napredne stranke.¹⁰ Na taj način su postavljena pitanja odgovornosti državnih organa i obaveze procesuiranja krivičnih prestupnika.

POLITIKE IDENTITETA, NACIONALNA POLITIKA

Glavna odlika Srpske radikalne stranke još od njenog osni-vanja, koja je ujedno i temelj njenog postojanja i delovanja, jeste nacionalistička ideologija i „ideja Velike Srbije“. Šešelj je nakon oslobađajuće presude izjavio da je u Hagu odbranio čast svakog poginulog dobrovoljca SRS-a, koji je svoj život položio za „projekat Velike Srbije“.¹¹ Tokom ove kampanje primat je, ipak, dat određivanju i redefinisanju spoljne politike Republike Srbije. Na izbore SRS izlazi sa programom, dok je „ideja Velike Srbije“ samo ideal.

Kada je reč o nacionalnoj politici Srpska radikalna stranka smatra da više pažnje treba posvetiti nacionalnom identitetu i drugačijoj poziciji Srbije kada su u pitanju odnosi drugih (susednih) nacija prema Srbima. Recimo, radikali smatraju da hrvatska vlast drži pod okupacijom Republiku Srpsku Kra-jinu¹² od vremena proterivanja Srba sa tih područja tokom rata 90-ih godina.¹³ Nakon povratka iz Haga, lider radikala je

¹⁰ <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/za-48-sati-peti-napad-na-radikale/> (pristupljeno 17. aprila 2016).

¹¹ <http://rs.n1info.com/a147938/Vesti/Miting-SRS-u-Pancevu.html> (pristu-pljeno 31. marta 2016).

¹² Republika Srpska Krajina je bila samoproglašena država Srba u Hrvatskoj od 1991. do 1995. godine.

¹³ <http://rs.n1info.com/a153100/Vesti/Seselji-o-koaliciji-i-izborima.html> (pri-stupljeno 19. aprila 2016).

u više navrata protestovao protiv politike hrvatskih vlasti i tom prilikom spalio državnu zastavu Republike Hrvatske. Radikali su, takođe, protestovali ispred hrvatske ambasade u Beogradu povodom obeležavanja dvadeset godina od egzodusa Srba sa područja Hrvatske. Stav Šešelja je da ne treba odustati od povratka Srba u područja s kojih su prognani, i precizira da „ostavlja testament, da se nikada ne odustane od Republike Srpske Krajine, kao što Jevreji nisu odustajali 3.000 godina od Izraela”.¹⁴ Šešelj je kritikovao postupanje Hrvatske prema tamošnjim Srbima i predstavio kao problem ekstremističke ideje koje su, prema njegovom mišljenju, obnova ustaštva. Na jednom od skupova radikala izneta je zabrinutost zbog naoružavanja Hrvatske, kao i najavljene donacije vojnih helikoptera i lansirnih rampi za rakete iz Sjedinjenih Američkih Država.¹⁵

Radikali se zalažu za potpuni suverenitet i teritorijalni integritet Srbije i izričiti su po pitanju statusa Kosova i Metohije. Oni su protiv politike koju Evropska unija vodi prema Srbiji i vide je kao potencijalnu opasnost po državnu suverenost i celovitost.

Stav lidera radikala je da će „nastavak procesa evrointegracija dovesti do otcepljenja Vojvodine i uspostavljanja autonomije u Raškoj oblasti”.¹⁶ SRS zastupa stav da trenutna vlast, kao i sve prethodne vlasti, obećava bolju budućnost ako Srbija uđe u Evropsku uniju i na taj način manipuliše građanima. Oni obećavaju da će ako dođu na vlast obustaviti dalje procese integracije sa EU, kao i dalju saradnju sa NATO. Sličan stav se čuo i na mitingu u Kosovskoj Mitrovici, kada je visoki funkcioner SRS-a Nemanja Šarović optužio vlast Srbije da je priznala nezavisno Kosovo i da je pod direktnim uticajem Evropske

¹⁴ Isto.

¹⁵ <http://www.blic.rs/izbori-2016/opet-priziva-sukobe-na-mitingu-srs-u-krusevcu-seselj-najavio-rat-sa-hrvatima/xyj2807> (pristupljeno 3. aprila 2016).

¹⁶ <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/seselj-nastavak-procesa-evrointegracija-dovesce-do-otcepljenja-vojvodine-i-uspostavljanja-autonomije-u-raskoj-oblasti/> (pristupljeno 1. maja 2016).

unije i NATO-a.¹⁷ Na pomenutom skupu bilo je onemogućeno prisustvo lidera Srpske radikalne stranke za šta su optužili vlasti u Prištini. Radikali su obećali da nikada neće odustati od borbe za slobodu Kosova i Metohije i da u toj borbi može da nam pomogne jedino savezništvo s Rusijom. Kritikovali su naprednjačku vlast da je izdala Kosovo i Metohiju potpisivanjem Briselskih sporazuma i da je na taj način učinila više ustupaka nego svojevremeno vlada Demokratske stranke.

U obraćanju radikala tokom izborne trke mesto je našla i tema nacionalnih manjina, pre svega zalaganje za zaštitu prava nacionalnih manjina u Vojvodini. Dosta je bilo kritika upućenih drugim strankama u vezi s njihovim odnosom prema strankama nacionalnih manjina i njihovim biračkim pravima. Optužili su naprednjake da diskriminišu određene grupe koje predstavljaju manjinske narode u Srbiji. Potpredsednik SRS-a Milorad Mirčić je rekao: „Sam predsednik vlade u tehničkom sastavu više puta u javnosti je istakao da unutar mađarskog nacionalnog korpusa računa isključivo na pripadnike mađarske nacionalne manjine koji su glasači Saveza vojvođanskih Mađara. Svi oni koji nisu sa Ištvanom Pastorom za Vučića ne postoje. To je veoma zabrinjavajuće i na taj način se direktno krše ustavna i zakonska prava svih građana Srbije.“¹⁸ Kritikovali su i odnos drugih stranaka, prvenstveno Demokratske stranke i Lige socijaldemokrata Vojvodine, prema predstavnicima slovačke nacionalne zajednice. Radikali su izričiti u svom stavu da je nedopustivo da nečiji odnos prema nacionalnim manjinama zavisi od podrške koju one pružaju velikim strankama i da je neophodno poštovati ustavna i zakonska prava koja treba da važe za sve građane podjednako. Iako se često u medijima isticao homogeni karakter Srpske radikalne stranke, pre svega zahvaljujući nacionalističkoj ideologiji, na listi radikala za sva

¹⁷ <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/seselj-radikali-nikada-nece-odustati-od-borbe-za-slobodu-kosova-i-metohije/> (pristupljeno 1. maja 2016).

¹⁸ <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/ustavna-i-zakonska-prava-nacionalnih-manjina-se-moraju-postovati/> (pristupljeno 1. maja 2016).

tri nivoa izbora (republički, pokrajinski, lokalni) mesto su našli i predstavnici nacionalnih manjina. Odbor radikala u Novom Sadu protestovao je kada nije prihvaćena lista Slovačke demokratske stranke za lokalne izbore, koju SRS naziva „pravom manjinskom strankom“. Istovremeno su optužili druge, „lažne manjinske liste“ koje su bile koalicioni partneri Srpskoj naprednoj stranci u vlasti u Novom Sadu.¹⁹ Na poslednjem mitingu pred izbore, koji je održan u Novom Sadu, Šešelj je istakao „da je srpski narod dužan da čuva prijateljstvo Srba sa Slovcima, Mađarima, Rumunima, Šokcima, Bunjevcima, i pripadnicima drugih nacionalnih manjina koje žive u Vojvodini“.²⁰

SPOLJNA POLITIKA

U središtu izborne kampanje radikala našla se spoljna politika koju Srbija treba da vodi. Oslanjanje na Rusiju je pravi put kojem Srbija treba da teži. Nekoliko puta se od lidera radikala moglo čuti da ovi parlamentarni izbori predstavljaju na neki način referendum, na kome građani treba da izaberu između daljeg puta u Evropsku uniju i čvršće integracije s Ruskom Federacijom. Radikali smatraju da samo njihova stranka zastupa ovu drugu opciju. Njihov stav je da Srbija ne treba da pristupi Evropskoj uniji, niti NATO-u. Smatraju da su u Evropskoj uniji koncentrisani svi neprijatelji srpskog naroda i podsećaju na ulogu EU i NATO tokom ratnih sukoba na području nekadašnje Jugoslavije, naročito u republikama gde su tada živeli Srbi. Šešelj odlučno govori o potrebi da se vlast opredeli između dve opcije i ističe da se „na dve stolice ne može sedeti. Krajnje je vreme da se Srbija opredeli. Srbija gubi na obe strane ako se koleba, ako je neodlučna i ne zna šta hoće“.²¹ Tokom kam-

¹⁹ <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/dogovor-naprednjaka-i-ligasa-oborio-manjinsku-slovacku-listu-u-novom-sadu/> (pristupljeno 1. maja 2016).

²⁰ <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/seselj-24-aprila-poklonite-svoje-poverenje-srpskim-radikalima/> (pristupljeno 1. maja 2016).

²¹ <http://www.blic.rs/vesti/politika/seselj-izbori-ce-pokazati-ko-je-za-eu-a-ko-za-savez-sa-rusijom/j7gxr27> (pristupljeno 29. marta 2016).

panje lider SRS-a je u znak protesta zapalio zastave NATO-a i Evropske unije pred zgradom Specijalnog suda u Beogradu.

Srpska radikalna stranka se zalagala za približavanje Rusiji na svim poljima, uključujući najpre ekonomiju i odbranu. Kritikujući spoljnu politiku aktuelne vlasti, lider SRS je istakao da se zalaže za integraciju s Ruskom Federacijom, što bi podrazumevalo članstvo Srbije u Evroazijskom ekonomskom savezu i Organizaciji za kolektivnu bezbednost i saradnju (ODKB). Prvi čovek radikala predlagao je saradnju s Rusijom jer je „to jedini način da se Srbija odbrani, i zato bi trebalo da prihvatimo ruske vojne baze na svom području, moderne protivavionske sisteme, aerodrome i druge oblike vojne saradnje sa Rusijom”.²² Poredeći eventualne koristi za Srbiju ako prihvati novu spoljnu politiku, radikali su za primer uzeli geostrateško nadmetanje Zapada i Rusije koje se ogleda u odnosima između Srbije i Hrvatske. Vojislav Šešelj je istakao da bi u slučaju da Hrvatska dobije besplatno naoružanje od SAD, članstvo Srbije u ODKB vojnom savezu obezbedilo našoj zemlji odbrambene sisteme S-300 i S-400.²³

Poznati su i stavovi SRS prema Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju u Hagu. Lider radikala je najpre tokom 2014. godine pušten na privremenu slobodu, a u martu 2016. godine mu je izrečena oslobađajuća prvostepena presuda. Na skupu u Beogradu 24. marta 2016. godine, radikali su protestovali i zbog presude Radovanu Karadžiću, koji je prvostepenom presudom optužen pred sudom u Hagu. Šešelj je na mitingu zahtevao od vlasti Srbije „da zatraže ukidanje Haškog tribunala i vraćanje svih optuženih Srba u Srbiju”. Po rečima Šešelja presuda Karadžiću je „presuda celom srpskom narodu, srpskoj istoriji i naciji. Haški tribunal nam kroji novu istoriju”.²⁴

²² <http://rs.n1info.com/a151205/Vesti/Seselj-SRS-moze-i-da-bude-prvi.html> (pristupljeno 2. aprila 2016).

²³ <http://www.blic.rs/izbori-2016/opet-priziva-sukobe-na-mitingu-srs-u-krusevcu-seselj-najavio-rat-sa-hrvatima/xyj2807> (pristupljeno 3. aprila 2016).

²⁴ <http://www.blic.rs/vesti/politika/miting-srs-seselj-gradani-na-izborima-biraju-između-neprijatelja-ili-rusije/pzg00h5> (pristupljeno 24. marta 2016).

Odbijena je i mogućnost izručivanja troje funkcionera SRS-a sudu u Hagu.²⁵

EKONOMIJA RAD, ZAPOSŁJAVANJE I SOCIJALNI DIJALOG

U oblasti ekonomije i socijalnih pitanja, radikali su kritikovali dosadašnje ekonomske i socijalne politike koje su vođene od 2000. godine. Uočljivo je nezadovoljstvo ove stranke razvojem i ulaganjem u lokalne sredine, i uopšte pitanjem kvaliteta života građana u Srbiji. Šešelj je prilikom obilaska određenih beogradskih opština u toku kampanje istakao da je neophodno ulagati u razvoj i infrastrukturu i dao je obećanje građanima da će se posvetiti tim pitanjima ako radikali dođu na vlast.²⁶ Zanimljivo je da je SRS u Novom Sadu zajedno sa nekolicinom stručnjaka osmislila program iz oblasti ekologije i zaštite životne sredine. U programu su mesto našli izgradnja nove regionalne deponije za Južnobački okrug, uređenje novosadskih parkova, revitalizacija vodovodne mreže...

Srpska radikalna stranka je potencirala da srpska privreda mora da se zasniva na domaćoj proizvodnji i zaštiti domaćih proizvođača. Oni su najpre kritikovali sprovođenje „pljačkaške privatizacije“ od 2000. godine, koju su svojevremeno započeli članovi DOS-a, i lider radikala je dodao da su „oni počeli tada, a Vučićeva vlast nastavila danas da prodaje Kosovo, da prodaje srpska preduzeća, da čini ustupke evropskim silama, kako bi se one bogatile sve više, samo da bi se dodvorili EU“.²⁷ Šešelj je ukazao na to da politika Aleksandra Vučića beleži isti poguban trend prodaje srpskih preduzeća pod povoljnim uslovima, ne bi

²⁵ Sud u Hagu zahteva izručenje Vjerice Radete, Jove Ostojića i Petra Jojića na osnovu optužbe da su uticali na svedoke u postupku protiv Vojislava Šešelja.

²⁶ <http://www.blic.rs/vesti/politika/seselj-radikali-preuzimaju-vlast-u-svim-beogradskim-opstinama/cbqhbke> (pristupljeno 20. marta 2016).

²⁷ <http://rs.n1info.com/a147654/Vesti/Seselj-SRS-ce-se-boriti-za-spas-Srbije.html> (pristupljeno 30. marta 2016).

li zadobila podršku zapadnih država. Radikali se zalažu za novu ekonomsku politiku koja podrazumeva da Srbija povрати kontrolu nad svojim tržištem. Lider radikala je obećao i da će zabraniti prodaju domaće zemlje stranim kupcima.²⁸ Kritički je pristupio i načinu na koji Srbija sarađuje sa Evropskom unijom u oblasti ekonomije. Istakao je da je Srbija izgubila pola milijarde evra jer je ukinula carine na proizvode koji stižu iz Evropske unije i obećao je da će dolaskom na vlast radikala carine biti vraćene, a dobijeni novac biće uložen u plate i penzije.²⁹ Neprihvatljiva je ekonomska politika subvencionisanja stranih preduzeća i investitora u Srbiji, koju sprovodi vlada premijera Vučića.

Ekonomska politika radikala je nedvosmislena, i oni zahtevaju veće ulaganje u domaću proizvodnju i obnavljanje domaćih preduzeća. Radikali su obećali da će raditi na jačanju domaće privrede ako dođu na vlast i da će koristiti mehanizme carina i promišljene poreske politike u te svrhe. Kao i u domenu spoljne i bezbednosne politike, gde se SRS zalaže za čvrsto vezivanje za Rusiju, sličan stav zastupaju i po pitanju ekonomske politike. Šešelj je optužio vlast Srpske napredne stranke za lošu situaciju u zemlji i istakao da je približavanje Ruskoj Federaciji „jedini siguran put za izlazak iz ekonomske krize i socijalne bede”.³⁰ Propust koji je načinila vlast jeste u tome što nije iskoristila ruske kontrasankcije uvedene evropskim preduzetnicima za plasiranje više srpskih proizvoda na rusko tržište.

Srpska radikalna stranka smatra da su privredna politika koju sprovode naprednjaci i posledice smanjivanja plata i penzija pogubni. Šešelj je ubeđen da će vlast naprednjaka biti ponovo loša ako opet pobede na izborima. Lider radikala je istakao i doprinos SRS-a sprečavanju prodaje Sartida američkoj kompaniji

²⁸ <http://www.blic.rs/izbori-2016/seselj-zabranicu-prodaju-nase-zemlje-strancima/78r8zx8> (14. aprila 2016).

²⁹ <http://www.spskaradikalnastranka.org.rs/seselj-vratice-mo-carine-na-rob-u-eu-i-tim-novcem-povecati-plate-i-penzije/> (pristupljeno 15. aprila 2016).

³⁰ <http://www.blic.rs/vesti/politika/seselj-naprednjaci-upropastili-srbiju-integracija-sa-rusijom-jedini-spas/hkk2rxc> (pristupljeno 28. marta 2016).

Esmark, za koju tvrdi da je imala nameru da preotme sirovine iz železare u vrednosti od nekoliko stotina miliona dolara.³¹ Slične kritike stizale su i za ekonomsku politiku koja se sprovodi u Vojvodini. Srpski radikali su tokom kampanje upozoravali na mogućnost privatizacije Luke Novi Sad, za koju su okrivili ponovo Srpsku naprednu stranku, a odgovornost su prebacili na predsednika Vlade Srbije. U SRS-u smatraju da je privatizacije Luke problematična jer će se prodaja obaviti preko nameštenog tendera, kao što je to bio slučaj sa Lukom Beograd.³²

SOCIJALNI SISTEMI I POLITIKE

U predizbornim izlaganjima SRS je istakao svoje protivljenje aktuelnoj socijalnoj politici koju sprovodi naprednjačka vlast. Srpska radikalna stranka je nastojala da sve nedostatke po pitanju socijalne politike predstavi kroz okvir odgovornije vlasti, koja treba da omogućiti socijalnu zaštitu, ali i da pruži socijalne usluge ranjivim grupama stanovništva. Šešelj je obećao i da će nakon pobede radikala na izborima njegova stranka voditi odgovornu socijalnu politiku, koja neće dovoditi do smanjivanja plata i penzija. Prema njegovom mišljenju neophodno je raditi na poboljšanju kupovne moći građana. Radikali su optužili da je za trenutno stanje u Srbiji, kao i za veliku zaduženost, kriva Srpska napredna stranka. Predsednik stranke je istakao da je situacija još lošija nego pre nekoliko godina kada je na vlasti bila Demokratska stranka i kada je spoljni dug Srbije bio manji.³³

Dok je trajala izborna kampanja radikali su dali ideju da se napravi program koji bi se ticao obrazovanja. Zanimljiv je podatak da je grupa univerzitetskih profesora iz Vranja napustila SNS i

³¹ <http://www.blic.rs/izbori-2016/vesti/seselj-u-smederevu-radikali-su-spasili-zelezaru/k5efn08> (pristupljeno 19. aprila 2016).

³² http://www.rtv.rs/sr_ci/izbori-2016/pokrajinski/srs-prekinuti-sa-sumnjivom-privatizacijom-luke-novi-sad_705429.html (pristupljeno 4. aprila 2016).

³³ <http://rs.n1info.com/a147163/Vesti/Seselj-u-Prijepolju.html> (pristupljeno 29. marta 2016).

pristupila Srpskoj radikalnoj stranci, a tom prilikom istakla da su zainteresovani da rade na poboljšanju obrazovanja u Vranju i na mogućnosti da Vranje postane novi univerzitetski centar.³⁴

Značajan deo medijske kampanje radikala u vezi sa socijalnim pitanjima odnosio se na Novi Sad. U ovom gradu radikali su predstavili niz programa s kojima su hteli da upoznaju sve zainteresovane građane i obećali su da će ih primeniti kada dođu na vlast. Stanovnicima Novog Sada su predstavnici SRS-a predstavili platformu za taj grad u domenu socijalne zaštite. Đurađ Jakšić, visoki funkcioner ove stranke, istakao je da je „posebna pažnja u programu Srpske radikalne stranke za Novi Sad posvećena oblasti socijalne politike. Od prvog dana mandata značajno ćemo uvećati budžetska davanja svim kategorijama stanovništva koji pripadaju socijalno ugroženim, a nažalost, i potpuno marginalizovanim slojevima. Ratnim vojnim invalidima i porodicama palih boraca omogućićemo olakšice za plaćanje komunalija i maksimalno ćemo se posvetiti rešavanju njihovog stambenog pitanja kroz konkretne projekte.”³⁵ U programu socijalne zaštite radikala za ovaj grad predviđena su veća izdvajanja za postupak vantelesne oplodnje i veća sredstva iz gradskog budžeta za brigu o porođiljama i trudnicama.

Đurađ Jakšić je predstavio građanima Novog Sada i program iz oblasti fizičke kulture. Tom prilikom je rekao: „Jedan od prioriteta srpskih radikala je da omogućimo bezbedno i zdravo odrastanje naših najmlađih sugrađana, a jedan od načina da se izborimo sa velikom pošasti našeg doba – narkomanijom jeste da usmeravamo decu da se bave sportom. Vrat ćemo staru dobru praksu školskog sporta, stimulisati nastavnike fizičkog vaspitanja da u školama rade sa decom i da, uslovno rečeno, budu prvi filter u regrutovanju budućih sportista. Fiskulturne

³⁴ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=30&nav_category=11&nav_id=1113722 (pristupljeno 30. marta 2016).

³⁵ <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/vodicemo-odgovornu-socijalnu-politiku-u-novom-sadu/> (pristupljeno 28. marta 2016).

sale koristiće deca koja pohađaju osnovne i srednje škole, jer najveći broj roditelja nema uslove da plaća treninge sportskim klubovima i školama sporta.”³⁶ Očigledno je da radikali zameraju gradskoj vlasti što ne ulaže više u promociju sporta i fizičkih aktivnosti građana i obećavaju da će njihov prioritet biti i obnova određenih sportskih terena i prostora za rekreaciju.

Nije izostao ni program ove stanke u oblasti kulture u Novom Sadu. Ponovo je Jakšić ukazao građanima na to da će „prioritet srpskih radikala biti da vrate poljuljani šarm srpske Atine, koji je Novi Sad krasio u drugoj polovini 19. veka, kada je bio centar duhovnosti, pismenosti i kulture srpskog naroda na ovim prostorima. Srpska radikalna stranka će napraviti zaokret u kulturnoj politici Novog Sada. Jedina smo stranka koja se protivi održavanju EXIT festivala na prostoru Petrovaradinske tvrđave, kao spomenika kulture od nacionalnog značaja i momentalno ćemo prekinuti sa finansiranjem ovog privatnog poduhvata, jer predstavlja duhovnu pustoš, koja promoviše zapadnjačku supkulturu”.³⁷ Radikali su obećali da će više pažnje posvetiti očuvanju ne samo institucija od nacionalnog značaja za srpski narod već i institucija koje neguju kulturu i tradiciju nacionalnih manjina. Ovim obećanjima su ujedno i kritikovali nemarnost gradskih vlasti prema kulturnim ustanovama i ponovo su obećali da će raditi na realizaciji svog kulturnog programa.

ZAKLJUČAK

Radikali su na poslednjim izborima 2016. godine pokazali veoma dobre rezultate i zapravo su stranka koja je dobila najviše glasova, a da je samostalno nastupala na parlamentarnim izborima (bez koalicionih partnera). Ovakav uspeh radikala na izborima

³⁶ <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/vraticemo-stari-sjaj-fizickom-vaspitanju-sportu-i-rekreaciji-u-novom-sadu/> (pristupljeno 13. aprila 2016).

³⁷ <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/vraticemo-novom-sadu-duh-i-sarm-srpske-atine/> (pristupljeno 8. aprila 2016).

nije bio neočekivan s obzirom na to da su mnoga istraživanja i ankete predviđale ovakav rezultat. U izbornoj trci ovoj stranci je pripala podrška 306.052 glasača, što predstavlja 8,10% od ukupno izašlih birača ili osvojena 22 mandata u Narodnoj skupštini.³⁸

Vojislav Šešelj je više puta tokom kampanje prikazao ove izbore kao vid referenduma koji treba da odluči da li će Srbija nastaviti proces daljih evrointegracija i razvijanje saradnje sa NATO, ili će promeniti kurs i započeti čvršću integraciju s Rusijom. Može se reći da je ta poruka i dominirala tokom održavanja skupova ove stranke u skoro svim većim gradovima u Srbiji. Približavanje Rusiji podrazumeva oslanjanje na vojnu i ekonomsku saradnju, ali i mnogo više, poput članstva Srbije u Evroazijskoj ekonomskoj uniji i pristupanje Srbije Organizaciji za kolektivnu bezbednost i saradnju (ODKB). Srpska radikalna stranka je nastojala da tokom kampanje pokaže sebe kao jedinu stranku koja zastupa prorusku opciju na srpskoj političkoj sceni. Istakli su posetu potpredsednika vlade Ruske Federacije Dimitrija Rogozina kao dokaz ruske podrške njihov stranci i politici.³⁹ Odbijena je mogućnost saradnje ili eventualne koalicije sa listom DSS–Dveri, ali je lider radikala izrazio spremnost da uđe u koaliciju sa Aleksandrom Vučićem, ali pod jednim uslovom. Radikali zahtevaju da se Srpska napredna stranka odrekne daljeg puta u EU i odluči da se približi Rusiji.⁴⁰ Ovakva mogućnost je odbijena i radikali nastavljaju da svoje predizborne ciljeve ostvaruju u Narodnoj skupštini kao opoziciona partija.

³⁸ http://www.rik.parlament.gov.rs/doc/izbori-2016/rezultati/1.%20Zbirni_rezultati.pdf (pristupljeno 20. juna 2016).

³⁹ <http://rs.n1info.com/a152210/Vesti/Vesti/Seselj-predlaze-ruske-baze-u-Srbiji.html> (pristupljeno 15. aprila 2016).

⁴⁰ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=04&dd=24&nav_id=1123958 (pristupljeno 24. aprila 2016).

Lana Avakumović

PROGRAMSKA PLATFORMA LISTE DOSTA JE BILO – SAŠA RADULOVIĆ NA PARLAMENTARNIM IZBORIMA 2016. GODINE

1. KONTEKST

Udruženje Dosta je bilo – Restart¹ nastalo je nakon što je Saša Radulović, bivši ministar privrede u Vladi Ivice Dačića, podneo ostavku na ovu funkciju u januaru 2014. godine.² Radulović je kao razloge za napuštanje Ministarstva naveo nesprovođenje najavljenih reformi, partijsko zapošljavanje i visok nivo korupcije i netransparentnosti u celokupnom radu Vlade, nakon čega je najavio formiranje sopstvenog udruženja građana.³ Nepuna dva meseca kasnije raspisani su vanredni parlamentarni izbori koji su održani 16. marta i na kojima je najveći broj glasova (48,34%) osvojila koalicija okupljena oko Srpske napredne stranke na čelu sa Aleksandrom Vučićem.⁴ Pred same izbore, DJB je registrovan kao pokret, a građanska lista Dosta je bilo – Saša Radulović nije uspjela da pređe cenzus i osvojila je 2,08%

¹ U daljem tekstu DJB

² <http://dostajebilo.rs/files/uploads/Statut.pdf?lang=lat> (pristupljeno 7. juna 2016).

³ <http://dostajebilo.rs/tekst-ostavke/?lang=lat> (pristupljeno 7. juna 2016).

⁴ <http://www.rik.parlament.gov.rs/arhiva-izbori-za-narodne-poslanike-2014.php> (pristupljeno 7. juna 2016).

ukupnih glasova. Na izbore 2014. godine DJB je izašao samostalno, vodeći najveći deo izborne kampanje preko interneta i društvenih mreža, čime su postavili temelj budućeg delovanja.

Pokret se predstavio kao centar političkog spektra koji nudi jednu novu opciju za građane koji su razočarani prethodnim režimima. Može se zaključiti da DJB, osim što privlači nove birače, deli politički prostor pre svega sa Liberalno demokratskom partijom, ali u izvesnoj meri i sa Demokratskom (DS), Novom (NS) i Socijaldemokratskom strankom (SDS), što nameće potrebu za isticanjem i jasnim diferenciranjem. Kao jedan od osnovnih principa DJB ističe načelo transparentnosti kao temeljnu odrednicu delovanja u svakoj sferi politike. Nedostatak transparentnosti je ono što su u kampanji najčešće predstavljali kao ključni problem za neefikasni javni sektor, subvencionisanje stranih investitora ili ugroženu slobodu medija.

U martu 2016. godine raspisani su još jedni vanredni parlamentarni izbori, a 7. aprila Republičkoj izbornoj komisiji predana je lista pod nazivom Dosta je bilo – Saša Radulović.⁵ Lista kandidata je nastala kao rezultat selekcije zasnovane na kriterijumima poput poznavanja programa pokreta, stručnosti i zalaganja u pokretu. Na njoj se našlo 100 žena, od kojih 50 među prvih 100 na listi, a u obzir su uzete i generacijska i geografska zastupljenost. Samim procesom selekcije kandidata za narodne poslanike DJB je želeo da predstavi inovativan pristup politici, koji će pokazati da se cene kvaliteti poput obrazovanja i radnog iskustva, ali pre svega odanost principu transparentnosti i načelima vladavine prava. Dodatno, objavljen je otvoren poziv građanima koji podržavaju politiku DJB da se kandiduju za poslanike ili odbornike kako bi se na listama našli i ljudi koji do tada nisu bili članovi pokreta.⁶ Zvaničan

⁵ <http://www.blic.rs/izbori-2016/vesti/pokret-dosta-je-bilo-predao-izbornu-listu/p6mql5w> (pristupljeno 7. juna 2016).

⁶ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:595594-Radulovic-oglasom-trazi-kadrove> (pristupljeno 19. juna 2016).

program za izbore iznet je u Planu koji sadrži 20 tačaka⁷ i u kojem dominiraju socioekonomske teme, što će biti odlika njihove celokupne kampanje.⁸ Oblasti koje su nedovoljno ili nimalo pokrivene tiču se spoljne politike, evropskih integracija Srbije i manjinskih prava, o čemu će biti reči u daljem tekstu.

Celokupna izborna kampanja DJB 2016. godine okarakterisana je pomenutim komuniciranjem sa biračima preko interneta i društvenih mreža. Pre dve godine ovaj vid komunikacije mogao je biti definisan kao alternativan, ali je u međuvremenu postao važan trend – pre svega zato što opozicione partije smatraju da deluju u okruženju u kojem vlada cenzura (i samocenzura) medija, ali i usled generalnog porasta aktivnih korisnika te vrste komunikacije.⁹ Društvene mreže su jeftin i efikasan način za širenje poruka i dopiranje do birača, pa je sasvim logično što je DJB odabrao da svoju kampanju najaktivnije vodi na Fejsbuku i Tviteru, kao i na Jutjubu i zvaničnom veb-sajtu.¹⁰ U tradicionalnim medijima, Pokret je imao relativno mali broj objavljenih saopštenja, s tim što je na veb stranicama i portalima uživao prilično ravnomernu zastupljenost u odnosu na druge opozicione partije. Razlike u stopi i autentičnosti objavljenih vesti između medija svakako postoje, te je najveći broj saopštenja objavljen na sajtovima RTV-a i N1, dok su postojale kritike na račun verodostojnosti objava *Informera* i *Kurira*.

Dosta je bilo je na samom početku izborne kampanje doneo odluku da na svim nivoima izlazi na izbore samostalno.¹¹ Argumentacija odluke bazira se na nepoverenju koje pokret gaji

⁷ U daljem tekstu: Plan DJB.

⁸ <http://dostajebilo.rs/izbori-2016-plan-u-20-tacaka/?lang=lat> (pristupljeno 5. juna 2016).

⁹ Videti npr: <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2015/serbia> (pristupljeno 20. juna 2016).

¹⁰ <http://dostajebilo.rs/> (pristupljeno 5. juna 2016).

¹¹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbore+2016/2249744/Pokret+%2Ddosta+je+bilo%22%3A+Samostalno+na+izbore+na+svim+nivoima.html> (pristupljeno 7. juna 2016, 01:46)

prema ostalim partijama opozicije za koje smatraju da ne poštuju osnovne principe za koje se oni zalažu. Izjavili su i da ih ne interesuju „cenzus koalicije“ sa akterima koji su već duže vreme na političkoj sceni Srbije i koji bi otežali sprovođenje reformi, a samim tim i obesmislili poverenje koje su birači ukazali DJB-u.¹²

Konačnim objavljivanjem rezultata vanrednih parlamentarnih izbora 5. maja 2016, izborna lista Dosta je bilo – Saša Radulović osvojila je 16 poslaničkih mesta u Narodnoj skupštini Republike Srbije,¹³ što predstavlja 6,02% ili preciznije 227.626 glasova, a samo u Beogradu 11,15% ili 93.644 glasa.¹⁴ DJB je osvojio odbornička mesta u devet od 17 beogradskih opština, uključujući tri centralne – Vračar, Stari grad i Savski venac.¹⁵ Iako je bilo izvesnih poteškoća prilikom predaje liste u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini, Pokrajinska izborna komisija objavila je zvanične rezultate 13. maja i na osnovu njih DJB je osvojio sedam mandata.¹⁶ Nakon završenih izbora, DJB je najavio reformisanje u političku stranku u bliskoj budućnosti.

EKONOMIJA – RAD, ZAPOSŁJAVANJE I SOCIJALNI DIJALOG

Najveći deo predloženih mera i tema na kojima je DJB insistirao tokom kampanje tiče se oblasti ekonomije. Činjenica da je predsednik pokreta Saša Radulović obavljao funkciju ministra privrede daje određenu dozu legitimiteta njihovim ekonomskim

¹² <http://www.politika.rs/scc/clanak/350629/Ne-interesuju-nas-cenzus-koalicije> (pristupljeno 7. juna 2016).

¹³ Biografije narodnih poslanika dostupne su na veb sajtu Otvorenog parlamenta: <http://www.otvoreniparlament.rs/poslanici/> (pristupljeno: 19. juna 2016).

¹⁴ http://www.rik.parlament.gov.rs/doc/izbori-2016/rezultati/1.%20Zbirni_rezultati.pdf (pristupljeno 5. juna 2016).

¹⁵ <http://www.blic.rs/vesti/beograd/zavrsono-prebrojavanje-ovo-su-konacni-rezultati-u-svim-beogradskim-opstinama/k7yesgw> (pristupljeno: 19. juna 2016).

¹⁶ <http://www.pik.skupstinavojvodine.gov.rs/docs/2016IzvestajUkupniRezultati.pdf> (pristupljeno 5. juna 2016).

predlozima i objašnjava isticanje sopstvene kompetentnosti u sferi privrede. Budući da je pojam korupcije dominirao javnim diskursom parlamentarnih izbora 2014. godine (Spasojević i Stojanović, 2014: 48) u korist pobjedničke koalicije okupljene oko Srpske napredne stranke, DJB je, slično ostalim opozicionim partijama, aktuelne probleme preformulisao kroz okvire transparentnosti, sistema i javnosti. Deo kampanje bio je usmeren protiv konkretnih mera tadašnje Vlade koja je, prema navodima DJB-a, stvorila „burazersku ekonomiju i parazitski sistem“ koji uništavaju privredu Srbije. Rešenja koja nude odnose se na zakonske mere koje bi uvele red i transparentnost u javni sektor i oslobodile prostor za razvoj privatnog preduzetništva. Celokupna kampanja je u izvesnoj meri svedena na nekoliko osnovnih problema koji ne obuhvataju sve aspekte privrede, ali daju naznake o budućem delovanju pokreta DJB.

Osnovna teza ekonomske problematike odnosi se na javni sektor i partijsko zapošljavanje koje ga karakteriše. Partokratija je predstavljena kao ključni faktor koji izjeda privredu Srbije i kojem se mora stati na put, pa je i većina problema prikazana upravo u odnosu na to. Veliki broj saopštenja i tačaka Plana DJB bavi se isključivo netransparentnošću zapošljavanja u javnom sektoru i neefikasnošću koja se nameće kao posledica. U izjavi Saše Radulovića s jedne od tribina navodi se da je oko 15% zaposlenih u državnim firmama i javnim preduzećima u Srbiji višak „koji čine partijski kadrovi s uglavnom kupljenim diplomama sa izmišljenih univerziteta“. ¹⁷ Dodao je i da je partokratija problem koji državu košta oko milijardu evra godišnje, kao i da su političke stranke „pojele celo društvo“ i da posledično živimo u parazitskom sistemu. Ukoliko se uzme u obzir da jednu od najvećih ciljnih grupa DJB-a čine mladi, obrazovani ljudi koji su ili nezaposleni ili nezadovoljni opcijama za karijeru u Srbiji, jasno je zašto je fokus kampanje bio na

¹⁷ <http://rs.n1info.com/a142290/Vesti/Radulovic-15-zaposlenih-su-partijski-kadrovi.html> (pristupljeno 11. marta 2016).

moogućnostima transparentnog zapošljavanja i faktorima koji to omogućavaju. U istoj izjavi, Radulović je kazao da je DJB zahtevao od Vlade Srbije uvid u biografije 160 najvažnijih funkcionera, ali da nisu dobili odgovor.¹⁸

Rešenje koje DJB nudi u vezi s partijskim zapošljavanjem odnosi se na zabranu potpisivanja tajnih ugovora s kompanijama, objavljivanje ugovora potpisanih u javnom sektoru i uvid u tok državnih finansijskih izdataka.¹⁹ Dodatno, smatraju da treba reformisati javna preduzeća, a njihove direktore birati na javnim konkursima.²⁰ Ono za šta se DJB zalaže jeste potpuna transparentnost koja se manifestuje u otvorenim konkursima za radna mesta i u uvidu građana u javne finansije. Između ostalog, to su pokazali otvorenim pozivima za svoje poslaničke i odborničke liste koji su objavljeni u toku kampanje.²¹ Rad novog saziva Parlamenta pokazaće da li se kriterijumi kvalitetnih predstavnika građana mogu kvantifikovati na način na koji je DJB odlučio da ih meri.

Osim partijskog zapošljavanja, isticana je i problematika finansiranja stranih investitora kroz subvencije, što nanosi štetu domaćoj privredi. Pokret je zastupao stav da je ekonomska politika Vlade mandataru Aleksandra Vučića „suluda“ budući da se novac poreskih obveznika troši u korist stranih preduzetnika, a s druge strane, izostaju ulaganja u porodična preduzeća koja zapošljavaju više od 1,6 miliona građana Srbije.²² Subvencionisanje je predstavljeno i u kontekstu prevelike javne

¹⁸ Isto.

¹⁹ Tačka 1. Plana DJB: Uvesti POTPUNU transparentnost rada javnog sektora. Zabraniti potpisivanje tajnih ugovora. Za ceo javni sektor objaviti sve potpisane ugovore, mesečno objavljivati ko dobija novac od države, javnih i državnih preduzeća, svih zdravstvenih, kulturnih, prosvetnih i svih drugih ustanova. Objaviti sistematizacije radnih mesta i merila radnog učinka za ceo javni sektor.

²⁰ Tačka 7. Plana DJB: „Uvesti red u javna preduzeća. Javni konkursi za sve direktore.“

²¹ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:595594-Radulovic-oglasom-trazi-kadrove> (pristupljeno 5. juna 2016).

²² <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/2534/izbori-2016/2263493/radulovic-suluda-politika-subvencionisanja-stranih-investitora.html> (pristupljeno 5. juna 2016).

potrošnje koja dolazi uz intervenciju države u oblast ekonomije. Predložena rešenja odnose se upravo na zaštitu domaćih privrednika zakonski – donošenjem novog Zakona o poreklu imovine i obustavljanjem favorizovanja stranih investitora.²³ U sferi poljoprivrede, DJB se zalaže za vraćanje sistema zadruge i davanje zemlje domaćim zemljoradnicima na obrađivanje uz ograničen posed.²⁴

Osim manje ili više konkretnih predloga reformisanja ekonomije,²⁵ ekonomska politika Vlade Aleksandra Vučića kritikovana je i sa stanovišta profitabilnosti, troškova i podsticanja mladih da ostanu u Srbiji. Jedna od zamerki upućena je na račun najavljenog otvaranja kinesko-francuske fabrike u Bariču.²⁶ Radulović je ocenio da bi ovaj potez značio traćenje zemljišta i veliki gubitak za Srbiju, te da je samim tim kontraproduktivan.²⁷ Još jedna kritika odnosi se na ugovor o smederevskoj Železari potpisan sa kineskom kompanijom Hestil,²⁸ zbog kojeg Radulović smatra da se „pretvaramo u zemlju jeftine radne snage, dok nam deca napuštaju zemlju”.²⁹ U istom intervjuu naglasio je da je neophodno smanjiti državnu birokratiju i poreske namete, što predstavlja mere kretanja ka tržišnom modelu ekonomije.

²³ Tačke 5. i 6. Plana DJB: „5. Zakon o poreklu imovine; 6. Ukinuti subvencije stranim investitorima. Ne postoji razlog da strani investitori budu privilegovani u odnosu na domaće. Fokus ekonomske politike je domaća privreda.”

²⁴ Tačka 18: „Postaviti temelje agrarne reforme: državnu zemlju obrađuju naši zemljoradnici uz ograničen posed. Vratiti sistem zadruge.”

²⁵ Primeri: Tačka 20: „Rešiti problem kredita u švajcarskim francima. Teret rasporediti između banaka i građana koji su uzimali kredit”; Tačka 10: „Raskinuti ugovor za Beograd na vodi. Raspisati javni konkurs za urbanističko rešenje za Savski amfiteatar.”

²⁶ <http://www.blic.rs/vesti/ekonomija/radulovic-u-baricu-nece-biti-zaposleno-1400-vec-770-radnika/vvmpy3k> (pristupljeno 5. juna 2016).

²⁷ Sličan stav postoji i u tački 11. Plana: „Staviti van snage štetne zakone: Zakon o poljoprivrednom zemljištu, Zakon o konverziji zemljišta, Zakon o ulaganjima.”

²⁸ <http://rs.n1info.com/a152892/Vesti/Radulovic-Ugovor-za-Zelezaru-ce-nas-mnogo-kostati.html> (pristupljeno 5. juna 2016).

²⁹ Isto.

U vezi s platama zaposlenih u javnom sektoru, DJB je zastupao stav da je njihovo smanjenje 2014. godine bilo protivno Ustavu Republike Srbije, te da ih treba vratiti na prethodni nivo.³⁰ U prostoru između ekonomske i socijalne politike, njihov program nudi rešenje za probleme radnog staža i plaćanja doprinosa u tački 12: „Povezati radni staž SVIM zaposlenima u firmama u restrukturiranju, privatizaciji i stečaju. Isplatiti zaostale zarade. Nije posao zaposlenih da naplaćuju doprinose. To je posao države. Staž se povezuje na nivou minimalca. Zaostale zarade takođe. Deo iznad minimalca se konvertuje u vlasništvo nad preduzećem.“

Generalni zaključak ekonomskog dela kampanje pokreta Dosta je bilo – Saša Radulović jeste da je u pitanju tržišni model privrede uz izvesnu meru državne intervencije. Uloga države ograničena je na zaštitu domaćih porodičnih preduzetnika, kao i rešavanje problema proisteklih iz ekonomskih politika prethodnih vlada, poput restrukturiranja preduzeća. Osnovni principi koje ističu jesu transparentnost s ciljem ukidanja partijskog zapošljavanja i oslobađanje preduzetnika visokih nameta. Gotovo svi navedeni problemi plasirani su s osvrtnom na partokratiju i neefikasnu birokratiju, što onemogućava razvoj privrede i samim tim stoji na putu zapošljavanju mladih, obrazovanih ljudi, ali i generalno građana Srbije. Činjenica da je DJB posvetio najveću pažnju upravo ekonomskom programu daje uvid u njihovo lociranje osnovnih ciljnih grupa, kao i probleme koje identifikuju kao ključne. Identitet i program su u velikoj meri izgradili na osnovu formulisanih rešenja koja nude za precizno definisane propuste aktuelne i prethodne vlade, čija bi primena otvorila prostor za izgradnju stabilnog ekonomskog sistema.

³⁰ Tačka 9. Plana: „Vratiti plate u javnom sektoru na nivo pre smanjenja krajem 2014. godine. Dug za otete plate, kao i za solidarni porez, pretvoriti u državne obveznice sa kamatom.“

DRŽAVA I POLITIČKI SISTEM

Deo kampanje DJB koji je posvećen političkom sistemu i državnim institucijama u najvećoj meri je fokusiran na koncept vladavine prava. Gotovo sve izjave, saopštenja i predlozi tiču se nezavisnosti institucija, poštovanja Ustava i zakona Republike Srbije i načela podele vlasti. Ni u ovoj oblasti nije izostalo insistiranje na principu transparentnosti kroz čiji okvir su predstavljani problemi poput dominacije izvršne vlasti nad sudskom i njenog zadiranja u rad institucija koje bi trebalo da budu nezavisne. U vezi s reformom izbornog sistema, konkretni predlozi postoje u Planu DJB, ali im nije posvećeno mnogo pažnje u medijskom prostoru. Čitavu oblast političkog sistema karakteriše pristup negativne kampanje DJB, uz nuđenje načelnih rešenja za probleme koje precizno identifikuju. U jednom od zvaničnih saopštenja izneto je da „samo u demokratskoj državi, sa slobodom govora, može da se izgradi jaka privreda i Srbija može postati mesto na kome se lepo i rado živi”.³¹ Shodno tome, DJB je nastojao da ukaže na propuste Vlade Aleksandra Vučića u samim osnovama uređenja društva koje dalje utiču na nedemokratskost i neefikasnost institucija.

Konkretna predlog iznet u Planu DJB odnosi se na izborni sistem i podrazumeva direktne izbore za gradonačelnike i predsednike opština, kao i izmenu finansiranja političkih stranaka.³² Stav DJB je da su se partije pretvorile u biroa za zapošljavanje i da postoji veliki deo njihovih prihoda u koje javnost nema uvid. Budući da se parlamentarne stranke delom finansiraju iz državnog budžeta, otvorene su mogućnosti za zloupotrebu javnih položaja i partokratiju, što dalje uzrokuje neefikasnost javnog sektora.³³ Da

³¹ http://www.rtv.rs/sr_lat/izbori-2016/republicki/dosta-je-bilo-glas-vucicu-glas-za-uvodjenje-diktature_706299.html (pristupljeno 8. juna 2016).

³² Tačka 3. Plana: „Doneti nove izborne zakone: direktni izbori za predsednike opština i gradonačelnike, veći cenzus za koalicije, ravnomerna teritorijalna zastupljenost, nov zakon o finansiranju političkih stranaka.”

³³ <http://www.politika.rs/sr/clanak/355412/Pogledi/Kako-se-finansira-DJB-a-kako-druge-stranke#!> (pristupljeno 8. juna 2016).

bi se distancirali od takvog ugleda stranaka, funkcioneri DJB su odlučili da svoj rad finansiraju isključivo od članarina i donacija, a pored toga uvedeno je i pravilo da se svi članovi lokalnih odbora DJB koji uđu u lokalne skupštine odriču dela naknade za političku funkciju u korist lokalnog odbora.³⁴ U okviru izbornog sistema, dodatno se zalažu i za ravnomernu teritorijalnu zastupljenost u Narodnoj skupštini, kao i za veći cenzus za koalicije koje se kandiduju na parlamentarnim izborima.

Finansiranje partija je samo jedan od elemenata partokratije koju je DJB okarakterisao kao ključni problem Srbije.³⁵ Smatraju da se, uz partijsko zapošljavanje, iza zatvorenih vrata odvijaju i drugi procesi koji su stvar političke prirode i za koje ne postoji pravna osnova. Pre svega, isticali su narušenu nezavisnost sudstva i policije. Nakon što je policija legitimisala čoveka koji je na mitingu SNS-a uzvikivao „gladni smo“,³⁶ DJB je osudio ovakvo ponašanje organa vlasti i upotrebu policijskih snaga. „Sve što vidimo ukazuje da će svaki glas dat Vučiću biti glas za uvođenje diktature, hapšenje i progon neistomišljenika i gaženje zakona. Vučić je policiju pretvorio u partijsku vojsku“, izjavio je Radulović.³⁷ Tokom izborne kampanje nije bilo mnogo reči o reformi vojske, osim komentara koji je Radulović dao za dnevni list *Danas*: „Vojska treba da bude profesionalna. Ne smeju se ljudi primoravati da idu u vojsku i nose oružje ili da idu u rat ako imaju suprotna uverenja. To je prisila. Država mora u svakom pogledu da bude profesionalan servis svojih građana, pa i u smislu garantovanja bezbednosti.“³⁸

³⁴ Isto

³⁵ <http://rs.n1info.com/a142290/Vesti/Radulovic-15-zaposlenih-su-partijski-kadrovi.html> (pristupljeno 11. marta 2016).

³⁶ <http://www.vesti.rs/Miting-srpske-napredne-stranke/Dobacivanja-na-mitingu-SNS-a-Gladni-smo-2.html> (pristupljeno 8. juna 2016).

³⁷ http://www.rtv.rs/sr_lat/izbori-2016/republicki/dosta-je-bilo-glas-vucicu-glas-za-uvodjenje-diktature_706299.html (pristupljeno 8. juna 2016).

³⁸ <http://www.vesti.rs/Penzija/Danas-pita-partije-Da-li-ste-za-eutanaziju-i-obavezni-vojni-rok.html> (pristupljeno 8. juna 2016).

Osim na rad policije i vojske, upućene su i kritike na račun nezavisnosti Pokrajinske izborne komisije i Upravnog suda u Novom Sadu tokom izbora u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini. Naime, PIK je inicijalno odbila listu DJB u Vojvodini uz obrazloženje da je nije predala grupa građana, kako propisi nalažu, već neovlašćeno lice, a zatim je odbacila prigovor na ovo rešenje.³⁹ DJB je odluku ocenio kao politički potez pa je, nakon najavljenog upućivanja žalbe Upravnom sudu, održan miran protest ispred zgrade PIK-a.⁴⁰ Zakonski rok za odgovor na žalbu iznosi 48 sati, a Upravni sud se nije oglasio u tom periodu.⁴¹ Žalba je konačno uvažena,⁴² ali je DJB čitav proces okarakterisao kao pokušaj opstruiranja opozicije od strane vladajuće DS koja u Vojvodini manipuliše institucijama u strahu od gubljenja vlasti.⁴³ Kao rešenje za ocenjeno narušavanje vladavine prava DJB predlaže otvaranje javnih diskusija o reformi nezavisnih institucija budući da su one kompleksne i ne mogu biti sprovedene u kratkom periodu.⁴⁴

Stavovi DJB o pitanjima državnih institucija i političkog sistema nisu bili primarni fokus izborne kampanje 2016. godine. Problemi koje su identifikovali plasirani su kroz okvire netransparentnosti, nedemokratske i zloupotrebe vlasti. Rešenja za koja se DJB zalaže kreću se u zoni otvaranja javnih diskusija i preispitivanja nadležnosti državnih organa. Konačno, kombinacija kritike Vlade Aleksandra Vučića i stranaka koje

³⁹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=04&dd=12&nav_category=11&nav_id=1119229 (pristupljeno 8. juna 2016).

⁴⁰ http://www.rtv.rs/sr_lat/izbori-2016/pokrajinski/aktivisti-djb-protestovali-ispred-pik_709901.html (pristupljeno 8. juna 2016).

⁴¹ http://www.rtv.rs/sr_lat/izbori-2016/pokrajinski/djb-sud-jos-nije-odgovorio-na-zalbu_709443.html (pristupljeno 8. juna 2016).

⁴² <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:601049-Upravni-sud-uvazio-zalbu-pokreta-Dosta-je-bilo> (pristupljeno 8. juna 2016).

⁴³ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html%3A600506-Dosta-je-bilo-o-odbacivanju-liste-u-Vojvodini-Pajtic-ev-strah-od-cenzusa> (pristupljeno 8. juna 2016).

⁴⁴ Tačka 13. Plana: „Otvoriti široku javnu raspravu o pravosuđu, obrazovanju i zdravlju. Ove reforme se ne mogu sprovesti za godinu dana. Ali je moguće otvoriti raspravu o njima i uvesti transparentnost u njihov rad.”

su na vlasti u AP Vojvodini i predloženih mera usmerena je na poštovanje i ostvarivanje načela vladavine prava.

SLOBODA, DEMOKRATIJA I CIVILNO DRUŠTVO

Koncept vladavine prava provlačen je kroz svaki segment kampanje DJB, tako da se može zaključiti da su sloboda i demokratija bile temelj njihovog izbornog programa iako su ekonomske teme stavljene u prvi plan. „Srbiji ne treba vođa, već sistem. Moraju da nas vode najbolji i da imamo transparentnost na svim nivoima“, sumirao je predsednik DJB Saša Radulović ono što njegov pokret nudi.⁴⁵ U vezi sa civilnim društvom DJB se zalagao za otvaranje javnih diskusija o pitanjima od javnog značaja, ali je to i najveći nivo preciznosti do kojeg su stigli u svojim rešenjima. Kao što je ranije pomenuto, DJB smatra da postoje suštinski problemi u našem društvu koji ne mogu biti rešeni u kratkom roku, pa se otvorene diskusije nameću kao prvi korak ka njihovom regulisanju.⁴⁶ U ovoj oblasti nije bilo konkretnih predloga javnih politika, što u određenoj meri karakteriše čitavu kampanju DJB-a – precizno lociranje problema i nuđenje okvirnih rešenja radi izgradnje demokratskog sistema zasnovanog na zaslugama. U pogledu slobode, najveća pažnja posvećena je cenzuri medija i otežanom komuniciranju opozicije sa širom javnošću. Činjenica da se DJB odlučio za negativnu kampanju uz načelne predloge ima smisla u kontekstu dominacije koalicije okupljene oko SNS-a i potrebe za distanciranjem od drugih opozicionih opcija.

Ključni problem koji je DJB identifikovao u sferi sloboda tiče se cenzure medija, zbog čega je najveći deo kampanje vođen

⁴⁵ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:595364-Radulovic-Dosta-je-bilo-od-ponedeljka-krece-u-prikupljanje-potpisa> (pristupljeno 9. juna 2016).

⁴⁶ Tačka 13. Plana: „Otvoriti široku javnu raspravu o pravosuđu, obrazovanju i zdravlju. Ove reforme se ne mogu sprovesti za godinu dana. Ali je moguće otvoriti raspravu o njima i uvesti transparentnost u njihov rad.“

preko društvenih mreža i interneta. Najveće kritike upućivane su na račun medija sa nacionalnom frekvencijom za koje smatraju da su pod strogom kontrolom vladajućeg SNS-a na čelu sa Aleksandrom Vučićem.⁴⁷ Kao što je navedeno u saopštenju, a prema istraživanju agencije Kipling, SNS je u toku jedne nedelje dobio 3.828 sekundi medijskog prostora naspram 28 dodeljenih DJB-u. Zanimljiv je i slučaj novinske agencije Tanjug, čije je gašenje bilo najavljeno za 31. oktobar 2015,⁴⁸ uz otpremnine zaposlenima, ali bez besplatnih akcija, što je uobičajena praksa za državne medije. DJB je u martu 2016. godine saopštio da Tanjug i dalje aktivno učestvuje u izornoj kampanji, i to kao „moćno medijsko oružje koje Vučić koristi za obračun sa neistomišljenicima, ali i za prenošenje lažnih uspeha Vlade“.⁴⁹ Ovom prilikom su podržali zahtev „60 organizacija civilnog društva Vladi Srbije da prestane da krši medijske zakone i zloupotrebljava ih radi političke propagande“.⁵⁰ Pored javnih diskusija i opštih poziva na poštovanje osnovnih demokratskih sloboda, DJB je u svoj plan uvrstio tačku koja se odnosi na slobodan politički pristup medijima.⁵¹ Još neki od primera cenzure koje su isticali jesu otkazivanje izložbe foto-kolektiva Kamerades⁵² i zabrana predavanja Saše Radulovića na susretu studenata Ekonomskog fakulteta.⁵³ Dodatno, Radulović je izjavio kako ne uspeva da se pojavi na televizijama s nacionalnom frekvencijom još od marta 2014. godine, kada je gostovao u emisiji „Utisak nedelje“ kod Olje

⁴⁷ <http://rs.n1info.com/a150889/Vesti/Vesti/Dosta-je-bilo-Televizije-na-nacionalnoj-frekvenciji-pod-okupacijom-Aleksandra-Vucica.html> (pristupljeno 9. juna 2016).

⁴⁸ <https://www.cenzolovka.rs/vesti/vucic-potpisao-gasenje-tanjuga/> (pristupljeno 9. juna 2016).

⁴⁹ <http://rs.n1info.com/a146668/Vesti/Vesti/Radulovic-Vucic-zloupotrebljava-Tanjug-u-kampanji.html> (pristupljeno 9. juna 2016).

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Tačka 4 Plana DJB: Nov zakon o medijima i slobodnom političkom pristupu medijima.

⁵² <http://dostajebilo.rs/cenzura-je-model-opstanka-vucica-na-vlasti/?lang=lat> (pristupljeno 9. juna 2016).

⁵³ <http://dostajebilo.rs/vlada-republike-srbije-zabranila-predavanje-sase-radulovica/?lang=lat> (pristupljeno 9. juna 2015).

Bećković.⁵⁴ U prethodnom poglavlju bilo je reči o slobodi govora, ali DJB ni u jednom od ova dva pitanja nije dosegao dalje od zalaganja za poštovanje demokratskih institucija. Međutim, izgleda da je konkretno lociranje problematičnih tačaka i poziv na njihovo rešavanje bilo dovoljno precizno da obezbedi podršku građana i omogućući DJB-u prelazak cenzusa, u šta su u pokretu bili uvereni od samog početka kampanje.⁵⁵

Nastojeći da ukažu na narušavanje nezavisnosti određenih institucija, slučaj Upravnog suda u Novom Sadu poslužio je kao primer organa koji, prema navodima DJB-a, ne funkcioniše transparentno i samostalno. Budući da je Upravni sud prekršio zakonski rok od 48 sati za oglašavanje po žalbi, pokret DJB je taj potez ocenio kao posledicu političkih pritisaka i opstruiranja opozicije na pokrajinskim izborima.⁵⁶

Negativan karakter kampanje DJB-a usmeren je prvenstveno na Srpsku naprednu stranku i Aleksandra Vučića. U intervjuu za *Politiku* Radulović je izjavio da je Vučić centar korupcije u Srbiji protiv koje će se DJB boriti kada dođe na vlast.⁵⁷ Gotovo svaki isticani problem u domenu demokratskih institucija i civilnog društva predstavljen je kao posledica lošeg delovanja aktuelne vlasti koja je, između ostalog, označena kao odgovorna i za blokiranje izbora članova Regulatornog tela za elektronske medije (REM),⁵⁸ kao i za medijsku hajku protiv

⁵⁴ <http://www.blic.rs/vesti/politika/radulovic-poslanike-biram-na-konkursu/7mpylpp> (pristupljeno 9. juna 2016).

⁵⁵ <http://www.politika.rs/scc/clanak/350629/Ne-interesuju-nas-cenzus-koalicije> (pristupljeno 9. juna 2016).

⁵⁶ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:600976-Dosta-je-bilo-Upravni-sud-krsi-zakon-neka-se-oglas-po-nasoj-zalbi> (pristupljeno 9. juna 2016).

⁵⁷ <http://www.politika.rs/scc/clanak/350629/Ne-interesuju-nas-cenzus-koalicije> (pristupljeno 9. juna 2016).

⁵⁸ <http://rs.n1info.com/a146668/Vesti/Vesti/Radulovic-Vucic-zloupotrebljava-Tanjug-u-kampanji.html> (pristupljeno 9. juna 2016).

nezavisnih novinarskih organizacija KRIK, BIRN i CINS.⁵⁹ Čitava oblast građanskih sloboda i participativnog civilnog društva predstavlja neizostavan deo koncepta vladavine prava koji je DJB aktivno promovisao i za čije se ostvarenje zalagao u svakom segmentu svoje kampanje i programa.

SOCIJALNI SISTEMI I POLITIKE

Četvrtina tačaka Plana DJB posvećena je upravo merama socijalne politike. Za razliku od prethodno analiziranih oblasti, socijalni sistem je sfera u kojoj DJB nudi konkretne predloge i jasno definisane pravce i mere delovanja. Činjenica da ove teme nisu bile u fokusu izjava i saopštenja javnosti ukazuje na to da socijalno ugrožene kategorije i penzioneri nisu bili osnovna ciljna grupa DJB-a. Međutim, detaljnija analiza njihove kampanje pokazuje da je većina politika koju predlažu usmerena upravo na reformu socijalnog sistema. U svim medijima koji su praćeni u okviru ovog istraživanja, samo dva objavljena intervjua na sajtu dnevnog lista *Danas* obuhvataju polje socijalne politike.⁶⁰

Socijalni (i ekonomski) model koji DJB promoviše može biti definisan kao socijalni liberalizam. S jedne strane, zalažu se za slobodno tržište uz minimalnu državnu intervenciju koja podrazumeva ulogu države u proizvodnji javnih dobara, sprečavanju monopola, regulisanju eksternalija i otklanjanju asimetrije informacija.⁶¹ Međutim, smatraju da tržišna privreda ne može samostalno da oporavi društvo bez pravedne socijalne politike

⁵⁹ Mreža za istraživanje kriminala i korupcije; Balkanska istraživačka novinarska mreža; Centar za istraživačko novinarstvo; primer medijskog napada na udruženja: <http://informer.rs/vesti/drustvo/40738/BIRN-CINS-i-KRIK-DOBILI-EVRA-Evo-kako-stranci-finansiraju-lazne-afere-u-Srbiji> (pristupljeno 9. juna 2016).

⁶⁰ Intervju sa predsednikom DJB Sašom Radulovićem (17. april 2016) i sa potpredsednikom Dušanom Pavlovićem (21. april 2016).

⁶¹ http://www.danas.rs/danasrs/dijalog/sistem_prilagoditi_domacim_privrednicima_.46.html?news_id=319414 (pristupljeno 12. juna 2016).

koja podrazumeva progresivno oporezivanje, a redistribucija u ovom obliku ima smisla jedino ukoliko se prvo ostvare ekonomski rast i razvoj.⁶² Centralna teza u ovoj oblasti jeste da je pravedno da pojedinci sa talentima i kvalitetima koje kapitalizuju na slobodnom tržištu pomažu u izdržavanju onih koji imaju biološke nedostatke (ili bilo koje druge za koje nisu zaslužni). Domaćinstva bez primanja uživala bi univerzalnu socijalnu zaštitu i socijalnu pomoć u iznosu koji zavisi od broja članova.⁶³ Dodatno, pozivajući se na prednosti slobodnog tržišta, zagovaraju i opšte smanjenje poreza i doprinosa.⁶⁴

Tokom kampanje nije bilo mnogo reči o reformi obrazovnog sistema osim već pomenutog otvaranja javnih rasprava koje bi, između ostalog, obuhvatale i zdravstvo.⁶⁵ Osim uključivanja javnosti u proces deliberacije, DJB predlaže i uvođenje univerzalnog zdravstvenog osiguranja za sve građane Srbije koje bi se finansiralo iz budžeta, kao i ukidanje overe zdravstvenih knjižica.⁶⁶ Konkretna stavka koju je Saša Radulović pomenuo u jednom intervjuu jeste vakcinisanje dece za koje se zalaže za razliku od mnogih koji se, prema njegovim navodima, protive tome zbog nepoverenja u sistem zdravstva u Srbiji.⁶⁷ Problem vakcinisanja predstavljen je kroz okvir neefikasnosti zdravstva, netransparentnosti javnih nabavki (lekova i drugih medicinskih sredstava), ali i u kontekstu slobode izbora.

⁶² Isto.

⁶³ Tačka 17. Plana: „Uvesti univerzalnu socijalnu zaštitu za sva domaćinstva bez primanja. Svako domaćinstvo bez primanja dobilo bi socijalnu pomoć od 15.000 dinara mesečno, plus 5.000 dinara po dodatnom članu domaćinstva, tako da bi tročlana domaćinstva primala 25.000 dinara mesečno, a četvoročlana 30.000 dinara. Ceo sistem socijalne zaštite koji imamo danas zamenio bi novi univerzalan sistem.“

⁶⁴ Tačka 16. Plana: „Smanjiti poreze i doprinose za trećinu u dva koraka. Uvesti progresivan sintetički porez. Prvi korak sa početnom stopom od 20% sprovesti odmah. Drugi korak oročiti rastom poreskih prihoda. Povećati minimalac da prati poresko rasterećenje.“

⁶⁵ Već navedena Tačka 13. Plana DJB

⁶⁶ Tačka 15. Plana: „Ukinuti overu zdravstvenih knjižica. Zdravstveno osiguranje za sve građane plaćeno iz budžeta.“

⁶⁷ http://www.danas.rs/danasrs/politika/sasa_radulovic_nikada_nisam_verovao_vucicu.56.html?news_id=319198 (pristupljeno 12. juna 2016).

U tekstu je bilo reči o penzionerima koji kao kategorija nisu bili osnovna meta kampanje. Osim toga, u Planu DJB-a navodi se da je poslednje smanjenje penzija bilo protivustavno, te da je potrebno „vratiti oteto“ posredstvom državnih obveznica sa kamatom.⁶⁸ DJB smatra da je reforma penzionog sistema neophodna, a najveća stavka reforme bila bi ukidanje penzionog fonda. Umesto dosadašnjeg sistema, predlažu uvođenje socijalnih penzija za sve građane Republike Srbije, a to je pravo koje bi stekli navršavanjem 65 godina života.⁶⁹

Socijalnoliberalni model koji je DJB zagovarao tokom kampanje konkretnije je definisan od drugih oblasti kojima se pokret bavio, ali nije bio glavna tema. Deo objašnjenja možda se krije u činjenici da bi liberalno orijentisani segment biračkog tela koji dele sa partijama poput LDP-a bio skeptičan prema stranci, odnosno pokretu koji nudi univerzalne socijalne penzije ili osiguranje. Budući da se DJB deklarise kao pokret centra, sasvim je logično da su u najvećoj meri naglašavali značaj vladavine prava i slobodnog tržišta, a tek u drugom planu predloge usmerene ka ostvarenju pravedne socijalne politike. S druge strane, socijalna kohezija i tržišna privreda nisu međusobno isključive za opciju centra političkog spektra, stoga je verovatnije da je u pitanju bila mogućnost dobijanja prostora u relevantnim medijima i oslanjanje na društvene mreže i internet kao sredstva širenja ideja i poruka.

ČEGA (DOSTA) NIJE BILO U KAMPANJI DJB?

Postoje određena pitanja koje se nisu našla među 20 tačaka Plana DJB-a i kojima je posvećeno malo ili nimalo pažnje to-

⁶⁸ Tačka 8. Plana: „Ukinuti protivustavno smanjenje penzija. Vratiti oteto. Dug prema penzionerima pretvoriti u državne obveznice sa kamatom. Vojnim penzionerima uskladiti penzije u skladu sa odlukom Ustavnog suda sa kamatom. Reforma penzionog sistema.“

⁶⁹ http://www.danas.rs/danasrs/dijalog/sistem_prilagoditi_domacim_privrednicima_.46.html?news_id=319414 (pristupljeno 12. juna 2016).

kom kampanje. Najznačajnija oblast u kojoj je izostalo zvanično opredeljenje jeste spoljna politika. U kontekstu evrointegracija, DJB je isticao važnost ugledanja na razvijene evropske demokratije u izgradnji institucija, ali ne nužno u smislu ulaska u Evropsku uniju. „Da bi Srbija imala jake demokratske institucije, nezavisno pravosuđe i jaku ekonomiju, potrebna je politička volja onih koji je vode, a ne lažno zaklanjanje iza navodnog procesa pridruživanja EU dok se na terenu ne događaju nikakve reforme. Sve što se sada događa na relaciji Beograd–Brisel ide samo u korist Aleksandru Vučiću i njegovoj propagandi i parcijalnim interesima EU. To nije u interesu građana Srbije kojima trebaju uslovi da mogu lepo da žive od svog posla, u uređenoj pravnoj državi, sa slobodnim medijima“ – naveo je Radulović u intervjuu za dnevni list *Danas*.⁷⁰ DJB je ocenio proces pridruživanja Srbije EU kao sredstvo manipulisanja građanima s ciljem distanciranja vladajućih partija od onih koje podržavaju saradnju s Rusijom.⁷¹ Radulović je izjavio i da je više puta upućivao kritike ambasadorima zapadnih zemalja zbog saradnje sa Aleksandrom Vučićem, koja vodi kršenju osnovnih načela demokratije, na šta nije dobio odgovor ili objašnjenje. Dodao je i da se izveštajima Evropske komisije relativizuje važnost reformisanja demokratskih institucija u Srbiji budući da građani izveštaje uglavnom ne čitaju, a prave reforme još nisu sprovedene.⁷² U vezi sa spoljnom politikom, DJB nije objavio nijedno saopštenje ili komentar koji se odnosi na status Kosova ili odnose Beograda i Prištine, što važi i za pitanje regionalne saradnje i odnosa sa susednim zemljama.

Politike identiteta (rodnog, nacionalnog, generacijskog ili profesionalnog) takođe nisu dospele u zvanični program – Plan DJB, niti su činile sadržaj poruka upućivanih javnosti. Jedino

⁷⁰ http://www.danas.rs/danasrs/politika/sasa_radulovic_nikada_nisam_verovao_vucicu.56.html?news_id=319198 (pristupljeno 16. juna 2016).

⁷¹ <http://www.kurir.rs/vesti/politika/sasa-radulovic-sns-se-raspada-sledecizbori-2017-godine-clanak-2205359> (pristupljeno 16. juna 2016).

⁷² <http://dostajebilo.rs/radulovic-ambasadori-zapadnih-zemalja-crvene-kad-ih-pitam-zasto-podrzavaju-vucica/?lang=lat> (pristupljeno 16. juna 2016).

saopštenje koje se dotaklo ove teme odnosilo se na to što je Demokratska stranka uskratila pravo glasa pripadnicima romske nacionalne manjine u Kikindi. Međutim, ni ovaj problem nije predstavljen kroz okvir diskriminacije manjina, već kao pokušaj opstruiranja opozicije na lokalnim izborima.⁷³ Poruka koju su ovom prilikom poslali jeste da će prava nacionalnih manjina, kada DJB dođe na vlast, biti garantovana i poštovana u skladu sa Ustavom i zakonima. Pitanje rodne ravnopravnosti pokriveno je činjenicom da se na republičkoj listi našlo 100 žena, ali pored toga nije bilo reči o statusu i pravima žena u bilo kojoj društvenoj sferi.

Osim navedenih oblasti, DJB se tokom izborne kampanje 2016. godine nije aktivno bavio pitanjima religije, LGBT+ populacije ili ekologije što je logično budući da to nisu bile centralne teme ovogodišnjih parlamentarnih izbora. Imajući u vidu poziciju DJB kao građanske opcije centra, ostaje da se pokaže koliko će se u budućnosti baviti sličnim problemima nakon ostvarenih uspeha na republičkim i lokalnim izborima.

ZAKLJUČAK

Opšta ocena celokupne kampanje pokreta Dosta je bilo na vanrednim parlamentarnim izborima 2016. godine jeste da je bila prilično uspešna s obzirom na ostvarene najavljene rezultate.⁷⁴ U periodu od dve godine, između izbora, oni su uspeli da podignu svoju popularnost, strateški plasiraju poruke ciljnim grupama, dopru do šire javnosti uglavnom posredstvom interneta i društvenih mreža i osvoje 16 poslaničkih mesta u Narodnoj skupštini. Najveći deo kampanje bio je fokusiran na ekonomiju: identifikovanje problema i nuđenje manje ili više

⁷³ <http://www.blic.rs/vesti/politika/dosta-je-bilo-ds-sprecava-rome-da-glasaju-za-nas/lwgbtrb> (pristupljeno 16. juna 2016).

⁷⁴ http://www.rtv.rs/sr_lat/izbori-2016/pokrajinski/dosta-je-bilo-samostalno-na-izbore_700039.html (pristupljeno 16. juna 2016).

konkretnih predloga za njihovo rešenje. Socijalne politike nisu dospele u prvi plan, ali je i pored toga socijalni program DJB precizno definisan i usmeren ka ostvarenju modela socijalnog liberalizma. Kada je reč o demokratskom uređenju države, zagovarali su primenu načela transparentnosti, supsidijarnosti, podele vlasti i nezavisnosti sudstva. Problem koji su identifikovali kao ključni faktor zastoja srpske privrede i demokratizacije bila je partokratija u javnom sektoru koja vodi neefikasnosti i netransparentnosti rada javnih preduzeća i državnih institucija. U svakoj od navedenih oblasti postojao je i negativan karakter kampanje budući da je identitet DJB u velikoj meri izgrađen na distanciranju od trenutne vlasti i vladajućeg SNS-a. S jedne strane, podrška birača koju uživaju donekle je zasnovana na njihovom opozicionom karakteru, ali je pitanje koliko je politika kategoričkog odbijanja saradnje sa SNS-om na svakom nivou vlasti održiva.

Jedna od zamerki koja može biti upućena DJB-u jeste činjenica da je najpoznatije lice pokreta i osoba koja je dala najveći broj izjava i intervjuova tokom kampanje predsednik Saša Radulović. Samo mali broj poruka koje su dospele do javnosti poslali su drugi akteri DJB-a, na osnovu čega se može dovesti u pitanje unutrašnja demokratskičnost pokreta. Rad u Parlamentu i u opštinskim skupštinama biće prilika za isticanje drugih članova i unošenje diverzifikacije u javnu sliku DJB-a.

Oblasti koje nisu bile prisutne u kampanji ukazuju na hijerarhiju problema i prioritete koje DJB identifikuje u Srbiji. S druge strane, činjenica da Kosovo nije pomenuto ni u jednom saopštenju može biti indikator nesigurnosti u ideološku strukturu njihovog biračkog tela, što je uzrok opreznosti prilikom slanja poruka javnosti. U svakom slučaju, ukoliko DJB teži osvajanju većine u Narodnoj skupštini na nekim od narednih parlamentarnih izbora, neminovno je bavljenje svim pitanjima koja su od značaja za dalji razvoj privrede, demokratskih institucija i položaja Srbije u međunarodnoj zajednici. Internet kampa-

nja, kritikovanje vlasti i ponuđena rešenja bili su dovoljni za prelazak cenzusa, ali se DJB trenutno nalazi pred izazovom koji zahteva angažovanje svih snaga i sistematsko suočavanje sa svakim aspektom političkog sistema, civilnog društva i državnog uređenja Srbije. Transformisanje pokreta u političku stranku i rad na unutrašnjoj demokratičnosti predstavljaju prve korake na putu ka implementiranju osmišljenih strategija koje će pokazati da li DJB poseduje stvarni potencijal za promene koje su zagovarali u kampanji.

Maja Bursać

PROGRAMSKA PLATFORMA LISTE ZA PRAVEDNU SRBIJU – DEMOKRATSKA STRANKA NA PARLAMENTARNIM IZBORIMA 2016. GODINE

Kao i na prethodne izbore 2014. godine, Demokratska stranka i Nova stranka su i na ove izbore izašle u koaliciji. Ova koalicija je ideološki relativno homogena, iako postoje i razlike u ekonomskoj politici – Demokratska stranka sebe smatra strankom socijaldemokratske orijentacije, koja promoviše vrednosti solidarnosti i socijalne zaštite. U zastupanju tih stavova vidljiv je uticaj evropskog socijalnog modela, modela trećeg puta i ideja države blagostanja (Stojiljković, 2014: 469); s druge strane, Nova stranka se zalaže za nešto liberalniju politiku, odnosno da „Vlada ne sme voditi politiku zaštite domaćih industrija, niti pružati direktnu pomoć odabranim preduzećima. Cene se moraju deregulisati, a državna i privatna preduzeća moraju samostalno kreirati cene u skladu sa zakonom ponude i tražnje, a ne političkim interesima. Vlada mora omogućiti slobodan protok roba, usluga i kapitala u svim sektorima privrede gde to danas nije slučaj. Ne smeju postojati ograničenja uvoza ili izvoza”.¹

¹ Program Nove stranke – Ekonomske reforme.

Bliskost stranaka nije zasnovana samo na ideološkoj sličnosti – predsjednik Nove stranke je Zoran Živković, nekadašnji lider Demokratske stranke i predsjednik Vlade Srbije nakon ubistva Zorana Đinđića.

Na prethodnim izborima 2014. godine, lista DS i Nove stranke nosila je naziv Sa Demokratskom strankom za demokratsku Srbiju i osvojila je 216.634 glasa (6,03%), odnosno 19 mandata.² Demokrate su na tim izborima, u odnosu na izbore 2012, izgubile skoro svakog drugog birača i dve trećine mandata. Razloge za neuspeh treba tražiti u lošim pokazateljima njihove vladavine (Jovanović, 2014: 30), ali i u podeli stranke, koja se desila nakon istupanja bivšeg predsjednika Borisa Tadića i formiranja Nove demokratske stranke (danas SDS) koja je na izborima 2014. godine u koaliciji sa LSV-om osvojila sličan broj glasova kao i koalicija oko DS-a – 5,7% i 18 mandata (jedan mandat manje od DS koalicije). Dva osvojena poslanička mesta pripala su predsjedniku i potpredsjedniku Nove stranke – Zoranu Živkoviću i Vladimiru Pavićeviću, koji su uprkos predizbornoj koaliciji u parlamentu funkcionisali kao nezavisni poslanici.

Na izbore za narodne poslanike 2016. godine Demokratska stranka izašla je zajedno sa Novom strankom, Zajedno za Srbiju, Demokratskim savezom Hrvata u Vojvodini, Zajedno za Šumadiju i Pokretom za negotinsku Krajinu. Naziv liste bio je Za pravednu Srbiju, a osvojila je 227.589 glasova (6,02%), odnosno 16 mandata.³ Specifičnost položaja DS-a na ovim izborima ogledala se i u tome što su demokrate, iako opozicija na republičkom nivou, u okviru kampanje za pokrajinske izbore, bile prinuđene da brane vlast vojvođanskog premijera i njihovog lidera Bojana Pajtića i da nastupaju i sa pozicije vlasti, što je olakšalo kritiku od strane drugih partija.

² Isto.

³ Isto.

Još jedna kontroverza vezana je za izbornu listu koalicije – na iznenađenje mnogih, Vladimir Pavićević, koji je u prethodnom skupštinskom sazivu bio najaktivniji poslanik, dobio je na izornoj listi tek 35. mesto, što je izazvalo negodovanje određenog dela javnosti.

DRŽAVA I POLITIČKI SISTEM

U kampanji DS-a bila je prisutna kritika vlasti zbog „instrumentalizacije svih državnih institucija u partijsku vojsku koja radi isključivo za Srpsku naprednu stranku, a ne za građane”.⁴ Funkcioneri Demokratske stranke su u javnim nastupima često isticali pitanje izbora i partijskog sistema, ali isključivo u kontekstu dnevnopolitičkih dešavanja, aludirajući na izborne i kampanjske nepravilnosti,⁵ ali takvi nastupi, po pravilu, nisu donosili nove predloge za reformu institucija.

Ipak, programi ovih stranaka iznose inovativne ideje koje se tiču reformi institucionalnog okvira. Tako, u programu Nove stranke navodi se: „Želimo da smanjimo broj stranaka u vladi tako što ćemo uvesti mešoviti izborni sistem umesto proporcionalnog. Dve trećine poslanika biralo bi se po većinskom izbornom sistemu, a jedna trećina po proporcionalnom. Dodatni institucionalni mehanizam kojim bi se u Skupštini Srbije smanjio broj stranaka – jeste uvođenje većeg cenzusa za koalicije. Zahtevamo uvođenje kancelarskog sistema vlade, u kome skupština bira premijera, a ne vladu. U takvom sistemu premijer je jedini odgovoran za odluke vlade. Tražimo posredan izbor predsednika Republike. To bi smanjilo političku atraktivnost predsedničke pozicije, pa bi se stranački lideri,

⁴<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2250683/DS%3A+%22Po%C5%A1ta+Srbije%22+odbija+da+%C5%A1alje+po%C5%A1tu+DS-a.html> (pristupljeno 19. marta 2016).

⁵ Time se detaljnije bavimo u poglavlju „Sloboda, demokratija i civilno društvo”.

umesto za poziciju predsednika, borili za poziciju premijera i u kampanji nudili političku platformu koju kao budući premijeri mogu da ispune.”⁶ U oblasti pravosuđa, programi obe stranke naglašavaju važnost obezbeđivanja nezavisnosti sudske vlasti, ali i olakšavanje pristupa sudovima za građane. Ipak, obe stranke su malo uradile na promociji tih stavova u kampanji.

EKONOMIJA, RAD, ZAPOŠLJAVANJE I SOCIJALNI DIJALOG

Centralni deo kampanje DS-a bila je kritika SNS-a zbog ekonomskih mera koje sprovode. Lošim ekonomskim potezima smatraju pre svega smanjenje plata i penzija, a zatim i smanjenje subvencija poljoprivrednicima. DS vidi ove mere kao posledicu nesposobnosti vlasti. Više puta je naglašeno i da su građanima prihodi smanjeni da bi se omogućilo povećanje plata funkcionerima SNS-a i ljudima bliskim ovoj stranci. Nepopularne vladine mere je najčešće pominjao Bojan Pajtić, koji kao glavnog krivca za loše stanje vidi premijera Aleksandra Vučića: „Četiri godine je uništavao sistem ove države, oduzimao zemlju od porodičnih gazdinstava, smanjivao plate i otimao penzije ljudima, davao resurse tajnim ugovorima i tajnim partnerima, pretio i vređao, ugrožavao domaća preduzeća nametima.”⁷ Kao predloge poboljšanja položaja poljoprivrednika DS, između ostalog, navodi određene povlastice za proizvodnju mleka: „Pomagaćemo sve koji nabavljaju opremu za proizvodnju mleka, ulagaćemo u kvalitet mleka, i nećemo dozvoliti monopolistima da diktiraju cenu tog osnovnog proizvoda.”⁸ Takođe, DS je najavila i pomoć vinarima i vinogradarima, najavljujući podršku od „60 odsto bespovrat-

⁶ Program Nove stranke – Reforme političkih institucija.

⁷ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2245997/Pajti%C4%87%3A+Kraj+Vu%C4%8Di%C4%87eve+lo%C5%A1e+monodrame.html> (pristupljeno 6. marta 2016).

⁸ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=24&nav_category=11&nav_id=1111588 (pristupljeno 24. marta 2016).

nih sredstava koje će vinogradari i vinari dobijati za zasade, opremu, podrumu i sve ono što je neophodno za razvoj te grane".⁹ U ovim predlozima pomoći vidljiva je socijaldemokratska orijentacija ove stranke i težnja ka državnoj intervenciji u obliku subvencija. I drugi funkcioneri ove stranke su kao osnovni uzrok lošeg stanja u zemlji navodili ekonomske poteze koje sprovodi vlada. Kritike ovih mera iznošene su na različite načine, a najčešće ukazivanjem na pogoršan životni standard građana. Takođe, vlast se našla pod udarom negativne kampanje i zbog objavljivanja naručenih istraživanja i kreiranja lažne slike o uspesima „spinovanjem mnogih ekonomskih podataka, među kojima su i broj nezaposlenih, nivo investicija, rast nacionalnog prihoda".¹⁰

Nova stranka se takođe posvetila kritici loših rezultata vlasti na polju ekonomije. Ova stranka zagovara ideju oporavka ekonomije Srbije zahvaljujući proizvodnji hrane za tržište Evropske unije. „Zašto ne proizvoditi čokoladu sa srpskom malinom ili srpskom višnjom?! To su berzanski proizvodi i to je budućnost Srbije",¹¹ rekao je lider Nove stranke Zoran Živković.

Često spominjan problem u ekonomskom delu kampanje DS-a bila je i kritika privatizacije PKB-a. Nosilac kritike bio je Balša Božović, koji je naglašavao nesposobnost vlasti prilikom privatizovanja ovog preduzeća. Božović je više puta izneo mišljenje da „aktuelna vlast u dogovoru s tajkunima obara cenu PKB-a", kao i da je ovo „samo jedna u nizu pljačkaških privatizacija gradonačelnika Beograda, Siniše Malog".¹²

⁹ <http://rs.n1info.com/a147181/Vesti/Pajtic-obecao-pomoc-vinarima-i-vinogradarima.html> (pristupljeno 29. marta 2016).

¹⁰ <http://www.dnevnik.rs/politika/ds-vlada-spinuje-ekonomske-podatke> (pristupljeno 11. marta 2016).

¹¹ <http://www.kurir.rs/vesti/politika/zivkovic-buducnost-vojvodine-i-srbije-je-u-proizvodnji-hrane-clanak-2219053> (pristupljeno 13. aprila 2016).

¹² <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2254310/Me%C4%91usobne+optu%C5%BEbe+DS-a+i+SNS-a+o+PKB-u.html> (pristupljeno 22. marta 2016).

Demokratska stranka je veliki deo predizborne kampanje posvetila kritici poteza vlade koji se odnose na prodaju državnog zemljišta i luka stranim investitorima. Ova kritika praćena je populističkom retorikom da je „zemlja porodična relikvija“, kao i da „pravi vojvođanski seljak nikad ne prodaje svoju zemlju, osim kada je u pravoj nevolji“.¹³ Smatrali su i da trenutno nije dobar momenat za prodaju zemljišta jer su cene veoma niske. Takođe, navodila se i ugroženost objekata i poslovnih prostora koji se nalaze pored zemljišta za prodaju. U protivljenju ove stranke prodaji PKB-a, državnog zemljišta i luke ogleda se bar formalno njihova orijentacija ka državnom vlasništvu i pozicioniranju levo od centra na socioekonomskoj skali.

Izbornu kampanju obeležile su i poplave u martu. Mada je DS, kao i većina ostalih partija, formalno obustavila kampanju, nije propustila mogućnost da kritikuje vlast zbog neulaganja u prevenciju poplava. Bojan Pajtić je obilazio poplavljenim područjima i naglašavao da su ona posledica neodgovornosti vlasti koja je nesposobna da razume da je „lakše i jeftinije ulagati u prevenciju šteta od poplava nego u njihovu sanaciju“.¹⁴ Takođe, navodio je da je „pokrajinska vlada u protekle dve godine investirala više od 300 miliona dinara u slabe tačke na savskim nasipima, gde je postojala opasnost od poplave, zbog čega danas nema bojazni da će izlivanje reka ugroziti teritoriju“.¹⁵

Demokratska stranka se bavila i problemom zapošljavanja mladih. Izrazila je zabrinutost zbog odlaska mladih iz Srbije u potrazi za poslom, te obećala: „Jedan od prvih zakona koji će DS doneti biće Zakon o zapošljavanju mladih.“¹⁶

¹³ <http://rs.n1info.com/a148338/Vesti/Vasin-Prodaja-Luke-Novi-Sad-katastrofalan-potez.html> (pristupljeno 2. aprila 2016).

¹⁴ <http://www.blic.rs/vesti/politika/pajtic-poplave-posledica-neodgovornosti-vlade-srbije/vfh3rsg> (pristupljeno 13. marta 2016).

¹⁵ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2244580/Pajti%C4%87+pozvao+Vladu+Srbije+da+ulo%C5%BEi+u+za%C5%A1titu+o+d+poplava.html> (pristupljeno 14. marta 2016).

¹⁶ <http://rs.n1info.com/a151223/Vesti/Bozovic-DS-ce-doneti-Zakon-o-zaposljavanju-mladih.html> (pristupljeno 12. aprila 2016).

Takođe, iznela je kritiku Beograda na vodi, posmatrajući ga kao „pljačkaški“ projekat, čija je ideja da „vrh Srpske napredne stranka zaradi na ovom projektu a Beograđani to da plate“.¹⁷

MEĐUNARODNI ODNOSI, REGIONALNA SARADNJA I EU INTEGRACIJE

U programu DS-a navedeno je da evropske integracije moraju biti spoljnopolitički prioritet Srbije i zbog toga ovaj proces treba ubrzati, a bilateralnu saradnju sa zemljama članicama EU kontinuirano unapređivati. Takođe, Demokratska stranka pruža podršku dijalogu između Beograda i Prištine i zalaže se za njegovo intenziviranje, kao i za zaštitu srpske baštine na Kosovu i Metohiji i odbranu ljudskih prava naših građana. Međususedski odnosi moraju biti prioritet, a odnose u regionu treba unapređivati ekonomskom, kulturnom i svakom drugom saradnjom.¹⁸

Međutim, u medijskoj kampanji DS se nije previše bavio spoljnom politikom. Kada se i doticao ove teme, koristio ju je u svrhe negativne kampanje protiv SNS-a. Kritikovana je nedoslednost politike SNS-a u međunarodnim odnosima. DS iznosi mišljenje da je to „lista za NATO i protiv NATO, za EU i protiv EU, za odbranu Kosova i za predaju Kosova, za levo i za desno, za socijalizam i za neoliberalizam, za Rusiju i protiv Rusije“.¹⁹

Slična situacija je i sa Novom strankom. U oblasti spoljne politike, program Nove obuhvata: punopravno članstvo u EU kao prioritet, unapređenje dobrosusedskih odnosa, produbljivanje saradnje s partnerima van evropskog okvira na bilateralnom

¹⁷ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2266778/Bo%C5%BEovi%C4%87%3A+Projektom+%22Beograd+na+vodi%22+SNS+prevario+gra%C4%91ane.html> (pristupljeno 1. aprila 2016).

¹⁸ Program Demokratske stranke – Spoljna politika i evropske integracije.

¹⁹ <http://rs.n1info.com/a145885/Vesti/DS-Vucic-zloupotrebio-tragediju-u-Varvarinu.html> (pristupljeno 24. marta 2016).

nivou, jačanje bezbednosne saradnje sa NATO, te punopravno članstvo u Svetskoj trgovinskoj organizaciji.²⁰

S obzirom na to da ova koalicija vidi evrointegracije kao nezaustavljiv proces, zaključujemo da su njeni stavovi modernistički i liberalni. Međutim, većina relevantnih stranaka, uz značajne izuzetke lista SRS-a i DSS–Dveri, prihvatila je neminovnost evropskih integracija. Takođe, zanimljivo je reći da je u prošlom skupštinskom sazivu, ceo Parlament bio proevropski orijentisan.

POLITIKE IDENTITETA

Demokratska stranka kao veliki problem našeg društva ističe odlazak mladih iz Srbije. Samim tim, posvećuju se popravljajući položaja studenata i omogućavanju zaposlenja primenom novog zakonodavstva. Takođe, iznose ideju „zapošljavanja mladih ljudi kroz beneficije za otvaranje novih radnih mesta u domaćim malim i srednjim preduzećima, i kroz privlačenje novih stranih investitora”.²¹ DS smatra da SNS onemogućava napredak mladim, talentovanim ljudima, veličajući kulturu rijaliti programa i falsifikovanih diploma. Naglašavaju i dobre rezultate pokrajinske vlade u sferi zapošljavanja mladih i kadrovskog ojačavanja Univerziteta u Novom Sadu.

Demokratska stranka se tradicionalno zalaže i za ravnopravnost polova. Naglašava da žene i dalje teže dolaze do posla i da su slabije plaćene od muškaraca. Izneli su stav i da žene sada žive lošije nego za vreme vlasti Demokratske stranke. Za lošiji položaj žena okrivili su politiku Aleksandra Vučića. Smatraju ga odgovornim za stvaranje atmosfere nasilja u društvu, zahvaljujući čemu žene postaju građani drugog reda i lakše

²⁰ Program Nove stranke – Spoljne politike.

²¹ <http://rs.n1info.com/a146395/Vesti/Pajtic-Stipendije-za-svu-talentovanu-decu.html> (pristupljeno 26.3.2016)

podložne nasilnicima. Pred kraj kampanje, podršku DS-u, potpisivanjem otvorenog pisma, dala je i predsednica Foruma žena Partije evropskih socijalista Zita Gurmai.²² Međutim, ova stranka nije iznela konkretne predloge na koji način i kojim konkretnim merama treba poboljšati položaj žena u društvu.

Tokom kampanje posebnu pažnju medija izazvalo je jedno pitanje o međunacionalnim odnosima. Naime, lider DS-a Bojan Pajtić je 23. marta, na tribini u banatskoj opštini Kovačica, pojedine Slovake nazvao četnicima, a njihov ulazak u drugu političku opciju – SNS, „perverznim potezom“. Ova izjava je shvaćena uvredljivo i naišla je na osude drugih političkih opcija i slovačke zajednice, te je donela nepredviđene neprilike DS-u, koji se inače predstavlja kao stranka multikulturalizma. Pajtić je, nakon nekoliko dana, izrazio žaljenje zbog izjave o Slovacima i podsetio na skladan život manjina u Vojvodini, koji je takav upravo zbog politike tolerancije koju zagovara DS. Predsednik pokrajinskog odbora DS-a Miroslav Vasin naglasio je da se jedino DS bavi pitanjem nacionalnih manjina iz nesebičnih razloga i van interesa kampanje, kao i da će „nastaviti izgradnju multietničkog društva, očuvanja višejezičnosti, pomagati proširivanje nadležnosti nacionalnih saveta, i promovisati zajednički život kao vrhunsku vojvođansku vrednost“.²³

Što se tiče Nove stranke, u medijskoj kampanji nisu previše bile zastupljene politike identiteta. Razlog verovatno treba tražiti u slabijoj medijskoj zastupljenosti u odnosu na DS, te posvećivanju temama koje više privlače birače. Ipak, prema programu Nove, ova stranka se zalaže za prevenciju nasilja, prava dece, žena, osoba sa invaliditetom, LGBT zajednice, pripadnika manjinskih nacionalnih zajednica, manjinskih verskih

²² <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2287328/pajtic-pokrajina-u-suboticu-ulozila-500-miliona-dinara.html> (pristupljeno 18. aprila 2016).

²³ <http://www.blic.rs/vesti/politika/vasin-nastavljamo-borbu-za-vojvodanske-vrednosti/evr8sdx> (pristupljeno 5. aprila 2016).

zajednica i izbeglih i raseljenih lica.²⁴ Dakle, obe stranke prema pitanjima ljudskih prava zauzimaju liberalan stav.

SOCIJALNI SISTEMI I POLITIKE

Najveći deo kampanje DS je posvetio položaju penzionera i kritici vlasti zbog smanjenja penzija. „Za vraćanje plata i penzija“ bio je i slogan DS-a u predizbornoj kampanji. Kao najčešće obećanje, lider DS-a navodio je da „glas za Demokratsku stranku znači glas za vraćanje penzija na nivo pre smanjenja i vraćanje svega onog što je oduzeto“.²⁵ Ova stranka argumentuje neophodnost povećanja penzija ugroženom egzistencijom penzionera od trenutka smanjenja penzija, kao i stavom da je trenutni nivo penzija poniženje dostojanstva građana. DS smatra da su penzije ustavom stečeno pravo, koje ne može da zavisi od stranke na vlasti, te je osudio i izjavu predsednika PUPS-a Milana Krkobabića, koji je naveo da penzioneri mogu da zaborave na penzije ukoliko na izborima ne pobjedi SNS. Demokrate su u toku kampanje potpisale i sporazum sa Ujedinjenim sindikatom penzionera. Pred kraj kampanje, DS je objavila i predizborni spot u kom se kao najveći problem iznosi smanjenje plata i penzija. Ideje u spotu predstavljaju, između ostalih, Mira Banjac i Branislav Lečić. Nova stranka je takođe najviše insistirala na potrebi vraćanja penzija na nivo pre smanjenja.

Demokratska stranka se bavila i obrazovanjem, te je Pajtić naveo ideje da se „deci vrate đачke užine, koje su im oduzete, kao i da se svakom učeniku obezbedi tablet, a svakoj školi bežični internet, a DS će se zalagati i da srednja škola bude obavezna“.²⁶ Takođe, posvetila se kritici SNS-a zbog

²⁴ Program Nove stranke – Zaštita ljudskih prava.

²⁵ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=25&nav_category=11&nav_id=1112123 (pristupljeno 25. marta 2016).

²⁶ <http://www.blic.rs/vesti/politika/pajtic-zivimo-u-drzavi-u-kojoj-premijerkreci-dacke-toalete/l9x3ef> (pristupljeno 21. marta 2016).

zapostavljanja obrazovanja i korišćenja ovog sektora u svrhu promocije u toku kampanje.

Demokratska stranka je kao problem iznela i zdravlje nacije. Ovom temom najviše se bavio Dušan Milisavljević koji je u toku kampanje potpisao i donorsku karticu. On je naveo da organe nije zaveštao zato što je kampanja, već zato što ima velike planove u oblasti zdravstva. Naime, Srbija je na dnu evropske lestvice po broju donora, te DS smatra da je neophodno unaprediti zakonodavstvo u ovoj oblasti. Takođe, zalažu se za reformu zdravstvene zaštite koja donekle odstupa od njihove proklamovane socijaldemokratske politike, tj. za „izjednačenje državnog i privatnog zdravstvenog sektora, kako bi građani za osiguranje koje mesečno plaćaju, mogli da idu kod lekara i u privatnom sektoru”.²⁷

SLOBODA, DEMOKRATIJA I CIVILNO DRUŠTVO

Kao i u drugim oblastima, tako i u ovoj oblasti tokom kampanje DS koristi većinu medijskog prostora kako bi kritikovala SNS. Kritike su usmerene na nedemokratičnost vlasti, koja se ispoljava uticanjem na politički dijalog, medije i celokupno društvo. Jedan od slogana DS-a – „Dostojanstvo ti niko ne može oduzeti”, upravo cilja na navodno ugrožena građanska prava i derogirane demokratske principe pod vladom SNS-a. Naročito je naglašen nejednak pristup medijima strankama opozicije. DS se, govoreći o medijima, povremeno bavi i položajem novinara. Tom prilikom, objavljuje i pismo Evropske komisije upućeno ovoj stranci, u kom je navedena „zabrinutost zbog pretnji i nasilja nad novinarima u Srbiji i ističe se važnost potpunog omogućavanja slobode govora”.²⁸ DS je zbog nejed-

²⁷ http://www.danas.rs/danasrs/ukratko/_ds_za_reformu_zdravstva.83.html?news_id=107366 (pristupljeno 12. aprila 2016).

²⁸ <http://rs.n1info.com/a151741/Vesti/DS-Evropska-komisija-zabrinuta-zbog-pretnji-novinarima-u-Srbiji.html> (pristupljeno 14. aprila 2016).

nakih medijskih uslova predao i žalbu REM-u, uz obrazloženje da je „SNS nesrazmerno zastupljena u elektronskim medijima u odnosu na druge stranke, pre svega opozicione“.²⁹

Krajem marta, dolazi do napada na funkcionere Demokratske stranke dok su razgovarali sa građanima na beogradskoj opštini Zvezdara. DS je strogo osudio napad, govoreći da je on posledica nefunkcionisanja pravne države, ali i ugnjetavanja DS-a na političkom planu, koji se preneo na ulice. Balša Božović napad smatra „logičnom posledicom političkog i medijskog progona u poslednje četiri godine“.³⁰ Dakle, odgovornom za napad smatraju Srpsku naprednu stranku iz dva razloga. Prvi je navedeno političko ugnjetavanje, a drugi je nesposobnost vlasti da izgradi atmosferu nenasilja i tolerancije. Bojan Pajtić je ovaj napad ocenio kao „pokušaj ubistva Nataše Vučković, Balše Božovića, Dragana Šutanovca i Ivana Stefanovića“.³¹

Demokratska stranka se bavila i neispunjenim obećanjima SNS-a, objašnjavajući da, osim izostanka dugo obećavanog ekonomskog napretka, i dalje nisu rešeni „helikopterska tragedija, poplave u Obrenovcu, kao ni incident premijerovog brata sa žandarmerijom“.³² Demokratska stranka je pred kraj kampanje uputila otvoreno pismo građanima, a potpisali su ga, između ostalih i: Ružica Đinđić, Aida Ćorović, Bane Trifunović, Branislav Lečić, Branka Prpa, Đorđe Balašević, Nađa Higl, Neda Arnerić, Nikola Kojo, Predrag Ejodus, Svetislav Basara, Slaviša Lekić i mnogi drugi: „Pozivamo vas da se suočimo

²⁹ <http://rs.n1info.com/a147113/Vesti/DS-podneo-zalbu-REM-u.html> (pristupljeno 29. marta 2016).

³⁰ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2259967/DS%3A+Funkcioneri+stranke+napadnuti+na+Zvezdari.html> (pristupljeno 27. marta 2016).

³¹ <http://rs.n1info.com/a146726/Vesti/Pajtic-o-napadu-na-funkcionere-DS-a.html> (pristupljeno 28. marta 2016).

³² <http://rs.n1info.com/a149782/Vesti/Pajtic-Vucic-laze.html> (pristupljeno 7. aprila 2016).

i suprotstavimo obmanama i lažima: lažnim investicijama, lažnim diplomama, lažnim stručnjacima, lažnim reformama.”³³

Puštanje balona na kojima su ispisana neispunjena obećanja vlasti jedna je od retkih zajedničkih predizbornih akcija Demokratske i Nove stranke. Kao neka od neispunjenih obećanja, Zoran Živković je naveo „radove na pruži Beograd–Budimpešta, izgradnju Beograda na vodi, smanjenje nezaposlenosti, preispitivanje spornih privatizacija, departizaciju javnih preduzeća, ubrzano izdavanje građevinskih dozvola i ukidanje TV preplate”.³⁴

Lider Nove stranke je često naglašavao problem kriminala i korupcije koji je na visokom nivou, kao i da je u borbi protiv tog kriminala potrebna akcija „Sablja 2016, kako bi se stvorila država u kojoj će vladati pravo i poštovanje institucija i u kojoj će sudovi suditi jednako za sve”.³⁵

Izborni proces pratilo je nekoliko situacija koje su probudile sumnju u regularnost izbora. Sud je overio rekordan broj potpisa za kandidaturu SNS-a – 15.000 potpisa overeno je za samo sat vremena. Zatim, građanima na Vračaru su na kućne adrese stizali pozivi za glasanje na ime osoba koje ne poznaju. Ove pojave nisu bile praćene adekvatnim reakcijama vlasti, niti su nadležni organi sproveli odgovarajuću istragu. Opisane situacije potpredsednica DS-a Gordana Čomić iskoristila je kao dobar osnov za kritiku funkcionisanja pravosuđa, naglašavajući da je „Demokratska stranka čuvar slobodnih izbora, kao i da neće dozvoliti da posle lažnih diploma, lažnih biografija, lažnih

³³ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2284407/otvoreno-pismo-ds-a-potpisale-javne-licnosti.html> (pristupljeno 15. aprila 2016).

³⁴ <http://rs.n1info.com/a151964/Vesti/Zivkovic-pustio-balone-sa-neispunjenim-Vucicevim-obecan> (pristupljeno 14. aprila 2016).

³⁵ <http://www.kurir.rs/vesti/politika/zivkovic-narod-da-izade-na-izbore-jer-odlucuje-o-svojoj-a-ne-sudbini-politicara-clanak-2207535> (pristupljeno 6. aprila 2016)

ugovora, sada uslede i lažna prebivališta na kojima su lažni birači da bi neko mogao da krađe izbore.”³⁶ Problem moguće izborne krađe u medijima je plasirao i lider Nova stranke Zoran Živković, promovišući ideju unapređenja demokratije glasanjem za DS i Novu.³⁷

ZAKLJUČAK

Opšti utisak je da se DS u svakoj oblasti posvetila kritici Srpske napredne stranke sa posebnim osvrtom na kritiku smanjenja plata i penzija, uz obećanje da će ih vratiti. Međutim, ova taktika nije urodila plodom, uzimajući u obzir izborni rezultat. Naime, koalicija je osvojila 6% glasova, odnosno 16 mandata i zadržala status parlamentarne stranke, ali je izgubila vlast u Vojvodini i u nekoliko centralnih beogradskih opština. Takođe, ulaskom još nekoliko opozicionih lista u Parlament, DS je izgubio epitet jedine opozicije vlasti SNS-a.

Ono što je bilo dobro u kampanji liste oko DS-a jeste da su ostali dosledni svom tradicionalnom ideološkom pozicioniranju na levom centru. Takođe, Nova stranka je predstavila program i ideje koje su saglasne sa osnovnim vrednostima koje podržava DS. U tom smislu, koalicija je logična, iako su ova dva aktera svoje kampanje vodili paralelno. Kao nedovoljno razrađen deo kampanje može se smatrati nedostatak konkretnih predloga i akcija kojima bi se predložene promene zaista i sprovele.

³⁶ <http://rs.n1info.com/a153507/Vesti/Vesti/DS-Krivicne-prijave-zbog-laznih-prebivalista.html> (pristupljeno 20. aprila 2016)

³⁷ <http://rs.n1info.com/a150030/Vesti/Vesti/Nova-stranka-na-Vracaru.html> (pristupljeno 8. aprila 2016).

Dušan Radovanović

PROGRAMSKA PLATFORMA LISTE DVERI – DSS – SANDA RAŠKOVIĆ IVIĆ – BOŠKO OBRADOVIĆ NA PARLAMENTARNIM IZBORIMA 2016. GODINE

Rezultat vanrednih parlamentarnih izbora održanih 24. aprila 2016, trećih u poslednje četiri godine, jesu stabilna većina koalicije okupljene oko Srpske napredne stranke, istina sa manje poslanika nego pre dve godine, i povratak stranaka sa desnog i krajnje desnog političkog spektra u Narodnu skupštinu. Posle dve godine pauze u skupštinske redove vratila se Demokratska stranka Srbije, sada u koaliciji sa Srpskim pokretom Dveri. Saradnja ovih stranaka može se pripisati spoznaji da je jedino zajedničkim snagama bilo moguće preći cenzus i olakšati sebi političko delovanje u narednom periodu, jer su stranke na prethodnim izborima sakupile nedovoljan broj glasova da bi prešle izborni prag.

Proces povratka u parlament nije prošao bez problema i ishod je prvog ozbiljnog i sistematičnog dovođenja u pitanje prebrojavanja glasova nakon 2000. godine – koalicija DSS–Dveri je nakon prebrojavanja glasačkih listića ostala ispod cenzusa za jedan glas. To je izazvalo revolt predstavnika stranaka, ali i lidera drugih opozicionih stranaka (DS, LDP, Dosta je bilo), koji su najavili podršku ovoj koaliciji na ponovljenim

republičkim izborima na određenom broju glasačkih mesta i pozvali glasače da glasaju za kolaciju DSS–Dveri. Nakon rezultata ponovljenih izbora sa ovih mesta bilo je jasno da će u Narodnoj skupštini sedeti i predstavnici ove koalicije, sa 190.530 glasova (5,04%), što pretvoreno u mandate iznosi 13 poslaničkih mesta.

Demokratska stranka Srbije nastala je 1992. godine odvajanjem jednog krila iz Demokratske stranke na čelu sa Vojislavom Koštunicom. Nakon 2000. godine DSS je predstavljala stožernu partiju vlasti da bi se nakon 2008. situacija promenila, a DSS-ov evroskepticizam, motivisan pre svega statusom Kosova, postao opterećenje za koalicioni potencijal ove stranke. Nakon izbora 2014. i gubljenja statusa parlamentarne stranke, DSS je napustio njene osnivač i predsednik Vojislav Koštunica.

S druge strane, Srpski pokret Dveri nastao je iz Srpskog sabora Dveri i svoju političku delatnost započinje 2011. godine. Saradnja ovih stranaka datira iz 2014, a oformljena je kao „jezgro patriotskog bloka“, koji je protivnik evropskih integracija i saradnje sa NATO alijansom. Uz to, u njihovim javnim nastupima dominira i sintagma „ekonomski patriotizam“ i podrška domaćim proizvođačima i preduzetnicima. U više navrata su sebe predstavljali kao jedinu pravu opoziciju vlasti okupljenoj oko Srpske napredne stranke i isticali da ne planiraju da stupe u postizbornu kolaciju s programski nekompatibilnim strankama.

Međutim, u nastojanju da ostvari što bolji rezultat, ova koalicije je u više navrata razmenjivala optužbe i s onim strankama koje pripadaju istom političkom spektru i koje se, makar nominalno, zalažu za iste ili slične ciljeve, te je u kampanji bilo nekoliko sukoba na relaciji Sanda Rašković Ivić – Vojislav Šešelji i Boško Obradović – Vladan Glišić i Miroslav Parović.

Kampanja koju su vodile DSS–Dveri, zbog nedostatka sredstava, nije mogla da računa na predstavljanje građanima TV spo-

tovima, te se stoga oslonila na tradicionalne oblike stranačkih aktivnosti, poput obilazaka opština, postavljanja šandova i dr., kao i na internet kampanju. Može se reći da je internet kampanja, koja se sastojala od kratkih i prijemčivih video-klipova i plaćenih oglasa na stranicama, predstavljala novinu koja je izmenila imidž ovih stranaka, pre svega zato što ove stranke u izvesnom smislu smatraju konzervativnim, te je bilo neočekivano videti da se biračima obraćaju preko društvenih mreža. Ta novina je delimično i posledica pravilnog razumevanja da sve veći broj građana koristi društvene mreže i da je kampanja preko interneta najjeftiniji način da se približi potencijalnim biračima. Pokazatelj njihove usmerenosti ka internet kampanji jeste i zvanični slogan koalicije – „Sreća“, što je trebalo da pokaže da „koalicija na ovim izborima jeste sreća za Srbiju”.¹ Slogan je često korišćen na društvenim mrežama kao heštag, što je bilo privlačno mladima.

Stiče se utisak da su tokom kampanje obe stranke, koristeći različit način obraćanja raznim društvenim grupama, pokušavale da obuhvate što veći deo biračkog tela. Stoga su jačali saradnju kako s grupama koje nastoje da se predstave kao naslednici pokreta i formacija koji su delovali za vreme Drugog svetskog rata, poput Ravnogorskog pokreta ili Srpskog liberalnog saveta, tako i sa grupama koje nastoje da se izbore za interese građana koje zastupaju, poput Efektive (koja okuplja građane koji imaju kredite kod banaka u švajcarskim francima) ili Samostalnog sindikata Telekomu Srbije. Osim toga, čini se da su se iz koalicije trudili da po regionima što ravnomernije raspodele mesta na izbornoj listi i da ne predstave previše kandidata iz Beograda (53) nauštrb kandidata iz drugih krajeva, iako su pojedini mediji imali primedbu da su južni delovi zemlje nedovoljno predstavljeni.

¹ <http://www.blic.rs/vesti/politika/dss-i-dveri-predali-izbornu-listu-rik/n79jsbq>

DRŽAVA I POLITIČKI SISTEM

U ovoj oblasti izdvaja se nekoliko tema koje su bile važne koaliciji DSS–Dveri i na kojima je ona insistirala. Pre svega, tu su pitanje Kosova i Metohije, obavezno služenja vojnog roka, potencijalna saradnja s drugim strankama nakon izbora i odnosi s vladajućom koalicijom okupljenom oko Srpske napredne stranke. Osim ovih, „velikih“ tema, postoji i niz drugih koje je koalicija samo usputno pominjala, čini se radi prikupljanja ponekog glasa.

Status Kosova i Metohije i položaj srpskih institucija na teritoriji pokrajine bila je tema kojoj se koalicija konstantno vraćala, često koristeći opšte izjave, ne navodeći detaljnije na koji način bi se odnosili prema ovom pitanju. Najpre, smatrali su da treba otpočeti prikupljanje potpisa za peticiju kojom se traži održavanje parlamentarnih i lokalnih izbora na Kosovu i Metohiji po važećem zakonu Republike Srbije, čime bi se pokazalo da srpski narod nije zaboravljen i da institucije i dalje postoje. Takođe, smatrali su da je neprihvatljivo da izbore sprovodi OEBS, jer to predstavlja dokaz da je reč o izborima za Srbe u dijaspori, a da se glasovi prebrojavaju u Republici Srbiji. Uz to, više puta je naglašeno da su Briselskim sporazumom Kosovo i Metohija „predati i prodati albanskim separatistima”,² te da je ovim omogućeno povlačenje stvarne granice između Kosova i ostatka Srbije. Podsećali su i na to da je sever KiM do Briselskog sporazuma bio gotovo u potpunosti integrisan u sistem Srbije, a od potpisivanja ovog sporazuma počinje postepeno raspuštanje srpskih institucija.

Pitanje života preostalih srpskih institucija na severu Kosova bila je tema kojom su nastojali da dokažu da se trenutna vlast odriče srpskih interesa na ovom delu teritorije. U tom smislu

² <http://rs.n1info.com/a150313/Vesti/DSS-Mislili-smo-da-je-Tadic-najgori-ali-ga-Vucic-prevazisao.html>

je navedeno da je na delu gašenje institucija poput pravosuđa, policije, lokalnih samouprava. Iz koalicije su se žestoko protivili navodnoj promeni statusa Univerziteta u Prištini, s privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, istakavši da je to još jedan korak ka integrisanju preostalih srpskih institucija u sistem takozvane republike Kosovo. Time bi svi fakulteti u pokrajini „izgubili status pravnog lica i nastavili da funkcionišu u okviru integrisanog univerziteta”.³ Međutim, u skoro svim izjavama predstavnika ovih stranaka primetno je da se najviše govori o severu Kosova i Metohije, dok je južni deo pokrajine donekle zanemaren.

Kada je u pitanju vojska, koalicija smatra da mora doći do korenite reforme koja bi započela od uvođenja obaveznog služenja vojnog roka i poboljšanja materijalnog statusa vojnih lica. Radi jačanja Vojske Srbije, Srpski pokret Dveri zagovara služenje roka u trajanju od šest meseci, gde bi prva tri meseca, koja bi predstavljala osnovnu obuku, bila obavezna, dok bi se ostatak služio dobrovoljno. Napominju da bi u ovom periodu „vojnicima bio priznat radni staž i primali bi odgovarajuću novčanu naknadu”.⁴ O načinima poboljšanja materijalnog statusa vojnih lica nije bilo govora u kampanji.

Koalicija DSS–Dveri je u više navrata pravila otklon od moguće saradnje s Demokratskom strankom i drugim strankama koje se zalažu za ulazak u Evropsku uniju, kao i s vladajućom koalicijom okupljenom oko Srpske napredne stranke. Moguće je da su procenili da bi im nagađanja o saradnji s programski dalekim strankama nudila rejtingu, pa su stoga izbore nastojali da predstave kao referendum kojim bi bilo odlučeno da li će Srbija nastaviti evropske integracije ili će se prikloniti želji patriotskog bloka. Uz to, često su se predstavljali kao žrtve

³ <http://rs.n1info.com/a146848/Vesti/Dveri-i-DSS-protiv-promene-statusa-Pristinskog-univerziteta.html>

⁴ <https://dveri.rs/predsednistvo/zoran-radojicic/zoran-radojicic-o-odbrani-i-bezbednosti-i-lazanskom>

„kampanje nasilja i laži“, kojoj je pribegao SNS, „ne libeći se da čini kriminalna dela“.⁵ Osim toga, iz koalicije su odluku SNS-a da usled poplava pauzira kampanju nazvali kampa-njom. U nekoliko navrata je zloupotrebljen imidž Dveri, kako bi se preko lažnih stranica plasirali materijali koje su navodno objavili predstavnici ovih stranaka. To je najpre učinjeno kada je na jednoj društvenoj mreži osvanula grupa „Unija žena Dveri“ koja je postavila video-snimak u kome je predstavljeno deset pravila kojih se moraju pridržavati žene u odnosima s muževima. Izdvaja se još jedan slučaj u kome se na jednom snimku pojavljuje teritorija Republike Srbije bez Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija, o čemu će biti reči u nastavku.

Od „usputnih“ tema u kojima se pominju stranke DSS i Dveri ističu se pitanje organizacije vlasti u Nišu, saradnja s lokalnim odborom Levice Srbije u Vranju, kao i zabrinutost zbog sve veće personalizacije politike na lokalnom nivou. Što se tiče prve teme, smatraju da je model organizacije lokalne vlasti u Nišu loš i da gradske opštine, zbog netransparentnog načina na koji se troši gradski budžet, „koštaju grad oko 500 miliona dinara godišnje, stoga će se zalagati za njihovo ukidanje“.⁶ Saradnja s lokalnim odborom Levice Srbije (koji je kasnije raspustila centrala stranke) uspostavljena je kao rezultat prepoznavanja sličnosti u programima lokalnih odbora ovih stranka i želi da, kako kažu, pokažu da je moguć „treći put“ između SNS-a i SPS-a. Predsednik Srpskog pokreta Dveri Boško Obradović jednom prilikom je kao problem istakao to što i na lokalnim izborima liste nose iste nazive kao i liste njihovih stranaka na nacionalnom nivou, uzevši kao primer liste Srpske napredne stranke.

⁵ http://www.rtv.rs/sr_ci/izbori-2016/republicki/raskovic-ivic-srbija-se-pre-tvara-u-koloniju_708621.html

⁶ <http://www.juznevesti.com/Politika/Dveri-i-DSS-koalicioni-partneri-i-u-Nisu.sr.html>

MEĐUNARODNI ODNOSI I REGIONALNA SARADNJA

S druge strane, DSS–Dveri, na polju međunarodnih odnosa, insistiraju na daljem jačanju veza s Ruskom Federacijom. Kao i ostale stranke desnog političkog spektra, i DSS–Dveri su se borile za naklonost Rusa i dokazivale da je saradnja s Rusijom u najboljem interesu građana Srbije jer „nam oni, za razliku od drugih, nikada nisu odmorili”.⁷ U tu svrhu je i potpisan sporazum između Jedinствене Rusije i Demokratske stranke Srbije, koji je jednom od tačaka predvideo „stvaranje jednog balkanskog saveza, neblokovski orijentisanog, u kome bi se nalazile Srbija, Crna Gora i Republika Srpska”,⁸ koji bi potvrdio vojnu neutralnost ovih zemalja. Kada je reč o vojnoj saradnji, smatraju da je potrebna izvesna uzajamnost, tačnije saradnja i sa ODKB-om, ako se već sarađuje s NATO alijansom, dok se kada je u pitanju ekonomska saradnja zalažu za što bolje iskorišćavanje Sporazuma o slobodnoj trgovini i osnivanje kancelarije za saradnju sa Rusijom. Na primedbu da bi ovaj sporazum mogao da znači mešanje Rusije u unutrašnje stvari Srbije, predsednica DSS-a Sanda Rašković Ivić odgovorila je: „Ja ne bih rekla da je to mešanje u unutrašnje stvari Srbije, pogotovo što je ovo potpisano između dve partije – DSS-a i Jedinствене Rusije. Jeste da je potpisao potpredsednik Dume gospodin Sergej Železnjak, jeste da on ima i visoku državnu funkciju i visoku funkciju u Jedinственој Rusiji, ali je to ipak sporazum sa strankom. Pravo mešanje bi bilo kada bi Rusija rekla da će podržavati referendum protiv ulaska Srbije u NATO i da će pomoći da se on organizuje.”⁹

Kada je reč o evroatlantskim integracijama koalicija je u više navrata iskazala svoje neodobravanje i mišljenje da sadašnja

⁷ <http://rs.n1info.com/a149547/Vesti/Dveri-Za-Srbiju-je-najbolje-da-se-okrene-Rusiji.html>

⁸ <http://www.politika.rs/scc/clanak/351959/Seselj-je-za-racun-vlasti-napadao-mog-oca-a-sada-mene>

⁹ Isto.

vlast polako uvodi Srbiju u NATO. Protivili su se sporazumu ratifikovanom 2016. godine, smatrajući da je to „natoizacija društva i stavljanje Srbije u NATO orbitu”,¹⁰ te da nikako ne smemo činiti „one zločine kroz NATO pakt koji je NATO činio nama”.¹¹ Osim toga, koalicija se protivi i pregovorima Srbije i EU, smatrajući da je taj proces pun ucena i ponižavajuć za Srbiju i pokušavajući da kampanju za parlamentarne izbore zaoštre, a same izbore prikažu kao referendum o članstvu u ove dve organizacije. Međutim, iz koalicije ističu da se ne protive saradnji s pojedinačnim zemljama članicama Evropske unije. Veoma je jasan stav ovih stranaka o Haškom tribunalu, za koji smatraju da je izrazito politički i antisrpski sud, koji nastoji da odgovornost za građanski rat na prostoru bivše Jugoslavije pripiše samo Srbima.

SOCIOEKONOMSKE TEME U KAMPANJI DSS–DVERI

U okviru socioekonomskih tema, koalicija DSS–Dveri je nastojala da sebe prikaže kao potpunu suprotnost vlasti i merama koje ona sprovodi u ekonomiji, a koje se odražavaju na čitavo društvo. Prikazivali su sebe kao zaštitnike penzionera, porodica zaduženih u švajcarskim francima, radnika nekada velikih privrednih sistema i drugih, nastojeći da preuzmu što više glasova od partija koje se prikazuju kao zastupnici interesa nekih od ovih društvenih grupa. Obećavali su drugačiji kurs u ekonomskoj politici, smanjenje starosne granice za penzije, veće ulaganje u poljoprivredu i prekid svih veza sa MMF-om.

Ekonomskim temama je dominirao koncept „ekonomskog patriotizma”, koji podrazumeva različite mere za oporavak srpske

¹⁰ <http://www.kurir.rs/vesti/politika/sanda-raskovic-ivic-dss-nije-protiv-eu-vec-smo-evroskeptici-clanak-2207177>

¹¹ <http://rs.n1info.com/a145784/Vesti/DSS-i-Dveri-SNS-ce-uvesti-sankcije-Rusiji-i-Srbiju-u-NATO.html>

ekonomije. U okviru mera kojima bi bio sproveden taj koncept ističu se podrška domaćim proizvođačima i domaćim malim i srednjim preduzećima, „povećanje agrarnog budžeta na minimalnih 5 odsto”,¹² zabrana prodaje zemlje strancima i drugo. Tim povodom, koalicija smatra da je politika davanja subvencija stranim kompanijama štetna i da, iako je „Vučić budžetom opredelio 300 miliona evra za investiranje u strane investitore, 10.000 evra po zaposlenom, gratis terene”,¹³ taj novac treba dati domaćim proizvođačima i seoskim domaćinstvima. U poljoprivredi se zalažu i za veće mešanje države u oblast agrara povećanjem subvencija poljoprivrednicima i za formiranje zadruga.

Da bi se ove mere sprovele potrebne su „slobodne ruke od međunarodnog uticaja, odnosno Međunarodnog monetarnog fonda”,¹⁴ koji se pojavljuje kao posrednik između EU i Srbije. Dakle, zalažu se za prekid svih odnosa sa ovom međunarodnom institucijom. Uz to, smatraju da je neprihvatljiva prodaja prirodnih resursa, monopolskih preduzeća poput Telekomu i Elektroprivrede Srbije. U tu svrhu su DSS–Dveri potpisale sporazum o saradnji sa Samostalnim sindikatom Telekomu Srbije, čime su zaokružile svoj nastup vezan za ovo preduzeće, koji je započeo protivljenjem prodaji i učestvovanjem u protestnoj šetnji. Iz koalicije smatraju da Telekom kao najjače srpsko preduzeće na Balkanu mora ostati u vlasništvu države.¹⁵ Osim toga, protive se i prodaji zemlje strancima i smatraju da ona mora ostati u rukama srpskih domaćina, dok strance treba obešteti ukoliko vrate zemlju ubrzo nakon upozorenja države. Uz to, izrazili su protivljenje privatizaciji kompanije PKB, istakavši pritom da su potencijali ove kompanije veliki i da je moguće da njeno poslovanje postane profitabilno, kao i da bi se njenom privatizacijom država odrekla 22.000 hektara zemljišta.

¹² <http://rs.n1info.com/a150979/Vesti/Pregled-danasnjih-predizbornih-aktivnosti.html>

¹³ <http://www.dss.rs/potrebna-je-veca-pomoc-selu/>

¹⁴ <http://www.dss.rs/izborni-uslovi-nikad-nisu-bili-gori/>

¹⁵ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2258975/Dveri+i+DSS+potpisali+sporazum+sa+sindikatom+Telekoma.html>

DSS–Dveri su sa Udruženjem bankarskih clijenata Efektiva potpisali deklaraciju kojom se obavezuju da će pomoći u rešavanju problema građana zaduženih u švajcarskim francima. Ovaj potez se može sagledati i iz ugla borbe protiv bankarskog lobija, na čemu posebno insistiraju Dveri i zalažu se za dodatno oporezivanje banaka, koje bi na taj način podnele teret krize zajedno s građanima i privredom. Kao rešenje ovog problema iz koalicije predlažu „donošenje zakona o zaštiti prezaduženih porodica, tako da niko neće smeti da im oduzima dom”,¹⁶ kojim bi se deo dugova otpisao, a deo reprogramirao za period kada porodice postanu platežno sposobne, kao i pretvaranje duga koje građani imaju u francima u dug u evrima, i to po kursu koji je važio na dan kad je uzet kredit.

U nizu mera kojima su iz koalicije nameravali da poboljšaju materijalni status penzionera, uočava se namera da sebe promovišu u političkog zaštitnika ovog brojnog biračkog tela, onih „koji su svoje najbolje godine života ugradili u obnovu zemlje i svoj radni vek proživeli vredno radeći”.¹⁷ U tom smislu se može shvatiti i žestoko oponiranje svim merama koje je donela Vlada u prethodne dve godine, a koje se direktno tiču penzionera. Tako, DSS–Dveri smatraju da je „smanjenje penzija bilo neustavno, da pare koje su otete treba vratiti u dogledno vreme”,¹⁸ kao i da penzije treba da prate troškove života. Uz to, zalažu se da se starosna granica za odlazak u penziju spusti na 60 godina za muškarce i 55 za žene. Kao obećanje biračima izdvojilo se insistiranje na formiranju skupštinskog anketnog odbora koji bi istražio ko je upropastio PIO fond, dok kao ključnu meru DSS–Dveri navode osnivanje kapitalnog penzionog fonda, u čiju bi imovinu bila uključena oduzeta imovina penzionog fonda i imovina rehabilitacionih centara

¹⁶ <http://rs.n1info.com/a151827/Vesti/DSS-i-Dveri-obekali-pomoc-Udruzenju-Efektiva.html>

¹⁷ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2268479/Dveri-DSS+kritikuju+izjavu+Krkobabi%C4%87a.html>

¹⁸ <http://www.blic.rs/vesti/politika/dss-dveri-penzije-vratiti-na-nivo-pre-smanjenja/nses68p>

i srpskih banja. Osim svega ovoga, DSS–Dveri su podržale protest Udruženja sindikata penzionera Srbije.

Kao veoma zanimljiva mera u borbi protiv niskog nataliteta u Srbiji javlja se formiranje ministarstva o porodici, koje bi pomoglo mladim parovima i porodicama sa više dece na taj način što će „svako novorođeno dete dobiti majčinski dodatak, a majke sa troje ili više dece će dobiti nacionalnu penziju”.¹⁹ U okviru pitanja vezanih za porodicu, ističe se protivljenje Dveri kažnjavanju roditelja koji odbiju obaveznu vakcinaciju svoje dece uz stav da je porodica osnova društva i da država ne treba da se meša u odluke roditelja, osim kada ta odluka utiče na dobrobit deteta.

Dakle, ono za šta se zalažu u koaliciji DSS–Dveri najbolje sumira izjava *pet za* i *pet protiv*, ili kako je u jednom intervjuu Boško Obradović, lider Dveri, izjavio: „Zalažemo se za ekonomski patriotizam, za politiku razvoja a ne politiku štednje. U najkraćem: imamo prava rešenja za nova radna mesta, zalažemo se za prevashodno ulaganje u domaću privredu a ne u strane investitore, za razvoj srpskog sela i poljoprivrede, razvoj prerađivačke industrije i industrije poljoprivrednih mašina, za zaštitu prezaduženih porodica, i na kraju, ili na samom početku, za pravnu i slobodnu Srbiju, sa Kosovom i Metohijom u njenom sastavu. Sve ovo ima za cilj da narodu vratimo državu koja mu je oteta u prethodnih 16 godina.”²⁰ *Pet protiv* bi, s druge strane, obuhvatilo protivljenje smanjenju plata i penzija, raskidanje veza sa MMF-om, prodaje nacionalnih resursa strancima, članstva u EU i NATO.

¹⁹ <http://www.dss.rs/borba-protiv-bele-kuge/>

²⁰ <http://www.kurir.rs/vesti/politika/obradovic-vreme-je-za-prave-ljude-i-novu-politiku-clanak-2222943>

POLITIKE IDENTITETA

Deo kampanje DSS–Dveri koji se tiče politika identiteta i položaja diskriminiranih grupa bio je prilično siromašan stoga što su se stranke o ovim pitanjima izjašnjavale koristeći se opštim pojmovima, a bez konkretnih obećanja. Kao grupe u nepovoljnom položaju koalicija vidi žensku populaciju i privremeno raseljena lica, dok je pitanje statusa gej populacije manje važno. Osim toga, kao bitan izdvaja se i stav DSS–Dveri da je neophodno obezbediti ravnopravan tretman stranaka u medijima.

U nekoliko navrata su pominjana prava žena i izbeglica, uz naglasak da se njihov položaj mora poboljšati. U vezi s pravima osoba ženskog pola spominjan je „program za poboljšanje opšteg zdravlja žena, ali i podršku njihovoj poslovnoj karijeri i materinstvu”,²¹ međutim, tu je bio kraj njihovim obećanjima. Slično je bilo i sa pitanjem položaja izbeglica, kada je u Nišu predsednica DSS-a istakla da je neprihvatljivo da privremeno raseljena lica plaćaju kiriju „za stanove koje su izgradile humanitarne organizacije”.²² S druge strane, položaj LGBT populacije je bilo pitanje od sekundarne važnosti. Pa ipak, DSS se isticao pomirljivim stavom da je homoseksualnost lična stvar svakog pojedinca, te da nemaju ništa protiv da gej osoba bude poslanik. Međutim, i DSS i Dveri su kao problem videle organizacije koje zastupaju interese LGBT populacije, a koje „u stvari brane svoje privilegije praveći od toga politiku i biznis”.²³ Takođe, obe stranke se protive gej brakovima i usvajanju dece gej parova, smatrajući to udarom na porodicu koja je stub našeg društva. Osim toga, u toku kampanje razvila se polemika između organizacije Parada ponosa Beograd i DSS-a, i to nakon izjave predsednice ove stranke Sande Rašković Ivić u kojoj navodi:

²¹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=26&nav_category=11&nav_id=1112424

²² <http://www.juznevesti.com/Politika/DSS-i-Dveri-Osvajamo-bar-8-odstoglasova.sr.html>

²³ <http://www.kurir.rs/vesti/politika/politicki-ring-vojislav-seselj-vs-sanda-raskovic-ivic-clanak-2184333>

„Ima mnogo važnijih stvari nego da li će gej populacija imati paradu ili ne... Lično, imam nekoliko jako dobrih prijatelja u gej populaciji i svi su Srbende. Zbog toga će glasati za mene. Oni prosto glasaju za DSS, kojoj nikad pitanje gej populacije nije bilo fokalno (ključno) pitanje.“²⁴ Naime, u toj organizaciji smatrali su da je ova izjava problematična jer se njom kao prihvatljive označavaju samo LGBT osobe koje su srpske nacionalnosti.

KOALICIJA I MEDIJI

Iz koalicije DSS–Dveri su u više navrata predlagali da se održi okrugli sto na kome bi se postigao dogovor o ravnopravnom medijskom tretmanu svih stranaka, naročito na javnom servisu. Međutim, održavanje okruglog stola i ravnopravan tretman stranaka pokazali su se neostvarivim, zbog čega su predstavnici koalicije optužili SNS da se „opredelila za medijski mrak i izbegavanje sučeljavanja sa opozicijom“,²⁵ te da nema ni TV duela predstavnika SNS-a s predstavnicima opozicionih stranaka ni na republičkom nivou, ni na nižim nivoima vlasti. Osim toga, lideri ovih stranaka su se često sukobljavali s pojedinim medijima (naročito s dnevnim listom *Informer* i TV stanicom Pink), a sukob je poprimio šire razmere kada je lider Dveri podneo krivičnu prijavu protiv Aleksandra Vučića, Dragana J. Vučićevića i Željka Mitrovića zbog, kako je naveo, sumnje „da su počinili krivična dela protiv intelektualne svojine i bezbednosti računarskih podataka“,²⁶ i to nakon što se na lažnom jutjub kanalu pojavio video-klip na kome je teritorija Srbije predstavljena bez Kosova i Metohije, a koji su *Informer* i Pink objavili u novinama i na TV programu.

²⁴ <http://www.informer.rs/vesti/izbori/62123/-Sokantna-politika-sefice-Sande-Raskovic-Ivic-GEJEVI-SRBENDE-VOLE-DVERI->

²⁵ <http://rs.n1info.com/a151499/Vesti/Dveri-Zasto-se-Aleksandar-Vucic-plasi-duela.html>

²⁶ <http://www.politika.rs/scc/clanak/352990/Dveri-tuze-Vucica-Vucicevica-i-Mitrovica>

ZAKLJUČAK

Podsetimo se da je pred prethodne parlamentarne izbore 2014. godine tadašnje rukovodstvo DSS-a odbilo predlog Dveri o zajedničkoj saradnji. Rezultat toga bilo je da obe stranke nisu prešle izborni prag. U vezi s rezultatima koje je ostvarila na vanrednim parlamentarnim izborima, treba reći da koalicija DSS–Dveri može biti zadovoljna budući da je uspela da se izbori za mesta u novom sazivu Narodne skupštine. Rezultat je slabiji od pompezno najavljenih 8%, a negde i dvocifrenog procenta, ali olakšava političko delovanje strankama koje su, u ne tako davnoj prošlosti, imale velikih unutrašnjih problema (DSS su napustili pojedini funkcioneri i odbori, a Dveri neki od poznatijih članova).

Od tema koje su dominirale kampanjom ističu se pitanja Koso-va, u vezi s kojim su iz DSS–Dveri optuživali SNS da čini sve što može da prizna njegovu nezavisnost, zatim kritike usmerene ka ekonomskoj politici vlade koju koalicija smatra pogrešnom i pitanja statusa grupa u teškom položaju (iz koalicije su kao takve označili žensku populaciju, privremeno raseljena lica i penzionere, dok je pitanje statusa LGBT populacije od sekundarne važnosti). Osim toga, isticalo se i odbijanje ulaska u koaliciju s programski i ideološki nekompatibilnim strankama, kao i negativan stav o evropskim integracijama Srbije.

Teme koje su u okviru kampanje koalicioni partneri malo ili nimalo pominjali odnose se na civilno društvo, transparentnost, vladavinu prava i građansku transparentnost, verovatno zbog njihove trenutne neatraktivnosti i procene da bi insistiranje na ovim temama donelo mali broj glasova. Uz to, kako se približavao dan izbora, poruke koje su iz koalicije DSS–Dveri slali nastojale su da stignu do što većeg broja ljudi, time što se u njima pominjalo sve više problema s kojima se suočava veći broj društvenih grupa (penzioneri, raseljena lica, zaposleni u javnom sektoru, zaduženi u „švajcarcima“) u odnosu na koje

su DSS–Dveri pokušale da se pozicioniraju kao zaštitnici. Zbog toga su poruke bivale nejasnije i postajalo je teže razlučiti šta iz koalicije tačno žele da kažu.

Za razliku od samostalnog nastupa svake od stranaka na vanrednim izborima 2014. godine, pokazalo se da je njihova saradnja bila plodonosna, te da su udruženi ostvarili bar deo rezultata kojem su se nadali. Stoga se može reći da će novi saziv Narodne skupštine na mnogo bolji način odražavati podelu o važnim pitanjima koje postoje u društvu nego što je to bio slučaj s prethodnim sazivom.

Marko Mečanin

PROGRAMSKA PLATFORMA LISTE BORIS TADIĆ, ČEDOMIR JOVANOVIĆ – SAVEZ ZA BOLJU SRBIJU – LSV, LDS, SDS NA PARLAMENTARNIM IZBORIMA 2016. GODINE

U ovom poglavlju analiziraju se nastup koalicije Savez za bolju Srbiju koju su činile Socijaldemokratska stranka (SDS), Liberalno demokratska partija (LDP) i Liga socijaldemokrata Vojvodine (LSV) i njihovi predlozi praktičnih politika u izbornoj kampanji na vanrednim parlamentarnim izborima 2016. godine.

Prvo, treba imati u vidu programsku i ideološku bliskost ovih partija. Sve tri stranke, načelno gledano, pripadaju građanskom, proevropskom bloku i zajedno su sarađivale u prethodnim izbornim ciklusima.¹ Drugo, u pitanju su stranke koje su na proteklim izborima bile neposredno iznad cenzusa² ili nisu ušle u Parlament,³ pa je njihovo udruživanje u koaliciju očekivan politički potez. Treće, ova koalicija nije predstavljala iznenađenje jer je tako nešto nagoveštavano mnogo ranije.

¹ SDS i LSV su na vanrednim parlamentarnim izborima 2014. nastupali zajedno i bili su plasirani kao poslednji ukoliko posmatramo stranke koje su ušle u Parlament.

² SDS (tada je imala naziv Nova demokratska stranka) i LSV zajedno sa još četiri stranke osvojile su 5,70% glasova.

³ LDP nije prešao cenzus.

Naime, nekoliko meseci pre raspisivanja izbora održana je tribina u Beogradu (u Domu omladine) na kojoj su učestvovali lideri sve tri pomenute stranke. Tada je i ozvaničen izborni savez dva od tri ključna aktera koalicije, LDP-a i SDS-a.⁴ Lider LDP-a Čedomir Jovanović izjavio je tom prilikom da je suština njihovog saveza sređivanje situacije u zemlji: „Ako želimo modernu Srbiju mi moramo u NATO. To je pitanje budućnosti naše dece, EU. To je izgradnja pravne države.”⁵ S obzirom na to da je Nenad Čanak bio akter te tribine, iako nije ozvaničio da će njegova stranka biti deo koalicije, tako nešto se moglo naslutiti prevashodno iz činjenice da je Liga socijaldemokrata Vojvodine i na prethodnim izborima 2014. nastupila zajedno sa Socijaldemokratskom strankom (SDS). Za razliku od republičkih izbora, na pokrajinskim izborima je LSV nastupila samostalno, što je važno istaći jer su se u značajnom delu kampanje bavili lokalnim i vođanskim temama.

Pun naziv izborne liste koju je predvodio ovaj trio, pod rednim brojem 7, bio je BORIS TADIĆ, ČEDOMIR JOVANOVIĆ – SAVEZ ZA BOLJU SRBIJU – Liberalno demokratska partija, Liga socijaldemokrata Vojvodine, Socijaldemokratska stranka. Osim ovih stranaka u sastavljanju liste su učestvovali Zeleni i Narodni pokret. U predstojećoj analizi predloga praktičnih politika posmatraćemo kako zajedničke, tako i individualne nastupe u medijima ovih stranaka, naročito situacije u kojima je ispoljena značajna razlika u odnosu na zajedničke stavove.

⁴ <http://www.blic.rs/vesti/politika/tadic-i-jovanovic-sds-i-ldp-ozvanicili-predizborni-savez-sa-ciljem-borbe-za-modernu/gc30mkg> (pristupljeno 19. juna 2016).

⁵ <http://www.blic.rs/vesti/politika/tadic-i-jovanovic-sds-i-ldp-ozvanicili-predizborni-savez-sa-ciljem-borbe-za-modernu/gc30mkg> (pristupljeno 10. novembra 2016).

DRŽAVA I POLITIČKI SISTEM

Još na početku izborne kampanje lider LSV-a Nenad Čanak razgraničio je razloge za samostalni nastup na pokrajinskom nivou, nasuprot potrebi za stvaranjem koalicije na republičkom nivou. Kako on vidi „leva, nadnacionalna, građanska, antinacionalistička opcija“, kao što je koalicija SDS–LDP–LSV sasvim je jedinstven proizvod u političkoj ponudi na ovim izborima.⁶ U uvodnom delu kampanje Boris Tadić i Čedomir Jovanović istakli su da su tokom svoje političke karijere oduvek bili za autonomiju Vojvodine i decentralizaciju. Tadić je naglasio da se za tako nešto i aktivno zalagao još kada je bio na vlasti. Kada je o zajedničkom nastupu o ovoj temi reč, u medijima smo mogli videti uglavnom zajedničko nastupanje Čedomira Jovanovića i Borisa Tadića. Istini za volju, nije ih bilo mnogo. U martovskom delu kampanje glavni problemski okviri unutar kojih je građana predizborna kampanja u odnosu na temu uređenja države i političkog sistema bili su: podređeni položaj Vojvodine, nametnuta rešenja iz Beograda i centralizacija političke vlasti. Iz ovoga proizilazi i rešenje koje koalicija nudi, a to je ustavna promena političkog sistema koja će ići u smeru veće decentralizacije i davanja šire autonomije Vojvodini. Na finansijskom planu, što je i široj javnosti poznato kao osnovni predmet sporenja između pokrajinske i republičke vlasti treba dati Vojvodini da i metaforično i bukvalno „žanje ono što je posejalo“.

U samostalnim nastupima LDP-a uočavamo težnju da se uspostavi sistem sa jasnim institucijama koje će se boriti protiv samovolje aktuelne vlasti.⁷ Zanimljiva izjava primećena je u nastupu visokog funkcionera LDP-a Dušana Mijića: „LDP je jedina stranka koja je pozicionirana u Beogradu, a koja se zalaže

⁶ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2244200/%C4%8Canak%3A+Koalicija+SDS-LDP-LSV+je+gra%C4%91anska+opcija.html> (pristupljeno 14. marta 2016).

⁷ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/Izbori+2016/2251019/Jovanovi%C4%87%3A+%C5%BDelimo+da+stavimo+ta%C4%8Dku+na+apsolutnu+vlast+naprednjaka.html> (pristupljeno 19. marta 2016).

za izvršnu, sudsku i zakonodavnu vlast u Vojvodini.”⁸ Važno je istaći i da su u kampanji insistirali na kritici oslobađajuće presude Vojislavu Šešelju.

Kada su u pitanju samostalni nastupi LSV-a, treba reći da su oni gotovo svaku šansu koristili za isticanje značaja decentralizovane Vojvodine u kojoj se prema stavovima LSV-a neće dovoditi u pitanje koliko ovoj pokrajini sleduje novca iz budžeta.⁹ Zanimljivo je da su i Nenad Čanak, ali i drugi istaknuti članovi LSV-a, u razgovorima s novinarima ne tako retko pominjali Slobodana Miloševića i „truli sistem” koji je nasleđen još iz tog perioda: „Država je konstruisana i podešena na ratnu državu iz vremena Slobodana Miloševića. Od toga se nije odustalo, nego su se ti mehanizmi samo usavršavali i evo do dana današnjeg se nije pristupilo njihovim reformama. A za to što se to nije dogodilo najodgovornija je DS” – rekao je Čanak ističući da je DS u jednom trenutku imala i nož i pogaču da sve to promeni i popravi, ali nije ništa uradila. Dodao je i da Liga traži samo jedno – da Vojvođani sami odlučuju o svojoj sudbini.¹⁰ Kada je reč o istaknutim članovima LSV-a, poput Bojana Kostreša, Marinike Tepić i dr., možemo uočiti njihovo češće pojavljivanje u medijima nego što je to slučaj s drugim istaknutim članovima njihovih koalicionih partnera (LDP-a i SDS-a).

EKONOMIJA, RAD, ZAPOŠLJAVANJE I SOCIJALNI DIJALOG

Analizirajući koalicione nastupe u oblasti ekonomije ne nalazimo mnogo konkretnih obećanja. Uočavamo kritiku aktuelne vlasti i isticanje krivice za loše ekonomsko stanje, optužbe za

⁸ <http://istina.ldp.rs/Vesti/19400/LDP-razume-Vojvodinu.shtml> (pristupljeno 3. aprila 2016).

⁹ <http://lsv.rs/vesti/canak:-hajde-da-ukinemo-7-i-da-sve-pare-ostanu-u-vojvodini-14223/> (pristupljeno 8. marta 2016).

¹⁰ Preuzeto sa <http://lsv.rs/vesti/doslo-je-vreme-da-lsv-napravi-pokrajinsku-vladu-14250/>

obmanjivanje građana kroz uveravanje da je životni standard u porastu i nekompetentnost.¹¹ Samostalni nastupi SDS-a u medijima obeleženi su verbalnim sukobljavanjima sa članovima SNS-a o tome ko je kriv za (loše) ekonomsko stanje u zemlji. Boris Tadić je u nekim izjavama bio izrazito oštar. Ipak, u nastupima nije bilo konkretnih obećanja, u prvi plan su isticani problemi, ali ne i putevi koji vode poboljšanju situacije. Jedno od retkih konkretnih rešenja bio je predlog Gorana Radosavljevića, potpredsednika SDS-a, da se porezi neće povećavati, a da će se budžet uvećati suzbijanjem sive ekonomije. S obzirom na to da je tokom kampanje bio u ranjivoj poziciji,¹² SDS je skoro svaki medijski nastup u vezi s ovim pitanjem profilisao na sledeći način – naglašavani su problemi poput uništavanja ekonomskog potencijala zemlje, postizanja najgorih ekonomskih rezultata u regionu i manipulisanja metodologijom kako bi pokazatelji na ekonomskom planu bili bolji. Kada su u pitanju konkretna obećanja, Boris Tadić je obećavao povratak na nivo investicija iz perioda njegovog predsedničkog mandata, kada je, prema njegovom mišljenju, bilo nesumnjivo više investicija. Takođe, predloženo je formiranje razvojne banke, koja bi uključivala i poslovne banke i davala povoljne kredite domaćim privrednicima i samim tim dovela do otvaranja novih radnih mesta.¹³ Boris Tadić je pitanje ekonomije vezao i za pitanje opšte (ne)slobode, ističući da se u takvim uslovima ne može očekivati priliv novih investicija.

Liga socijaldemokrata Vojvodine se u samostalnim nastupima bavila lokalnim, vojvođanskim temama, od zakupnine zemljišta do lošeg funkcionisanja komunalne službe. Zanimljiv je i njihov zahtev da lokalni poljoprivrednici imaju jednako pravo

¹¹ Jedan od primera: <http://www.sds-org.rs/sr/media-centar/sve-vesti/vesti/tadic-bolje-se-zivelo-u-nase-vreme/> (pristupljeno 31. marta 2016).

¹² S obzirom na to da je lider SDS-a Boris Tadić bio na čelu DS-a koja je bila u vladajućoj strukturi godinama i koga danas aktuelna vlast vidi kao glavnog krivca za loše ekonomsko stanje.

¹³ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=04&dd=17&nav_category=11&nav_id=1120993 (pristupljeno 17. aprila 2016).

na subvencije koje dobijaju stranci, kako bi kapital ostao u našoj zemlji.¹⁴ Dakle, često se mogao videti nastup LSV-a na lokalnim vojvođanskim elektronskim medijima povodom pitanja koja se tiču isključivo gradskih i pokrajinskih problema, o kojima su rado govorili. To je i očekivano s obzirom na istovremeno održavanje pokrajinskih i republičkih izbora.

Kada su u pitanju izdvojeni stavovi LDP-a po ovom pitanju, oni su još na početku istakli drugačiju viziju privredne reforme države. Između ostalog govorili su i o donošenju zakona o automatskom povraćaju PDV-a. Njegov cilj bi bio da kvalitetne i profitne privredne subjekte ne optereti nametima radi održanja trenutnog privrednog stanja. Kuriozitet je da je lider ove stranke Čedomir Jovanović obilazeći ruralne delove Srbije govorio i o potencijalnom zakonu o zadrugarstvu i reformi agrarnog budžeta. Takođe je zagovarao okretanje tržištima u regionu i zapadnom svetu.

MEĐUNARODNI ODNOSI, REGIONALNA SARADNJA I EU INTEGRACIJE

Pomenute stranke jesu programski bliske i imaju slične ili iste poglede o mnogim temama, ali se kada je u pitanju odnos sa NATO alijansom razlikuju. SDS je za blisku saradnju sa NATO, ali ne i za to da Srbija postane članica ove organizacije, dok su LDP i LSV za punopravno članstvo u ovoj multilateralu.

Proevropska i proreformska politika aktuelne vlasti je nešto što je izvorna politika LDP-a i to je njihov lider Jovanović često isticao u medijima. Uz to je dolazilo i naglašavanje nesposobnosti aktuelne vlasti da tu politiku sprovede. Ono što izdvaja LDP od ostatka koalicije, ali i drugih stranaka na političkoj

¹⁴ http://www.rtv.rs/sr_lat/izbori-2016/lokalni/lsv-isti-uslovi-za-domace-preduzetnike-i-paore-i-strance_703465.html (pristupljeno 29. marta 2016).

sceni, jeste odobravajući stav prema nezavisnosti Kosova. U LDP-u smatraju da bi se na taj način išlo u susret rešavanju problema, što je osnovni posao političara, kako je više puta u kampanji isticao Čedomir Jovanović.¹⁵ LDP je i značajno drugačiji od koalicionih partnera po pitanju odnosa s Rusijom i zalaže se za priključivanje sankcijama uvedenim Rusiji. Jovanović je isticao da je nemoguće da se geostrateški pozicioniramo u našem regionu, ukoliko smo okruženi zemljama članicama NATO i da bi u tom slučaju zalaganje za vojnu neutralnost bilo potpuno retrogradno i posledica lične koristi. Iako su u nastupima i na televiziji i u štampanim medijima predstavnici LDP-a kritikovali apsolutizam aktuelne vlasti, oni su podržavali i neke njene poteze. Dobar primer ovakvog delovanja je podrška potpisivanju Briselskog sporazuma, koju su iznele i neke druge opozicione stranke, poput DS-a.

Što se tiče LSV-a, kao pokušaj da se uvežu spoljnopolitička i ekonomska pitanje možemo tumačiti stav LSV-a po pitanju odnosa sa Rusijom. Njihov lider Nenad Čanak smatra da je to što je NIS u vlasništvu Rusije za nas „omča oko vrata“ i da nas na taj način Rusija drži u energetskej zavisnosti. Vredan je pažnje i ulazak LSV-a tokom kampanje u Evropski slobodni savez (EFA), evropsku grupaciju stranaka liberalne proevropske orijentacije, koje se zalažu za Evropu regiona (u smislu decentralizacije), kulturni identitet, prava nacionalnih zajednica itd. Prisustvom na ovom međunarodnom skupu stranaka slične političke orijentacije LSV je ojačao i utemeljio poziciju stranke koja se zalaže za veću decentralizaciju države.

Specifični stavovi po pitanju javnih politika iz okvira ekonomije i socijalnih politika nisu uočeni kod SDS-a i njihovih predstavnika.

¹⁵ <http://istina.idp.rs/Vesti/19351/Srbija-sve-manje-drzava-sve-vise-Vuciceva.shtml>

POLITIKE IDENTITETA, NACIONALNE POLITIKE I PRAVNO DISKRIMINISANE GRUPE

U retkim zajedničkim nastupima koalicionih partnera pokazano je razumevanje za rešavanje brojnih problema mladih, kao što su „odliv mozgova“, kupljene diplome i neadekvatna obučenost mladih da nakon završetka obrazovnog procesa pronađu posao. Iako smo u nastupima LSV-a mogli da očekujemo zalaganje za manjinske probleme, oni nisu posebno naglašavani. Češće su se pominjali lokalni obrazovni problemi, što nam ukazuje na okrenutost mlađim naraštajima pre nego problemima manjinskih zajednica.

Trn u oku socijaldemokrata bio je, kako su često govorili, „medijski mrak i prorežimska tabloidizacija“.¹⁶ Kao ni u drugim oblastima, tako ni u ovoj oblasti nije ponuđeno nijedno konkretno rešenje, već je samo isticano da su osnovni principi demokratskog uređenja narušeni.¹⁷ LDP se samostalno zalagao za ograđivanje srpskog naroda od ratnih zločina Karadžića, Mladića i Miloševića, uz poruku da ne bi trebalo izjednačavati srpski narod s oružanim formacijama.

U odnosu na pitanje krivice i odgovornosti za ratove devedesetih godina prošlog veka, ove stranke su na istim pozicijama, smatrajući da je neprihvatljivo da se ne zna krivac za nedaće koje su zadesile naš narod i susedne narode.

¹⁶ Opširnije u: <http://www.sds-org.rs/sr/media-centar/sve-vesti/vesti/medijski-mrak-vlasti-presao-granice-srbije/> (pristupljeno 21. aprila 2016).

¹⁷ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2274017/tadic-stanje-u-medijima-je-katastrofalno.html>, ili <http://www.politika.rs/sr/clanak/351535/Sigurno-necemo-uci-u-Vucicevu-vladu>

SLOBODA, DEMOKRATIJA, CIVILNO DRUŠTVO

Tema o kojoj je ova koalicija rado govorila u kampanji jeste ograničavanje slobode, pre svega u medijima, a samim tim narušavanje adekvatnog funkcionisanja demokratskih procesa, pa u određenoj meri i autonomije civilnog društva. Čini se da koalicioni trio nije propuštao da opšti utisak opozicionog dela javnosti valorizuje u isticanju smanjenih medijskih i opštedruštvenih sloboda. Permanentno isticanje da naše društvo sve više postaje društvo straha usled političkog ograničavanja slobode obeležilo je zajedničke nastupe koalicije SDS–LDP–LSV. Koalicija je insistirajući na ovom pitanju pokušala da ugrozi vladajuće stranke igrajući na njihovu slabu tačku, odnosno činjenicu da su u pitanju stranke „starog režima“ i stranke naslednice, te da u javnosti postoji opravdan strah od „povratka u devedesete“. S druge strane, možemo smatrati da je bilo i težnji da se čitava društveno-politička situacija predstavi lošijom nego što jeste.

U odnosu na ova pitanja, LDP smatra da je ključni problem koji ističu i adekvatno rešenje koje nude izgradnja institucija i funkcionalnog okvira našeg društva. Kako je isticao Čedomir Jovanović nakon nekadašnje borbe LDP-a za prava manjina,¹⁸ sada se treba boriti za prava većine, jer je „došlo vreme za paradu poniženih. Danas je prioritetni zadatak naše slobodarske partije borba protiv društva u kojem vladaju siromaštvo i nejednakost, jer ono rađa neslobodu, nasilje, nestabilnost“.¹⁹

Socijaldemokratska stranka ističe i moguće izborne manipulacije, ali ne i ozbiljne optužbe na račun vlasti ili moguću delegitimizaciju izbora kao njihov koalicioni partner. Naime, u istupanjima LSV-a kada je u pitanju ova tema pominjalo se i nasilno onemogućavanje predaje izborne liste na pokrajnin-

¹⁸ Ova stranka je prva stranka koja je učestvovala u Paradi ponosa.

¹⁹ Navedeno u intervjuu: <http://istina.ldp.rs/Vesti/19399/Srbija-mora-drugacije.shtml>,

skom nivou. Takođe LSV je učestvovao u organizaciji akcije „I ja sam paor“ usled problema u vezi sa uzurpacijom državnog zemljišta. Naposletku, LSV je prikazao da je profilisan kao stranka koja je „antifašistička, provojođanska, patriotska i nepromenljiva“, prema rečima njihovog lidera.²⁰

ZAKLJUČAK

Na osnovu pregleda predloga praktičnih politika u medijskim nastupima možemo reći da su u pitanju političke opcije koje nisu tako udaljene, odnosno koje imaju zajedničku platformu u vezi s najvažnijim pitanjima u Srbiji. Usudićemo se da kažemo da je čak i moguće da u narednom periodu dođe do još većeg približavanja njihovih stavova s obzirom na to da nije reč o suštinski različitim politikama. Uz bliskost politika ne treba zaboraviti ni njihovu zajedničku prošlost političkog delovanja kako u izbornim kampanjama, tako i u deljenju vlasti na svim nivoima.

Ipak, kao i u mnogim drugim slučajevima, u istoriji višestrančke Srbije, razlozi za nastajanje koalicije nisu samo programski već su i taktički. U ovom slučaju to je bio prelazak izbornog cenzusa. Iako su gotovo sva istraživanja pokazivala da je ova koalicija sasvim sigurno iznad cenzusa, izborni rezultati su bili drugačiji. Naime, prema zvaničnim podacima Republičke izborne komisije, lista ove koalicije, pod rednim brojem 7, osvojila je 189.564 glasa, odnosno 5,02% glasova birača.²¹ Dakle, po ostvarenom izbornom rezultatu oni su poslednje plasirana parlamentarna stranka sa osvojenih 13 poslaničkih mesta.

²⁰ Izjava Nenada Čanka: <http://lsv.rs/vesti/vojvodine-ce-biti-onoliko-koliko-bude-lsv-14335/>

²¹ http://www.rik.parlament.gov.rs/doc/izbori-2016/rezultati/1.%20Zbirni_rezultati.pdf

Đorđe Milosav

PROGRAMSKA PLATFORMA LISTE LEVICA SRBIJE NA PARLAMENTARNIM IZBORIMA 2016. GODINE

U ovom poglavlju analiziraćemo predizbornu kampanju pokreta Levica Srbije za vanredne parlamentarne izbore održane u aprilu 2016. godine. Poglavlje je strukturisano tako da ćemo na samom početku reći nešto više o nastanku pokreta i njegovim ključnim akterima, osnovnim idejama i ideološkom pozicioniranju u okviru partijskog sistema Srbije. Potom ćemo, uzimajući u obzir prikupljeni materijal, izneti analizu predizborne kampanje pokreta, i to razmatranjem šest odabranih oblasti koje su određene teorijskim okvirom ovog zbornika. Na kraju, reći ćemo nešto više o rezultatima i potencijalnim posledicama kampanje i uopšte uticaja Levice Srbije na politički život u Srbiji. Takođe, treba napomenuti da ćemo u tekstu takođe izneti pojedine i prema našem mišljenju važne elemente šireg društveno-političkog konteksta radi boljeg razumevanja toka predizborne kampanje ovog pokreta, a indirektno i atmosfere predizborne kampanje uopšte.

ISTORIJAT POKRETA

Pokret Levica Srbije (LS) nastao je početkom decembra 2015. godine. Njegov osnivač je bivši član i potpredsednik Demokratske stranke (DS) Borislav (Borko) Stefanović.¹ Stefanović je za vreme svoje političke karijere pre osnivanja pokreta obavljao mnoge funkcije, od kojih, između ostalog, funkciju šefa kabineta kod ministra spoljnih poslova i funkciju narodnog poslanika u Skupštini Republike Srbije u sazivima iz 2012. i 2014. godine. Ove funkcije obavljao je kao član Demokratske stranke, s tim da je funkciju narodnog poslanika neko vreme obavljao i nakon što je izašao iz DS-a.

Pre nego što je pokret formiran Stefanović je, u saradnji s profesorom Jovom Bakićem, pisao novi program za Demokratsku stranku. On je ovaj program ocenio kao „drastično drugačiji i koji menja identitet i ideologiju DS-a i njeno vrednosno usmerenje”.² Za vreme pisanja programa u medijima se spekulisalo da Stefanović ima nameru da od DS-a stvori „srpsku Sirizu” i da na taj način pokuša da prati trend stvaranja novih levo orijentisanih političkih partija u Evropi.³ Međutim, predsednik DS-a Bojan Pajtić smatrao je da DS treba da ostane stranka socijaldemokratske orijentacije i da se ovo usmerenje ne može menjati.⁴

¹ Tokom predizborne kampanje Borislav Stefanović je promenio ime u Borko Stefanović kako bi se, prema njegovim rečima, izbegli mogući problemi u vezi s predajom potpisa i proglašenjem izborne liste od strane Republičke izborne komisije. Naime, pun naziv pokreta od osnivanja je Pokret Levica Srbije – Borko Stefanović (prema podacima sa sajta Agencije za privredne registre), što je moglo da predstavlja neku vrstu administrativnog problema prilikom proglašenja izborne liste jer je Borko Stefanović pravno gledano – Borislav Stefanović.

² <http://www.blic.rs/vesti/politika/borko-cepa-ds/ttp4k90> (pristupljeno 7. jula 2016).

³ <http://www.kurir.rs/vesti/politika/raspad-srpske-sirize-bakic-borko-zeli-uspeh-preko-noci-clanak-2091865> (pristupljeno 7. jula 2016).

⁴ <http://www.naslovi.net/2015-01-27/alo/ds-ni-je-srpska-siriza/13199299> (pristupljeno 7. jula 2016).

Tako je unutarstranačko neslaganje po ovom pitanju, ali pretpostavlja se i po mnogim drugim pitanjima bilo uzrok Stefanovićevog napuštanja DS-a i postepenog stvaranja pokreta Levice Srbije. Period stvaranja pokreta obeležila su i dva ključna događaja. Prvi je odluka profesora Bakića da više ne sarađuje sa Stefanovićem, i to pre svega zato što Stefanović, prema Bakićevom mišljenju, „žuri i želi uspeh preko noći”.⁵ Drugo, veoma je važno napomenuti da Stefanović nije dobio podršku levo orijentisanih aktivističkih, omladinskih i studentskih organizacija koje su, iako i same između sebe podeljene, na jednom od sastanaka rešile da ne pruže podršku Levici Srbije.⁶ Dakle, moglo bi se reći da već na samom početku LS kao nova, levo orijentisana politička opcija nije dobila podršku postojećih i relativno poznatih organizacija leve orijentacije, što je sasvim izvesno doprinelo smanjenju značaja i legitimnosti LS u široj javnosti.

Ipak, na osnovu prikupljenog materijala možemo utvrditi da je LS, barem načelno, pokret koji ima levu ideološku orijentaciju. Načela pokreta izneta su u nekoliko političkih dokumenata koji su dostupni na njihovom sajtu. Na ovom mestu navešćemo, prema našem mišljenju, ključna načela pokreta navedena u dokumentima pod nazivima Manifest Levice Srbije i „Srbija posle Vučića”.⁷ Ostala načela za koja se ovaj pokret zalaže iznećemo kasnije po prethodno pomenutim oblastima.

Manifest Levice Srbije napisan je specifičnim, gotovo pompeznim stilom kojim se, pretpostavljamo, želela naglasiti razlika i „zaista” leva orijentacija pokreta u odnosu na druge političke stranke koje naginju ka levo orijentisanoj ideologiji. Tako, na samom početku Manifesta piše da je „Srbija u dubokoj

⁵ Videti fusnotu 3.

⁶ Sastanak se može pogledati na sledećem linku: <https://www.youtube.com/watch?v=4gaAqqGZIYs> (pristupljeno 7. jula 2016).

⁷ Program pokreta Levice Srbije, koji nije obrađen u ovom tekstu, može se naći na sledećem linku: http://levicasrbije.rs/program/#.V2l2z_l97IU (pristupljeno 21. juna 2016).

bedi, nezaposlenosti i siromaštvu i zemlja je izražene socijalne nejednakosti".⁸ U Manifestu se, takođe u negativnom kontekstu, pominju i mešetari, lažni proroci i kapitalistički pripravnici, kao i oligarsi, bankari, korumpirani političari i bogataška klika. Prema istom dokumentu pokret se zalaže i bori za „sve nepriviligovane u Srbiji“, diskriminisanе društvene grupe, siromašne i mnoge druge.⁹ Njihovo zalaganje definisano je u okvirima borbe protiv „favorizovanja privatizacije i tržišta kao merila svih vrednosti“ kao i „neoliberalne brutalnosti kapitalizma i gramzivosti oligarhije“. ¹⁰ Osim navedenog, u dokumentu se ističu i klasične levo orijentisane politike kao što su veća državna davanja, očuvanje javnih preduzeća i zaustavljanje njihove dalje privatizacije, progresivno oporezivanje itd. Treba napomenuti da se LS trudila i da ukaže na svoju različitost u odnosu na druge stranke leve orijentacije. Tako je, na primer, Stefanović na predizbornom mitingu u Nišu izjavio da su ljudi iz SPS-a, PS-a i PUPS-a „lažni levičari“ jer su „[...] te stranke glasale za smanjenje plata i penzija...“¹¹ Ovakve i slične izjave Stefanovića mogu nam do određene mere pomoći da bolje shvatimo odnose između političkih aktera koji pretenduju da budu na levoj strani ideološkog spektra. Kao što je već napomenuto, ovim pitanjima detaljnije ćemo se baviti u drugom delu teksta.

Ipak, na ovom mestu je važno istaći i neke specifičnosti ovog pokreta koje se direktno tiču šireg političkog konteksta u Srbiji. Naime, ovaj pokret svoju levu orijentaciju definiše i kroz borbu protiv trenutne političke stranke na vlasti. Možemo tvrditi da je LS koristila delovanje Srpske napredne stranke (kao i njenih koalicionih partnera) kako bi istakla svoju levu orijentaciju, i to u najmanje dva vida. Prvi vid je definisanje pomenutih stranaka kao stranaka koje podržavaju i promovišu „neoliberalni kapita-

⁸ <http://levicasrbije.rs/manifest/> (pristupljeno 7. jula 2016).

⁹ Isto.

¹⁰ Isto.

¹¹ <http://www.blic.rs/vesti/politika/borko-stefanovic-vraticemo-gradanima-novac-koji-su-im-oteli-tajkuni/q0j89mn> (pristupljeno 9. aprila 2016).

lizam" svojom politikom štednje, smanjenjem plata i penzija, novim Zakonom o radu, kao i za radnike nepovoljnim ugovorima sa stranim investitorima.¹² S druge strane, svoju levu orijentaciju LS definiše isticanjem sopstvene političke „čistoće“ i političke odgovornosti nasuprot trenutnim partijama na vlasti koje ove kvalitete, prema mišljenju pokreta, nemaju. S tim ciljem pokret se, između ostalog, zalaže da se dela kao što su partijsko zapošljavanje i politički pritisak na medije u novom zakonu definišu kao krivična dela koja treba najstrože kazniti.¹³ Svoju „čistotu“ pokret je želeo da očuva i istakne i tako što se Manifestom obavezao da „nikada, ni na kom nivou vlasti neće praviti dogovor ili koaliciju sa SNS-om ili A. Vučićem“.¹⁴ Ovakav stav pokreta prema vladajućoj stranci još jasnije se može videti u dokumentu „Srbija posle Vučića“. U dvadeset i jednoj tački tog dokumenta sumiraju se program i načela pokreta na sažet i koncizan način. Analizom svih tačaka može se uvideti da se Levica Srbije zaista može definisati kao pokret leve ili barem socijaldemokratske orijentacije. Osim toga, treba napomenuti da se ni u jednoj tački eksplicitno ne spominje Srpska napredna stranka, ali da je samim nazivom dokumenta jasno da su levičarske vrednosti pokreta ostvarive isključivo „posle Vučića“, čime se indirektno Srpska napredna stranka definiše kao stranka „neoliberalne“ kapitalističke desnice.

LEVICA SRBIJE NA PARLAMENTARNIM IZBORIMA 2016. GODINE

Levica Srbije je na parlamentarnim izborima 2016. godine nastupala u koaliciji sa Pokretom za preokret Janka Veselinovića, Novim udruženjem penzionera Srbije i Socijaldemokratskom unijom, a izborna lista se zvala Borko Stefanović – Srbija za sve nas. Krajnji rezultat parlamentarnih izbora 2016. ostavio

¹² Videti fusnotu 8.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto.

je Levicu Srbije ispod cenzusa sa 0,94% glasova birača koji su izašli na izbore ili nešto manje od 36.000 glasova.¹⁵

U toku faze prikupljanja podataka (medijskog sadržaja) u okviru ovog istraživanja članovi koalicije oko Levice Srbije spominjali su se u gotovo zanemarljivom broju. Ovo je ključan razlog zbog kojeg ćemo ih i mi u ovom tekstu izostaviti. Štaviše, izveštavanja medija o Levici Srbije takođe su bila vrlo retka. U periodu trajanja izborne kampanje, broj izveštaja o Levici Srbije se, računajući srednju vrednost, kretao od dva do četiri izveštaja po danu, uzimajući u obzir svih 18 internet portala. Takođe je važno napomenuti i to da su ovi portali radije i češće prenosili informacije o Levici Srbije koje su bile lišene političkog programa ili barem ozbiljnijeg političkog sadržaja. Utisak autora na osnovu monitoringa izveštavanja jeste da je dobar deo medija češće i radije izveštavao o senzacionalističkim vestima koje su se ticale pokreta i njegovog lidera nego o sadržajima koji su se ticali političkih poruka, obećanja i predloga javnih politika.

Uprkos činjenici da Levica Srbije nije ostvarila dobar rezultat na prethodnim izborima smatramo da je ipak važno izneti predstojeću analizu jer je ovaj pokret po svom levom ideološkom usmerenju i načelima za koje se zalaže u srpskom partijskom sistemu predstavljao nov politički fenomen.

EKONOMIJA: RAD, ZAPOŠLJAVANJE I SOCIJALNI DIJALOG

Poredeći obim materijala prikupljen u okviru ove oblasti s prikupljenim materijalom koji se ticao drugih oblasti, možemo reći da je LS ekonomskim temama posvetila veliki deo pažnje. Ova činjenica donekle potvrđuje tvrdnju da će nakon

¹⁵ Navedeno prema podacima Republičke izborne komisije (RIK, 2016)

uspostavljanja konsenzusa u vezi sa evrointegracijama među najvećim delom političke ponude doći do „jasnijeg profilisanja političkih partija u odnosu na ekonomska pitanja“ (Spasojević i Stojanović, 2014). U okviru ekonomskih tema, LS je najviše pažnje posvetila „običnom čoveku“ govoreći o temama kao što su problemi javnih preduzeća, siromaštvo i nezaposlenost, radničko pitanje, kao i temama koje se tiču poljoprivrede i poljoprivrednika.

Negde na samom početku svoje kampanje Levica Srbije je istakla da je ona jedina politička opcija koja će pružiti građanima „mogućnost da izaberu treći put i novi program u kome je čovek na prvom mestu, a ne tržište ili investitor“.¹⁶ Ovakvu „politiku okrenutu građanima“ LS je vrlo često isticala kao politiku koja je po svojoj sadržini suprotna od politike trenutne vlasti.¹⁷ Definišući je na ovakav način, Stefanović je često govorio da su sve prethodne vlasti radile suprotno interesima „običnog čoveka“. Tako je u jednoj izjavi rekao da je „Aleksandar Vučić najbolji učenik Mladana Dinkića jer stranim investitorima plaća 20.000 evra po radnom mestu, a pri tome radnici nemaju nikakva prava“.¹⁸ Još jedan argument koji je Stefanović vrlo često koristio u svojim obraćanjima bila je i tvrdnja da je u javnom sektoru „zaposleno 50.000 naprednjaka što je državu koštalo 800 miliona evra, dok su istovremeno smanjene plate i penzije“.¹⁹

Problem koji se tiče javnih preduzeća, prema stavovima LS-a, najviše se tiče problema partijskog zapošljavanja, netransparentnosti prilikom procesa privatizacije i loših uslova i niske

¹⁶ <http://www.blic.rs/vesti/politika/levica-srbije-sutra-pocinje-sa-prikupljanjem-potpisa/x1z8dfb> (pristupljeno 15. marta 2016).

¹⁷ Tako je npr. Stanko Bosnić, predsednik Inicijativnog odbora Levice Srbije za Vojvodinu izjavio da će LS „skinuti sat sa ruke i ljigavi osmeh sa lica onima koji misle da je život običnog čoveka završen“ (*Blic*, 16. mart 2016).

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto; kao i <http://www.blic.rs/vesti/politika/stefanovic-vucic-nije-sprecio-stete-od-poplava-gde-je-novac/8tg7f4g> (pristupljeno 16. marta 2016).

cene rada, pogotovo u slučajevima gde su uključene i strane investicije. Najbolji primer ovakve kritike vlasti možemo videti u sledećem navodu Stefanovića u toku obraćanja građanima Novog Sada: „Dođe strani investitor, potroši te pare, tera vas da radite prekovremeno, ne plati vas, ne da vam sindikat, a domaći investitori nemaju šanse da dobiju bilo šta...”²⁰ Koristeći sličnu retoriku, LS je oštro osudila i pokušaj netransparentne privatizacije Luke Novi Sad i navela da ovo „preduzeće posluje bolje od svih drugih luka na teritoriji Srbije zajedno, a koje su sve privatne“, ističući mogućnost da i državna preduzeća mogu da budu konkurenta i profitabilna.²¹

Kao rešenje za pomenute probleme LS nudi niz predloga koji se u velikoj meri razlikuju po stepenu konkretnosti i realne izvodljivosti. Neke od konkretnijih mera su i obavezno obezbeđivanje sindikalnog organizovanja, obavezno plaćanje prekovremenog rada i obavezna zaštita na radu.²² Govoreći o RTB Bor, Stefanović je kao predlog izneo i mogućnost da se umesto „nestručnih partijskih funkcionera“ na mesta direktora javnih preduzeća postavi profesionalni menadžment i da se utvrdi odgovornost za propuste u RTB Boru, ali i u ostalim javnim preduzećima, gde je to potrebno.²³ Drugi predlog je da se javna preduzeća pretvore u radnička akcionarska društva koja će takođe voditi profesionalni menadžment.²⁴ Levica Srbije se zalaže i za ukidanje novog Zakona o radu, progresivno oporezivanje i dodatni porez na luksuz, kao i za vraćanje plata i penzija na nivo pre smanjenja. Ove mere, iako u stvarnom političkom životu teško ostvarive, Levica Srbije se obavezala da ostvari uslovljavajući

²⁰ Isto.

²¹ <http://www.021.rs/story/132544/Levica-Srbije-Privatizacije-Luke-Nov-Sad-pod-velom-tajni.html> (pristupljeno 6. aprila 2016).

²² <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2290795/stefanovic-levica-srbije-zeli-drugaciju-zemlju-.html> (20. aprila 2016).

²³ <http://rs.n1info.com/a152686/Vesti/Vesti/Levica-Srbije-Nasa-politicka-misija-da-spasimo-RTB-Bor.html> (pristupljeno 17. aprila 2016).

²⁴ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2282386/levica-srbije-protiv-robovlasnickog-zakona-o-radu.html> (pristupljeno 14. aprila 2016).

samu sebe ličnom imovinom. Naša je pretpostavka da je ovom merom LS imala nameru da kod birača ostavi utisak ozbiljnosti i rešenosti da se pozabavi pomenutim problemima..²⁵ Ipak, čini se da ovakav potez može biti indikator da je Levica Srbije, predviđajući sopstvene loše rezultate na predstojećim izborima, bila slobodna da politički neodgovorno iznosi obećanja koja su iz perspektive njene tadašnje pozicije bila potpuno neostvariva.

Što se tiče poljoprivredne politike, LS kao najveći problem i krivicu sadašnje vlasti izdvaja prodaju poljoprivrednog zemljišta stranim i domaćim bogatim kupcima. Tako Stefanović u jednoj svojoj izjavi ističe da trenutna vlast zemlju u Vojvodini deli arapskim prijateljima „i to tajno, u četiri oka“. On ističe i da se 30% obradive zemlje daje „kao da je kusur a pri tome [se] hoće da narod živi što jeftinije, sa manjim platama i penzijama“.²⁶ Sa istim ciljem, Stefanović ironično predlaže prodaju malih, privatnih parcela „Matijeviću, Kostiću i Miško-viću“ koji su, prema Levici Srbije, preko sprege s trenutnom vlašću naumili da kupe to zemljište i ostave zemljoradnike bez posla.²⁷ Dakle i u poljoprivrednoj politici Levice Srbije može se videti jedan vrlo negativan odnos prema Srpskoj naprednoj stranci, koju koristi kako bi svoje predloge stavila u okvir borbe protiv nje. Između ostalog, LS ima brojne ideje koje bi ukoliko bi se primenile u velikoj meri poboljšale ekonomsku i životnu poziciju poljoprivrednika. Neki od predloga su povećanje državnog izdvajanja za poljoprivredu, državno garantovana otkupna cena za poljoprivredne proizvode, prestanak uvoza mesa iz inostranstva i stvaranje sopstvene industrije mesa.²⁸ Osim navedenog, LS obećava i trudničko i porodiljsko bolo-

²⁵ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:597602-Stefanovic-Da-radnici-imaju-prava-kao-u-Nemackoj> (pristupljeno 27. marta 2016).

²⁶ <http://rs.n1info.com/a148084/Vesti/Borislav-Stefanovic-Najbedniji-smo-u-Evropi-to-je-lice-Vuciceve-Srbije.html%20> (pristupljeno 1. aprila 2016).

²⁷ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2290795/stefanovic-levica-srbije-zeli-drugaciju-zemlju-.html> (pristupljeno 20. aprila 2016).

²⁸ Videti fusnotu broj 11.

vanje za žene koje rade u poljoprivredi, otvaranje državnih mlekarâ, oživljavanje zadruga i deljenje državne zemlje poljoprivrednicima a ne strancima i tajkunima.²⁹ Iako su navedena predizborna obećanja sadržinski konkretna nije jasno na koji bi se način i kojim sredstvima predviđene mere zaista i sprovele.

Osim navedenih predloga i obećanja iz oblasti ekonomske politike treba napomenuti da se LS takođe bavila problemima kreditnog zaduženja u švajcarskim francima, gde je predlažući rešenja bilo očigledno da pokret zauzima jedan, uopšteno govoreći, negativan stav prema bankama i (za građane nepovoljnom) bankarskom poslovanju uopšte.³⁰

SOCIJALNI SISTEMI I POLITIKE

U kampanji LS-a ova oblast se nije mogla jasno tematski razdvojiti od prethodno analizirane oblasti jer su akteri kampanje gotovo uvek istovremeno govorili i o namerama koje se tiču promene socijalnog sistema i socijalne politike kada je bilo reći o problemima nezaposlenosti i, opštije, problemima koji su se ticali srpske ekonomije. Ipak, stav LS-a o ovom pitanju sažeto je sumiran u sledećoj izjavi Stefanovića: „Čemu država postoji ako izlazi u susret samo krupnom kapitalu.“³¹ U nastavku ovog poglavlja pokušaćemo detaljnije da prikazemo na koji način je LS nameravala da preorijentiše politiku države po ovom pitanju.

I u ovom slučaju, LS je definisala svoje političke oponente, i to pre svega Srpsku naprednu stranku, kao one koji se zalažu za politiku suprotnu interesima „običnih građana“, dodajući da je vlast ne samo okrenuta „krupnom kapitalu“ već je, samim

²⁹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2284312/borko-stefanovic-levica-hoce-da-sacuva-selo.html> (pristupljeno 15. aprila 2016).

³⁰ http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2016&mm=04&dd=21&nav_id=1122468 (pristupljeno 21. aprila 2016).

³¹ <http://www.blic.rs/vesti/politika/stefanovic-socijalna-pravda-se-ne-dobija-dacicevim-i-vulinovim-izjavama/hbqkyb2> (pristupljeno 5. aprila 2016).

tim i nužno partokratska i korumpirana. Tako je Stefanović u jednoj svojoj izjavi napomenuo da „Srbija mora biti za sve nas, a ne samo za one koji su u vrhu partija, koji se bave zgrtanjem novca preko budžetskih i drugih prečica”.³² Izjave slične ovoj u kampanji su se vrlo često iznosile i bile su jedna vrsta pozadinske mantre ili baze koja je omogućavala iznošenje kritike trenutne vlasti kao i razlog za predlaganje alternativnih mera.

Govoreći u načelu, Levica Srbije je po pitanju socijalne politike predlagala znatno veću ulogu države. Između ostalog, obećavana su veća državna davanja za zdravstvo i školstvo, ali i vojsku i policiju čiji su radnici u „poniženom položaju”.³³ Ovakav položaj zaposlenih je prema Levici Srbije bio rezultat nepostojanja volje političke elite da siromaštvo građana zaista počne da rešava na bilo koji način. Zato je njihov predlog bilo i oporezivanje najbogatijeg dela društva „sa luksuznim vilama i... skupim automobilima”, što bi doprinelo vraćanju onoga „što je od naroda i oteto”.³⁴

Definišući aktere koji su učestvovali u ovom „otimanju narodnih para” Stefanović navodi i Demokratsku stranku, osim konkretnih aktera kao što su Aleksandar Vučić, Ivica Dačić i Aleksandar Vulin. Iako na prvi pogled ovo može izgledati kao trivija, treba napomenuti da je i sam Borko Stefanović bio nekadašnji član Demokratske stranke i da su ovakve izjave u velikoj meri mogle da utiču na njegov relativno nov legitimitet levo orijentisanog političara.³⁵ Ipak, Stefanović je u izjavama

³² Isto.

³³ <http://www.informer.rs/vesti/izbori/64126/BORKOV-PLAN-crkve-placaju-porez> (pristupljeno 1. aprila 2016).

³⁴ Videti fusnotu 20.

³⁵ Interesantna je i činjenica da ponekad nije jasno da li Stefanović u svojim izjavama o lošem radu Vlade misli na trenutne partije na vlasti ili se pak misli o Vladi u dužem periodu, što bi po logici stvari moralo da uključiti i period vlasti Demokratske stranke. Izgleda da je rešenje u tim slučajevima nađeno kroz pozicioniranje Levice Srbije kao novog pokreta na političkoj sceni i, još važnije, kroz ideju da jedan levo orijentisan politički pokret nužno mora biti politički „čistiji” od partija na vlasti, ma koje one bile.

bio vrlo čvrst u tvrdnjama da ako (trenutna) vlast nastavi da se ponaša na pomenuti način „Srbija će se ugasiti i ostaće samo krug prebogatih ljudi oko Aleksandra Vučića, koji žive bolje, a svi ostali će, kako je rekao, živeti mizerno sastavljajući kraj sa krajem, kao što se već sada dešava”.³⁶

POLITIKE IDENTITETA: NACIONALNA POLITIKA, POLOŽAJ I PRAVA STRUKTURNO DISKRIMINISANIH GRUPA

Na oblast pod krovnim nazivom „politike identiteta”, predizborna kampanja Levice Srbije nije usmerila veliki deo svoje pažnje. Ipak, neke teme iz ove oblasti su se sporadično pojavljivale, i to u izjavama lidera pokreta, naročito u okviru odgovora na konkretna pitanja novinara koja su se ticala politika identiteta. Načelno, može se reći da se Levica Srbije zalagala za borbu protiv diskriminacije žena, nacionalnih manjina kao i LGBT populacije, što je po pitanju politike identiteta svrstava u red političkih opcija koje se zalažu za liberalno-kosmopolitske vrednosti. Treba napomenuti da se već na osnovu dosad iznesenih činjenica i stavova može reći da se ovaj pokret u dobroj meri slaže sa stavovima moderne, umereno levo orijentisane političke opcije u Zapadnoj Evropi.³⁷ Ovom činjenicom Levica Srbije, iako je vrlo mali i na političkoj sceni i dalje nerelevantan politički akter, zaslužuje pažnju jer je veliko pitanje da li osim nje na političkoj sceni Srbije postoje druge partije i pokreti koji se takođe mogu nazivati partijama moderne evropske levice.

Tema iz ove oblasti kojoj je LS posvetila najviše pažnje jesu prava žena. Činjenicu da je 8. mart bio u vreme kampanje iskoristile su brojne partije, pa i Levica Srbije. U svom saopštenju

³⁶ Isto.

³⁷ Videti Marks *et al.* (2006): „Party Competition and European integration in the East and West; Different Structure, same Causality”, u: *Comparative political studies*, Vol. 39, No. 2, 155–175

povodom Dana žena, Levica Srbije je ženama čestitala praznik, podsećajući na razloge zašto se ovaj dan slavi kao praznik žena. Na samom kraju, navedena su predizborna obećanja koja se tiču poboljšanja položaja. Na tom mestu se ističe da je Levica Srbije „protiv masovnih otpuštanja zaposlenih u javnom sektoru, što su većinski žene; da se zalaže za bolje radne uslove na radnim mestima gde su većinski zaposlene žene; da se zalaže za stvaranje alimentacionog fonda koji će majkama obezbeđivati mesečnu alimentaciju; za borbu protiv nasilja nad ženama kao i za druge vrste pomoći majkama i trudnicama”.³⁸

Ovakve ideje svakako potvrđuju stav da se LS zalagala za veće učešće države u regulisanju društvenih procesa ali i veću uključenost u ekonomsku politiku i tržište. Takođe, značajno je napomenuti i to da se veliki akcenat stavlja na radnička prava žena, na osnovu čega možemo zaključiti da je okvir tumačenja politika identiteta bila ekonomija, ili konkretnije, ekonomska nejednakost između polova.

DRŽAVA I POLITIČKI SISTEM: SPOLJNA POLITIKA I VLADAVINA PRAVA

Kada je reč obećanjima i idejama Levice Srbije koje se tiču spoljne politike i vladavine prava moramo napomenuti da je u interesu njihovog objektivnijeg prikaza potrebno jasno razdvojiti ove dve oblasti. Razlog tome je način vođenja kampanje LS-a, koja gotovo ni u jednom analiziranom izveštaju medija ove dve teme nije jasno i konkretno definisala, što i nama onemogućava da ih jasno istražimo i povežemo u smislenu celinu. Zato ćemo se na ovom mestu fokusirati na predloge LS-a koji se tiču političkog sistema Srbije i vladavine prava dok ćemo spoljnu politiku obraditi u okviru sledećeg poglavlja.

³⁸ <http://levicasrbije.rs/levica-srbije-cestitka-za-medjunarodni-dan-zena> (pristupljeno 8. marta 2016).

Pre svega, treba reći da su prema LS-u ključni problemi u borbi za ostvarivanje vladavine prava partokratija i partijsko zapošljavanje. Već pomenuti predlog da se partijsko zapošljavanje uvede kao krivično delo pominjan je više puta u Stefanovićevim obraćanjima i predstavljao je neizostavni deo većine njegovih govora na mnogim mitinzima. Ipak, važno je napomenuti da problem partijskog zapošljavanja Levica Srbije vidi i kao problem koji u velikoj meri narušava principe vladavine prava.

Levica Srbije se takođe zalagala i za to da „političari stoje iza svojih reči“ kako bi se vratilo poverenje naroda u izabrane predstavnike.³⁹ Poverenje građana u političke aktere povratilo bi se, prema LS-u, i ostvarivanjem veće transparentnosti rada političkih aktera. Ovo bi s paralelnim razvojem političke kulture među biračima povećalo značaj odgovornosti aktera za učinjena dela i posledično, ostvarilo vladavinu prava. Tako se radi stvaranja „socijalno pravedne države“ Levica Srbije zalagala i za preispitivanje i objavljivanje svih tajnih ugovora i reviziju sporazuma o Beogradu na vodi. Prema navodima Stefanovića, LS će, ukoliko ne uspe da izvrši pomenutu reviziju, biti spremna da izvrši nacionalizaciju ali uz „odgovarajuću kompenzaciju arapskim partnerima“. Što se ostalih ugovora tiče, obećano je i njihovo preispitivanje, i to radi utvrđivanja potencijalnog nelegalnog sticanja dobiti onih koji su bili na vlasti.⁴⁰ Interesantno je da je u istom obraćanju Stefanović naveo i da se Levica Srbije zalaže za preispitivanje svih doktorata od 1981. godine i reviziju akreditacija svih privatnih preduzeća.⁴¹

Osim navedenog, važno je reći da je Levica Srbije, izlažući svoje stavove o ovom pitanju, smatrala da su najveći gubitnici tre-

³⁹ <http://www.blic.rs/vesti/politika/levica-srbije-raspustila-odbor-u-vranju-zbog-koalicije-sa-dverima-i-dss/cpf332z> (pristupljeno 11. marta 2016).

⁴⁰ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2285158/borko-stefanovic-objaviti-tajne-ugovore-i-preispitati-doktorate.html> (pristupljeno 16. aprila 2016).

⁴¹ Isto.

nutne loše situacije u oblasti vladavine prava zapravo radnici i siromašni članovi društva koji, upravo zbog netransparentnosti, lošeg rada suda i izostanka ili odlaganja krivičnog gonjenja velikih kriminalaca najviše ispaštaju. Zato se LS zalagala za obezbeđivanje efikasnijeg rada suda, i to, između ostalog, i povećanjem plata zaposlenih u pravosuđu i promenom načina izbora tužilaca i sudija kojom bi se uvećala njihova nezavisnost u radu.⁴² U tom smislu simbolična je poruka iz jednog govora Borislava Stefanovića u kojoj se kaže: „Tužiocima, nema više fioka, dolazi Levica Srbije.”⁴³

MEĐUNARODNI ODNOSI, REGIONALNA SARADNJA I EU INTEGRACIJE

Možemo reći da ova tema nije bila u žiži interesovanja Levice Srbije. Ipak, na osnovu sporadično iznošenih stavova o ovim pitanjima, možemo načelno zaključiti gde Levica Srbije vidi poziciju Republike Srbije na međunarodnoj sceni.

Levica Srbije se opredelila za ulazak u Evropsku uniju i snažno je podržavala dalji nastavak pregovora Srbije. Ipak, ona smatra da je neophodno da Srbija uđe u onakvu EU kakva je nekada bila, „humanija i demokračićnija“, što nas može navesti na zaključak da pristupanje EU za Levicu Srbije ne sme biti bespogovorno izvršavanje njenih zahteva i da, načelno, treba biti obazriviji tokom procesa pregovora i voditi računa o domaćim interesima. Takođe, treba reći da LS ima stav protiv pristupanja NATO-u, a da se o odnosu sa Rusijom uopšte nije izjašnjavala. Ipak, indirektno se može zaključiti da bi verovatno odnos prema Rusiji bio negativan s obzirom na činjenicu da se u kampanji Levica Srbije trudila da se u što većoj meri

⁴² <http://www.alo.rs/stefanovic-rasvetliti-ubistva-novinara/44922> (pristupljeno 9. aprila 2016).

⁴³ Videti funostu pod brojem 8.

distancira od domaćih, desno orijentisanih političkih grupacija, koje su uglavnom bile za bliži odnos sa Rusijom.⁴⁴

U okviru ove teme treba napomenuti još jednu vrlo značajnu stvar. Naime, reč je o samopercepciji Levice Srbije u političkom sistemu Srbije, shvaćenoj u širem, svetskom kontekstu. Pišući za američki list *Dejli Koler*, čiji je tekst objavljen i u srpskim medijima, Stefanović je LS okarakterisao kao anitelitističku političku opciju, tačnije političku opciju koja je „antipolitička”. Opisujući šta to zapravo znači, Stefanović je naveo da su takve političke stranke ali i ličnosti one koje su odgovorne prema građanima i koje rade u njihovom interesu. U tom smislu Stefanović, osim svog pokreta, u te političke opcije svrstava i Bernija Sandersa, Aleksisa Ciprasa i Džeremija Korbina.⁴⁵ Iako se navedene ličnosti zalažu za u većoj ili manjoj meri različite promene određene specifičnim političkim kontekstom u svojim zemljama, može se reći da su šire uzev i figurativno rečeno idejno labavo povezane. Njihova popularnost kao novih, levo usmerenih političkih aktera, zasigurno je, prema našem mišljenju, bio jedan od faktora koji je doprineo nastanku LS-a i određenju njenih načela. Ipak, ne možemo sa sigurnošću reći da li su namere lidera pokreta bile lične ili je zaista reč o uviđenoj potrebi da i Srbija stekne partiju moderne (evropske) levice.

SLOBODA, DEMOKRATIJA I CIVILNO DRUŠTVO

U okviru slobode, demokratije i civilnog društva LS je bila vrlo konkretna u iznošenju svojih stavova. Ipak, treba reći da su obećanja i načela iz ove oblasti za koja se LS zalagala bila

⁴⁴ Može se postaviti pitanje uspešnosti navedenog distanicanja od desno orijentisanih političkih partija s obzirom na činjenicu da je u medijima bilo napisa da je odbor LS-a u Vranju stupio u predizbornu koaliciju sa DSS-om i Dverima. Iako se ovo ispostavilo kao tačno, Levica Srbije je kasnije odustala od ove koalicije tako što je članove iz Vranja koji su je potpisali izbacila iz svog pokreta.

⁴⁵ <http://rs.n1info.com/a144635/Vesti/Vesti/Stefanovic-Nudimo-promenu-sistema.html> (pristupljeno 20. marta 2016).

u bliskoj sprezi sa obećanjima koja se tiču vladavine prava. Dakle, možemo reći da su krovna, opšta načela LS-a, između ostalog, bili i zahtevi za većom transparentnošću u poslovima države, demokratizacijom društva i razvojem socijalno pravedne države koja pomaže onima kojima je pomoć potrebna.

Upravo na osnovu ovih načela proističu i neka načela za koja se LS zalagala, a direktnije se tiču ove oblasti. Pre svega, LS se snažno zalagala za princip slobode medija i medijskog izveštavanja. U više navrata Stefanović je govorio o neophodnosti uspostavljanja slobode medija da bi u jednoj svojoj izjavi zaključio i da „se danas u Srbiji ne može govoriti o punoj slobodi izražavanja dok se ne reše nerasvetljena ubistva novinara. Javnost Srbije i građani imaju pravo da znaju u što kraćem roku ko su ljudi koji stoje iza ubistva Slavka Ćuruvije, Milana Pantića, Dade Vujasinović...”⁴⁶ Opet, kao i u mnogim slučajevima iznetim u prethodnom tekstu, i ovde možemo reći da je zalaganje za slobodne medije zapravo istovremeno bila i kritika trenutne vlasti koja je prema LS-u tu slobodu narušavala.

U okviru ove oblasti treba reći i da se u svom već pomenutom maniru navodno „čiste” političke opcije LS zalagala za diverzifikaciju profila ličnosti koja će nositi funkciju narodnog poslanika, ističući da „skupština treba da bude ogledalo društva”, te da u skupštini „treba da bude ljudi različitih nivoa i klasa”.⁴⁷ Ovim bi se Skupština približila građanima i smanjila stepen elitizma koji trenutno vlada u političkom životu Srbije.⁴⁸ Ovo nas može uputiti na zaključak da je ovim zalaganjem LS samo imala nameru da istakne svoju ideološku orijentaciju, jer trenutno ne postoji institucionalna mogućnost uvođenja pluralizma u parlamentarni život po ma kom osnovu osim mo-

⁴⁶ <http://www.blic.rs/vesti/politika/stefanovic-ne-postoji-sloboda-izrazavanja-dok-se-ne-rese-ubistva-novinara/mpbbdpr> (pristupljeno 11. aprila 2016).

⁴⁷ <http://www.021.rs/story/130571/U-Skupstini-ce-sedeti-metaloglodacko-zarski-tehnicari-i-treneri.html> (pristupljeno 9. marta 2016).

⁴⁸ Isto.

gućnosti slobodnog odabira članova sopstvene izborne liste. S druge strane, uzimajući u obzir izneta načela u okviru odeljka o politikama identiteta, ne možemo reći da bi se LS bunila da svoju izbornu listu skroji tako da klasni položaj bude jedini kriterijum za raznovrsnost.

ZAVRŠNE NAPOMENE

Uopšteno govoreći, predizborna kampanja LS-a bila je sadržinski vrlo raznovrsna. LS se uglavnom bavila pitanjima ekonomije i socijalne pravde zauzimajući jedan uobičajen stav proevropske levice, zalažući se za okretanje „običnom čoveku“ a ne tržištu ili investitoru. Pitanja iz oblasti poljoprivredne politike, pitanje vraćanja kredita uzetih u švajcarskim francima takođe su dominirala kampanjom, a sve ove teme problematizovane su kroz diskurs o partijskom zapošljavanju, netransparentnosti, nepoštovanju vladavine prava i demokratskom deficitu. S druge strane, LS se zalagala i za prava radnika, otvaranje novih radnih mesta, bolje uslove života i borbu protiv siromaštva. Ove teme, najčešće iznošene vrlo uopšteno i ponekad gotovo „usput“, mogle su se čuti često i od drugih političkih aktera, tako da je utisak autora da je zalaganje za bolji život građana prosto mantra bez koje se nije moglo u predizbornu kampanju bez obzira na ideološku orijentaciju.

Iako pokret Levica Srbije nije ostvarila zavidan izborni rezultat i uprkos činjenici da su gotovo svi predlozi javnih politika, ma koliko (ne)konkretni bili, teško ostvarivi, smatramo da je pojava LS-a na partijskoj sceni pokušaj da se u političkom životu Srbije čuju stavovi levo orijentisane političke grupacije. Ipak, treba napomenuti da je pojedinim predlozima često nedostajao konkretan plan sprovođenja, po čemu se Levica Srbije ne razlikuje bitno od gotovo svih političkih partija koje su učestvovalе na izborima.

Branislava Kozlina

PROGRAMSKA PLATFORMA MANJINSKIH LISTA NA PARLAMENTARNIM IZBORIMA 2016. GODINE

Stranke nacionalnih manjina su na vanrednim parlamentarnim izborima raspisanim u martu 2016. godine imale nešto tematski uže predizborne kampanje od ostalih stranaka i bile su usmerene uglavnom na svoja interesna područja koja se tiču položaja manjine koju stranka predstavlja, zakonodavstva u toj oblasti, odnosa pripadnika većinskog naroda prema konkretnoj manjini i slično. Na ovim izborima, osim karakterističnih i svima poznatih stranaka, bilo je i noviteta na političkoj sceni. U novi saziv Parlamenta ušlo je pet manjinskih stranaka i relativno su sve ispunile svoja očekivanja u vezi sa osvojenim mandatima. Za stranke nacionalnih manjina u ovoj kampanji uglavnom nije bilo karakteristično komuniciranje s biračima preko društvenih mreža, a s brojem objavljenih vesti o ovim strankama u kampanji prednjače *Blic*, B92 i sajt RTS-a. Prema konačnim rezultatima vanrednih parlamentarnih izbora objavljenim 5. maja 2016. Savez vojvođanskih Mađara je dobio 56.620 glasova što je 1,50%, tj. četiri osvojena mandata; Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka 32.526, odnosno 0,86%, tj. dva mandata; Stranka demokratske zajednice Sandžaka 30.092, ili preciznije 0,80%, tj. dva mandata; Zelena

stranka 23.890, tj. 0,63%, odnosno jedan mandat; i Partija za demokratsko delovanje 16.262 glasova ili 0,43% glasova, tj. jedan mandat (v. tabelu 1).¹ Osim ovih stranaka na izborima su samostalno nastupile i druge stranke manjina koje nisu prešle cenzus, kao što su Republikanska stranka, Ruska stranka – Slobodan Nikolić, Srpsko ruski pokret – Slobodan Dimitrijević, kao i Mađarski pokret za autonomiju – Dr Tamaš Korhec, koji je osvojio dva mandata u Skupštini AP Vojvodine.

U daljem tekstu ćemo analizirati izbornu kampanju samo onih stranaka nacionalnih manjina koje su prešle cenzus. Pokušaćemo da uočimo na koji način su ove stranke uspele da dobiju svoje predstavnike u Parlamentu i šta je ono što ih je razlikovalo od ostalih stranaka, kao i ono po čemu su bili slični drugim strankama. Takođe, videćemo da li je bilo konkretnih obećanja i, ako jeste, pratićemo njihovo ostvarivanje ili neostvarivanje u narednom periodu.

Tabela 1. Rezultati parlamentarnih izbora 2016. za stranke nacionalnih manjina

Naziv izborne liste	Broj glasova koje je lista dobila	Procenat od broja birača koji su glasali	Broj osvojenih mandata	Procenat osvojenih mandata
6. Savez vojvođanskih Mađara – ISTVAN PASTOR	56.620	1,50	4	1,60
8. Muamer Zukorlić – BOŠNJAČKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA SANDŽAKA	32.526	0,86	2	0,80
9. SDA Sandžaka – dr Sulejman Ugljanin	30.092	0,80	2	0,80
12. RUSKA STRANKA – SLOBODAN NIKOLIĆ	13.777	0,36	0	0,00
13. Republikanska stranka – Nikola Sandulović	4.522	0,12	0	0,00

¹ http://www.rik.parlament.gov.rs/doc/izbori-2016/rezultati/1.%20Zbirni_rezultati.pdf (pristupljeno 6. jula 2016).

14. SRPSKO RUSKI POKRET – SLOBODAN DIMTRIJEVIĆ	10.016	0,27	0	0,00
18. PARTIJA ZA DEMOKRATSKO DELOVANJE – ARDITA SINANI	16.262	0,43	1	0,40
19. ZELENA STRANKA	23.890	0,63	1	0,40

SAVEZ VOJVOĐANSKIH MAĐARA

Savez vojvođanskih Mađara kao jedna od stranaka nacionalnih manjina koja je dugo na političkoj sceni, od 2007. godine na čelu sa Ištvanom Pastorom kao naslednikom Jožefa Kase, ostvaruje dobre rezultate na parlamentarnim i pokrajinskim izborima i uskoro će započeti peti uzastopni četvorogodišnji mandat u vladajućoj koaliciji u Skupštini Autonomne Pokrajine Vojvodine. Od 2014. do 2016. godine bili su deo vladajuće koalicije sa Srpskom naprednom strankom. „Realno je da nastavimo saradnju sa Srpskom naprednom strankom, koju smo započeli pre dve godine na republičkom nivou, kao i u nizu lokalnih samouprava“,² izjavio je Pastor krajem marta. Fokus im je na ispunjavanju zahteva koji se tiču AP Vojvodine. Teritorijalna koncentrisanost i integrisanost mađarske nacionalne manjine u politički sistem i društvo u Vojvodini značajno doprinose da ova manjina bude stalno reprezentovana u predstavničkom telu Srbije.³ Iako je bio najupečatljivija ličnost kampanje, Ištvan Pastor nije bio jedini promoter vrednosti stranke, uz značajno prisustvo u medijima i drugih članova, poput Balinta Pastora, Roberta Fejstamera, Mihalja Njilaša, Anite Tot i ostalih. Na izborima su nastupali u koaliciji s Demokratskom strankom vojvođanskih Mađara i Strankom

² <http://www.dnevnik.rs/politika/pastor-ne-planiram-saradnju-s-lsv-om-i-ds-om> (pristupljeno 25. marta 2016).

³ Lončar Jelena, „Izborna formula i reprezentacija manjina“, u: Goati V., Jovanović M., Orlović S., Nastić M., Vuković Đ., Stojiljković Z. i dr., *Preporuke za izmenu izbornog zakonodavstva u Srbiji*, Nacionalni demokratski institut, Beograd, 2011, 139.

mađarskog jedinstva, pri čemu je lista na republičkom i pokrajinskom nivou, kao i u većini lokalnih samouprava, nosila naziv SVM – Ištvan Pastor.⁴ Na početku kampanje su odbili svaku vrstu predizborne saradnje na pokrajinskom nivou⁵ s Demokratskom strankom Bojana Pajtića i Ligom socijaldemokrata Vojvodine Nenada Čanka da bi Pastoru kasnije bila prijemčiva ideja o uključivanju Čanka u postizbornu „koaliciju (SVM–LSV–SNS) u Pokrajini koja bi dovela do relaksacije pitanja vojvođanske autonomije i njegovog rešavanja van dometa dnevne politike“,⁶ čime je ujedno pokazana spremnost da se prevaziđu razlike među strankama.⁷

Na izbornu kampanju kao i izborni rezultat značajno su uticali unutarstranački odnosi. U februaru je SVM isključio iz stranke 82 člana koji su ujedno i pripadnici organizacije Mađarski pokret, među kojima je bio i gradonačelnik Subotice Jene Maglai za koga su naknadno izjavili da će ga podržati kao gradonačelnika. Sukobi su krenuli mesec dana nakon kongresa SVM-a u junu 2015. godine, kada je savet birao predsedništvo stranke i potpredsednike i kada je smenjen Laslo Varga, koji se revoltiran oglasio u medijima i dao izjavu o „autoritarnom“ vođenju stranke, posle čega je i izbačen.⁸ Nakon toga se nastavljaju prepirke unutar stranke. Naime, u novembru 2015. godine pokrenut je disciplinski postupak protiv devet odbornika koji su osnovali platformu Mađarski pokret unutar odborničke

⁴ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:594633-Tri-stranke-vojvodjanskih-Madjara-potpisale-koalicioni-sporazum> (pristupljeno 9. marta 2016).

⁵ <http://www.dnevnik.rs/politika/pastor-ne-planiram-saradnju-s-lsv-om-i-ds-om> (pristupljeno 25. marta 2016).

⁶ http://www.rtv.rs/sr_ci/izbori-2016/pokrajinski/pastor-koalicija-sns-svm-lsv-moze-da-relaksira-vojvodjansko-pitanje_708437.html (pristupljeno 12. aprila 2016).

⁷ Isto. SVM i LSV zagovaraju veću autonomiju Vojvodine, dok SNS smatra da je to pitanje rešeno i predlaže samo korekcije vezane za Zakon o finansiranju Vojvodine; sukob SVM-a i LSV-a oko Zakona o poljoprivrednom zemljištu koji je SVM podržao.

⁸ <http://www.subotica.com/vesti/laslo-varga-iz-svm-a-sam-isključen-jer-nisam-cutao-id23617.html> (pristupljeno 26. avgusta 2016).

grupe (tada Jene Maglai izjavljuje da se protivi takvoj odluci, međutim ubrzo su odbornici izbačeni iz stranke).⁹ Simpatizeri Maglaja polako se distanciraju od rukovodstva, pa je bilo insinuacija da će biti isključeno mnogo više od 82 člana, koji su naknadno isključeni u februaru, o čemu smo prethodno govorili. U vezi sa sukobom u stranci nisu bili mnogo zabrinuti, uvereni da će ljudi koji su dosad bili uz njih nastaviti da im ukazuju poverenje, posebno u AP Vojvodini.¹⁰ Ipak, razdor u stranci uticao je na gubljenje dela podrške mađarskog biračkog tela i nešto lošije rezultate nego 2014. godine.

U izbornom programu SVM-a strateški su izdvojeni ciljevi na koje se stranka fokusirala u kampanji. U fokusu kampanje su pre svega bila pitanja u vezi sa AP Vojvodinom. Naročito je isticano nezadovoljstvo sadašnjim zakonima koji uređuju status Vojvodine i zalaganje za donošenje Zakona o finansiranju AP Vojvodine i izmenu Zakona o nadležnostima AP Vojvodine.¹¹ SVM smatra da izmena Zakona o nadležnostima treba da prepušti veći broj izvornih nadležnosti Vojvodini, a sve to u okviru Akcionog plana za pregovaranje, poglavlja 23 – Pravosuđe i osnovna prava, koji predviđa izmenu Ustava Republike Srbije do kraja 2017. godine. Stav SVM-a je da treba izmeniti član 183. Ustava koji reguliše nadležnost autonomnih pokrajina tako da AP Vojvodina dobije više Ustavom zagarantovanih izvornih nadležnosti, dakle veću autonomiju. Samim tim će se i dijapazon delovanja stranaka na vlasti u Vojvodini znatno proširiti. Što se tiče donošenja Zakona o finansiranju AP Vojvodine, kritikovali su dugogodišnje odlaganje uređivanja oblasti finansiranja pokrajine i zalagali se za donošenje zakona koji bi osigurao Vojvodini da

⁹ <http://www.subotica.com/vesti/disciplinski-postupak-svm-protiv-9-svojih-odbornika-id24574.html> (pristupljeno 26. avgusta 2016); <http://www.subotica.com/vesti/devet-odbornika-definitivno-iskljuceno-iz-svm-id24771.html>

¹⁰ <http://www.dnevnik.rs/politika/pastor-ocekujem-dobar-izborni-rezultat-svm> (pristupljeno 21. marta 2016).

¹¹ <http://www.dnevnik.rs/politika/politicke-stranke-o-vojvodini-i-njenom-ustavnopravnom-polozaju> (pristupljeno 20. aprila 2016).

sve svoje nadležnosti može da ispunjava bez velike vezanosti za većinu u Parlamentu. U tom pravcu su isticali da su jedina stranka koja se godinama zalaže za poštovanje ustavne garancije po kojoj budžet Vojvodine treba da iznosi 7% republičkog budžeta, čime se njihovi ciljevi izjednačavaju sa ciljevima LSV-a Nenada Čanka.¹² U vezi s promenom Ustava isticali su i da su njihove težnje da se pitanja zakona koji uređuju prethodno navedene oblasti reše na taj način što će ti zakoni imati snagu ustavnih zakona. Ištvan Pastor je nekoliko puta isticao kako sve to nije ostvareno u saradnji s Demokratskom strankom i da su čak i kada je bilo prilike da se postigne konsenzus o Vojvodini demokrate izostajale i onemogućavale napredak.¹³ Pastor je istakao da je za razliku od njih Vučić pokazao spremnost da se to pitanje reši i da veruje da će se to dogoditi u naredne četiri godine, kao i da će njihova saradnja na pokrajinskom nivou samo dopuniti uspešnu saradnju na republičkom i lokalnom nivou prethodne dve i po godine. Osim navedenog, SVM se otvoreno zalaže za pristupanje EU i usaglašavanje svih zakonskih oblasti i to vidi kao put ka uspehu Srbije.¹⁴ Prema SVM-u trebalo bi da postoji veća saradnja između srodnih resornih ministara u Vladi i resornih pokrajinskih sekretara kako bi se što bolje rešili različiti problemi, posebno pitanja evroatlantskih integracija. Članstvo u NATO-u je za njih nezaobilazan put Srbije, jer je okružena članicama NATO-a.

Ištvan Pastor nije bio za promenu izbornih pravila koja se dogodila 2014. godine, a koja je uvela primenu proporcionalnog izbornog sistema pri izboru svih poslanika Parlamenta AP Vojvodine. Njihova ideja bila je da se doradi postojeći izborni sistem i da se izjednači broj izbornih jedinica u kojima se bira po većinskom principu. U izbornoj kampanji davali su značaj

¹² Isto.

¹³ http://www.danas.rs/danasrs/politika/istvan_pastor_verujem_vucicu_jer_neke_stvari_vise_ne_mogu_da_se_guraju_pod_tepih.56.html?news_id=317774 (pristupljeno 20. marta 2016).

¹⁴ Isto.

srazmernom zapošljavanju pripadnika nacionalnih manjina u državnim institucijama i više puta su isticali kako je to stvar koja je postignuta zahvaljujući zalaganju SVM-a i kako će i dalje biti poboljšanja u toj oblasti.¹⁵ Oštro su kritikovali slučaj falsifikovanja potpisa za izbornu listu Mađarski pokret – Dr Korhec Tamaš i Pastor je najavljivao da će tražiti sastanak sa rukovodiocem misije OEBS-a zbog događaja koji je prema Savezu vojvođanskih Mađara bio loš primer i koji se prvi put desio u mađarskoj zajednici.¹⁶ Pri tome su naglasili da su oni stranka koja ima dugogodišnje poverenje svojih glasača, ističući da su veoma brzo skupili neophodan broj potpisa.

Što se tiče ekonomskih tema stranka je u Vojvodini u zavisnosti od opštine koju je posećivala tokom izborne kampanje iznosila svoje stavove i ciljeve karakteristične za tu opštinu ili od koje bi ta opština imala koristi. Ono što bi se generalno moglo reći jeste da su pažnju usmerili na veća ulaganja u infrastrukturu i vojvođanske poljoprivrednike. Između ostalog, Robert Fejstamer je u Kanjiži istakao kao važnu stavku buduću saradnju mađarskih i srpskih privrednika i investicija na tom polju.¹⁷ Važna im je rekonstrukcija puteva u vojvođanskim selima i opštinama i bolja saobraćajna povezanost koja bi prema njihovom mišljenju sa sobom donela i sve ostale ekonomske benefite. Događaji u kojima je uglavnom učestvovao Pastor kao predstavnik Pokrajine korišćeni su da se sa pozicije vlasti posredno usmeravaju zasluge ka stranci i izražavaju stavovi stranke.¹⁸ Jedna od stvari za koju se zalažu u izbornom pro-

¹⁵ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:597879-Govornica-Balint-Pastor> (pristupljeno 29. marta 2016).

¹⁶ <http://www.blic.rs/vesti/politika/pastorobavesticu-medunarodne-institucije-o-falsifikovanju-potpisa/r9q8j6w> (pristupljeno 14. aprila 2016).

¹⁷ <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/2534/izbori-2016/2275585/svm-podrska-saradnji-srpskih-i-madjarskih-privrednika.html> (pristupljeno 8. aprila 2016).

¹⁸ <http://www.tackapoverenja.rs/vesti/pastor-saradnja-duz-dunava-ima-veliki-potencijal>. Pastor je na konferenciji „Dunav – uključivanje Srbije u transevropske transportne i energetske mreže” učestvovao kao predsednik Skupštine AP Vojvodine i tom prilikom je izrazio i sopstvene i stranačke stavove.

gramu jeste informisanje poljoprivrednika o mogućnostima konkurisanja za EU fondove podrške poljoprivrednicima.

Socijalni sistemi i politike je oblast kojoj SVM nije posvećivao toliko pažnje u medijima, što je opravdano sa obzirom na to da su ekonomija i regionalizacija oblasti svakako za njih značajnije i predstavljaju interesnu zonu za biračko telo u Vojvodini. Kada su članovi stranke govorili o tome, to se uglavnom odnosilo na značaj primarne zdravstvene zaštite i brige za starije građane kroz razne institucije, a pomenuto je i da je Savez vojvođanskih Mađara već započeo programe pomoći u nekim opštinama.¹⁹ U Subotici se pominjalo da se stranka zalaže i za sigurne penzije.²⁰ To su stavke koje su uglavnom i istaknute u njihovom izbornom programu, a one koje nisu tiču se unapređenja kvaliteta usluga u vojvođanskim bolnicama i domovima zdravlja, nabavljanja opreme i vozila za njih i izdvajanje sredstava iz budžeta za sufinansiranje drugih učesnika u socijalnoj zaštiti i dr.²¹ U izbornom programu je između ostalog istaknuto i da je na njihovu inicijativu Vlada donela uredbu kojom je obavezala radno sposobne korisnike novčane socijalne pomoći da učestvuju u programima društveno korisnih javnih radova.

Generalno, iako je dobar deo izbornog programa posvećen pravima pripadnika nacionalnih manjina, u predizbornoj kampanji članovi stranke nisu toj oblasti posvećivali pažnju kao ostalim oblastima. Ono što izdvaja ovu stranku od ostalih manjinskih stranaka jeste to da kada govore o položaju mađarske manjine, govore to iz perspektive dosad urađenih stvari i poboljšanja njihovog položaja. Balint Pastor je isticao „da su odnosi Srbije i Mađarske na istorijskom nivou i da na osnovu

¹⁹ <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/2534/izbori-2016/2281148/svm-se-zalaze-za-kvalitetniju-zdravstvenu-zastitu.html> (pristupljeno 13. aprila 2016).

²⁰ <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/2534/izbori-2016/2285160/svm-zalazemo-se-za-sigurne-penzije.html> (pristupljeno 16. aprila 2016).

²¹ <http://www.abiztospont.rs/node/613> (pristupljeno 6. jula 2016).

toga mogu da se izvuku svi potencijali buduće saradnje", kao i da je Savez vojvođanskih Mađara uspeo da postigne ono što nijedna druga mađarska zajednica na ovim prostorima nije uspeła.²² Već pomenuto postignuto srazmerno zapošljavanje pripadnika nacionalnih manjina u državnim institucijama, odluka pokrajinske skupštine o polaganju prijemnog ispita na jeziku nacionalne manjine koji je u službenoj upotrebi, vođenje evidencije u javnom sektoru o nacionalnoj pripadnosti i jeziku stečenog obrazovanja zaposlenih samo su neke od promena koje stranka u izbornom programu ističe kao svoje uspehe.²³ Osim toga, spremni su za dalju razradu usvojenog Manjinskog akcionog plana kao rezultata zajedničkog rada pripadnika nacionalnih manjina u procesu pristupanja Srbije Evropskoj uniji. Na tom putu se zalažu da zakoni kojima se uređuju individualna i kolektivna prava nacionalnih manjina imaju status ustavnog zakona. Kao veliki uspeh Balint Pastor je istakao i Rešenje o ukidanju kolektivne odgovornosti pripadnika mađarske nacionalne manjine koji su nakon Drugog svetskog rata bili proglašeni ratnim zločincima po principu kolektivne odgovornosti.²⁴

Ištvana Pastora su kritikovali zbog stavova o migrantskoj krizi. Naime, njegov stav o građenju fizičke barijere na granici sa Mađarskom naišao je na osudu javnosti, nakon čega je on pravdao svoje stanovište iz perspektive stranke koja se pozicionira srednje desno na političkom spektru i uviđa sve teškoće migrantske krize, ali smatra da Evropa, a posebno Srbija nemaju dovoljno resursa da adekvatno odgovore na krizu i zbog toga su takva rešenja najracionalnija.²⁵

²² http://www.rtv.rs/sr_ci/izbori-2016/republicki/b.pastor-svm-postigao-vise-od-svih-madjarskih-zajednica_709850.html (pristupljeno 16. aprila 2016).

²³ <http://www.abiztospont.rs/node/613> (pristupljeno 6. jula 2016).

²⁴ Isto.

²⁵ <http://www.blic.rs/vesti/politika/pastorobavesticu-medunarodne-institucije-o-falsifikovanju-potpisa/r9q8j6w> (pristupljeno 14. aprila 2016).

BOŠNJAČKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA SANDŽAKA

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka,²⁶ kao relativno mlada stranka koja zastupa interese Bošnjaka, nastala je 2013. godine kao krilo Bošnjačke demokratske zajednice koja je nakon rascepa na čelu sa Admirom Muratovićem osnovala posebnu stranku, jer je drugo krilo stranke zadržalo pravo na originalni naziv. Sadašnji predsednik stranke je Jahja Fehratović, a nosilac liste na ovim izborima bio je Muamer Zukorlić. Stranka promoviše konzervativne vrednosti kao što su tradicija, moral i duhovnost.²⁷ Iako su vodili pregovore o koaliciji sa Strankom demokratske akcije Sulejmana Ugljanina, pregovori su propali, pre svega zbog značajnog animoziteta koji postoji između Muamera Zukorlića i Sulejmana Ugljanina. Usled toga je kampanja BDZS-a imala dosta negativan karakter i jedan njen deo bio je fokusiran na sukobe ova dva aktera u medijima. Osim toga, Zukorlić je iznosio pozitivne stavove o Aleksandru Vučiću i često tokom kampanje isticao otvorenost za saradnju sa Srpskom naprednom strankom.²⁸ BDZS je nastupila samostalno na izborima.

Nosilac poruka i vrednosti BDZS-a bio je Muamer Zukorlić, pri čemu su ostali članovi i kada su davali izjave za medije bili manje zapaženi.²⁹ Pre početka same kampanje Muamer Zukorlić je bio prisutan u medijima zbog zamrzavanja pozicije sandžačkog muftije, što je obrazložio sukobom interesa i težnjom da se u potpunosti posveti kampanji.³⁰ Ovaj potez uz njegovo dugogodišnje prisustvo na političkoj i verskoj sceni, kao i povremeni

²⁶ U daljem tekstu BDZS.

²⁷ http://bdzsandzaka.org/?page_id=2590 (pristupljeno 6. jula 2016).

²⁸ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:599158-GOVORNICA-Muamer-Zukorlic-BDZ> (pristupljeno 6. aprila 2016).

²⁹ <http://rs.n1info.com/a141633/Vesti/Vesti/Zukorlic-na-izborima-2016.html> (pristupljeno 9. marta 2016).

³⁰ <http://www.kurir.rs/vesti/politika/nije-vise-muftija-zukorlic-podneo-ostavku-zbog-izbora-clanak-2172975> (pristupljeno 14. marta 2016).

sukobi sa SDA Sandžaka, konkretno Sulejmanom Ugljaninom, uspeali su da održe pažnju medija tokom kampanje.

Dve teme koje su činile centar interesovanja BDZS-a svakako su status Sandžaka i status Bošnjaka u Srbiji. Glavna kritika Ugljanina ticala se poziva Bošnjačkog nacionalnog veća Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija da pošalje međunarodne snage u Sandžak, pri čemu je Zukorlić isticao da je to poznata retorika Ugljanina kada nije na vlasti, dok se potpuno suprotno ponaša kada jeste, a da on (Zukorlić) nastoji da deluje na „način koji neće biti shvaćen kao delovanje protiv nekoga”.³¹ Tu je u medijima isticao paralelu između BDZS i SDA Sandžaka, gde se prva, prema njegovom sudu, bori za prava Bošnjaka na regularan i institucionalan način, a druga u potpunosti zanemaruje prave probleme Bošnjaka i privlačeći negativan publicitet izaziva kontraefekat. Zanimljivo je da Zukorlić zamera Ugljaninu upravo ono što se njemu desilo, kada je davao izjave podjednako kontroverznog karaktera u prošlosti i pravdao se kontekstom u kome su takve izjave nastale.³²

U fokusu kampanje bilo je to da je u interesu svih da Sandžak bude uređen kao prekogranična regija po modelu autonomije evropskih regija i da je jedini način da se to postigne konsenzus sa strankom koja će biti na vlasti. Stoga su tokom kampanje bili prilično pozitivno nastrojeni prema novoj Vladi Aleksandra Vučića. Uvereni su da će tim korakom biti rešeni i ostali problemi u Sandžaku i da će se odnosi između Srba i Bošnjaka na taj način normalizovati, a Sandžak prestati da bude tačka sukoba, te da je autonomija takva „civilizacijska tekovina i vrednost” koja ne treba da predstavlja nikakav bauk

³¹ <http://www.politika.rs/scc/clanak/352467/Plavi-slemovi-u-politickoj-utakmici-Bosnjaka> (pristupljeno 4. aprila 2016).

³² http://www.rtv.rs/sr_ci/izbori-2016/republicki/zukorlic-autonomija-sandzaka-nije-bauk-vec-put-pomirenja_708059.html (pristupljeno 11. aprila 2016). <http://www.nezavisne.com/novosti/ex-yu/Zapaljive-izjave-muftije-Muamera-Zukorlica/79897> (pristupljeno 13. jula 2016).

na srpskoj političkoj sceni.³³ BDZS argumentuje taj potez kulturnom, verskom, etničkom i geografskom posebnosti Sandžaka. Fokus je i na rešavanju ustavnog statusa Bošnjaka, jer su, kako kažu, Bošnjaci u Srbiji i Sandžaku autohton narod koji je zaslužio konstitutivnost, koja bi im omogućila sva individualna i kolektivna prava. Sve to žele da ostvare promenom sadašnjeg Ustava iz 2006. godine, koji smatraju diskriminatorskim. Vraćanje etike u politiku je često spominjano kao način rešavanja problema lažnih etičkih načela političara i ličnih interesa koji čine da građani imaju prilično negativan odnos prema politici.³⁴ Zukorlić je obećao da će se nakon ulaska u parlament potruditi da to promeni i da je to ono što građani dobijaju ukoliko glasaju za njega.

Ekonomski program koji je dosta razrađen u izbornom programu BDZS-a nije toliko promovisan tokom kampanje i Zukorlić ga je svega nekoliko puta prilikom izbornih poseta promovisao. Preko medija su insistirali na većim ulaganjima u infrastrukturu, završetku delova saobraćajnica u Sandžaku i auto-puta i na tome da se zbog nerešavanja tih problema gubi šansa za investicije preduzetnika iz islamskih zemalja, koji uprkos verskoj i kulturološkoj povezanosti s tim delom Srbije ulažu u druge delove zemlje.³⁵ Osim da govore o infrastrukturi, ekonomski deo predizborne kampanje iskoristili su da se osvrnu na pravedan poreski sistem u kojem bi bogatiji plaćali više i na poreske olakšice koje bi obezbedili investitorima koji bi ulagali u nerazvijene gradove i u mesta sa otežanim uslovima življenja. Deo izbornog programa koji nije pomenut, a da ne predstavlja opšte karakteristike programa ekonomskog razvoja i da je karakterističan baš za BDZS, jeste maksimalno

³³ http://www.rtv.rs/sr_ci/izbori-2016/republicki/zukorlic-autonomija-sandzaka-nije-bauk-vec-put-pomirenja_708059.html (pristupljeno 11. aprila 2016).

³⁴ <http://rs.n1info.com/a152628/Vesti/Vesti/Zukorlicev-predizborni-program.html> (pristupljeno 17. aprila 2016).

³⁵ <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/2534/izbori-2016/2278093/zukorlic-dati-bosnjacima-sansu-da-grade.html> (pristupljeno 11. aprila 2016).

iskorišćavanje i razvijanje mogućnosti Sandžaka u ekonomskom smislu i finansiranje dela izgradnje industrijskog parka u Sandžaku. Načelno se BDZS zalaže za liberalizaciju tržišta i podizanje konkurencije.

Socijalni sistemi i politike su nešto čemu je Zukorlić posvetio veću pažnju nego ekonomskim temama, verovatno zbog socijalne strukture u Sandžaku i velike nezaposlenosti, ali je o njima govorio kasnije u kampanji. Njihov socioekonomski program bi podrazumevao da majke sa petoro i više dece dobijaju platu iz Fonda za majke, koji bi se delom finansirao iz imovine zaplenjene kriminalcima.³⁶ U izbornom programu se zalažu i za minimalne penzije bez obzira na uplaćene doprinose i razne vidove davanja pomoći od drugih država. BDZS zahteva velike iznose u republičkom i lokalnim budžetima namenjene korisnicima različitih vidova pomoći i davanja.

Najzapaženiji deo kampanje posvećen politikama identiteta bila je politika pomirenja u skladu sa sloganom „Za pomirenje“. Zukorlić smatra da je on ličnost koja može da poboljša srpsko-bošnjački dijalog i odnose između samih Bošnjaka u Sandžaku i razvije barjak pomirenja.³⁷ Međutim, barjak pomirenja je na početku izborne kampanje obuhvatao i Rasima Ljajića i Sulejmana Ugljanina u vidu rešavanja svih dosadašnjih nesuglasica i započinjanja saradnje. Kasnije se to, kada je reč o Ugljaninu, promenilo zbog njegove izjave o snagama Ujedinjenih nacija.³⁸ Poboljšanje položaja Bošnjaka video je i u ujedinjenju islamske zajednice u Srbiji uz podršku spoljnih političkih faktora i njenoj političkoj angažovanosti. Pitanju prava Bošnjaka su često prilazili razmatranjem pitanja statusa Sandžaka, povezujući rešavanje mnogih problema ove manjine

³⁶ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:600328-Plata-za-majke-petoro-dece> (pristupljeno 11. aprila 2016).

³⁷ <http://rs.n1info.com/a148860/Vesti/Vesti/Zukorlic-Zazivelo-pomirenje.html> (pristupljeno 4. aprila 2016).

³⁸ <http://www.politika.rs/scc/clanak/352467/Plavi-slemovi-u-politickoj-utakmici-Bosnjaka> (pristupljeno 4. aprila 2016).

jednostavnim davanjem autonomije. Godinama unazad Zukorlić izjavljuje da je problem države što od manjina očekuje da budu poslušnici, što smatra problemom i sadašnje vlasti.³⁹ Uz poziciju da će kada dođe na vlast biti predstavnik svih manjina obećavao je i da će se boriti za interese Albanaca i njihov problem udžbenika na albanskom jeziku, čime je bio jedan od retkih predstavnika neke manjine koji je obećao da će se boriti da reši konkretan problem druge nacionalne manjine.⁴⁰ Međutim, to predstavlja sasvim logičan potez ukoliko uzmemo u obzir da je u martu potpisan sporazum o podršci između BDZ-a i Centra za istraživanje i monitoring Preševa, u kojem se ističe da se Zukorlić dugo bori za prava Albanaca i da zbog toga oni imaju „moralnu i nacionalnu obavezu da ga podrže”.⁴¹ Stranka je osim toga plasirala u medije brojne poruke o načelnom zalaganju za poboljšanje položaja Bošnjaka i drugih manjina, ali ne i razradu načina na koje bi to bilo postignuto.

Kada bi se izborna kampanja koju je vodio Zukorlić opisala u jednoj rečenici, to bi svakako bila kampanja sentimentalne retorike o pomirenju i forsiranju nekoliko tema kroz medije (autonomija Sandžaka, pomirenje Srba i Bošnjaka, vraćanje etike u politiku).⁴² Svojstveno religioznom karakteru stranke, određene teme koje su obrađivali u kampanji bile su tome prilagođene, s više emocionalnim nego racionalnim prilazom problemima.⁴³ Uprkos izbornom programu koji je obuhvatao

³⁹ http://www.rtv.rs/sr_ci/izbori-2016/republicki/zukorlic-autonomija-sandzaka-nije-bauk-vec-put-pomirenja_708059.html (pristupljeno 11. aprila 2016). http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=09&dd=14&nav_id=458620 (pristupljeno 26. avgusta 2016).

⁴⁰ <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/2534/izbori-2016/2284515/zukorlic-obecao-da-ce-se-boriti-za-interese-albanaca.html> (pristupljeno 15. aprila 2016).

⁴¹ <http://sandzakpress.net/albanci-imaju-moralnu-i-nacionalnu-obavezu-da-podrze-muamera-zukorlica> (pristupljeno 26. avgusta 2016).

⁴² <http://rs.n1info.com/a146485/Vesti/Vesti/Zukorlic-Boricu-se-za-vracanje-etike-u-politiku.html> (pristupljeno 26. marta 2016).

⁴³ <http://rs.n1info.com/a149764/Vesti/Vesti/Zukorlic-o-Ljajicu-i-Ugljaninu.html>, <http://www.informer.rs/vesti/izbori/67098/ZUKORLIC-ZAVODI-SKUPSTINI-udjem-Parlament-tamo-nece-biti-alkohola>

razne oblasti, poput zaštite životne sredine, ekonomskih tema i uređivanja različitih sfera unutrašnje politike, neke teme nisu promovisane u medijima (ekonomija, korupcija, sloboda medija, nauka i obrazovanje).

STRANKA DEMOKRATSKE AKCIJE SANDŽAKA

Stranka demokratske akcije Sandžaka⁴⁴ sa Sulejmanom Ugljaninom, koji je na čelu stranke od njenog osnivanja 1990. godine, ima slične bazične zahteve kao BDZS. Ti zahtevi se odnose na rešavanje ustavnog statusa Bošnjaka i statusa Sandžaka, ali se, u ovoj predizbornoj kampanji, razlikovala od BDZS-a po pristupu i temama kojima se bavila. SDAS propagira tradicionalne vrednosti u privatnom i javnom životu i očuvanje kulturnog, nacionalnog i verskog identiteta bošnjačkog naroda. Sulejman Ugljanin istovremeno obavlja funkciju lidera Bošnjačkog nacionalnog veća, sa čije je pozicije dodatno skretao pažnju na stranku.

Stranka demokratske akcije Sandžaka je svakako ostala upamćena u predizbornoj kampanji po oštrim i zapaljivim izjavama njenog predsednika Sulejmana Ugljanina. To je donelo negativan publicitet stranci u nacionalnim medijima. Jedna od tema kampanje bila je kritika vlasti i skretanje pažnje na loš položaj Bošnjaka u Sandžaku. Ugljanin je svakako glavni nosilac kampanje SDAS-a koji je, kao što smo već rekli, kao predsednik Bošnjačkog nacionalnog veća koristio priliku za promovisanje vrednosti stranke i privlačenje pažnje medija.⁴⁵ U medijima su se fokusirali na predloge da novim Ustavom Bošnjaci dobiju status naroda i na potpunu regionalizaciju i decentralizaciju, čime bi Sandžak dobio autonomiju. Oni žele redefinisati političkog sistema, a Srbiju bi podelili na 10–15 regiona,

⁴⁴ U daljem tekstu SDAS.

⁴⁵ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=04&dd=04&nav_category=11&nav_id=1115595 (pristupljeno 3. aprila 2016).

sa Sandžakom kao jednom od 10 autonomnih oblasti, čime bi se podigao njihov potencijal razvoja, tako što bi više profesionalaca i stručnjaka bilo zaduženo za specifične oblasti, koje bi se na taj način mnogo više razvile.⁴⁶ Poboljšao bi se i položaj pripadnika bošnjačke nacionalne manjine. U programu stranke koji se tiče ovog dela piše da bi u ovom procesu opštine Novi Pazar, Tutin, Sjenica, Nova Varoš, Prijepolje i Priboj bile u sastavu jednog regiona, što pokazuje da bi oni, iako se ne navodi geografsko pozicioniranje ostalih regiona, bili u skladu sa njihovim etničkim, verskim i kulturološkim karakteristikama. Osim ovoga, isticali su da bi uložili napore da se usvoji rezolucija o Srebrenici, čime bi se i pravnim putem priznali zločini koji su počinjeni i na taj način se Republika Srbija odužila bošnjačkim žrtvama i ogradila od retorike iz prošlosti.⁴⁷ Aktivno se zalažu za evropske i evroatlantske integracije Srbije i smatraju da put Srbije ka Evropskoj uniji treba da se ubrza.

U predizbornoj kampanji nisu se mnogo osvrtni na ekonomski program stranke, niti je to bila zastupljena tema u medijima. Od ekonomskih tema spominjali su se neravnomeran razvoj područja u Srbiji, konkretno Sandžaka, i zalaganje za veća državna ulaganja u tu oblast, kako bi se podigao životni standard stanovništva. Usmerili su pažnju na 46 najnerazvijenijih opština u Srbiji, među kojima je šest sandžačkih, koje imaju nameru da izbave iz siromaštva, mada nisu precizirali na koje načine bi to bilo urađeno, osim velikim državnim ulaganjima. Insistiraju na pružanju građanima Sandžaka svih mogućih usluga, tako što bi im obezbedili sve neophodne institucije u Novom Pazaru, među kojima i Klinički centar.⁴⁸ Ugljanin je isticao svoje dosadašnje napore za konstituisanje Sandžaka kao regionalne samouprave koja bi morala da poboljša infrastruk-

⁴⁶ <http://www.blic.rs/vesti/politika/ugljanin-sandzak-da-bude-jedna-od-10-autonomija-u-srbiji/md2h66g> (pristupljeno 21. aprila 2016).

⁴⁷ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2247509/sda-sandzaka-predala-izbornu-listu.html> (pristupljeno 16. marta 2016).

⁴⁸ http://www.sda.rs/uploads/dokumenta/STATUT_SDA_SAND%C5%BDAKA.pdf (pristupljeno 13. jula 2016).

туру i saobraćajnice hitnim državnim reagovanjem. Za razliku od SVM-a koji je naglašavao kako je srazmerno zapošljavanje mađarske nacionalne manjine postignuto, SDAS smatra da je kada su u pitanju Bošnjaci to na nezadovoljavajućem nivou i da država treba da reaguje. Osim toga veća ulaganja u nerazvijena područja, regionalna i međunarodna ekonomska saradnja i implementiranje i primenjivanje standarda EU u ekonomiji okvirne su teme koje se nalaze u njihovom izbor-nom programu. Ugljanin se nije bavio ni socijalnim sistemima i politikama u meri u kojoj su to radili Pastor i Zukorlić i na tu oblast se osvrtao kroz prava pripadnika bošnjačke nacionalne manjine, kojima ćemo se pozabaviti u narednom delu teksta.

Jedno od obećanja u kampanji bilo je da će se potruditi da se donese novi Zakon o manjinama koji bi se ravnopravno odnosio prema svim manjinama. Optuživali su Vladu Srbije da je tajno usvojila Akcioni plan za pristupanje EU o manji-nama koji „legalizuje zločin i etničko čišćenje nad Bošnjacima Sandžaka“ u Srbiji od 1990. godine.⁴⁹ Za razliku od ostalih manjinskih stranaka kritikovali su vlast, a Ugljanin je izjavio da je kod predsednika i premijera „izraženo neprijateljstvo prema Bošnjacima“.⁵⁰ Jedini su među strankama koji sma-traju da je položaj neke manjine toliko loš (Ugljaninov po-tez kao predsednika Saveta bošnjačkog nacionalnog veća za koji ga je Zukorlić kritikovao da ga je politički zloupotrebio⁵¹). Naime, Savet je usvojio Odluku o položaju Bošnjaka u Srbiji kojom se traži od Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija da pošalje međunarodne snage u Sandžak i spreči navodni dalji teror i represiju nad Bošnjacima, od čega Ugljanin nije od-

⁴⁹ <http://rs.n1info.com/a147656/Vesti/Vesti/Ugljanin-Akcioni-plan-usvojen-tajno.html> (pristupljeno 30.3.2016. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:598805-Ugljanin-zove-plave-slemove-u-Sandzak> (pristupljeno 3. aprila 2016)).

⁵⁰ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=30&nav_category=11&nav_id=1113998 (pristupljeno 30. marta 2016).

⁵¹ <http://www.politika.rs/scc/clanak/352467/Plavi-slemovi-u-politickoj-utakmici-Bosnjaka> (pristupljeno 4. aprila 2016).

stupio ni u jednom trenutku u toku kampanje. Kod SDAS-a dominira nacionalistička predizborna retorika sa izjavama da je u Srbiji porast nacionalizma nesnosan i da vlast, konkretno Ljajić i Vučić, organizovano i smišljeno krše prava Bošnjaka, pri čemu je spominjan i navodni incident o dovođenju četnika na stadion tokom utakmice u Novom Pazaru.⁵² Njihov pristup problemima tokom kampanje veoma je agresivan i dosta se razlikuje od Zukorlićevog pristupa. Ono što je zanimljivo u programu stranke, a nije spominjano u medijima jeste odnos prema ženama i pitanje ravnopravnosti. U statutu ističu da je uloga žena nezamenjiva i da ona rađajući, podižući i odgajajući decu obavlja važnu društvenu funkciju i zbog toga zaslužuje određene benificije.⁵³ Još jedna zanimljiva stvar jeste odnos prema kulturi, gde se zalažu za ograničavanje šunda i pornografije, koji šire loše moralne i etičke vrednosti.⁵⁴ U svim ovim pitanjima ističu se patrijarhalne i konzervativne vrednosti stranke koje su se provlačile tokom cele kampanje kroz pri-stupe svim pomenutim problemima.

ZELENA STRANKA

Zelenu stranku, koja je ove godine prvi put nastupala na izborima, osnovali su članovi Zelenih Srbije, koji su smatrali da bi ispunjavanju ciljeva stranke trebalo da se pristupi na drugačiji način.⁵⁵ Ono što je je bilo zanimljivo jeste priznavanje statusa predstavnika nacionalne manjine ovoj stranci. Naime, Republička izborna komisija je proglasila listu 12. aprila i istog dana utvrdila da Zelena stranka ispunjava uslove da joj se utvrdi položaj koalicije stranaka nacionalne manjine (koalicija sa Slo-

⁵² http://www.danas.rs/danasrs/politika/ugljanin_rat_u_sandzaku_je_blizu.56.html?news_id=318549 (pristupljeno 6. aprila 2016).

⁵³ http://www.sda.rs/uploads/dokumenta/STATUT_SDA_SAND%C5%BDKA.pdf (pristupljeno 13. jula 2016).

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ <https://zelenenovine.wordpress.com/intervju/intervju-goran-cabradi-predsednik-zelene-stranke/> (pristupljeno 6. jula 2016).

vačkom strankom Jana Paula). Međutim, za razliku od ostalih odluka RIK-a koje su se donosile jednoglasno ili s jednim glasom uzdržanim ili glasom protiv, jedino se prilikom donošenja ove odluke pojavio raskol među članovima komisije u vezi s kriterijumima za dodeljivanje statusa liste nacionalne manjine. Odluka je doneta sa 18 glasova, a potreban broj glasova za odluku je 17. Osim toga, smatra se da je RIK u ovom slučaju odstupio od kriterijuma koje je koristio za ostale stranke nacionalnih manjina kao što su Republikanska i Ruska stranka.⁵⁶ Na republičkim izborima 2012. godine imali smo sličnu situaciju sa strankom Nijedan od ponuđenih odgovora (NOPO), kada je stranka osvojila jedan mandat, a njen predsednik Nikola Tulimirović ušao u Skupštinu uprkos kontroverznoj pozadini stranke. Naime, NOPO je nastala 2008. godine, ali ne kao manjinska partija, već kao politička organizacija koja je prestala da postoji 23. aprila 2010, ali je ponovo registrovana 14. oktobra 2010. kao stranka vlaške nacionalne manjine, što dovodi u pitanje stvarni razlog njenog postojanja.⁵⁷ Svakako da je razlog svemu ovome zaobilaženje redovnih zakonskih procedura, troškova itd., međutim problem kod ovakvih slučajeva jeste što se status manjinske stranke koristi kao „prelazni“, a zatim stranke teže da se preregistruju kada jednom ispune cilj, čime se zapravo gubi značaj postojanja ovakvih zakonskih „olakšica“ (olakšavanje manjini da učestvuje u političkom životu države i uspe da se izbori za sopstvena prava). Drugi značajan problem jeste poruka koja se šalje potvrđivanjem statusa stranke nacionalne manjine u jednom ili dva slučaja, jer bi u budućnosti to mogla postati praksa i potvrđen način za pojavljivanje partija na političkoj sceni.

Zastupnik Zelene stranke je Goran Čabradi koji je ujedno i prvi na listi i jedini poslanik Zelene stranke koji ulazi u Parlament,

⁵⁶ http://www.crta.rs/uploads/documents/2016-04-20%2015:31:06_a_103_I_rs_doc.pdf (pristupljeno 6. jula 2016).

⁵⁷ <http://www.mduls.gov.rs/latinica/dokumenta-politicke-stranke.php>: Izvod iz registra političkih stranaka (pristupljeno 6. jula 2016).

a bivši je potpredsednik Zelenih Srbije. Osim zastupanja i predstavljanja interesa slovačke nacionalne manjine u Srbiji stranka se zalaže za ciljeve koji se inače vezuju za „zelene“ kao što su zaštita životne sredine, legalizacija kanabisa u medicinske svrhe, zabrana GMO proizvoda i sl. Podršku je dobila od udruženja poljoprivrednika i udruženja koja se zalažu za legalizaciju kanabisa, a prema rečima predsednika stranke Čabradija, biračko telo je skoncentrisano u mladima, volonterima, kao i onima koji do sada nisu bili politički aktivni.⁵⁸ Njeni predstavnici nisu u velikoj meri bili prisutni u medijima, stranka se relativno kasno uključila u kampanju i imala je neutralan odnos prema ostalim političkim strankama. Ciljna grupa su im u velikoj meri bili mladi i obrazovani ljudi kojima su se obraćali preko modernih sredstava informisanja. Veću podršku dobili su u Subotici (0,91%), Kanjiži (1,07%), Kovačici (1,67%), Oповu (1,25%), Apatinu (1,02%), Novom Sadu (1,35%), Sremskim Karlovcima (1,22%), Irigu (1,66%), Staroj Pazovi (1,94%) i Gornjem Milanovcu (1,30%).⁵⁹

Izborni program stranke razmatra širok spektar tema kojima stranka poklanja pažnju, a između ostalog postoji i deo koji je posvećen slovačkoj nacionalnoj manjini, mada ne toliko ubedljiv da zaista odaje utisak da stranka primarno tome posvećuje pažnju. U programu stranke postoji pasus u kom se kaže: „Stranka je posebno orijentisana i usmerena na predstavljanje i zastupanje slovačke nacionalne manjine i zaštitu i unapređenje prava slovačke nacionalne manjine sa akcentom na stvaranje pluralističkog i istinski demokratskog društva koje pored poštovanja etničkog, kulturnog, jezičkog i verskog identiteta svakog pripadnika nacionalne manjine mora da stvara odgovarajuće uslove koji će mu omogućiti da izrazi, očuva i razvije sopstveni identitet u Republici Srbiji, u skladu sa Ustavom, zakonom i

⁵⁸ <https://zelenenovine.wordpress.com/intervju/intervju-goran-cabradi-predsednik-zelene-stranke/> (pristupljeno 6. jula 2016).

⁵⁹ <http://www.rik.parlament.gov.rs/izbori-za-narodne-poslanike-2016-rezultati.php> (pristupljeno 27. avgusta 2016).

međunarodnim standardima.”⁶⁰ U statutu stranke postoji pasus slične sadržine uz to da je programski cilj: „Zastupanje i predstavljanje interesa pripadnika slovačke nacionalne manjine i građana Srbije, međusobno povezivanje i prožimanje kulturnih i privrednih veza i kontakata.”⁶¹ Ključne tačke programa stranke jesu potpuna zabrana GMO proizvoda, podsticanje domaće poljoprivrede, legalizacija kanabisa u medicinske svrhe, podsticanje reciklažne industrije i borba za prava radnika.⁶² Ističu da je Srbija potpisala najgori Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju koji je jedna zemlja mogla potpisati i da će zbog toga trpeti velike posledice, posebno one koje se odnose na poljoprivredu. U medijima su davali izjave da će se zalagati za zabranu prodaje poljoprivredne zemlje strancima i izmenu Zakona o poljoprivrednom zemljištu i subvencijama. U javnosti su svakako više promovisane poruke iz delova programa koji se ne tiču unapređenja položaja slovačke manjine. Njihov izborni program sadrži i razradu Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom i obavezu plaćanja alimentacije koja bi se, po njihovom zalaganju, prenela na državu koja bi iz Alimentacionog fonda uplaćivala celokupni iznos alimentacije, da bi kasnije od roditelja potraživala dug na rate.⁶³ Takođe promovišu i dodatno oporezivanje produkcije kiča i šunda i emitovanja nekvalitetnih medijskih sadržaja, što bi doprinelo razvoju kulture.⁶⁴ Nesumnjivo, Zelena stranka bilo da je posmatramo više kao stranku slovačke nacionalne manjine bilo kao stranku karakterističnih „zelenih” vrednosti dostigla je svoj cilj – osvajanje neophodnih glasova i ulazak u Parlament.

⁶⁰ <http://www.zelenastranka.rs/dokumenti/program/> (pristupljeno 27. avgusta 2016).

⁶¹ <http://www.zelenastranka.rs/dokumenti/statut/> (prečišćen tekst) (pristupljeno 27. avgusta 2016).

⁶² <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2537/izbori-2016/2282357/zelena-stranka-predstavila-svoj-izborni-program.html> (pristupljeno 15. aprila 2016).

⁶³ Isto.

⁶⁴ Isto.

PARTIJA ZA DEMOKRATSKO DELOVANJE

Partija za demokratsko delovanje je stranka albanske nacionalne manjine čiji je predsednik Riza Halimi. Ono što je zanimljivo jeste da je na ovim izborima nosilac liste bila Ardita Sinani, predsednica Partije za demokratsko delovanje u Preševu, a prvi na listi Fatmir Hasani, profesor biologije iz Bujanovca. Zalažu se za očuvanje albanskog nacionalnog i kulturnog identiteta u Republici Srbiji. Stranka zastupa konzervativne vrednosti i nastoji da reši neke od glavnih problema albanske manjine na jugu Srbije (poput problema s nostrifikacijom diploma, knjiga na albanskom jeziku, nezaposlenosti).

Partija za demokratsko delovanje nije bila toliko zastupljena u medijima na srpskom jeziku, izuzev nekoliko puta pri kraju same kampanje. Iz tog razloga vodili su prilično izolovanu kampanju. Iako su pozvali ostale albanske stranke da nastupe zajedno radi povećanja broja predstavnika, izašli su samostalno na izbore.⁶⁵ Osvrtali su se na probleme koji već dugo postoje i za koje se godinama bore. Važna im je integracija Albanaca kroz institucije kako na nižim nivoima, tako i u višim državnim organima.⁶⁶ Akcenat im je na tome da diplome koje pripadnici albanske manjine stiču na Univerzitetu u Prištini budu priznate u Srbiji, kao i da se obezbede knjige na albanskom jeziku čiji bi se sadržaj konsenzusom uredio tako da bude neutralan i usklađen za obe strane, srpsku i albansku.⁶⁷ Osim toga, glavni problem im je veliki procenat siromašnog stanovništva na jugu Srbije i 70% nezaposlenog stanovništva na tom području, zbog čega im je, kako kažu, neophodna pomoć države, ali i međunarodne zajednice. Ostale četiri stranke albanske manjine koje

⁶⁵ <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/2534/izbori-2016/2273532/albanci-na-lokalu-u-vise-kolana-za-parlament-samo-partija-haljimija.html> (pristupljeno 7. aprila 2016).

⁶⁶ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:601328-GOVORNICA-Fatmir-Hasani> (pristupljeno 19. aprila 2016).

⁶⁷ http://www.danas.rs/danasrs/politika/ardita_sinani_nas_slogan_glasi_quotza_albancequot_.56.html?news_id=318934 (pristupljeno 12. aprila 2016).

su bojkotovale parlamentarne republičke izbore ali ne i lokalne, kritikovale su ih zbog navodne izdaje albanskih nacionalnih interesa izlaženjem na izbore. Međutim, PDD ističe da se od 1990. godine aktivno bore za prava Albanaca u Srbiji i da će ulaskom u predstavničko telo nastaviti to da rade.

ZAKLJUČAK

Iako na ovim izborima imamo više manjinskih stranaka u parlamentu u poređenju sa izborima 2014, kada ih je bilo tri, stranke su osvojile manji broj mandata nego na izborima pre dve godine. Iako je izlaznost bila veća nego na prošlim izborima (56,07%, a 2014. 53,09%), ranije skoncentrisani glasovi na tri stranke (SVM, SDAS i PDD) rasuli su se na postojećih pet u Parlamentu. Imali smo jednu izbornu listu više nego na izborima 2014. i dve više nego na izborima 2012. godine. Osam stranaka manjina je samostalno nastupalo (ili u koaliciji s drugim strankama te manjine – SVM), dok ih je na prošlim izborima bilo sedam. Savez vojvođanskih Mađara je stranka koja je izgubila najviše u odnosu na prošle izbore kada su imali šest poslanika, dok sada imaju četiri. SVM je u Vojvodini osvojio 47.034 glasova odnosno 4,84%. Najviše glasova su osvojili u vojvođanskim opštinama Kanjiži (40,09%), Senti (34,36%), Bačkoj Topoli (29,53%), Čoki (26,75%) i Adi (25,36%).⁶⁸ Savez vojvođanskih Mađara možemo svrstati u stranke kod kojih su u izbornu kampanju bili uključeni različiti akteri. Stranka demokratske akcije je takođe jedna od stranaka na gubitku, s obzirom na to da su na prošlim izborima osvojili tri, a sada dva mandata. Bošnjačka demokratska zajednica je jedna od dve stranke na dobitku ove godine s dva osvojena mandata, nakon što 2014. godine nisu osvojili nijedno mesto, kada su nastupili u koaliciji sa Liberalno demokratskom partijom i So-

⁶⁸ <http://pik.skupstinavojvodine.gov.rs/sadrzaj/2016RezultatiOpstine.pdf> (pristupljeno 14. jula 2016).

cijaldemokratskom unijom, samo godinu dana nakon nastanka BDZS-a 2013. godine. Za SDAS i BDZS karakteristično je da su se u medijima pojavljivljivali isključivo lideri stranaka (Ugljanin i Zukorlić), kao i za Zelenu stranku (što se u ovom slučaju može objasniti težnjom lidera stranke da kao relativno nova na političkoj sceni usmeri pažnju birača na jednog čoveka). Partija za demokratsko delovanje je sa dva mandata 2014. došla na jedan 2016, ali su oni više puta tokom predizborne kampanje isticali da takav rezultat i očekuju. Ardita Sinani je bila centralna ličnost kampanje, ali je medijski prostor u određenoj meri zauzimao i Fatmir Hasani. Zelena stranka, nastala od članova Zelenih Srbije, takođe je dobitnik izbora, prvenstveno zato što je na prvim izborima na kojima je učestvovala i predstavila se javnosti uspeła da uzme jedan mandat na republičkim izborima i jedan u Skupštini AP Vojvodine.

Položaju nacionalnih manjina u Srbiji i problemima koji se nameću na tom polju stranke su pristupale iz perspektive manjina koje predstavljaju, što je sasvim logično. Pažnja se usmeravala na pravna rešenja i uređivanje zakonodavstva u oblasti zaštite prava nacionalnih manjina, ali i na razvijanje diskursa tolerancije i inkluzije manjina u društvene i političke procese u državi. Konkretnih obećanja nije bilo u velikom broju u ovoj kampanji. SDAS je što se tiče rezolucije o Srebrenici i podeli na regione ostala pri stavu da će tome biti posvećeni dugogodišnji naponi stranke, međutim, konkretno je obećan samo novi Zakon o manjinama. Članovi SVM-a su slali poruke opšteg karaktera.⁶⁹ Zukorlić je isticao da im je glavni cilj Sandžak kao pogranična regija, ali u medijima nismo imali konkretno obećanje da će stranka to ostvariti. Zelena stranka nije biračima davala mnogo obećanja, dok je PDD obećao da će nastaviti da postavlja pitanja u Skupštini o nostrifikaciji diploma.⁷⁰ Kampanja je, takođe, ostavila utisak da unutar stranaka

⁶⁹ Videti odeljak „Savez vojvođanskih Mađara (analiza kampanje)“.

⁷⁰ http://www.danas.rs/danasrs/politika/ardita_sinani_nas_slogan_glasi_quotza_albancequot_.56.html?news_id=318934 (pristupljeno 12. aprila 2016).

nacionalnih manjina ne postoji visok stepen demokratičnosti, jer su uglavnom lideri ili veoma mali broj prepoznatljivih lica bili vodeće ličnosti kampanje, sa izuzetkom SVM-a.

Za kraj, možemo da kažemo da će u Parlamentu sedeti deset predstavnika različitih nacionalnih manjina od kojih zavisi na koji način će nastaviti promovisanje vrednosti i ciljeva stranke, kao i kako će nastaviti ili ostvariti saradnju sa vladajućom koalicijom.

Zoran Stojiljković

POSTIZBORNI PROGRAM I POLITIKE VLADE

Našu polaznu tezu o saznojnoj ispražnjenosti i tematskoj oskudnosti vođene izborne kampanje, odnosno odsustvu prepoznatljivih, uzajamno distinktnih a istovremeno merljivih i oročenih izbornih obećanja, osim naših nalaza potvrđuju i nalazi drugih istraživanja.

Istraživanje BIRN-a pokazuje, recimo, da se dominantne diskursne strategije u izornoj kampanji 2016. godine mogu svesti na direktnu osudu ili podršku, zaklanjanje iza autoriteta, političkog narcisa, strategiju kontrasta (dobri i loši momci), strategiju zaštitnika i žrtve, zamenu teza i populističku intimizaciju. Prema istraživačima BIRN-a kampanja u najvećoj meri „proizvodi diskursne strategije u kojima se stranke međusobno kritikuju, osporavajući međusobnu politiku, ne praveći kritički otklon prema danima vlastite vladavine, kao i ne promovišući afirmativnu akciju i mere“ (BIRN, april, 2016).

I zaista, „rat brojkama“ i politički prenapregnuto i krajnje pojednostavljeno preokvirivanje istih podataka i njihova potpuno različita interpretacija i stavljanje u različite kontekste obeležili

su ovu kampanju. Isti podaci o kretanju zarada i penzija ili stopama nezaposlenosti koriste se da podupru sasvim različite (i jednostrane) političke zaključke. Umesto kritičkog dijaloga i argumentacije na izbornoj pozornici je zaglušujuća buka paralelnih monologa u kojoj niko nikoga ne čuje i ne želi da čuje.

Analizu dodatno komplikuje i nastojanje izbornih aktera da na dominantnoj ekonomskoj i socijalnoj ravni ne kažu ništa što bi iritiralo siromašnog „prosečnog“ birača, što vodi ideološkoj mimikriji u kojoj vlasti tvrde da neće (snižavanje) učiniti nešto što će učiniti ili pak da će učiniti (povećanje penzija i plata) nešto iako se to neće dogoditi kad izbori prođu. Na drugoj strani, opozicioni protržišni liberali zagovaraju socijalnu protekciju ili će čak promovisati mere predistributivne raspodele, poput garantovanog porodičnog prihoda ili univerzalnog bazičnog dohotka (Dosta je bilo).

Sami izborni rezultati, kao i proces i mogući efekti formiranja vladavinske većine, u fokus pažnje političke javnosti nakon izbora postavljaju pitanja koherentnosti paketa promovisanih vladinih javnih politika, autorstva pojedinih koalicionih aktera nad njima, odnosno karakter veze između datih predizbornih obećanja stranaka većine, programa Vlade i praktično vođene politike i njenih efekata.¹

¹ Nova Vlada Srbije, koju je predložio mandatar Aleksandar Vučić, imaće ukupno 20 članova, uključujući i premijera. Ukupno je 16 resora, odnosno ministarstva, a tri su ministri bez portfelja što govori o nastojanju da se izađe u susret aspiracijama koalicionih partnera. No i ovoga puta se, kao i 2014. manifestovalo pravilo da nije reč o dogovorenom programu Vlade već o ličnom viđenju i autorstvu premijera Vučića koji je svoj ekspoze, koji su u skraćenoj formi poslanici dobili pred sednicu, obrazlagao u šestočasovnom obraćanju poslanicima.

I pre nego što je počelo izlaganje poslanici DS-a napustili su sednicu. Bojan Pajtić, lider DS-a, prethodno je rekao da smatra da je odlaganje formiranja vlade veoma štetno za građane, a da je zakazivanje sednice u roku od 24 sata neprimeren rok.

On je tražio odlaganje sednice kako bi poslanici mogli adekvatno da se pripreme. Predsednica Skupštine Maja Gojković mu je poručila da je sednica

Ponuđene koncepte i praktične mere sektorskih javnih politika Vlade interpretiraćemo u našem odabranom obrascu makropolitika koji čine: politike identiteta, demokratija i dobro upravljanje i ekonomske i socijalne politike. Pri tome, da ne bismo zapali u zamku učitavanja sopstvenih (re)interpretacija u prikazu Programa Vlade zadržaćemo stil i ton sadržan u interpretacijama u štampi, odnosno u samom iskazu premijera Vučića i vizuelno ćemo ih posebno izdvojiti.

1. PROGRAM VLADE

1.1. EVROPSKI I REGIONALNI IDENTITET

Dalji napredak na putu evropskih integracija strateški je cilj za Vladu Srbije. Put ka članstvu u EU vidi se kao magistralni put ka većoj stabilnosti, ekonomskom napretku² i učvršćivanju tekovina demokratije. Mandatar Aleksandar Vučić poručio je da je cilj da sva pregovaračka poglavlja budu zatvorena do kraja mandata buduće vlade, 2019. godine.

U mandatarevom izlaganju prisutne su tri ključne poente.

Prvu čini tvrdnja da je Srbija do sada ostvarila rast BDP-a zahvaljujući većem izvozu i investicijama, a da rast investi-

zakazana u zakonskom roku i da nikakvih nepravilnosti nema i dodala da ne postoji obaveza podnošenja pisanog ekspozea.

² Srbija je od 2001. godine dobila podršku EU u bespovratnim sredstvima od tri milijarde evra, a od 2014. godine, dodao je on, Srbiji je na raspolaganju novi instrument podrške EU IPA II, a iz tog instrumenta biće podržane reforme u saobraćaju, energetici, životnoj sredini, razvoj konkurentnosti, ljudskih resursa, poljoprivrede i ruralni razvoj, reforma javne uprave, pravda i unutrašnji poslovi.

cija u budućnosti zavisi direktno od dinamike pristupanja Evropskoj uniji.

Druga, da smo ispunili sve kriterijume po pitanju ekonomije i MMF-a, i Svetske banke i Evropske komisije. U toj ključnoj oblasti za standard građana nismo imali bukvalno nijednu primedbu. Pitanje je, međutim, šta su realno ostvareni efekti tako vođene politike, odnosno ko plaća cenu bolnih reformi?

Treća je da su regionalna i ekonomska stabilnost uslov za nove investicije, jer bez stabilnosti nema ni domaćih ulaganja.

Kosovo

Mandatar Aleksandar Vučić ocenio je da pitanje Kosova i Metohije ostaje veliki izazov i u mandatu ove Vlade, koja neće priznati jednostrano proglašenu nezavisnost južne srpske pokrajine, ali će u interesu regionalne stabilnosti i što boljih srpsko-albanskih odnosa nastaviti dijalog sa Prištinom.

Srpski narod na Kosovu i Metohiji u predstojećem periodu treba da bude dodatno institucionalno osnažen stvaranjem zajednice srpskih opština, čije uspostavljanje Priština već dugo opstruira, koristeći neprihvatljive izgovore i rugajući se autoritetu Evropske unije odbijanjem da sprovede ono što je pod njenim okriljem dogovoreno.

Najavio je da će u narednom periodu ciljevi na Kosovu i Metohiji biti očuvanje političke stabilnosti kontinuiranim praćenjem političkih procesa i sprovođenjem utvrđene državne politike, te obavljanje poslova u oblastima: podrške lokalnim samoupravama, privrede, ekonomskog razvoja i infrastruk-

turnih projekata. Radi se o pitanjima povratka i opstanka, pravosuđa, ljudskih prava i imovinskopravnih pitanja, međunarodne saradnje i saradnje s međunarodnim misijama na teritoriji Pokrajine. Zaštita imovine Srbije na Kosovu i Metohiji, imovine naših privrednih subjekata i Srpske pravoslavne crkve biće dakle i dalje u vrhu prioriteta Vlade Srbije.

Regionalna saradnja

Jedan od prioriteta Vlade biće afirmacija Srbije kao stožera regionalne saradnje, konstruktivnog, snažno posvećenog i aktivno angažovanog na unapređenju odnosa u regionu. To je nova Srbija koja je izašla u svet i koju je svet prihvatio istakavši da je put Srbije put mira, dijaloga i razvoja.³

1.2. DEMOKRATIJA I DOBRO UPRAVLJANJE

Borba protiv korupcije nastaviće da bude prioritet Vlade Srbije i odvijaće se u daljem

razvijanju institucija koje će biti osposobljene da deluju preventivno ili da vrše hapšenja, optužuju i donose presude na vreme, u kraćem roku nego danas, poručio je Vučić.

Vučić je u ekspozeu istakao da će Srbija do kraja 2016. biti na pola puta reforme u pogledu načina na koji policija,

³ Vlada Srbije će nastaviti da se angažuje na očuvanju prava i interesa srpskog naroda u regionu, u skladu s normama međunarodnog prava. Kad je reč o povratku raseljenih, koji je u proteklih deceniju i po bio na nivou statističke greške, Vlada je pripremila novi koncept socijalno i ekonomski održivih mera. U tom kontekstu, nastaviće da razvija najbliže odnose s Republikom Srpskom, u skladu s Dejtonskim sporazumom, rekao je Vučić. Na drugoj strani, pojedine zemlje u regionu, poput Hrvatske, otvaraju stare rane i ugrožavaju regionalnu stabilnost. Nije lako ni u odnosima sa BiH, koje posebno otežavaju izjave zvaničnika i neprocesuiranje onih koji su počinili zločine, rekao je Vučić.

tužilaštvo i sud počiniocima ovih dela vode od optužnice do presude.⁴

Kako se navodi u ekspozeu, do kraja 2016. biće usvojena dva nova zakona u toj oblasti. Do kraja godine biće donet već više puta najavljivan **Zakon o poreklu imovine**, a u okviru Poreske uprave biće formirana posebna jedinica koja će se baviti utvrđivanjem porekla imovine. U svom radu ova jedinica koristiće metod unakrsnog ispitivanja imovine.

Sva imovina za koju neko ne može da dokaže poreklo, kako je stečena, biće oporezovana naročitom poreskom stopom, a po završetku poreskog upravnog postupka u kome će se naći, neće biti isključeno ni eventualno vođenje krivičnog postupka.

Zakon koji ćemo bitno izmeniti, jeste Zakon o agenciji za borbu protiv korupcije, rekao je Vučić i dodao da će biti uvedena bolja pravila nadzora i praćenja kako bi se uspešnije rešavao svaki sukob interesa javnih zvaničnika.

1.3. RAZVOJ I EKONOMSKE I SOCIJALNE POLITIKE

Mandatar Aleksandar Vučić poručio je poslanicima da je zabeležen suficit, što znači da bi vlada mogla da ide na rebalans budžeta, ali zbog boljih, a ne lošijih rezultata.

Rezultati su, kako je rekao, impresivni, a omogućiće i da se povećaju plate i da se pomogne penzionerima. U prva

⁴ Kako se navodi prethodna Vlada je već pripremila Nacrt izmena i dopuna krivičnog zakonodavstva, čime će se omogućiti osnivanje četiri specijalna odeljenja tužilaštava, u Beogradu, Kragujevcu, Nišu i Novom Sadu. Ta četiri odeljenja biće centralno čvorište za policiju, finansijske eksperte, tužioce i sudsku administraciju, odakle će se efikasno boriti protiv korupcije u samom njenom jezgru.

tri meseca ove godine realni rast BDP-a bio je 3,4 odsto, što je značajno iznad očekivanja.

Ako se ovako nastavi, Vučić je rekao da je do 2023. godine moguće očekivati da udeo javnog duga u BDP-u padne na nivo Mastrihta od 60 odsto, dok je sada na nivou od 72,5 odsto BDP-a.

On je podsetio da je 2008. godine referentna kamatna stopa iznosila 17,75 odsto, a sada je četiri odsto, dok je prosečna stopa inflacije te godine iznosila 11,7 odsto.

Mandatar Vučić poručio je penzionerima da u mandatu ove vlade mogu da očekuju boljitak, da će njihova primanja biti samo veća, kao i da penzije neće kasniti ni jedan jedini sat.

Cilj nove vlade su prosperitet i podizanje životnog standarda svim građanima, te da će biti povećane plate u javnom sektoru, dodajući da to neće biti mala povećanja. On je dodao i da je cilj da se rast podigne povećanjem potrošnje, a ne samo povećanjem izvoza i investicija.

Dodao je da je od 2014. do 2016. otvoreno 124.000 novih radnih mesta, da je otvarano više od jedne fabrike mesečno, da je stabilizovana valuta i ostvarena niska inflacija.

On je rekao da će se vlada zalagati i za povećanje minimalne cene rada sa sadašnjih 121 dinara po satu.

Razvojni prioriteti

Srbija je u 2015. povećala ulaganja u kapitalne projekte na 2,9 odsto BDP-a, a u narednom periodu planira da još više poveća tu vrstu potrošnje i još više podstakne rast BDP-a.

U prethodne dve godine krenuli smo u **reorganizaciju i finansijsko restrukturiranje** tri najveća javna infrastrukturna sistema – EPS-a, Srbijagasa i Železnica. U prethodnom mandatu Vladi Srbije je pripao zadatak da završi proces privatizacije za koji nijedna vlada nije imala hrabrosti tokom prethodnih 15 godina, rekao je Vučić.

Privatizacija i restrukturiranje

Prilikom usvajanja novog **Zakona o privatizaciji u avgustu 2014.** ukupno 526 preduzeća sa oko 92.000 zaposlenih nalazilo se u ovom postupku. Od navedenih, 161 preduzeće se nalazilo u postupku restrukturiranja, što ih je štitilo od prinudne naplate od strane poverilaca, ukazao je on. Vučić je preneo da je u poslednje dve godine prodato 41 preduzeće, a nad 264 preduzeća su pokrenuti stečajni postupci ili je u procesu otvaranje stečajnih postupaka.⁵

Ukupne investicije u Srbiji inače iznose oko 18 odsto BDP-a, dok je za dinamičan privredni rast neophodno da one budu za pet do šest odsto BDP-a godišnje veće. Vučić dodaje da su zemlje Centralne i Istočne Evrope u prethodnih 15 godina imale investicije od 25 odsto BDP-a.

⁵ Počela je primena plana reorganizacije (UPPR) kod 32 preduzeća, a za dve godine je objavljen 101 javni poziv za prodaju preduzeća, dok je od 2011. do 2014. obavljena svega jedna tenderska prodaja i tri aukcijske.

Za 17 strateških preduzeća preduzete su sve mere za njihovo dalje funkcionisanje i nakon isteka ovog roka. Za Galeniku je objavljen javni poziv za izbor strateškog partnera. Kod ostalih, država je pružila svoju aktivnu podršku kroz pregovore s poveriocima, otpis i konverziju dugovanja i izdvajanje sredstava za sprovođenje socijalnog programa, objasnio je Vučić. Premijer je najavio i dalju privatizaciju tri najveća infrastrukturna sistema – Srbijagasa, EPS-a i Železnice – „kako bi se rasteretilo tržište od upliva države“. Osim toga, najavljena je i privatizacija RTB Bor, Resavice, Aerodroma, Telekomu i Galenike, s ciljem „bolje tržišne utakmice i racionalnog raspolaganja državnim sredstvima“. Ta bolja *tržišna utakmica* opravdava se dobro poznatom mantrom o neefikasnosti javnog sektora i neprofitabilnosti državnih kompanija.

U proteklih 20 godina u Srbiji je, prema njegovim rečima, ugašeno 98 odsto industrijskih centara u kojima je radi- lo oko milion radnika, čime je današnja srpska industrija svedena na nivo s početka sedamdesetih godina. Vučić je rekao da je započet trend reindustrijalizacije dolaskom proizvođača iz automobilske, mašinske, elektronske i pre- hrambene industrije. Zahvaljujući tom trendu donekle se popravlja spoljnotrgovinski deficit sa pretkriznih rekordnih 25 odsto BDP-a u 2008. na nešto ispod 10 odsto, koliko iznosi u prethodnih godinu dana.

Zapošljavanje i reforma tržišta rada

Govoreći o regulativi za zaposlene, Vučić je rekao da će se regulisati rad agencija za privremeno zapošljavanje i izdavanja vaučera za sezonsko zapošljavanje radnika.

Nova Vlada sprovede sveobuhvatnu i reformu i moderniza- ciju Nacionalne službe za zapošljavanje (NZS) i Srbija će do kraja njenog mandata imati jednu od najnižih stopa nezapo- slenosti u regionu, naveo je Vučić u ekspozeu. Za prethodne dve godine stopa nezaposlenosti je pala za 5,3 odsto.⁶

Tržišne reforme

U prvih 100 dana nove vlade u fokusu će biti racionalizacija broja zaposlenih u javnoj upravi, štednja kako bi se stvo- rio prostor za javne investicije, usvajanje novih zakona, ali

⁶ Nezaposlenost u Srbiji ima dugoročni karakter jer su, nažalost, nasleđene duboke strukturne neusklađenosti između tražnje i ponude na tržištu rada, kojima je dodatno doprinela globalna kriza i njene posledice po Srbiju. Čak 64 odsto nezaposlenih lica traži posao duže od godinu dana. Pored sma- njenja nezaposlenosti za pet procentnih poena u protekle dve godine i stopa dugoročne nezaposlenosti u istom periodu se smanjila.

i fiskalne strategije za period od 2017. do 2019. godine, rekao je Vučić.

Takođe, u planu su i izgradnja železnica, auto-puteva, priprema za privatizaciju Dunav osiguranja, Komercijalne banke i reorganizacija i modernizacija Poštanske štedionice.

Biće nastavljeno i sprovođenje mera iz Strategije za rešavanje problematičnih kredita, čija je realizacija već dala pozitivne rezultate, naveo je mandatar.

U narednim godinama nastaviće se, kako je rekao, rad na konsolidaciji bankarskog sektora u državnom vlasništvu, uz minimalizaciju uloge države u poslovnom bankarstvu i unapređenje regulatornog i tržišnog miljea s ciljem što intenzivnijeg razvoja sektora osiguranja.

Ubrzaće se, kako je rekao, i aktivnosti na postavljanju osnova za intenzivan razvoj tržišta kapitala, kao i potpuno usklađivanje sa najboljim međunarodnim standardima u oblasti korporativnog finansijskog izveštavanja i sa EU regulativom, uz pozicioniranje Srbije kao lidera u toj oblasti u regionu Zapadnog Balkana. Cilj nove Vlade Srbije je da **udeo kredita malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima** (MSPP) do 2020. u ukupnim kreditima u privredi bude povećan sa sadašnjih 18,9 odsto na 30 odsto i da Srbija ima ukupno 350.000 firmi u tom sektoru sa 850.000 zaposlenih, naveo Vučić.

Javne finansije

Vučić je rekao da je vlada **ugasila požar u javnim finansijama**, a ključni zadatak novog saziva biće i strukturno smanjenje deficita za planiranih 0,7 odsto BDP-a, a ako

rezultat bude bolji od planiranog, očekuje se da će biti smanjen za jedan odsto.

Ključne mere na kojima se zasniva nastavak sprovođenja fiskalne konsolidacije i dalje su na rashodnoj strani. Pored rashodne strane, rekao je, potrebna je reforma Poreske uprave i jačanje poreske administracije doslednim sprovođenjem „programa transformacije“, kao sastavnog dela Programa za reformu javnih finansija u periodu 2016–2020. godine. Cilj je bolja naplata prihoda i efikasnije usluge privredi i građanima.

Vučić je naglasio da je od 2014. do 2016. potpisano 36 ugovora s investitorima, čija ukupna vrednost iznosi 542 miliona evra, s obavezom zapošljavanja 18.523 radnika.

U ovom trenutku Razvojna agencija Srbije pregovara sa 48 potencijalnih investitora koji **planiraju da investiraju milijardu i 62,1 milion evra uz zapošljavanje 32.400 radnika**, rekao je Vučić.

Socijalne politike

U oblasti socijalne politike mandatar je poentirao na značajju kvalitetnog obrazovanja i zdravstvene zaštite kao strukturnih pretpostavki za dinamičan razvoj.

Zdravstvo

U zdravstvu akcenat će biti **na boljoj dostupnosti, kvalitetnijoj usluzi i boljoj prevenciji**.

Vučić je, u ekspozeu pred poslanicima u parlamentu, rekao da je **trenutno potrošnja za zdravstvenu zaštitu viso-**

ka, skoro 10 odsto BDP-a, što odgovara cifri od 430,35 milijardi dinara (3,5 milijardi evra) svake godine.

U narednom periodu, nameravamo da se usredsredimo na: dostupnost i kapacitete zdravstvene zaštite, efikasniju i kvalitetniju uslugu i bolji sistem prevencije, rekao je Vučić.

U narednom periodu, kako navodi, radiće se na unapređenju kvaliteta i baze informacija o zdravstvenoj zaštiti, što će pomoći donošenju boljih odluka o tome kako da se upravlja troškovima zdravstvene zaštite. Među prioritetima zdravstvenog sistema Srbije u narednom periodu svakako će biti kontinuirano sprovođenje skrining programa i poboljšanje preventive na svim nivoima.

Osim što pružaju mnogo veće šanse za izlečenje, **pravovremeni skrining programi i preventiva** omogućavaju uštedu za zdravstveni sistem na ime skupih troškova lečenja primarnog oboljenja i njegovih posledica, rekao je Vučić.

On je podsetio da su zdravstvo u Srbiji pratile brojne reforme, nerealizovani projekti, neiskorišćeni krediti i donacije, što je sve zajedno doprinelo da do 2014. godine srpsko zdravstvo bude smatrano najgorim u Evropi, s najlošijim ocenama kvaliteta. Izazov je bio u proteklom periodu zaustaviti propadanje zdravstva u Srbiji.

Obrazovanje

Potrebna nam je **nova industrijska politika koja će komunicirati sa obrazovnom politikom**, sa politikom u oblasti istraživanja i razvoja. U svetu se uveliko govori o četvrtoj industrijskoj revoluciji zasnovanoj na inovativnom miksu tradicionalnih tehnologija i dostignuća u digitalnoj

sferi, naveo je Vučić. Cilj nam je da budemo prepoznatljivi po pametnoj proizvodnji, po inovativnim proizvodima, po kvalitetu. Za to nam je potreban takozvani **pametan rast**, rekao je on.

U oblasti obrazovanja akcenat će biti stavljen **na razvoj preduzetničkih veština i praktičnih i primenjivih znanja. Mandatar je poručio da će se buduća vlada usredsrediti na uspostavljanje nacionalnog okvira kvalifikacija** koji bi trebalo da obezbedi evidenciju obrazovnih profila potrebnih na tržištu rada kako bi se obrazovni programi prilagođavali potrebama tržišta rada.

Sklonost ka preduzetništvu razvija upravo dualni model obrazovanja, naveo je Vučić.

U zemljama koje imaju dualno stručno obrazovanje **stopa nezaposlenosti** mladih, po pravilu, manja je od 10 odsto. To je osnovni razlog zašto je ovo pitanje rangirano visoko u agendi Vlade Srbije i predstavlja most koji decu priprema za izazove visokog obrazovanja, ali i uključivanje u tržište rada. Promovisaćemo **omladinsko i socijalno preduzetništvo**, uspostavljati biznis inkubatore i centre za unapređenje preduzetništva, učeničke i omladinske kompanije, dodao je mandatar. Vlada će, istakao je, raditi i na pojednostavljenju poslovanja mladih preduzetnika i na uspostavljanju **Nacionalnog programa stručnih praksi**, poboljšanju kvaliteta obrazovanja i celoživotnog učenja, zdravlja i dobrobiti mladih, socijalnoj uključenosti, što bi trebalo da smanji broj odlazaka mladih iz zemlje.

Najveći razvojni eksperiment i izazov za budućnost mladih predstavlja narativ o dualnom obrazovanju mladih. Originalni model, posebno razvijen u Austriji i Nemačkoj, omogućuje mladima iz siromašnijih porodica i slabijeg školskog

uspeha da se školuju, i to uz solidnu materijalnu nadoknadu i u privrednim firmama koje ih, po pravilu, na kraju i zaposle. Za najvrednije od njih ostaje otvorena mogućnost da u jednom trenutku nastave obrazovanje na univerzitetu. Pretpostavke za uspešnu primenu ovog modela koji nesporno smanjuje nezaposlenost jesu dakle primanje novčane nadoknade i mogućnost zapošljavanja i daljeg školovanja i napredovanja. Ako tih garancija nema onda će praktično deca do 50% svog vremena za obrazovanje da provedu u fabrikama bez novčane naknade ili sa mizernom novčanom naknadom. Ovim se ujedno za kasnije obezbeđuje sloj potplaćenih radnika koji će imati potrebno znanje za obavljanje radnih zadataka u konkretnim fabrikama, a da pritom ne postoji nikakva garancija da svršene radnike čeka zaposlenje.

2. NAREDNI KORAK: PROCENA USPEŠNOSTI VLADINIH MERA I AKTIVNOSTI

Iza zavodljive i (olakim) obećanjima sklone političke retorike vlasti, kao uostalom i iza logike sopstvenim interesima vođene kontrapozicije opozicionih formacija, treba tek doći do mreže analitički pouzdanih indikatora koji objektivno mere učinke vlasti.

Čak i kada su, a najčešće nisu, precizno u programu Vlade navedeni rokovi, nosioci i cena sprovođenja određenih mera, što jedino i omogućuje objektiviziranu procenu, postavlja se pitanje okvira u kome se vode određene javne politike i „zasluga“ za njihovo (ne)sprovođenje. Primera radi, za ekonomske uspehe ili neuspehe mogu biti jednako zaslužna konjunkturna pomeranja na svetskim tržištima ili pak ona mogu biti efekat delovanja ranijih Vlada.

Osim toga, obećanja data u vezi sa, recimo, spoljnom i regionalnom politikom u velikoj meri zavise od ponašanja drugih aktera, posebno onih moćnih, koji imaju ulogu „veto igrača“. Pregovori s Prištinom možda su najilustrativniji primer za to.

Analitički utemeljena konstatacija o realno procenjenom tajmingu ili „olako obećanim brzinama“ promena na velikim je izazovima u slučajevima poput Srbije u periodu 2012–2016, koje karakteriše sinkopirana dinamika, pa i logika izmene političke scene: prečesti izbori i brojne rekonstrukcije Vlada. Kako meriti učinke vlasti koje nisu potrajale više od godinu-dve?

Jedinu mogućnost vidimo u odluci da se u slučajevima poput naših mere učinci ne pojedinačnih nego svih Vlada, manje-više istog koalicionog sastava, u dovoljno dugom periodu, odnosno bar u periodu trajanja punog mandata jedne Vlade. Time se istovremeno oslobađamo rizika upadanja u zamke pragmatiskih političkih taktika, poput one kojom manevarski prostor širite tako što čestim izmenama stvarate utisak da ste tek stupili na vlast.

U ovom radu će zato kao elementi i indikatori kojima ćemo analizirati buduće poteze Vlade formirane nakon izbora 2016. poslužiti analiza nasleđa vlada nakon 2012, odnosno mreža objektivnih indikatora koji mere kako ekonomske i socijalne učinke, tako i efekte po demokratsku konsolidaciju društva.

NASLEĐE PRETHODNE VLADE (PRETHODNIH VLADA)

Tako, primera radi, još nisu ostvarena obećanja o Srbiji kao državi socijalnog blagostanja, Srbiji kao lideru u regionu po modernizaciji, vraćanju poverenja građana u pravosudni sistem, agresivnoj borbi protiv korupcije i sive ekonomije.

Sličnu sudbinu imaju i obećanja o najživljijoj i najprivlačnijoj ekonomiji na Balkanu za 2–3 godine, završetku restrukturiranja preduzeća do 1. januara 2015, povećanju poljoprivredne proizvodnje za 30%, obezbeđenju ekonomske održivosti malih porodičnih gazdinstava.

Nedovoljni su i ostvareni učinci na uspostavljanju socijalne zaštite univerzalnog karaktera, poboljšanju položaja mladih, povratku stručnjaka iz inostranstva, završetku privatizacije, jer su naprosto bili nerealni i neostvarivi ili bar teško ostvarivi u jednom izbornom ciklusu.

Takođe, nisu ostvareni ni ciljevi o formiranju zajednice srpskih opština na Kosovu i Metohiji, otvaranju prvih pregovaračkih poglavlja za članstvo u Evropskoj uniji sredinom 2014. godine, razvoju dobrih odnosa s državama u regiji, jer jednostavno nije reč samo o volji jedne strane.

Sličnu sudbinu imala je i priča o pristupanju Svetskoj trgovinskoj organizaciji, privatizaciji Telekoma Srbije u 2015. godini, proizvodnji modernih kamiona u Fabrici automobila Priboj i brojne druge.

U pitanju su bila obećanja koja su u velikoj meri zavisila od interesa drugih, koji nisu dovoljno uzeti u obzir prilikom definisanja ciljeva i mera ili su bili preambiciozni po postavljenom vremenskom roku za njihovo ostvarenje.

Najviše se, međutim, govorilo o velikim stranim investicijama, stvaranju „novog privrednog ambijenta“ i reformama. One su se praktično svele na donošenje Zakona o radu, naklonjenog krupnom kapitalu, i Zakona o planiranju i izgradnji, uz istovremeno odugovlačenje mnogih ostalih nužnih mera, poput racionalizacije u javnom sektoru.

Najupečatljiviji debakl doživelo je „čvrsto obećanje“ da penzije neće biti smanjivane, da bi se već u prvoj godini mandata

poseglo upravo za tom „reformskom bolnom merom“. A da stvar bude tragikomičnija pobrinuli su se naprednjački koalicioni partneri sa leveice.

Istinomer za 2015. je, recimo, pratio sudbinu ključnog Vučićevog obećanja – onog o **dolasku boljeg života**. Od aprila 2011, kada je u vreme štrajka glađu Tomislava Nikolića tvrdio da će nam biti bolje već nakon prvih šest meseci dolaska na vlast SNS-a, preko tvrdnji iz 2013, kada je s funkcije prvog potpredsednika Vlade obećavao mnogo bolju 2014, rok je nastavljao da se pomera... Krajem 2013. bolja budućnost najavljivana je za 2015, ali je to obećanje važno samo do kraja marta 2015, kad je dolazak boljeg života planiran za dve godine. U maju 2015. izbio je talas optimizma – ili je već na pomolu bila odluka o vanrednim izborima – pa je značajniji boljitak najavljen za ovu, 2016. godinu... **Nagrada za najuspešnijju transformaciju – mogla bi pripasti obećanjima o Beogradu na vodi**, gde se arapska investicija sa 3,1 milijardu evra svela (za sada) na 20 miliona.

SOCIJALNA CENA – SIROMAŠTVO I RASTUĆA NEJEDNAKOST

Posledično, efekte politike svih vlada nakon 2008. čini rast nejednakosti, ovoga puta uz ponovni rast siromaštva. Anketa o prihodima i uslovima života (Survey of Income and Living Conditions – SILC) predstavlja značajno unapređenje statistike u oblasti životnog standarda i prvi put omogućava potpunu uporedivost podataka Republike Srbije i zemalja članica Evropske unije (EU). Prema podacima istraživanja SILC, stopa rizika od siromaštva iznosila je 24,6% u 2012. godini. U poređenju sa 28 zemalja EU, Republika Srbija je imala najveću stopu rizika od siromaštva.

Socijalnoj isključenosti, kao uniji tri različita faktora rizika (stopa rizika od siromaštva, nizak intenzitet rada

i izrazita materijalna deprivacija), izloženo je 42,1% (tri miliona) stanovnika Republike Srbije.⁷

Podaci o kretanju apsolutnog siromaštva, na osnovu podataka iz ankete o potrošnji domaćinstva (APD), za 2013. godinu pokazuju da stopa siromaštva iznosi 8,6%. Podaci pokazuju da su najugroženiji oni stanovnici koje živi izvan urbanih područja, posebno u Centralnoj Srbiji – deca i mladi, neobrazovani, nezaposleni i neaktivni nosioci domaćinstva.

Pritom, i oba pokazatelja nejednakosti raspodele dohotka (Gini koeficijent i kvintilni odnos) pozicioniraju Republiku Srbiju kao zemlju sa nejednakošću većom od svih zemalja članica EU.

Ginijev koeficijent za Srbiju je 38,0, dok je prosek za Evropsku uniju 30,4. Postojanje socijalnih transfera i penzija u znatnoj meri smanjuje nejednakost, pošto bi bez njih ona iznosila 54,4. Druga mera nejednakosti u EU–SILC sistemu jeste odnos dohoda najbogatijeg i najsiromašnijeg kvintila stanovništva po dohotku. Ovaj odnos, tzv. 80/20, u Srbiji iznosi 8,8, dok je prosek za zemlje Evropske unije 5,0. Veća opšta nejednakost u Srbiji nego u zemljama članicama Evropske unije uglavnom je posledica skromnog obima socijalne zaštite i praktičnog nepostojanja progresivnog oporezivanja dohodaka (Mijatović, 2014: 22).

ANALIZA PARAMETARA

Koliko je neka vlada bila uspešna, možda najbolje pokazuje stanje u reprezentativnim oblastima kao što su bruto domaći proizvod, zaposlenost, visina prosečne zarade i penzije, inflacija, javni deficit, korupcija, ili pak pokazatelji procesa demokratizacije. Stanje u ovim oblastima može se dovesti u vezu sa ostvarenim

⁷ Prema poslednjim podacima stopa rizika od siromaštva opala je na 40,3% (2014) i 37,6% (2015). pre svega zahvaljujući smanjenju stope nezaposlenosti (Izveštaj Evropske komisije za 2016).

i neostvarenim ciljevima iz programa vlade. Za baznu godinu kolega Momir Dejanović uzeo je 2011, odnosno godinu pre dolaska na vlast Srpske napredne stranke (Dejanović, 2016: 6–9).

Stanje u reprezentativnim oblastima u Srbiji 2011–2016. godina

Oblast	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	promena
Demokratizacija	partokratija			partokratija		partokratija	NNap
EU integracije	preporuka EK za EU		ratifikovan SSP	početak pregovora	otvaranje pp 32 i 35		IMNap
IPC/rang	33/86	39/80	42/72	41/78	40/71		MNap
BDP, rast	1,4%	–1,0%	2,6%	–1,8%	0,9%		IMNap
Inflacija	7,0%	12,2%	2,2%	1,7%	2,1%		VNap
Nezaposlenost	23,0%	23,9%	22,1%	18,9%	19,2%		IMNap
Javni deficit	–4,8%	–6,8%	–5,5%	–6,6%	–5,9%		NNap
Zarade, dinara	37.976	41.377	43.932	44.530	44.432	45.870	IMNap
Penzije, dinara	21.285	23.024	23.947	24.085	23.196	23.463	Nnap
Auto-putevi, km			58,1	64,4	91,7	90,7	VNap

Izvor: (1) Kancelarija za evropske integracije (www.seio.gov.rs), (2) Transparency International (www.transparency.org), (3) Ministarstvo finansija (www.mfin.gov.rs), (3) Republički zavod za statistiku (webzrzs.stat.gov.rs), (4) Republički fond za penziona i invalidsko osiguranje (www.pio.rs), (5) mediji (<http://www.blic.rs/vesti/ekonomija/ove-godine-novih-907-kilometara-autoputa-na-koridoru-10/17yef2q> i http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2014&mm=11&dd=27&nav_id=929401).

Skraćenice: IPC (indeks percepcije korupcije), BDP (bruto domaći proizvod), SSP (sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, EK (Evropska komisija), NNap (nema napretka), IMNap (izuzetno mali napredak), MNap (manji napredak), VNap (veći napredak).

Na osnovu analize stanja u ovih deset reprezentativnih oblasti, stanje 2016. u odnosu na 2011. godinu vidno je lošije nego što je bilo u oblasti javnog deficita i realne visine penzija, a uglavnom nepromenjeno loše u oblastima demokratizacije i realne visine zarada.

Manji napredak ostvaren je u oblastima EU integracija, borbe protiv korupcije, smanjenja nezaposlenosti i rasta bruto domaćeg proizvoda.

Veći napredak ostvaren je u oblasti izgradnje auto-puteva i obaranju inflacije.

Uprkos nekim ekonomskim uspesima kao što je **smanjenje deficita budžeta**, što jeste bio jedan od ciljeva programa fiskalne konsolidacije (a posledica je, pre svega, smanjenja plata i penzija u javnom sektoru i efekata primene novog Zakona o radu), Vučićeva vlada/vlade nije uspjela da obezbjedi stabilan rast. Takođe, **rast javnog duga nije zaustavljen**, što je bio ključni cilj mera štednje. Iako je snažno umanjeno, deficit Srbije je i dalje veoma visok i osnovni je razlog daljeg povećanja javnog duga. Bitno je istaći da je javni dug u konstantnom porastu od 2008. godine. Trend nije promenjen nakon dolaska na vlast SNS-a i javni dug je nastavio konstantno da raste, da bi kraju 2015. godine iznosio 24,2 milijarde evra, odnosno 77% BDP-a (v. opširnije u tekstu Bobana Stojanovića).

S druge strane, mnogo ističani **ekonomski rast u prethodne četiri godine na začelju je u poređenju sa onim u regionu**. „U periodu od 2012. do 2015. godine BDP Srbije u odnosu na BDP zemalja u regionu je u proseku zaostajao. Ako se posmatra u odnosu na 2012. godinu kao baznu, BDP u zemljama Balkana je u proseku porastao 6,3 odsto. Srbija je u istom periodu ostvarila realan rast BDP od svega 1,5 odsto. Dakle, oko četiri puta manje u odnosu na prosek regiona. Jedino je u posmatranom periodu bila lošija Hrvatska, čiji je BDP manji realno za 0,3 odsto.“

Takođe, jedan od pokazatelja koji generiše rast BDP-a u budućnosti jeste visina stranih direktnih investicija. Od 2012. do 2015. godine Srbija je imala 153 evra stranih direktnih investicija po glavi stanovnika. S druge strane, veće investi-

cije imaju gotovo sve zemlje regiona: Mađarska – 640 evra, Crna Gora – 609 evra, Hrvatska – 372 evra, Albanija – 273 evra itd. Takođe je bitno istaći da je od 2004. do 2012. godine nivo stranih investicija u Srbiji bio 260 evra, što znači da je u prethodne četiri godine znatno **opao nivo stranih direktnih investicija u Srbiji** koje bi trebalo da budu generator razvoja (v. opširnije u tekstu Bobana Stojanovića).

Analize Fiskalnog saveta pokazuju da Srbija **zaostaje za zemljama regiona i po obimu javnih investicija** i da zbog toga ni ne može da bude nekog osetnijeg privrednog rasta. Podaci o uzetim kreditima po pojedinačnim donatorima i sektorima i o potrošenim/nepotrošenim kreditnim sredstvima govore rečito o maloj apsorpciji, odnosno pokazuju da se zbog ograničenih kapaciteta i nedovoljne sposobnosti vrlo malo ugovorenog novca i potroši.⁸

O teškom stanju ekonomije Srbije govori i dalje jako **niska prosečna zarada** u Republici Srbiji, kao i broj siromašnih i onih koji ulaze u kategoriju rizično siromašnih. Prosečna plata u Srbiji 2015. godine iznosila je 361 evro, što je najmanja plata u regionu (Slovenija – 1.004 evra, Crna Gora – 482 evra, Hrvatska – 747 evra, Bosna i Hercegovina – 422, Makedonija – 365 evra).

⁸ Javne investicije treba povećati do oko 3,5% BDP-a čak i na račun blagog rasta fiskalnog deficita.

Fiskalna konsolidacija će dodatno produbiti recesiju; povećanje javnih investicija je jedna od retkih mera ekonomske politike koje mogu značajno pomoći. Povećanje javnih investicija u Srbiji je takođe potrebno s obzirom na prilično loše stanje infrastrukture.

Prema najnovijem Globalnom izveštaju o konkurentnosti 2014–2015. Svetuskog ekonomskog foruma, Srbija je unutar grupe najgore rangiranih zemalja u smislu razvoja infrastrukture.

Izdvajanja za javne investicije u Srbiji znatno su niža nego u sličnim zemljama – ona bi trebalo da se povećaju u srednjem roku do 4–5% BDP-a. Investicije od 2–3% BDP-a, što je trenutno slučaj u Srbiji, ispod su svakog prihvatljivog nivoa. Ono što je još gore, ulaganja su u Srbiji na silaznoj putanji.

Analiza Fiskalnog saveta pokazuje da je visoka neefikasnost Vlade u sprovođenju javnih investicija glavni razlog njihovog niskog izvršenja. To je odgovor na jedno od ključnih pitanja – zašto su investicije u Srbiji tako niske kada su ekonomski opravdane i kada postoji veliki broj započetih i planiranih infrastrukturnih projekata sredstvima obezbeđenim za njihovo izvršenje.

Ne sporeći značaj privrednog rasta ili kroćenja inflacije smanjenje nezaposlenosti predstavlja ogroman politički kapital za svaku Vladu jer je građani već čitavu deceniju percipiraju kao ključni društveni problem. U Srbiji 2012. godine nije zaposlena ni polovina (47%) radno sposobnog stanovništva.

U periodu 2012–2015. godine broj aktivnih stanovnika radnog uzrasta počinje da raste, što je dovelo do **porasta stope aktivnosti**. Istine radi, pre svega zahvaljujući starenju populacije i padu ukupnog broja stanovnika radnog uzrasta. Ipak, stanovništvo je na izazov relativno sporog, ali produženog opadanja izvora raspoloživog dohotka izvan sopstvenog rada (penzije, doznake, rente, trajni i potrošački krediti itd.) odgovorilo povećanom porodičnom ponudom rada, posebno kroz neformalno zapošljavanje, samozapošljavanje i neplaćeni rad pomažućih članova domaćinstva.⁹

POLITIČKA LOGIKA VOĐENE POLITIKE

Iako je i sam premijer u vođenoj parlamentarnoj raspravi zagovarao idejni sinkretizam i najavio kombinovanje tipičnih liberalnih mera sa neokenzijanskom politikom povećanja potrošnje i rasta standarda, dosadašnja politika odustajanja od izbornih obećanja pravdanjem mera štednje zahtevima MMF-a jasno indicira da će interesi investitora i finansijskih institucija imati prioritet nad zahtevima građana. Izorno obećanje o sigurnom i znatnom povećanju (redukovanih) penzija i plata

⁹ Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, stopa nezaposlenosti za prvi kvartal 2015. godine iznosi 19,2%. Dok poslednji podaci za treći kvartal pokazuju smanjenje nezaposlenosti od 1,9% *ukupno 17,3%. Ovde je važno istaći da stopa nezaposlenosti predstavlja količnik broja prijavljenih kod Nacionalne službe za zapošljavanje i broja onih koji rade ili aktivno traže posao. **Problem s ovom metodologijom jeste u tome što se brisanje iz evidencije Nacionalne službe za zapošljavanje automatski projektuje kao smanjenje broja nezaposlenih iako su česti slučajevi da nezaposleni građani odustaju od prijavljivanja, zatim povećanje broja zaposlenih u svojoj zoni, emigracija.**

u javnom sektoru baziranom na uspešnoj politici već je relativizovano sudbinom dogovora sa misijom MMF-a.

Svojevrsnu potvrdu namera da se preventivno deluje i spreči svaki oblik autonomnog organizovanja i otpora zaposlenih i sindikata, predstavlja narativ o daljoj reformi radnog zakonodavstva, redukcija procesa kolektivnog pregovaranja, kao i, recimo, izjava premijera da će „galama o ugroženim pravima zaposlenih u Juri rasterati strane investitore“.

Predimenzioniranje postignutih kratkoročnih nesporno pozitivnih ekonomskih efekata – njihovo proglašavanje, bez uporišta u realnim podacima, za najbolje u regionu, odnosno propuštanje da se konstatuje da je u njihovoj osnovi i spoljna konjunktura – niska cene nafte, energije, kamata, izlazak iz recesije zemalja EU i onih u regionu, spada u klasičnu (post) izbornu retoriku.

Vreme pred nama pokazaće u kojoj meri je reč o trajnom zaokretu i održivom rastu i zapošljavanju.

O socijalnoj ceni koja je plaćena za pogrešnu politiku prethodnih vlada, posebno onih nakon 2008. godine, možda najbolje govori činjenica da su smanjeni za desetinu prihodi milionske armije penzionera i zaposlenih u javnom sektoru da bi se u budžetu uštedelo nešto više od 300 miliona evra. Istovremeno, zbog neracionalnosti, prekobrojnih radnika u javnoj upravi (milijarda) i dubioze u javnom sektoru (3% GDB ili takođe milijarda) i dalje „curi“ dve milijarde evra.¹⁰ Na ovaj iznos treba

¹⁰ Rezime studije (fiskalnog saveta) bio je sledeći: „Državna i javna preduzeća prete da potope javne finansije Srbije. Ukupni negativni efekat na javne finansije raste u prethodnih pet godina i u 2014. dostiže velika 3% BDP-a. U ovaj efekat su uključene subvencije, aktivirane garancije i neplaćeni porezi i doprinosi – što sve opterećuje budžet države. Iznos od 3% BDP-a odgovara vrednosti od oko 115 milijardi dinara (milijardu evra) i to je godišnja cena koju država plaća za neuspešno poslovanje preduzeća u svom vlasništvu“ (Fiskalni savet, *Analiza preduzeća u državnom vlasništvu, fiskalni aspekt*, 31. jul 2014).

dodati i cenu korupcije u procesu javnih nabavki. Pri tome, ni u najavi nema ideje ni spremnosti da se demonopolizuje ekonomija, ili pak da se uvede (umereno) progresivno oporezivanje.

Pri tome je indikativno da postoje jasni demokratski deficiti – pre svega u vezi s gromoglasno najavljenim i onda zaboravljenim reformama političkog i izbornog sistema, medijskim monopolom i upravljanjem preko privatizovanih medija koji postaju neformalni servis vlasti i nastavkom prakse kreiranja i održavanja „političkog kapitalizma“ preko partijskog klijentelizma i zapošljavanja.

Pre svega, reč je o obećanoj departizaciji kadrovske politike u javnim preduzećima. I nakon donošenja novog zakona o javnim preduzećima sva je prilika da bi, uprkos primedbama Agencije za borbu protiv korupcije, direktori postavljeni po stranačkoj liniji eventualne probleme mogli da reše zamrzavanjem stranačke funkcije. I to nakon ponavljanja (re)izbora sve dok na funkcijama ne ostanu manje-više isti ljudi.

Teme koje se odnose na stanje demokratije bile su delimično prisutne u kampanji – s jedne strane, opozicija je insistirala na nedemokratskim tendencijama smatrajući da će motivisati građane da glasaju zbog „straha od devedesetih“, ali bez navođenja konkretnih i ubedljivih planova kako bi ona uspostavila demokratske institucije; s druge strane, pozicione stranke su, kao i u ranijim kampanjama, najviše insistirale na korupciji ponavljajući optužbe na račun prethodnih vlada i koalicija, takođe bez posebnog osvrta na konkretne mehanizme koji bi ubuduće sprečili korupciju (detaljnije u tekstu Jelene Lončar).

Takođe, izborna kampanja 2016. postavila je pred Vladu nešto snažniji desni blok stranaka, koje su se na osnovu konzervativne, nacionalne i na Kosovo orijentisane politike vratile u Parlament u dve kolone – kao SRS i kao koalicija DSS–Dveri. Ove stranke su u kampanji insistirale na vrednosnim pitanji-

ma i politici identiteta, za razliku od stranaka modernističke i liberalne provenijencije, koje su ove teme tek sporadično koristile. Ipak, dobar putokaz ka politici koju će sprovoditi Vlada Republike Srbije je relativno široka, slojevita i heterogena poruka koju su predstavnici SNS-a slali biračima – iako je u centru kampanje bilo umereno proevropsko opredeljenje, svoj prostor u dobili evroskeptični tonovi, ali i tonovi koji flertuju s nacionalističkim politikama, naročito u odnosu na regionalne teme (detaljnije u tekstu Dušana Spasojevića).

Na osnovu dosadašnje prakse i formirane mreže indikatora za procenu validnosti datih izbornih obećanja moglo bi se zaključiti da je u razvojnim segmentima postignuto više nego ranije, ali još daleko od obećanog i neophodnog, uz konstantne demokratske deficite.

BIOGRAFIJE AUTORA

Avakumović Lana je student četvrte godine osnovnih akademskih studija međunarodne politike na Fakultetu političkih nauka. Trenutno je angažovana kao student demonstrator na predmetu Politička sociologija savremenog društva, a ujedno je i predsednik studentske organizacije Studenti za slobodu – FPN. Završila je Akademiju liberalne politike Libertarijanskog kluba Libek, stažirala u Kancelariji za komunikaciju sa građanima Narodne skupštine Republike Srbije, a bavi se i simultanim i pisanim prevodjenjem.

Bursać Maja je student četvrte godine novinarsko-komunikološkog smera Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Član je PR tima koji prati i organizuje događaje na fakultetu. Alumnista je Škole otvorenog parlamenta. Interesuju je oblasti: izborni sistemi, izborne kampanje, politički marketing i odnosi s javnošću.

Ćuković Katarina je diplomirala na politikološkom smeru Fakulteta političkih nauka. Trenutno je na master studijama na istom fakultetu, na modulu Studije roda. Učestvovala je u raznim istraživanjima, među kojima je i istraživanje u saradnji sa Organizacijom za evropsku bezbednost i saradnju. Tokom

studiranja pisala je tekstove za Institut za javnu diplomatiju. Naučne oblasti za koje se interesuje su politike rodne ravnopravnosti, lokalni i ekonomski razvoj i politički sistemi.

Kozlina Branislava je studentkinja četvrte godine politikološkog smera Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Pohađala je dodiplomski kurs Univerziteta socijaldemokratije, čiji je organizator Friedrich Ebert Stiftung fondacija. Bila je praktikantkinja u Službi za komunikacije i koordinaciju odnosa sa građanima u Gradskoj upravi grada Beograda. Trenutno obavlja stručnu praksu u GO Čukarica u Odseku za komunalnu inspekciju. Članica je udruženja građana Srbija u pokretu, koje aktivno sprovodi brojne projekte čiji je cilj stvaranje jakog i odgovornog civilnog društva.

Lončar Jelena je asistentkinja na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, na predmetima Politička sociologija, Politička sociologija savremenog društva i Savremena država. Na istom fakultetu je 2009. godine upisala doktorske studije politikologije. Trenutno je na doktorskim studijama na Univerzitetu u Jorku (University of York) u Velikoj Britaniji. Objavila je više od 20 naučnih radova iz oblasti civilnog društva, političke inkluzije, političkog predstavljanja i predstavljanja nacionalnih manjina.

Mečanin Marko je osnovne akademske studije međunarodne politike na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu završio je 2015. godine. Na istom fakultetu trenutno je student master studija, na smeru Izbori i izborne kampanje. Organizator je nekoliko regionalnih skupova studenata politikologije. Radio je kao saradnik u nastavi na predmetu Politička sociologija.

Milosav Đorđe je student četvrte godine politikoloških studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Tokom treće godine studija pohađao je stručnu praksu u Istinomeru, gde je stekao značajna praktična iskustva. Trenutno je na studentskoj razmeni na Univerzitetu u Konstancu u Nemačkoj.

Oblasti interesovanja su mu javna uprava i funkcionisanje političkih institucija.

Obrenović Strahinja je student četvrte godine međunarodnog smera na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Naučne oblasti za koje se posebno interesuje su društvena i politička istorija Evrope, međunarodno pravo i međunarodni odnosi.

Petrović Luka je student četvrte godine politikološkog smera na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Pohađao je niz seminara vezanih za javne politike, parlamentarizam i partije. Posebno ga zanimaju politička sociologija, partije i partijski sistemi, kao i politička teorija.

Radovanović Dušan je student četvrte godine na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Oblasti za koje se posebno interesuje su izborni sistemi, politička istorija i omladinska politika. Aktivan je u omladinskom organizovanju i jedan je od osnivača udruženja građana Omladinska demokratska asocijacija.

Spasojević Dušan je docent na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Radi na predmetima Politička sociologija i Politička sociologija savremenog društva. Bavi se partijama i partijskim sistemima, društvenim i političkim podelama (socijalni/politički rascepi), tranzicijom i konsolidacijom demokratije u postkomunističkim društvima. Do sada je uredio nekoliko zbornika, objavio više od 20 naučnih radova i učestvovao na brojnim domaćim i međunarodnim konferencijama.

Stanković Ana je diplomirala na politikološkom smeru Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Trenutno je student master studija na istom fakultetu, na odseku Ekološka politika. Učestvovala je u brojnim istraživanjima, među kojima je i istraživanje Fakulteta političkih nauka *Fostering research*

based academic debates on the security related issues at the University of Belgrade, sprovedeno u saradnji sa OEBS-om. Oblasti interesovanja: ekološka politika i ekološko pravo i standardi.

Stojanović Boban je doktorand na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu na predmetima Savremena država, Partije i partijski sistemi i Politička sociologija savremenog društva. Na istom fakultetu je završio osnovne i master studije, a 2013. godine je upisao doktorske studije politikologije. Objavio je jednu monografiju i deset naučnih radova. Osnivač je profesionalnog politikološkog udruženja Grupa za analizu i kreiranje javnih politika.

Stojiljković Zoran je redovni profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Uža oblast njegovog interesovanja su politički procesi i konflikti u društvima u tranziciji, partije i partijski sistemi, kontrola i nadzor finansiranja političkih stranaka, sindikati i socijalni dijalog, odnosno politička participacija i civilni pokreti i inicijative. Objavio je više od 140 naučnih radova i kraćih monografija, udžbenik *Politička sociologija savremenog društva*, kao i knjige *Rečnik demokratije* (1998), *Partijski sistem Srbije* (2006 i 2008), *Konflikt i/ili dijalog* (2008), *Srbija u lavirintima tranzicije* (2011), *Država i korupcija* (2013), *Sva lica opozicije* (2015) i *Građani ili podanici* (2016). Koautor je knjige *Političke grupacije u Evropi* (2011) i urednik brojnih zbornika.

Vuksanović Tijana je diplomirala na politikološkom smeru Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Trenutno je studentkinja master studija na istom fakultetu, na modulu Demokratija i demokratizacija. Učestvovala je u projektu Misije OEBS-a i Fakulteta političkih nauka koji se bavio istraživanjem stavova studenata Univerziteta u Beogradu o bezbednosnim i spoljnopolitičkim pitanjima. Oblasti interesovanja: politička teorija, demokratija, rodna ravnopravnost.

LITERATURA

- Beck, Ulrich (2004). *Moć protiv moći u doba globalizacije – nova svjetskopolitička ekonomija*, FPZ, Zagreb.
- Bulatović, Marina (2013). „Srpska napredna stranka“, u: *(Ne)demokratsko redizajniranje političkih partija u Srbiji*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd.
- BIRN (2016). *Izborna kampanja 2016: Kako su političari komunicirali sa biračima*.
- Evropska komisija (2015). Republika Srbija: Izveštaj o napretku. Brisel. Dostupno na: <http://www.seio.gov.rs/dokumenta/eu-dokumenta.211.html> (pristupljeno 14. novembra 2016).
- Elster, John, Claus Offe, Ulrich Preuss (1998). *Institutional Design in Post-communist Societies*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Deegan-Krause, Kevin (2007). „New Dimensions of Political Cleavage“, u: Dalton, Klingemann (eds), *The Oxford Handbook of Political Behaviour*, Oxford University Press, Oxford.
- Dejanović, Momir, Izbori u Srbiji 2016. godine
- Jovanović, Milan (2013). „Parlamentačni izbori u Srbiji 2012. godine – rezultati i političke posledice“, u: *Izbori u Srbiji 2012. godine: (Ne)očekivana promena*, Institut za političke studije, Beograd.
- Jovanović, Milan (2014). „Parlamentarni izbori u Srbiji 2014. godine – politička rokada“, u: *Izbori u Srbiji 2014. godine – politička rokada*, Institut za političke studije, Beograd.

- Kitschelt, Herbert (1995). „Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies“ (Theoretical propositions), *Party Politics*, Vol. 1, No. 4, London.
- Lončar, Jelena (2014). „Politike identiteta i ljudska prava u izornoj kampanji“, u: *Izborne ponude i rezultati – evropski izbori i izbori u Srbiji 2014. godine*.
- Lončar, Jelena & Stojanović, Boban (2015). „Izborne kampanje u Srbiji od 2000. do 2014. godine“, u: Stojiljković, Zoran, Spasojević, Dušan, Lončar, Jelena (ur.), *Kako internu stranačku demokratiju učiniti mogućom? Institucionalni faktori i interna dinamika unutarstranačkih odnosa*, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu i Centar za monitoring i istraživanje – CeMI, Beograd–Podgorica, 89–109.
- Marks et al. (2006). „Party Competition and European integration in the East and West; Different Structure, same Causality“, *Comparative political studies*, Vol. 39, No. 2, 155–175.
- Mijatović, Boško (2015). *Siromaštvo u Srbiji u 2014. godini*. Vlada Srbije – Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, Beograd.
- Mojsilović, Miloš, (2016). „Mogućnosti i opravdanost primene tehnika multivarijacione analize podataka u politikološkim istraživanjima“, master rad.
- Ocena Predloga zakona o budžetu za 2016. godinu* (2015). Beograd. Fiskalni savet.
- Pavlović, Dušan (2016). „Serbian Elections 2016 – Election Analysis“, *Contemporary Southeastern Europe*, 3(1), 53–58.
- Spasojević, Dušan (2009). „Dinamika i faze razvoja istočnoevropskih partijskih sistema posle 1989. godine“, u: Vujačić Ilija, Čupić Čedomir i Vranić Bojan (ur.), *Konsolidacija demokratije – 20 godina nakon pada Berlinskog zida*, Fakultet političkih nauka, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd.
- Spasojević, Dušan (2012). „Socioekonomske teme u izornoj kampanji 2012“, u: Stojiljković, Zoran, Pilipović, Gordana (ur.), *Javne politike u izornoj ponudi*, Konrad Adenauer fondacija, Beograd, 51–72.

- Spasojević, Dušan, Stojanović, Boban (2014). „Ekonomске i socijalne politike u izornoj kampanji 2014“, u: Stojiljković, Zoran, Spasojević, Dušan, Pilipović, Gordana (ur.), *Izborne ponude i rezultati: Evropski izbori i izbori u Srbiji 2014. godine*, Konrad Adenauer fondacija, Centar za demokratiju Fakulteta političkih nauka, Beograd, 45–62.
- Stojanović, Boban (2014a). „Partijski predlozi javnih politika na izborima 2014. godine“, u: Jovanović, Milan, Vučićević, Dušan (ur.), *Izbori u Srbiji 2014. godine: Politička rokada*, Institut za političke studije, Beograd, 177–201.
- Stojanović, Boban (2014b). „Da li birači u Srbiji ‘ekonomski’ glasaју?“, *Politički život*, br. 11, 73–85.
- Stojanović, Boban, Casal Bértoa, Fernando (2016), „There are 4 Reasons Countries Dissolve Their Parliaments. Here’s Why Serbia Did“, *Washington Post*.
- Stojiljković, Zoran (2014). „Izborna obećanja i postizborna realnost: javne politike u izornoj ponudi“, u: Stojiljković, Zoran, Spasojević, Dušan, Pilipović, Gordana (ur.), *Izborne ponude i rezultati: Evropski izbori i izbori u Srbiji 2014. godine*, Konrad Adenauer fondacija, Centar za demokratiju Fakulteta političkih nauka, Beograd, 21–44.
- Strøm, Kaare, Swindle, Stephen M. (2002). „Strategic Parliamentary Dissolution“, *American Political Science Review*, Vol. 96, No. 3, 575–591.
- Strom, Kaare, Ian Budge, Michael Laver (1994). „Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies“, *American Journal of Political Science*, 38, 2.
- Stojiljković, Ana (2012). „Spoljna politika i politički sistem – ima li politika u izbornim kampanjama“, u: Stojiljković Zoran, Pilipović Gordana (ur.), *Javne politike u izornoj ponudi: Izbor i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 31–51.
- Stojiljković, Zoran (2014). *Politička sociologija savremenog društva*, Službeni glasnik, Beograd.
- Stojiljković, Zoran (2014). „Izbori 2014. godine: šta se zapravo Srbiji dogodilo“, u: Stojiljković, Pilipović, Spasojević (ur.), *Izborne*

- ponude i rezultati – Evropski izbori i izbori u Srbiji 2014. godine*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 7–21.
- Stojiljković, Zoran, Spasojević, Dušan (2014). „Naredni korak: istraživanje stepena kvaliteta i obima ostvarivanja izbornih obećanja“, u: Stojiljković, Zoran, Spasojević, Dušan, Pilipović, Gordana (ur.). *Izborne ponude i rezultati – Evropski izbori i izbori u Srbiji 2014. godine*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 85–121.
- Riker, William, (1962), *The Theory of Political Coalitions*, Yale University Press.
- Transparentnost Srbija (2016). *Monitoring (finansiranja) kampanje za parlamentarne, pokrajinske i lokalne izbore 24. aprila 2016.*
- Vasiljević, Branko (2008). *Lekcije iz savremene političke ekonomije*, Zavet, Beograd.
- Zaposlenost i rizik od siromaštva: analiza i projekcije* (2015), Biblioteka Narodne skupštine Republike Srbije, br. 08/2015, Beograd.

Fondacija Konrad Adenauer

Sloboda, pravda i solidarnost su vodeći principi rada Fondacije Konrad Adenauer (KAS). KAS je politička fondacija koja je bliska Hrišćansko-demokratskoj uniji Nemačke (CDU). Kao suosnivač CDU i prvi nemački demokratski posleratni kancelar, Konrad Adenauer (1876–1967) je povezao hrišćansko-demokratsku, konzervativnu i liberalnu teoriju. Njegovo ime je simbol demokratske obnove Nemačke, spoljno-političke orijentacije u transatlantskom sistemu vrednosti, simbol **vizije evropskog ujedinjenja** i orijentacije na socijalnu tržišnu privredu. Njegovo duhovno nasleđe je istovremeno naš zadatak i naša obaveza.

Našim međunarodnim radom zalažemo se za to da ljudi širom sveta žive **dostojanstveno i slobodno**. Naš doprinos je vrednosni, i cilj nam je da Nemačka odgovori izazovu svoje rastuće odgovornosti u svetu.

Želja nam je da ljude pokrenemo da učestvuju u oblikovanju svoje **budućnosti**. Sa preko 70 kancelarija širom sveta i projektima u preko 120 zemalja dajemo samostalan doprinos razvoju demokratije, pravne države i socijalne tržišne privrede. Kako bismo obezbe-

dili **mir i slobodu** podržavamo neprekidan spoljnopolitički i dijalog o bezbednosti, kao i razmenu iskustava iz domena kulture i religije.

Čovek i njegovo dostojanstvo, njegova prava i obaveze su u središtu našeg interesovanja. Za nas je on polazna osnova za socijalnu **pravdu**, slobodnu **demokratiju** i održivu privredu. Okupljajući ljude koji preuzimaju svoju društvenu odgovornost, mi razvijamo aktivne mreže u politici, privredi i društvu. Naš **politički angažman** popravljajući šanse da se globalizacija sprovodi **socijalno pravedno, ekološki održivo i ekonomski efikasno**.

U partnerskom odnosu sarađujemo s državnim institucijama, političkim strankama, organizacijama građanskog društva, kao i odabranim elitama. Ostvarujući naše ciljeve mi želimo da razvojnom politikom i u budućnosti produbimo našu političku saradnju, **regionalno i globalno**. Zajedno sa našim partnerima dajemo doprinos u izgradnji međunarodnog poretka koji svakoj zemlji omogućava razvoj u slobodi i sopstvenoj odgovornosti.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

324(497.11)“2016”(082)

329(497.11)“2016”(082)

342.849.2(497.11)“2016”(082)

STRANKE i javne politike : izbori u Srbiji 2016. godine / [urednica Gordana Pilipović]. – Beograd : Konrad Adenauer Stiftung, 2017 (Valjevo : Topalović). – 302 str. : tabele ; 21 cm. – (Biblioteka KAS Politika)

Tiraž 100. – Biografije autora: str. 293–296. – Napomene i bibliografske reference uz radove. – Bibliografija: str. 297–300.

ISBN 978-86-86661-83-8

a) Избори – Истраживање – Србија – Зборници – 2016 b)
Политичке партије – Истраживање – Србија – 2016 – Зборници c)
Изборна кампања – Истраживање – Србија – 2016 – Зборници

COBISS.SR-ID 230128652